Printed by
V. VENKATESWARA SASTRULU
of V. RAMASWAMY SASTRULU & SONS
AT THE 'VAVILLA' PRESS
Madras.—1952
3rd Edition.

పీఠిక

" వేదవేద్యే పరే పుంసి జాతే దశరథాత్మజే,
వేదః ప్రాచేతసా దాసీ త్సాక్షా ద్రామాయణాత్మనా."

శ్రీయఃపతియు నఖిలచరాచరంబులం బుట్టింపం బెంపఁ గిట్టింపం గారణం బగు సర్వేశ్వరుండు నిఖిలలోకరక్షణార్థంబు రవికులాభరణం బగుదశరథునకుం బుత్త్రరత్నంబై రామరూపంబున నవతరించి సాధుబృందంబులం గాచె.

అట్టిపురుషోత్తమునిదివ్యచారిత్రంబు యథావస్థితంబుగ నాదికవి వాల్మీకిమహర్షి సకలవేదాంతరహస్యార్థప్రతిపాదకంబును, నైహికాముష్మికసుఖప్రదంబును నపరవేదం బనాఁ బరఁగు సప్తకాండపరిమితం బైనశ్రీరామాయణం బనుమహేతిహాసం బొనర్చి లోకంబునకు మహోపకారంబు సేసె.

అందుఁ దొలుతటియాఱుకాండములలో శ్రీరామునిపట్టాభిషేకంబుదాఁక జరిగినకథయు, సప్తమకాండమునం బట్టాభిషేకంబునకుం దరువాతి రామనిర్యాణపర్యంత మగుకథయు వర్ణింపఁబడి యున్నది. సప్తమకాండమునకే యుత్తరకాండ మనియుం బేరు. దీనికథావైభవముం బట్టి మనభరతఖండంబునందె కాక జర్మని మున్నగుద్వీపాంతరంబుల నుండుకవీంద్రు లనేకులు నానాభాషలలో నాటకములుగను, ప్రబంధములుగను వెండియుఁ బెక్కుతెఱంగులఁ దత్తదభిరుచి కనుగుణంబుగా వ్రాసికొని యున్నారు.

ఈచరిత్రమువోలె లోకవిదితం బగుచరిత్రంబు కొంతదనుక భారతం బొండు దక్క వేఱొం డెద్దియుఁ గానరాదు. పాతివ్రత్యము, శాంతి, దయ, సౌశీల్యము, మున్నగుసుగుణంబులచే విలసిల్లి సకలపతివ్రతాజనతాలంకారం బై యొప్పులోకమాత సీతం బోలుసతీరత్నంబును, పౌరుషము, పితృభక్తి, జనానురాగము, శాంతి, కారుణ్యము మున్నగులోకోత్తరంబు లగుకల్యాణగుణంబుల కాకరం బైన శ్రీరాముం బోలుపురుషోత్తముండును మఱియొక్కం డెచ్చట నేని లేఁ డనుట సర్వజనవిదితము.

ఇట్టిమహాపురుషచరిత్రం బనర్గళకవితావిభాసితు లగుభాస్కరతిక్కనాదులకుఁ దెలుఁగుబాసఁ బ్రబంధంబుగా రచియించుభాగ్యంబు లభించుట యాంధ్రభాషాభిమానులగు నస్మదాదులపుణ్యంబ కాని వేఱు గాదు. ఈచరిత్రంబును మొట్టమొదట మంత్రిభాస్కరుం డనుమహాకవి యాంధ్రీకరించె. ఇదియ భాస్కర

రామాయణ మను పేర నెల్లెడల మిగులం బ్రఖ్యాతి వహించి యున్నది. ఈ భాస్కరుఁడు తిక్కనామాత్యునకుం దాత యని నిర్వచనోత్తరరామాయణమునం బ్రథమాశ్వాసములోని—

“గీ. సారకవితాభిరాముఁ గుం • టూరువిభుని, మంత్రిభాస్కరు మత్పితా • మహునిఁ దలఁచి
యైన మన్ననమెయి లోక • మాదరించు, వేఱ నాకృతిగుణములు • వేయు నేల.”

అనుపద్యమునం దనకావ్యము స్వగుణంబునఁ గాకున్నను దనతాత యగు భాస్కరుని దివ్యకవితాప్రాగల్భ్యంబున నైనను లోకాదరణంబు నొందు నని చెప్పికొని యుండుటం దెల్లం బగుచున్నది. మంత్రిభాస్కరుఁడు పూర్వరామాయణము రచింప దానిం బూర్తి సేయం గడంగి కాఁబోలు తిక్కన యుత్తరకాండమును నిర్వచనముగ నాంధ్రీకరించె. దీనినే యిప్పటికి నూటయిరువది యేండ్లకు మునుపు కంకంటి పాపరాజు తద్దయు విస్తరించి రామనిర్యాణపర్యంతము గొప్ప ప్రబంధముగ విరచించెను. తిక్కనమాత్రము దనకావ్యము విషాదాంతముగ నుండఁ గూడ దని కాఁబోలు శ్రీరామనిర్యాణమును వచింపఁ డయ్యె. భారతమునఁ గృష్ణనిర్యాణముఁ జెప్పి యున్నను నప్పటికిఁ దనయభిప్రాయము మాఱియుండ వచ్చు నని యూహింప వచ్చును. ఇఁకఁ దిక్కనచరిత్ర యించుక వర్ణింప వలసియున్నది.

తిక్కన

నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు, గౌతమగోత్రుఁడు, ఆపస్తంబసూత్రుఁడు, గొమ్మమాంబకు మంత్రిభాస్కరునకుఁ బౌత్త్రుఁడు, కొమ్మనకు నన్నమకుఁ బుత్త్రుఁడు, మహేశ్వరభక్తుఁడు, కేతన, మల్లన, సిద్ధన అనువార లీతని పెదతండ్రులు, ఈవిషయము విరాటపర్వములోని—

“సీ. మజ్జనకుండు స • న్మాన్యగౌతమగోత్ర, మహితుండు భాస్కర • మంత్రితనయుఁ
డన్నమాంబాపతి • యనఘులు గేతన, మల్లనసిద్ధనా • మాత్యవరుల
కూరిమితమ్ముండు • గుంటూరివిభుఁడు కొమ్మనదండనాథుఁడు • మధురకీర్తి
విస్తరస్ఫారుఁ డా • పస్తంబసూత్రపవిత్రశీలుఁడు సాంగ • వేదవేది
తే. యర్థిఁ గల వచ్చి వాత్సల్య • మతిశయిల్ల, నస్మదీయప్రణామంబు • లాదరించి
తుష్టి దీవించి కరుణార్ద్ర • దృష్టిఁ జూచి, యెలమి నిట్లని యానతి • యిచ్చె నాకు.”

అను పద్యమువలనను, నిర్వచనోత్తరరామాయణములోని—

“మ. అమలోదాత్తమనీష నే నుభయకా • వ్యప్రౌఢిఁ బాటించుశి
ల్పమునం బారగుఁడం గళావిదుఁడ నా • పస్తంబసూత్రుండ గౌ
తమగోత్రుండ మహేశ్వరాంఘ్రికమల • ధ్యానైకశీలుండ న
న్నమకుం గొమ్మనమంత్రికిన్ సుతుఁడఁ ది • క్కాంకుండ సన్మాన్యుఁడన్.”

అనుపద్యమువలనను దెలియుచున్నది.

ఇఁక నీకవిజీవించియుండుకాలముం గుఱించి పలువురు పలుతెఱంగులం దలాతలి వాదంబు సేయుచున్నను నిరర్థకాంశవిచారము పిష్టపేషణము గాఁ దలంచి హేతువాదంబునం దిగక సంగ్రహముగఁ దెలుపుచున్నాఁడ.

నిర్వచనోత్తరరామాయణమునకుం గృతిపతి యగుమనుమసిద్ధినృపాలుఁడు శాలివాహనశకము 1179-1182 (క్రీస్తుశ. 1258-1261) సంవత్సరములలో భూదానముఁ జేసినట్లు కృష్ణామండలములోనిశిలాశాసనములవలనం దెలియుచున్నం దునను, ఈమనుమరాజు రాజ్యముఁ గోలుపోఁగా [1254 సంవత్సరములో అక్కన బయ్యన యనుచోళులం జయించినట్లు కృష్ణామండలములో ఇనిమళ్లగ్రామములోని శాసనము నున్నది పెక్కుశాసనములచే క్రీ॥ 1200-1258 సంవత్సరముల నడుమ రాజ్యముచేయుచున్నట్లు తెలియుచున్న] గణపతిదేవుఁడు తిక్కనసోమయాజిప్రార్థనమువలన దండయాత్ర వెడలి వెలనాటిరాజులం జయించి నెల్లూరి కేఁగి మనుమసిద్ధిరాజునకు మరల రాజ్యంబు నొసంగినట్లు సోమదేవరాజీయమునం జెప్పంబడి యున్నందునను, వారికి సమకాలికుఁ డగుతిక్కనసోమయాజియు శాలివాహన శకము 1127-1171 (క్రీ. 1205-1258) సంవత్సరములనడుమఁ దప్పక సశరీరుఁ డై యుండె ననుట నిర్వివాదాంశము.

ఈ తిక్కనతాత యగుమంత్రిభాస్కరుంగుఱించి పెక్కుకవులు స్తుతిపద్యంబులం జెప్పి యునికి నేతద్వంశజులు రాజకార్యనిర్వాహధూర్వహు లనియు కాక యితనివంశము పండితవంశ మనియుం గూడ తేటపడుచున్నది. ఈకవికిఁ బూర్వులు మహారాజాస్థానములం గొప్పయుద్యోగము లొనర్చి జగద్విఖ్యాతిఁ గన్న మహాభాగులు. వీరినివాసస్థలము కృష్ణామండలములోని వెలటూరను గ్రామము. ఉద్యోగధర్మమున మంత్రిభాస్కరునికాలములో గుంటూరున నుండుటం జేసి గుంటూరువా రని పేరు వచ్చినదే కాని వీరియింటిపేరు కొట్టరువు వారు. ఈవిషయమును గూర్చి అభినవదండి కేతన దశకుమారచరితలో,—

"గీ. మనుమసిద్ధిమహేశసమస్తరాజ్య, భారధౌరేయుఁ డభిరూపభావభవుఁడు
కొట్టరువుకొమ్మనామాత్యుకూర్మిసుతుఁడు, దీనజనతానిధానంబు తిక్కశౌరి."

అని వచించియున్నాఁడు. తిక్కనతండ్రి కొమ్మనామాత్యుఁడు గుంటూరికి దండనాథుఁడుగా నుండెను.

ఈ కొమ్మనామాత్యుఁడు నెల్లూరిలో ధర్మపత్నిం గైకొని బంధుత్వమున నెల్లూరికి రాకపోకలు జరుగుచుండ మనుమసిద్ధినృపాలపరిచితి గలిగె ననియు, దానం జేసి మనుమరాజు కవికుటుంబము నాదరించి నెల్లూరికిం బిలిచికొని వచ్చి

పూర్వము హరిహరనాథాలయ ముండినయిప్పటిరంగనాథదేవాలయముదగ్గఱ నిల్లు గట్టించి తిక్కన నందుఁ గాపురం బుండఁగా నారాజాస్థానంబున నమాత్యుండును, విద్వత్కవీంద్రుండును నై దిగంతవిశ్రాంతకీర్తిం గైనేసి వైదికకర్మానుష్ఠానతత్పరుం డగుటఁ బినాకినీతీరంబున జన్నంబు నేసి తిక్కనసోమయాజి నాఁ బరఁగి హరిహరనాథున కంకితంబుగా విరాటపర్వంబుఁ దొడంగి మహాభారతంబు నాంధ్రీకరించె ననియుఁ దరువాత మనుమసిద్ధినురణముతో నాతనిసంశ మంతరింపఁ దిక్కనసోమయాజికుమారుఁ డగుకొమ్మన నెల్లూరికి రెండుక్రోసులదూరమున నున్న పాటూరికరణీకమును సంపాదించికొని యచ్చటనె నివసించె ననియు, నాకారణమున నీకవివంశమువారికిఁ బాటూరువా రనుపేరు వచ్చిన దనియు, నేతద్వంశ్యులు చెప్పుచున్నారు. ఈపాటూరువారు పాటూరిలోఁ గొందఱు నిందుకూరిపేటలోఁ గొందఱు నున్నారు.

తిక్కనామాత్యుఁడు నిర్వచనోత్తరరామాయణమును, పంచమవేదము నాఁ బరఁగుభారతంబును (విరాటపర్వముమొదలు 15 పర్వములు) రచియించెను. మఱియు నీతఁ డవసానకాలమున ముద్దులమూటఁ గట్టుకృష్ణశతకమును రచియించె నఁట. నన్నయభట్టు భారతము నారణ్యపర్వముదనుక నాంధ్రీకరించి మృతిబొందఁగా నారణ్యపర్వముం దెలింగించుట నాతనికి మతిభ్రమణము గలిగి కీర్తిశేషుం డయ్యె నని తలఁచి దానికి శంకించి యరణ్యపర్వశేషముం బూర్తినేయఁ దొరకొనక తక్కుంగల పదియేనుపర్వముల రచించె నని చెప్పుదురు.

తిక్కన నిర్వచనోత్తరరామాయణ మొనర్చుతఱికి యజ్ఞము నేసి యుండలే దని యాశ్వాసాంతగద్యమువలనం దెలియుచున్నది.

ఈగ్రంథమును నెల్లూరి కధిపతి యగుమనుమసిద్ధిరాజున కంకిత మొనర్చెను. మనుమరాజు తిక్కనపై మిక్కుటంపుమక్కువచే మామపరుసం బిలుచు చున్నట్లీకావ్యము ప్రథమాశ్వాసములోని—

"క. ఏ నిన్ను మామ యనియెడి, దీనికిఁ దగ నిమ్ము భారతీకన్యక నా
కీన ర్హుఁడ వగు దనినను, భూనాయకుపల్కు చిత్తమున కిం పగుడున్."

అనుపద్యమువలనం దెలియుచున్నది.

ఇఁక నీతనిభాషాంతరీకరణముంగుఱించి యించుక విచారింప వలసియున్నది. పూర్వకాలమున నాంధ్రకవులు పురాణముల నితిహాసములం దెలిఁగించుతఱిఁ గథాసందర్భము మాత్రము మాఱకుండునట్లు కొంతదనుకఁ బాటించుచు వచ్చిరే కాని మూలములో నుండుప్రతిపదమునకు సరియైన తెలుఁగుపలుకుల నిడికింప వలయు ననియు, మూలములో లేనివర్ణనలను గల్పనలను జేయరా దనియు,

మూలములో నున్న విషయముల నన్నింటిని వరుసగానే చెప్పవలయు ననియు సంకల్పించినవారు కారు. దీనికిఁ గారణము తమకావ్యములు స్వతంత్రములుగా నుండవలయు ననియుఁ గవితాధార దడవుకొనిన ట్లుండక యవిచ్ఛిన్నముగా నుండవలయు ననియుఁ దలంచుటయే. లోకములో ఒకభాషాశైలి మఱియొకభాషా శైలికిఁ గొన్నియెడలం బోలియునికియుఁ బెక్కు తెఱంగులం బోలకయునికియుం గలదు. గీర్వాణంబునం గర్మణి ప్రయోగ మింపు నింపును. ఆంధ్రంబున నది యంతగా రుచింపదు. మఱియు దేవభాష వంశస్థము, ఉపేంద్రవజ్ర, ఇంద్రవజ్ర, ఆర్య మున్నగు వృత్తములు రచన కనుకూలములుగను విన సొంపుగ నుండును. తెలుఁగున సీసము, గీతము, చంపకమాల, మత్తేభము లోనగువృత్తములు సొగసుగ నుండుఁగాని వసంతతిలకాదు లంత రమణీయములుగ నుండవు. కొన్ని జాతీయము లాంధ్రంబునం గొన్ని గీర్వాణంబునను సహృదయహృదయానందంబు నొందించు. ఇట్లొక్కొకచంద మొక్కొకభాష కందంబుఁ బొందించుటం జేసి యాయాభాష కనుగుణం బగుశైలిం గబ్బంబు రచించుటయె కమనీయంబు. మహాకవు లగునన్నయ, భాస్కరుఁడు, తిక్కన, శ్రీనాథుఁడు లోనగు వారీఘంటాపథమునకు వెలి గాకయే కావ్యనిర్మాణమునకుం గడంగిరి. అట్లుగాక మూలమునకు నన్నివిషయంబుల సరిగ భాషాంతరీకరణము సేయునిర్బంధమునకు లోగిన నట్టి భాషోచితశైలి యలవడుట దుస్సాధ్యము. కాఁబట్టియే తిక్కనామాత్యుఁడు నిర్వచనోత్తరకాండకథ నూఁతగాఁ గైకొని వర్ణనాదుల దనయిచ్చవచ్చినట్లు స్వతంత్రముగ రచియించె. అయినం గొన్ని యుచితస్థలముల మూలము ననుసరించియు నాంధ్రీకరించి యున్నాఁడు.

ఉత్తరకాండలోని.—

"సువర్ణపృష్ఠే స బభౌ శ్యామః పీతాంబరో హరిః,

కాంచనస్య గిరేశ్శృంగే సతటి త్తోయదో యథా."

అనుశ్లోకమును—

"క. గరుడునిపై శార్ఙ్గధనుర్ధరుఁ డగువిష్ణుండు మేరుశతటేఁబొల్చుతటి

త్పరివృతజలదముఁ బోలుట, విరియ దనుజరాజహంసవితతి యితనికిన్."

అనియు, నిట్లె కొన్ని కొన్ని యెడలం గొంచె మించుమించుగఁ దెలిఁగించి యున్నాఁడు. కథాభాగములో సంస్కృతంబున బహుళంబుగ నున్న యెడం బ్రధాన కథాంశమును మాత్రము వివరించుచు మిగుల సంక్షేపించి శ్రీరామ నిర్యాణమును వదలి 10 యాశ్వాసముల ప్రబంధమును వ్రాసెను. సంక్షిప్త భాగంబుల సూక్ష్మదృష్టిచే గ్రంథంబునం జూచుకొనునది.

ఇక్కవిసార్వభౌమునిసరసకవితానిర్మాణకౌశల మిట్టి దని వక్కాణింప నేరి తరము. ప్రబంధపరమేశ్వరుం డనాఁ గవిపుంగవులనడుమ వన్నె కెక్కినయెఱ్ఱాప్రెగ్గడ తనహరివంశములో నీతని.—

"తనకావించినసృష్టి తక్కరులచేతం గాదు నా నేముఖం
బునఁ దా బల్కినపల్కు లాగమములై పొల్పొందు నా వాణి న
త్తను నీతం డొకరుండు నాఁ జనుమహత్త్వాప్తిం గవిబ్రహ్మ నా
వినుతింతుం గవితిక్కయజ్వ నిఖిలోర్వీదేవతాభ్యర్చితున్."

అని కవిబ్రహ్మ కాఁ గొండాడియున్నాఁడు.—

నిరవధికకోమలపదమధురసరసపరస్వతీవిలాసవైభవంబునను వేదమార్గప్రవర్తకత్వంబున నితని నపరకృష్ణద్వైపాయనుం డనియే చెప్ప నొప్పును. మహాభారతంబున నాశ్వాసాంతపద్యంబులంజూడ నితం డద్వైతమతావలంబి యనియుఁ బూర్వోత్తర మీమాంసాశాస్త్రములయందును వ్యాకరణమునందు నసమానపాండిత్యము గలవాఁ డనియు గోచరింపకమానదు. ఇతఁడు కాళిదాసాదులువోలె సకలశాస్త్రమర్యాదల సమగ్రముగ నెఱింగిన పండితకవీంద్రుఁడు. ఇయ్యది భారతంబున నాయాఘట్టంబుల భాషాంతరీకరించుతఱి నెఱుంగనగు. ఈతనికిఁ గీర్వాణాంధ్రంబులనెక్కుడు వైశారద్యంబుకలిమి నుభయకవిమిత్త్రుం డనుబిరుదము గలిగె. సోమయాజియగుటఁ బరమాప్తికాగ్రేసరుం డనియుఁ గర్మాచరణదీక్షాదక్షుం డనియుఁ దెలియుచున్నది. ఇక్కవినాథురచన లాంధ్రభాషాభిమానుల కాగమములు. ఈరసికు సరసంపుఁ బలుకు లాంధ్రభాషాయోషాభూషణములు. ఈతనికృతు లాంధ్రకవిపుంగవులకుఁ గవితామార్గప్రదర్శకములు. ఆంధ్రభాషాతత్త్వము నెఱింగినకోవిదులలో నీతఁ డపరశబ్దశాసనుఁడు. ఇక్కవీంద్రునకు గీర్వాణభాషావైశారద్య మెక్కుడయ్యును గవనంబునం దెలుఁగుపలుకులే తఱచుగాఁ గాన్పించును. కవనంబున జల్లిపదంబుల నిఱికింపక కాదాచిత్కముగ ననతిదీర్ఘసమాసములం బొందుపఱచుచుఁ జిన్నచిన్న పదములంగూర్చి యతిప్రాసములకుఁ దడవుకొనక సరళముగా హృదయరంజకముగాఁ గవన మల్లుటయ యీకవికి నైజము. సంస్కృతంబున బాణభట్టప్రథమకృతి యగు హర్షచరిత్రమునంబోలెఁ దిక్కనబాల్యకృతి యగునుత్తరరామాయణంబున నవిచ్ఛిన్నకవితాధారకుఁ గొన్నియెడల సంకోచంబుగలిగినను, కాదంబరింబోలె భారతంబున నారితేరి సర్వాలంకారశోభిత యై నవరసోపేత యై సరసగుణసమేత యై ప్రౌఢకవితాయువతి దద్దయు సహృదయహృదయాంబుజంబుల నలరించు చున్నది. సమయోచితింబట్టి యేరసంబు వర్ణించుతఱి నెట్టిపదములంగూర్చిన రసము గృహీతాకృతివోలె సహృదయహృదయదర్పణంబులఁ బ్రతిబింబించునో, యట్టిమధురపదంబులం బొందించువిషయము నిక్కవిచంద్రుఁ డెఱింగినట్లొరు లెఱుంగరు. సర్వతో

ముఖపాండిత్యవిభూతి గలవాఁ డగుటమి బహుళార్థంబు గలభావంబు సంగ్రహించియొకటిరెండుపద్యంబులలో నిముడ్చుటకును నల్పాభిప్రాయంబునకుఁ జిన్నెలు వన్నెలు గల్పించి విపులంబుగా రమణీయంబుగా వ్రాయుటకును నేర్చినవలంతి. వేయేల ? ఎఱ్ఱాప్రెగడ, శ్రీనాథుఁడు మున్నగుమహాకవులకే యీతనికవనమున నెఱుంగఁ దగినయంశము లనేకము లున్నవనఁ దక్కుంగలకవులఁ జెప్ప నేల? ఈతని కవిత్వంబున సందర్భోచితరీతిఁ బ్రయుక్తంబులై చక్కనిలోకోక్తులు శ్రోతలం బఱితల నానందార్ణవతలనిమగ్నాంతరంగులం జేయు చున్నవి. ఉదాహరణములు—'చెవులు వట్టి యాడించు' పు. 37 ప. 22, 'ఒడల్ సిదిమినఁ బాలు వచ్చు' పు. 107 ప. 22. 'నేతికుండపై యెలుక' పు. 107. ప. 22 (?) ఇట్లు గనుంగొనఁ దగినది,

ఈకవి తనకవిత్వంబున పాదపూరణంబుగ వ్యర్థపదములం బ్రయోగింపక (నిర్వచనోత్తరరామాయణము 1-వ పుటలోఁ) దాఁ జేసినప్రతిజ్ఞను జెల్లించుకొనెను. ఈతనికవనంబున శబ్దచిత్రంబులు నర్థాలంకారములు విరళంబులు. కాళిదాసాదులకుఁ బోలె నీకవికి నుత్ప్రేక్షోల్లేఖాదులకంటె నుపమారూపకస్వభావోక్తులు గడుఁ బ్రియములు.

ఉదాహరణము.—

"ఉ. చారుబలాకమాలికల ♦ చాడ్పున దంతము లొప్ప గర్జిత
స్ఫారరవంబులట్లుగ న♦భంగురతం బటుబృంహితంబు లా
సారముమాడ్కి దానజల?సంతతి గ్రమ్మఁగఁ గాలమేఘమా
లారుచిరంబులై మద చ♦లద్ద్విపసంఘము లొప్పె నప్పురిన్." 1 ఆ. 53 ప.

"సీ. అనవద్యవేదవి♦ద్యాలతావితతికిఁ, నాలవాలములు జి♦హ్వాంచలములు......" 1 ఆ. 57 ప.

"సీ. పడఁతులనెఱిపేఁగు♦బాలిండ్ల వెడదోఁప, లీలఁ బయ్యెదలు దూ♦లించుటకును..." 1 ఆ. 59 ప.

శబ్దాలంకారంబులలో నీకవికిఁ బ్రియమైనది రెండురెండు గాని మూఁడు మూఁడుగాని పద్యములో నన్నియుఁగాని సమాసములయం దంత్యాక్షరవ్యావృత్తి నియమము. ఉదా.

"మ. అతులౌదార్యుఁ డహీనశౌర్యుఁడు సము♦ద్యద్ధైర్యుఁ డత్యంతవి
శ్రుతచారిత్రుఁడు సూరిమిత్రుఁడు జనస్తోత్రవ్యగోత్రుండు సం
భృతసత్కీర్తి పవిత్రమూర్తి యసుహృ♦ద్బృందార్తినిర్వర్తి పూ
జితధీమంతుఁడు పుణ్యవంతుఁడు జయ♦శ్రీకాంతుఁ డిమ్మేదినిన్." 6 ఆ. 149 ప.

"చ. నిరుపమమూర్తి వైరిరథి♦నీసమవర్తి వివేకవైభవ
స్ఫురితవిచారుఁ డుజ్జ్వలయ♦శోమణిహారుఁడు ధర్మసంగ్రహా
దరపరతంత్రుఁ డార్యజన♦తామతమంత్రుఁడు వంశవారిజా
కరనవసూర్యుఁ డస్ఖలిత♦గౌరవవర్తనధుర్యుఁ డిమ్మహిన్." 3 ఆ. 119 ప.

"మ. కమలాధారుఁడు భీతిదూరుఁ డసమా•కారుండు గంభీరుఁ డ
బ్జముఖీమారుఁ డపారసారుఁడు కళా•స్ఫారుండు వీరుండు దు
ర్దమదోస్సారుఁ డధర్మభీరుఁడు మహోదా•రుండు దుర్వారుఁ డ
త్యమలాచారుఁడు నిర్వికారుఁడు యశో•హారుండు ధీరుం డిలన్." 1 ఆ. 86 ప.

ఇట్టివి సూక్ష్మదృష్టిఁ గనుఁగొనినచో నీతనికృతులం బెక్కులు గన్పట్టును. అయినను గథాసందర్భమున దీనిని పరమార్థ మని తలంచి రసభావాదులం దిగనాడి క్లిష్టార్థకల్పనైకశరణంబు లగుచిత్రబంధయమకాదులకొఱకుఁ గష్టపడక యాశ్వాసాంతమునమాత్ర మీ వ్యాపృత్తినియమమును గైకొనినాఁడు. ఇట్టి లక్షణములు విశేషముగ నాంధ్రపంచమవేదంబునఁ జూపట్టును.

ఈకావ్య మీతనిప్రథమకవిత యగుటం జేసి దీనియందు భారతమందలి కవితాప్రౌఢిమ యంతగాఁ గానరాకున్నను మొత్తముమీఁద భారతశైలిం బోలియే యున్నది. కాఁబట్టియే యిందలిపద్యంబులయందుఁ దిక్కన కత్యంతగౌరవ ముండి యుండెను. దీనికిఁ దనభారతంబున నిందలికొన్నిపద్యంబులఁ గొంతవఱకు మార్చియు మార్పకయుఁ బొందుపఱిచి యుండుటయే ప్రమాణము.

విస్తరభీతిచే వాని నిట నుదాహరింపక విరమించితి. ఇక్కవీంద్రుఁడు నన్నయభట్టసంప్రదాయానుసారముగఁ గావ్యాదిని సంస్కృతశ్లోకరూపంబుగనే మంగళాచరణం బొనర్చెను. షష్ఠ్యంతముల మానెను. దీనింబట్టి యేతద్వైకల్పికత్వంబు గవి కిష్ట మని తోఁచుచున్నది. ఈకవివల్లభుం గుఱించి వ్రాయఁదగునంశము లనేకము లున్నను, విస్తరభయంబునను ముఖ్యముగా నవి భారతమునకు సంబంధించిన వగుటను విరమించుచు స్థాలీపులాకన్యాయంబుగ రెండుపద్యముల నిట నుదాహరించుచున్నాఁడ.

" మ. కుచముల్ వాఱెడినీటిమీఁదివిలస•త్కోకంబులం గ్రేణి సే
యుచు నుండన్ మెడ యెత్తి పాదయుగళం • బూఁదంగ బాహాలతల్
పచరింపం గరమూలకాంతి నిగుడన్ • భావంబు రంజిల్లఁ బా
డుచుఁ గ్రీడించిరి పువ్వుఁబోఁడులు లతా•డోలాకళాప్రౌఢులన్." 8 ఆ. 37 ప.

"శా. ఏమేమీ రఘురామతమ్ముఁడవె మీ • రేపారి పైనెత్తి మా
మామం బంక్తిముఖున్ వధించినను మీ • మౌర్ఖ్యంబు సైరించి యే
నేమిం జేయక యున్నఁ గ్రొవ్వి యిట నీ • వేతెంచితే మేలు మే
లీమై తోఁడన పోదు గాక యని దై•త్యేశుండు దర్పంబునన్." 10 ఆ. 17 ప.

ఇట్లు సరసగుణమణిగణభూషణభూషితకవితావనితామణి మధురశృంగారవిలసితంబుల రసికవరేణ్యు లనురక్తి ననుభవించిన యానందాంబునిధిరంగత్తరంగంబుల డోలాకర్మ నాచరింతురుగావుత మని ప్రార్థించుచున్నాఁడ.

ఉత్పల - వేంకటనరసింహాచార్యులు.

విషయసూచిక

ప్రథమాశ్వాసము

ద్వితీయాశ్వాసము

తృతీయాశ్వాసము

చతుర్థాశ్వాసము

పంచమాశ్వాసము

షష్ఠాశ్వాసము

సప్తమాశ్వాసము

అష్టమాశ్వాసము

విషయము. పుట

నవమాశ్వాసము

దశమాశ్వాసము

శ్రీరస్తు

నిర్వచనోత్తరరామాయణము

ప్రథమాశ్వాసము

రాస్తాం మనుమక్షితీశ్వరభుజా । స్తమ్భే జగన్మణ్డల
ప్రాసాదస్థిరభాజి దధతీ । సా సాలభఞ్జీశ్రియం
శుణ్డాలోత్తమగణ్డభిత్తిషు మదవ్యాసఙ్గవశ్యాత్మనాం
యాము త్తేజయతే తరాం మధులిహాం । మానన్దసాన్ద్రా స్థితిః ॥ 1

కృతిప్రశంస

చ. హరిహరపద్మగర్భులను । నాదికవీంద్రుల నాత్మసత్కవీ
శ్వరులను భక్తిఁ గొల్చి తగ । వారికృపం గవితావిలాసవి
స్తరమహనీయుఁ డైనను । సర్వగుణోత్తగమూర్తి మన్మభూ
వరుఁడు దగంగ రాఁ బనిచి । వారనిమన్నన నాదరించుచున్. 2

క. ఏ నిన్ను మామ యనియెదు, [1]దేనికిఁ దగ నిమ్ము భారతీకన్యక నీ
వైనను ననుసద్గుణయుతు, భూనాయకుపల్కు చిత్తమున కిం పగుడున్. 3

సీ. సకలలోకప్రదీపకుఁ డగుపద్మినీమిత్రవంశమున జన్మించె ననియుఁ
జూచిన మగ లైనఁ । జొక్కెడునట్టిసౌందర్యసంపదసొంపు । దాల్చె ననియు
జనహృదయానంద । జనక మై నెగడిన చతురతకల్మి నప్రతిముఁ డనియు
మెఱసి యొండొంటికి । మిగులు శౌర్యత్యాగవిఖ్యాతకీర్తుల । వెలసె ననియు

తే. వివిధవిద్యాపరిశ్రమ । వేది యనియు
సరసబహుమానవిరచనా । శాలి యనియు
మత్కృతీశ్వరుఁ డగుచున్న । మనుమనృపతి
సుభగుఁ గావించుటకు సముత్సుకుఁడ నైతి. 4

కృతికర్తృనియమము

ఉ. భూరివివేకచిత్తులకుఁ । బోలు ననం దలఁపన్ దళంబులన్
సౌరభ మిచ్చుగంధవహు । చందమునం బ్రకటంబుచేసి యిం

పా. దీనికిఁ దగ-నా కీ నర్హుఁడ వగు దనినను. సర్వగుణయుత.

పారెడుపల్కులం బడయ । నప్పలుకుల్సరి గ్రుచ్చునట్లుగాఁ
జేరుప నేరఁగా వలయుఁ । జేసిన నేఁ గృతి యన్న వారికిన్. 5

వ. పలుకులపొందు లేక రసభంగము సేయుచుఁ బ్రాఁతవడ్డమా
టలఁ దమనేర్పు చూపి యొకటైన హృదయం బలరింపలేక యే
పొలమును గానియట్టి క్రమమునుం దమమెచ్చుగ లోక మెల్ల న
వ్వులఁ బొరయం జరించుకుకవుల్ ధరదుర్విటులట్ల చూడఁగాన్. 6

క. తెలుఁగుకవిత్వము చెప్పం, దలఁచినకవి యర్థమునకుఁ । దగియుండెడుమా
టలు గొని వళులుం బ్రాసం,బులు నిలుపక యొగిని బులిమి । పుచ్చుట చదురే. 7

క. అలవడ సంస్కృతశబ్దము, తెలుఁగుబడి విశేషణంబు । తేటపడంగాఁ
బలుకునెడ లింగవచనం,బులు భేదింపమికి మెచ్చు । బుధజనము కృతిన్. 8

తే. ఎట్టికవికైనఁ దనకృతి । యింపుఁ బెంపఁ, జాలుఁగావునఁ గావ్యంబు । సరసులైన
కవులచెవులకు నెక్కినఁ । గాని నమ్మఁ, డెందుఁ బరిణతి గలుగుకవీశ్వరుండు. 9

క. అని సత్కవీంద్రమార్గము, మనమున నెలకొల్ప సరస । మధురవచోగుం
భనసుప్రసాదసంబో,ధనగోచరబహువిధార్థ । తాత్పర్యముగాన్. 10

క. ఎత్తటి నైనను ధీరో, దాత్తనృపోత్తముఁడు రామ । ధరణీపతి స
ద్వృత్తము సంభావ్య మగుట, నుత్తరరామాయణోక్తి । యుక్తుడఁ నైతిన్.

తే. సారకవితాభిరాముగుంటూరివిభుని, మంత్రిభాస్కరుమత్పితామహునిఁ దలఁచి
యైన మన్ననమెయి లోక । మాదరించు, వేఱ నాకృతిగుణములు । వేయునేల.

మ. అమలోదాత్తమనీష [1]నే నుభయకావ్యప్రౌఢిఁ బాటించుశి
ల్పమునం బారగుఁడం గళావిదుఁడ నాపస్తంబసూత్రుండ గౌ
తమగోత్రుండ మహేశ్వరాంఘ్రికమలధ్యానైకశీలుండ న
న్నమకుం గొమ్మనమంత్రికిన్ సుతుఁడఁ దిక్కాంకుండ సన్మాన్యుఁడన్. 13

ఉ. జాత్యము గామి నొప్పయిన । సంస్కృత మెయ్యెడఁ జొన్ప వాక్యపాం
గత్యము సేయుచో నయిన । గద్యము తోడుగఁ జెప్పి పెట్ట దా
ర్గత్యము దోఁపఁ బ్రాసము ప్రకారము వే అగునక్షరంబులన్
శ్రుత్యనురూప మంచు నిడ । సూరులకివ్విధ మింపుఁ బెంపదే. 14

క. వచనము లేకయు వర్ణన, రచియింపఁగఁ గొంత వచ్చుఁ । బ్రౌఢులకుఁ గథా
ప్రచయముఁ బద్యములన పొం, దుచితంబుగఁ జెప్పు టార్య । లొప్పిద మనరే.

క. లలితపదహృద్యపద్యం,బులన కథార్థంబు ఘటిత । పూర్వాపర మై
యలఁతియలఁతితునియలఁగా, హాల సంధించినవిధంబు । నమరఁగఁ [2]జేతున్. 16

కృతినాయకవంశావతారము

క. ఈకృతికిఁ దొడవుగా నము,రాకృతి యగుమనుమనరవరాగ్రేసరుస
త్కాకృతివంశము గాథ, స్వీకృతి దగఁ గీర్తనంబు । సేయుదు నెలమిన్. 17

పా. 1. మై. 2. వలయున్.

ఉ. అంబుజనాభునాభి సుదయం బయి వేధ మరీచిఁ గాంచె లో
కంబుల కెల్లఁ బూజ్యుఁ డగుకశ్యపుఁ డాతనికిన్ జనించె వి
శ్వంబు వెలుంగఁ జేయఁగ దివాకరుఁ డమ్మునికుద్భవించె వా
నిం బొగడం జతుశ్శ్రుతులు నేరక యున్నవి నాకు శక్యమే. 18

క. ఆతనికి సకలలోక, ఖ్యాతుఁడు మను వుద్భవించి యనవద్యమతిం
జాతుర్వర్ణ్యస్థితిర,క్షాతత్పరవృత్తిఁ బరఁగె సర్వోత్తరుఁ డై. 19

శా. లోకాలోకతటీవిహారకలనాలోలద్యశస్సింహుఁ డ
స్తోకాపాదితపుణ్యమూర్తి మనుపుత్త్రుం డాక్రమక్రీడ మై
నేకచ్ఛత్త్రము గాఁగ భూమివలయం బెల్లం బ్రశాసించె ని
క్ష్వాకుం డప్రతిమానదానమహిమాకల్పోజ్జ్వలాకారుఁ డై. 20

క. ఆయిక్ష్వాకుకులంబున, సాయంతనసప్తజిహ్వ సాదృశ్యశ్రీ
స్ఫాయత్ప్రతాపనిధి నా,రాయణనిభపుణ్యమూర్తి రఘు వుదయించెన్. 21

మ. మఘువిద్యాప్రియుఁ డై దివౌకసుల సమ్మానించుఁ బ్రత్యర్థిబా
హుఘనాటోపము మాన్చు దిగ్విజయలీలోత్సాహి యై సజ్జనా
లఘుకార్యంబులఁ దీర్చు వైదికవిధిశ్లాఘాదరస్వాంతుఁ డై
రఘుభూపాలకుఁ జెప్ప నొప్పదె జగత్త్రాణప్రవీణాత్మకున్. 22

క. ఆరఘువంశంబున వి,స్తారయశోధనుఁడు విమలచరితుఁడు బుధని
స్తారకుఁడు భూమిపాలన, సారనిపుణబుద్ధి రామ జనపతి పుట్టెన్. 23

మ. మునిలోకంబు ప్రశంస సేయ జగముల్ మోదంబు వొందంగ దు
ర్జనతానిగ్రహతత్పరాత్ముఁ డగుచున్ సద్వృత్తిసంరక్షణం
బున రాగిల్లుచు నేలె రామనృపుఁ డీ భూచక్రముం దత్కులం
బున రాజన్యు లనేకు లిద్ధరణిఁ బెంపుం బొంది పాలించినన్. 24

క. పిదపఁ గలికాలచోళుం, డుదయంబై జలధిపరిమితోర్వీవలయం
బు దనకు బంటుపాలమ్ముగ, నెదు రెందును లేక పేర్మి యొసకం బెసఁగన్. 25

శా. చేసేఁతం బృథివీశు లందుకొనఁ గాశీసింధుతోయంబులం
జేసెన్ మజ్జన ముంగుటంబున హరించెం బల్లవోర్వీశు ను
ల్లాసం బొందఁగ ఫాలలోచనము లీలం గట్టెఁ గావేరి [1]హే
లాసాధ్యాఖిలదిఙ్ముఖుండు కలికాలక్ష్మావిభుం డల్పుఁడే. 26

చ. అతనికులంబునం దవనతారి యుగాంతకృతాంతమూర్తి య
ప్రతిమవదాన్యతావిభవభాసి విలాసరతీశుఁ డప్రత
ర్కితవివిధావధానపరికీర్తితనిర్మలవర్తనుండు సం
శ్రితనిధి పుట్టె బిజ్జన యశేషధరిత్రియు నుల్లసిల్లఁగన్. 27

---

1. సాధ్యులహేలాసాధ్యులంజేసి. తు. సం. 12 (65).

చ. పరుషపరాక్రముం డగుచుఁ | బల్లవుపీట నుదగ్రు లైనప
న్నిరుపుర నాతనిం గలయ | నెన్ని యనర్గళమత్సరంబుమై
మురరిపుసన్నిభుండు పదుమువ్వుర గం డడఁగంగఁ బెట్టె దా
బిరుదు వెలుంగ బిజ్జఁ డరిభీకరభూరిభుజాబలంబునన్. 28

క. తద్వంశంబునఁ బోషిత, విద్వజ్జనుఁ డహితభుజగ | విహగేంద్రుఁడు ధ
ర్మాద్వైతమూర్తి వరయో,షిద్వర్గస్మరుఁడు మన్మసిద్ధి జనించెన్. 29

సీ. భూరిప్రతాపంబు | వైరిమదాంధకారమున కఖండదీపముగఁ జేసి
చరితంబు నిఖలభూజననిత్యశోభనలతకును నాలవాలముగఁ జేసి
కరుణ దీనానాథ | కవిబంధుజనచకోరములకుఁ జంద్రాతపముగఁ జేసి
కీర్తిజాలముఁ ద్రిలోకీశారికకు నభిరామరాజితపంజరముగఁ జేసి

ఆ. సుందరీజనంబు | డెందంబునకుఁ దన, నిరుపమాన మైన | నేర్పుకలిమి
నతిప్రసిద్ధి చేసి | యసదృశలీల మైఁ, బరఁగె మనుమసిద్ధి | ధరణివిభుఁడు. 30

క. ఆమనుమసిద్ధిసుతుఁ డా,శామండలశాసనుండు | సదయాకృతి సం
గ్రామశ్రీరాముఁడు రా,మామదనుఁడు తిక్కనృపతి | మహిఁ బాలించెన్. 31

ఉ. కేశవసన్నిభుండు పరిగీతయశోనిధి చోళతిక్కధా
త్రీశుఁడు కేవలుండె నృపు | లెవ్వరి కాచరితంబు గల్గునే
శైశవలీలనాఁడు పటుశౌర్యధురంధరబాహుఁ డైనపృ
థ్వీశనరేంద్రుమస్తకము | నెత్తెఱఁ గందుకకేలి సల్పఁడే. 32

సీ. లకుమయ గురుములూరికి నెత్తి వచ్చినఁ గొనఁడె యాహవమున ఘోటకముల
దర్పదుర్జయు లగు దాయాదనృపతుల ననిలోనఁ బఱపఁడే | యాగ్రహమున
శంభురాజాదిప్రశస్తారిమండలికముఁ జెర్చి యేలఁడె | కంచిపురముఁ
జేదిమండలము గాసిగఁ జేసి కాళవపతి నియ్యకొలుపఁడే | పలచమునకు

తే. రాయగండగోపాలు నరాతిభయద, రాయపెండారబిరుదాభిరాము నుభయ
రాయగండాంకు ఖండియరాయుఁ దిక్క, ధరణివిభుఁ బోల రాజులకరిది కాదె.

మ. కమలాప్తప్రతిమానమూర్తి యగునా | కర్ణాటసోమేశు దు
ర్దమదోర్గర్వము రూపుమాపి నిజదర్పంబుం బ్రతిష్ఠించి లీ
లమెయిన్ జోళుని భూమిపై నిలిపి చోళస్థాపనాచార్యనా
మము దక్కం గొని తిక్కభూవిభుఁడు సామర్థ్యంబు చెల్లింపఁడే. 34

సీ. భృత్యానురాగంబు | పెంపుఁ జెప్పఁగ నేల పరివారసన్నాహ | బిరుదు గలుగ
వందిప్రియత్వంబు | వర్ణింపఁ గా నేల పాఠకపుత్త్రాఖ్య | పరఁగు చుండ
సకలవిద్యాపరిశ్రమముఁ దెల్పఁగ నేల కవిసార్వభౌమాంక | మవనిఁ జెల్ల
సుభగతామహిమఁ బ్రస్తుతి సేయఁగా నేల మన్మథనామంబు | మహిమ నెగడ

తే. నుభయబలవీరుఁ డనుపేరు | త్రిభువనములఁ

ప్రచురముగ ఘోరబహుసంగరముల విజయ
లక్ష్మిఁ జేకొను బాహుబలంబుసొంపు
పొగడ నేటికిఁ [1]దిరుకాల భూవిభునకు. 35

క. అతనికి నుదయించెను గల్పతరువునకుఁ బుట్టు రుచిర ఫల మన మనుమ
క్షితిపతి కవిహృదయశుక, ప్రతతిసమాస్వాదనీయ రసికత వెలయన్. 36

ఉ. అర్థిజనంబు లోభినృపులాసలు చూపినఁ బడ్డజాలి ప్ర
త్యర్థులు వైరిరాజులమదం బడఁగించుటఁ గన్న పెంపు నా
నార్థము లర్థి కిచ్చియు రణావని దోలియుఁ బాపు కామినీ
ప్రార్థితమూర్తి మన్మజనపాలుఁడు కేవలుఁడే తలంపఁగన్. 37

సీ. అడవులఁ గొండలఁ బడి యాలుబిడ్డప ట్టెలుఁగని వైరిధాత్రీశులందుఁ
గట్టంగఁ దొడఁ బూయఁ బెట్టఁ గొఱంత లే కానంద మందెడు నర్థులందుఁ
గని విని యించువిల్తునియలరమ్ముల బారికి నగపడ్డ భామలందుఁ
దమతమలో నద్భుతం బంది కొనియాడు నిఖిలకళాగమ నిపుణులందుఁ
తే. గానఁగావచ్చు వేఱ పొగడ్త లాస, పడక తనయంత జగములఁ బరఁగుచుండు
దినకరాన్వయతిలకంబు మనుమనృపతి, వీర్యవితరణరూపవివేకమహిమ. 38

మ. ద్రవిడోర్వీపతిగర్వముం దునిమి శౌర్యం బొప్పఁ గర్ణాటద
ర్పవిఘాతంబు నొనర్చి వైరిమనుజేంద్రశ్రేణికిన్ గొంగ నా
నవనిం బేర్కొని యున్న యట్టివిజయశ్లాఘీశ్వరుం గాసిగా
నెవిచెం జోళనమన్మసిద్ధి యని ప్రాయేటం బ్రగాఢోద్ధతిన్. 39

సీ. దండప్రణామంబు దగ నభ్యసించిరో నెఱి బోరగిలఁబడ నేర్చునాఁడ
వ్రేళ్లలు గఱవంగ వెర వల్వరించిరో నోరఁ జేతులు గ్రుక్కి నొల్లునాఁడ
కడుసంకటంపుఁ బోరడవులు దూఱంగఁ దరము సేసిరొ యిలఁ దడవునాఁడ
పలుదెస విఱిగిపోఁ బరువు సాధించిరో క్రీడలుగాఁ బాఱి యాడునాఁడ
తే. బాలశిక్షలు గాఁ గొండు భంగి నింత, యచ్చుపడియుండు నే వీరి కనఁగ నిన్ని
తెఱఁగులకు నేర్పు గలిగి వర్తింతు రాజి, మనుమనృపుఁ డాకిపోయిన మనుజపతులు.

ఉ. రంగదుదారకీర్తి యగు రక్కసగంగనఁ బెంజలంబుమై
భంగ మొనర్చి మన్మజనపాలుఁడు బల్విడి నాఁచికొన్న రా
జ్యాంగము లెల్ల నిచ్చి తన యాశ్రితవత్సలవృత్తి యేర్పడన్
గంగయసాహిణిం బదము గైకొనఁ బంచెఁ బరాక్రమోన్నతిన్. 41

సీ. కొండలు నఱుకునా ఖండలు కై వడి యెనయు నేనుంగులఁ దునుమునపుడు
బెబ్బులి వడి లేళ్లఁ బిండు హత్తినయొప్పు గలుగు రాహుతులకుఁ గడఁగునప్పు
డడవులఁ గార్చిచ్చు లడరు చందముగాన నగుఁ గాలుబలమున కలుగునపుడు
బలుగాలి మొగుళులపై వీచు క్రియ దోఁచుఁ దఱుచైన గొడుగులు నఱుకునపుడు

---

1. గళి.

తే. కనిమసంగినమృత్యువు । కరణి యంత, కాలరుద్రునికైవడి । కాలదండ
ధరునిబలువిడి యలవడు । దురములోన,నసమశౌర్యుఁడుమనుమ । ధరాధిపునకు.

శా. శృంగారంబు నలంగ దేమియును బ్ర । స్వేదాంకురశ్రేణి లే
దంగంబుల్ మెఱుఁ గేద వించుకయు మహా । రాష్ట్రసామంతు సా
రంగుం దోలి తురంగముం గొనినసం । గ్రామంబునం దృప్తస
ప్తాంగస్ఫారయశుండు మన్మవిభుపం । పై చన్న సైన్యంబునన్. 43

సీ. అనుపమబహురత్న । హయవారణముల విద్విషులు గప్పములు పుత్తెంచుచోట
నెల్లికయ్యం బని । యెద్ది యేనియు నొక్క కెలన శాత్రవదూత । పలుకుచోటఁ
దలతలమని రెండు । దడములవా రేటున కమానముగఁ జేర । నడుచుచోటఁ
బరసేన సచ్చియుం । బాఱియు బయ లైన యనిలోన జయము సే । కొనెడుచోట

ఆ. నొక్కరూప కాని । యెక్కుడు డిగ్గను, గానరాదు ముఖవి । కాసమునకు
నన్యరాజు లీడె । యరిరాయవేశ్యాభు, జంగుఁ డైనమనుమ । జనవిభునకు. 44

అయోధ్యావర్ణనము

క. అమ్మనుమనృపతి కభ్యుద,యమ్ముగ నేఁ జెప్పఁ బూని । నట్టి కథకు నా
ద్యమ్మయి యయోధ్య యనునా,మమ్మున నెగడినపురో । త్తమము వర్ణింతున్.

సీ. అఖిలభోగములకు । నాస్పదం బగుట భోగీంద్రపట్టణమున । కీడ యనియు
ధనసమృద్ధుల కెల్లఁ । దల్లియి ల్లగుటఁ గుబేరునివీటికిఁ । బెద్ద యనియు
వైభవంబులకు నా । వాస మగుట నమరాధీశుపురమున । కధిక మనియు
నిర్మలవృత్తికి । నెర వగుటను భారతీశ్వరుప్రోలికి । నెక్కు డనియు

ఆ. వినుతి సేయఁ జాలి । వివిధోత్సవంబుల, నతిశయిల్లి సజ్జ । నాభిరామ
మై కరంబు వొలుచు । నన్నగరంబు వి,స్ఫురితసకలవస్తు । పూర్ణ మగుచు. 46

క. చనిచని యచ్చోటను జి,క్కనొకో తారకము లనఁ బ్ర । కీర్ణరుచులఁ ద
ద్ఘనవప్రప్రాగ్భాగం,బున ఖచితము లైనవజ్ర । ములు చెలు వొందున్. 47

తే. ఇంతపొడ వని వాక్రువ్వ । నేరి కైన, రా దనుట కోటవర్ణన । గాదు నిజము
మొగసి పఱపిన దృష్టులు । నిగుడునంత, లెక్కలో నగ్రభాగంబు । లేమిఁ జేసి.

క. మహనీయవప్రగోపుర, బహురత్నోత్కీర్ణసాల । భంజిక లొప్పన్
విహరణతత్పరనిర్జర, మహిళాతతి వచ్చి యున్న । మాడ్కి బెడంగై. 49

సీ. అవగాహనమునకు । నరిగినగజములమదములు కూడిన । నదులు గాఁగ
ఝషకకుళీర । కచ్ఛపమకరాదిసత్త్వములమొత్తము పర్వ । తములు గాఁగ
బ్రాకారమణిగణ । ప్రతిబింబనికరంబు విలసిల్లుబహురత్న । వితతి గాఁగ
రంగత్తరంగప । రంపరపైఁ దేలు, కలహంసములు శంఖ । కులము గాఁగ

ఆ. గరము పొలుపు మిగులఁ । బరిఖ విశాలగం,భీర మగుచుఁ బఱపు । జేర్చిఁ జేసి
యఖిలభూమిచక్ర । మనుతలంపునఁ బుర,వరముఁ జుట్టి యున్న । శరధి వోలె.

చ. తరుణులవీఁగుఁజన్నుఁగవ తాఁకున నున్మదచక్రవాకబం
ధురగతి లీలఁ గామినుల తోరపుటూరులఘట్టనంబునం
గరివరహస్తకాండపటుఘాతమునం బరిఖాతరంగముల్
దిరుగుడుపడ్డతీరములఁ దెట్టువగట్టు సరోజరేణువుల్. 51

సీ. ఉజ్జ్వలలక్ష్మికి నుద్భవస్థాన మై భువనసుందర మగు పొలుపు దాల్చి
యనుపమానంతభోగాస్పదం బనఁ జాలి హరినీలకాంతివిస్ఫురణ నొంది
సాంద్రచంద్రద్యుతిసమితి శోభిల్లి సుధాబహుళప్రబోధమును గలిగి
బహుచిత్రసత్త్వసంపన్నత మెఱసి తుంగాచలాతిస్థితి నతిశయిల్లి
తే. యక్కజం బగుపెంపున నతుల మగుచుఁ
జూడ్కులకు వేడ్క సేయుచు సొంపు మిగిలి
తమకు రత్నాకరంబుచందము నెఱయఁగ
నప్పురంబున రమణించె హర్మ్యచయము. 52

ఉ. చారుబలాకమాలికల చాడ్పున దంతము లొప్ప గర్జిత
స్ఫారరవంబులట్లుగ సభంగురతం బటుబృంహితంబు లా
సారముమాడ్కి దానజలసంతతి గ్రమ్మఁగఁ గాలమేఘమా
లారుచిరంబు లై మదచలద్ద్విపసంఘము లొప్పు నప్పురిన్. 53

తే. మనముశిల్పియొ తనదువిన్ననువు మెఱసి
గాలి నశ్వరూపంబులు గాఁ దరించెఁ
గాక యీజవసత్త్వముల్ గలవె ఘోట
కముల కెందు నాఁ బురిఁ దురంగములు వొలుచు. 54

సీ. మవ్వంపుమేనుల జవ్వనంబుల కింపు మిగిలినచెయ్వుల మెఱుఁగు వెట్ట
నల్లనమధురంపు సల్లాపరచనకు లేఁతనవ్వున నునుఁబూఁత పూయ
నిడువాలుఁ గనుదోయి నిసుపారుకాంతికిఁ గలికిక్రేఁగన్నుల నలువుమిగుల
లలితంబు లగుచిత్తములచతురతలకు సరసంపునడవడిఁ దెరలువుచ్చ
తే. వెరవు గల్గి మనోభవు వీరరసము, నిరతముగ నేర్పు వాటించి కరువు గట్టి
పోసి చేసినరూపులపోల్కి వార, వనిత లొప్పుదు రప్పురవరమునందు. 55

చ. విలుచునెడన్ మనంబులకు వెక్కసమంద ధనంబు లమ్ముచో
విలసదనేకవస్తువులు విస్మయ మందఁగఁ జూడ్కు లెల్ల సొం
పులసమాజంబు లై యెలమిఁ బొందఁగ నుజ్జ్వల లక్ష్మి యొప్పుఁ ద
మ్మలవడఁ జెంద వైశ్యజను లప్పురి నొప్పుదు రప్రమేయు లై. 56

సీ. అనవద్యవేదవిద్యాలతావితతికి నాలవాలములు జిహ్వాంచలములు
రాజితబహుకళారాజహంసికలకు మానససరసులు మానసములు
చారుసత్యవ్రత సౌరభ్యలక్ష్మికి నుచితవాక్యములు పుష్పోద్గమములు

సాదరకారుణ్య మేదురజ్యోత్స్నను మధురాకృతులు శశిమండలములు
తే. గా సమస్తమహాధ్వరకర్తృతావిభూతిఁ దనరి యఖిలలోకపూజ్యు లగుచు
నిరుపమానసద్గుణగణ నీతినిరతు, లై ధరామరు లొప్పుదు రప్పురమున. 57

చ. అమరనగంబు నెచ్చెలులొ హైమవతీశుననుంగుఁగొండవి
య్యములొ కాక రోహణాచలము నన్నలుఁ దమ్ములొ కాక నా సువ
ర్ణమునను జారుతారమున రత్నచయంబునఁ దేజరిల్లు నం
దు మహిమ కున్కిపట్టగుచుఁ దుంగసముజ్జ్వలదేవసద్మముల్. 58

సీ. పడఁతులనెఱివీఁగుఁబాలిండ్లు వెడదోఁప లీలఁ బయ్యెదలు దూలించుటకును
దెఱవలపూఁతలు మెఱయఁగ నాటమై నడరిననునుఁజెమ టూర్చుటకును
మెలఁతలచెక్కుల మెఱుఁగు వింతఁగ నవతంసమంజరులు గదల్చుటకును
గొమ్మలయలికదేశమ్ములఁ గ్రొత్తచెన్నొలయఁ గుంతలములఁ దెలచుటకును
తే. విటకుమారులు తనరాక వేచి వేడ్క, నెదురుకొనియింపుసొంపు సహించుచుండ
నడపు మెలపునజనుల కానందమొదవ, గంధవహుఁ డప్పురంబునఁ గలయఁబొలయు.

చ. శుకపికసంకులత్వమున సుందరసాంద్రలతాంతపల్లవ
ప్రకరబహుచ్ఛవిం బురవరంబువిహారవనంబు లొప్పు న
మ్మకరపతాకుసైన్యములు మానవతీవిటకోటి కైనకే
లికలహవృత్తి నైపక సలీలగతిం బయినెత్తి వచ్చె నాన్. 60

సీ. మన్మథునాస్థానమండపంబులు మీనకేతునేపథ్యనికేతనములు
రతివల్లభునివిహారప్రదేశములు సంకల్పసంభవునిభోగస్థలములు
కందర్పునాయుధాగారముల్ కుసుమశరాసనుసంగీతశాలయములు
శంబరసూదనుజయభూము లిందిరానందనుసంకేతమందిరములు
ఆ. రామణీయకంబు రమియించునిక్కలు, సొంపుగనులు చైత్రసంపదలకు
ననుగలంపుటిరవు లనఁగ రమ్యంబులై, యొప్పు నుపవనంబు లప్పురమున. 61

చ. వివిధగతిప్రకారముల వీథులఁ బాఱుసమీరణంబుచే
నవమకరందబిందుతతి నల్గడలం దగ నింపుగూడి య
త్యవిరళలీలఁ బర్వ మధుపావళి పువ్వులు దోయ కెందు నా
డి వనములోన విచ్చలవిడిం మదలీల వహించు నెప్పుడున్. 62

సీ. పద్మినీకల్లోల పంక్తులపైఁ గ్రాలు రాజితరాజమరాళలీల
సహకారపల్లవ సమితిఁ గదల్చు నున్మదకలకంఠకు మారుమాడ్కిఁ
బుష్పితనవలతాపుంజంబులోపల విహరించుమత్తాళివిభునిభంగి
నుద్యానమునకు వేఱొకయొప్పుగావించుచారునవీనవసంతుఖ్యాతి
తే. నేను గలుగంగ మదనునికేల యొండు, పరికరము లని యన్నింటిపనులఁ దాన
పూని చేయువిధమున మందానిలుండు, పురమునందుండు నుపవనభూములందు.

పూర్వరామాయణకథ

క. ఆపురి కధిపతి రఘుకుల, దీపకుఁ డమరేంద్రవిభుఁడు । తేజోనిధి వి
ద్యాపారగుండు దశరథ, భూపాలుఁడు సకలలోకపూజితుఁ డగుచున్. 64

సీ. అష్టదిగ్గజశోభితావనీచక్రంబు దమ్మి యై తనలక్ష్మి । కిమ్ము గాఁగ
వివిధవర్ణాశ్రమవిహితవృత్తికిఁ దన యసదృశపరిరక్ష । ముసుఁగు గాఁగఁ
బొలుచుచతుర్దశభువనముల్ దనకీర్తి యాడెడునెలవుల । మేడ గాఁగ
నమ్మూఁడుమూర్తుల । యలవు లెన్నఁగఁ బుట్టి వ్రేలెడితనమూర్తి వాలుగాఁగఁ
తే. దనకృపాణంబు రిపుల సద్గతికిఁ బుచ్చు, పుణ్యతీర్థంబు గాఁ దనభూరిదాన
మర్థులకు భూరివాన గా । నతిశయిల్లి, జలధివలయితవసుమతీచక్ర మేలె. 65

ఉ. అత్తఱి లోకభీకరదురాచరణుం డగుపంక్తికంఠును
ద్వృత్తి నలంగునిర్జరుల । విన్నపముల్ దయ నాదరించి దే
వోత్తముఁ డైనవిష్ణుఁడు సముత్సుకుఁ డయ్యె విశుద్ధవిశ్రుతో
దాత్తచరిత్రుఁ డౌదశరథక్షితినాథున కుద్భవింపఁగన్. 66

క. తనయులఁ బడయుకుతూహల,మున నిట నమ్మనుజపతియు । మునికులవంద్యుం
డనఁ జాలుఋశ్యశృంగుని, యనుమతమునఁ బుత్రకామయజనము చేసెన్. 67

సీ. ఆసుకృతంబు మహానుభావంబున, నమ్మహీరమణుభార్యాత్రయమున
రాజన్యకుంజరురాముని గౌసల్య, కైకేయి గుణగణాకల్పు భరతు
మానితయశుని లక్ష్మణుని శత్రుఘ్ను సుమిత్రయుఁ గాంచిరి । ధాత్రి యలర
విష్ణునంశమున నివ్విధమునఁ బుట్టిన రామదేవుం డభిరామలీల
తే. వెలసి వేదతదంగాదివిద్య లెల్ల, నభ్యసించి ధనుర్వేద । మధిగమించి
సరససాహిత్య వేది యై । సకలకళల, నెఱిఁగి యౌదార్యశౌర్యసమేతుఁ డగుచు.

చ. జనకునియజ్ఞవేదికఁ బ్రశస్తముగా జనియించి యంగనా
జనతకు భూషణం బనఁగఁ । జాలినసీతకు రుద్రచాపభం
జన మనునుంకు విచ్చి నృపసత్తముసూతిఁ బరిగ్రహించి పే
ర్చినయుభయానురాగమునఁ జిత్తభవుం జరితార్థుఁ జేయుచున్. 69

తే. మును సురాసురసంగ్రామమున రథంబు, గడపి విభుచేత వరములు । గన్నకైక
యడుగ నరపతి పంపంగ । నక్కుమారుఁ, డరిగెఁ గాననమునఁ దప । మాచరింప

శా. రాముం దాపసవృత్తి కంపఁ దను సామ్రాజ్యంబుపై నిల్పఁ జే
తోమోదంబునఁ గోరుతల్లికిఁ గులద్రోహంబు దక్కంగఁ ద
ద్భూమిం బ్రస్ఫుటరక్షమై నడపి నిర్లోభగాత్ముఁ డై సర్వలో
కామోదం బొనరించె,నాభరతుఁ డార్యస్తుత్యవృత్తంబునన్. 71

చ. వనితయు లక్ష్మణుండు సహవాసము సేయఁగఁ బర్ణశాలలఁ
మునిజనవర్తనంబునఁ బ్రమోదముఁ బొందుచు దండకావనం

బున రఘురాముఁ డున్నయెడఁ జొల్తుక యొక్కతె యేఁగుదెంచి యా
తనిఁ గని కాముచే నలఁగి ధైర్యవిహీనతఁ గోర్కెఁ జెప్పినన్. 72

తే. ఆతఁడు నగి త్రిప్పిపుచ్చిన ననుజుకడకు, నరిగి యాతండు ద్రోచిన బెరఁగివికృత
వేషయైయెత్తికొనిపోవ రోషమెత్తి, యక్కుమారుఁడు వెసఁగోసె ముక్కుసెవులు.

క. భంగపడి రాముకడ క, య్యంగన చనుదెంచి యిట్టు లనియెః త్రిలోకో
త్తుంగచరిత్రుఁడు శశ్వద,భంగుం డగుపంక్తిపదనుభగినిం జుమ్మీ. 74

తే. శూర్పణఖ యనుదాన మీ దర్పమడఁప,నసుర లిప్పుడ వచ్చెద రనుచుఁ గోప
మునఁ గడంగి జనస్థానమునకు నేఁగి,యనుజుఁ డగుఖరుతోడఁ జెప్పిన నతండు.

క. దూషణునిఁ ద్రిశిరుఁ గూడి స,రోషంబుగ నెత్తి వచ్చి రోగంబులు ది
వ్యాపథముఁ దాఁకుపగిది మ,[1]నీష మెయిం జాలు రాము నెదిరి మహాజిన్. 76

చ. పొలిసినఁ జూచి శూర్పణఖ పోయి దశాననుఁ గాంచి బన్నముం
దెలుపు నెడం బ్రసంగమునఁ దేటపడన్ వినిపించె సీతకో
మలతనులీల యద్దివిజమర్దనుఁడున్ హృదయంబునం గుతూ
హల మెలరార శీఘ్రగతి నయ్యెడ కేఁగె వియత్పథంబునన్. 77

క. చని కౌటిల్యమున మహీ,తనయం గొని లంక కరిగె దానవుఁ డపుడా
మనుజేంద్రనందనుఁడు దన, మనమునయెడ లనుఁగుఁదమ్ముమాటల మలఁగన్.

సీ. ఎడసొచ్చి దైత్యుచేఁ బడినజటాయువువలన నంగనచన్నవల నెఱింగి
శరణార్థి యగుదివాకరసూతిఁ జేకొని కోలతోడనె వాలిఁ గూల నేసి
వనచరబలముల వసుధ నెల్లను నొక్క వాయిగా నడపించి వార్ధిఁ గడచి
లంకపై విడిసి చలంబు బలంబును జూపి రాక్షసకోటిఁ రూపడంచి
తే. కుంభకర్ణునిఁ గుంభనికుంభనాము, లైనతనయులతో నంతకాలయమున
కనిచి దేవాంతకప్రహస్తాదిబంధు,వర్గసహితంబుగా దశవదనుఁ దునిమి. 79

తే. అఖలదేవతాసన్నిధి నగ్నిదత్త, యైనజానకి నానందము తిశయిల్లఁ
గైకొనియె రాముఁ డీమూఁడులోకములకు,నద్భుత ప్రీతులడరి పొంగారుచుండ.

క. ఇంద్రజి ననిలోఁ జంపి మ,హేంద్రాది త్రిదశనుతులకెక్కినయనుజున్
సాంద్రానుమోదమున రఘు,చంద్రుఁడు మోమెలమిఁ బొంద సంభావించెన్.

ఆ. అతని నపుడ దివ్యయానరత్నం బగు,పుష్పకంబు దేరఁ బుచ్చి దాని
కెదురువోయి యర్చ లిచ్చి సంప్రీతి నా,తండు జానకియును దాను నెక్కి.

చ. శర ణని వచ్చి చొచ్చి యనిశంబును గొల్చుచు నున్నరావణా
వరజు విభీషణున్ సమరవర్తనుఁ దైనదినేంద్రనందనున్
శరనిధి దాఁటి దేవిఁ గని చయ్యన నుంగర మిచ్చి వేర్చి య
ప్పురవర మేర్చి లోకనుతిఁ బొందినపావని నాదరించుచున్. 83

1. మనీష...... నెదిరి - స్వరయతి.

ఉ. వారలు వారిభూరిపరివారముతోన విమాన మెక్కి రాఁ
గా రఘునందనుం డరిగి కాంచనతోరణచిత్ర మైన నవ
ద్వారనికాయ మైననిజపట్టణ ముత్సుకవృత్తిఁ జొచ్చె నిం
డారుముదంబునన్ భరతుఁ డాదృతిఁ జేసి సలీలఁ గ్రాలఁగన్. 84

క. వినయము గైకొనఁగాఁ జే,యను దగువా రెల్లఁ దన్ను నయ్యయిసంభా
వనమై నభినందింపఁగ, జననాథుఁడు పూజ్యరాజ్యసంపద నొందెన్. 85

ఆశ్వాసాంతము - (ప్రథమావిభక్తి)

మ. కమలాధారుఁడు భీతిదూరుఁ డసమాకారుండు గంభీరుఁ డ
బ్జముఖీమారుఁ డపారసారుఁడు కళాస్ఫారుండు వీరుండు దు
ర్దమదోస్సారుఁ డధర్మభీరుఁడు మహోదారుండు దుర్వారుఁ డ
త్యమలాచారుఁడు నిర్వికారుఁడు యశోహారుండు ధీరుం డిలన్. 86

క. వికచకమలాయతాక్షుం, డకుటిలచిత్తప్రచారహారిమిత్రుం డ
ర్కకులప్రదీపుఁ డభినవ, మకరాంకుఁడు విజయమానమర్దనుఁ డెలమిన్. 87

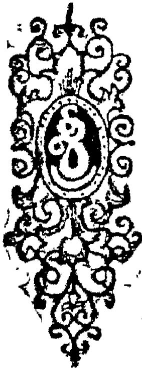
మాలిని. నమదరినృపచూడానవ్యరత్నాంశువీచీ
సముదయసుభగోల్లాసస్ఫురత్పాదపద్మం
డమరతరునికాయత్యాగలీలాపహాసో
ద్యమనిపుణనిసర్గోదార్యహస్తాబ్జుఁ డుర్విన్. 88

గద్యము. ఇది శ్రీమదుభయకవిమిత్ర కొమ్మనామాత్యపుత్ర బుధారాధనవిధేయ తిక్కన నామధేయ ప్రణీతం బయినయుత్తరరామాయణం బనుమహాకావ్యంబునందుఁ బ్రథమాశ్వాసము.

శ్రీరస్తు

నిర్వచనోత్తర రామాయణము

ద్వితీయాశ్వాసము

మద్భగీరథాన్వయ
తామరసాకరసహస్రధాముఁడు సూరి
స్తోమారామవసంతుఁడు
భూమండనయశుఁడు మన్మభూమీశుఁ డొగిన్.* 1

రామునికొల్వుకూటమునకు జనకాదులు వచ్చుట

క. శ్రీరామచంద్రుఁ డిట్లు మహారాజపదస్థుఁ డై నెనభినందింపన్
గారవమున జనకాది, క్ష్మారమణులు వచ్చి కాంచి సంప్రీతిమెయిన్. 2

క. అన్నరపతివినయాదిగుణోన్నతి కెద లలర మంజులోక్తుల సముదో
త్పన్నవిషయోపలాలన, సున్నయెడన్ హర్షరససముత్కర్షముతోన్. 3

సీ. కౌశిక బక దాల్భ్య కణ్వప్రభృతు లైనదురితవిదూరు లా తూర్పువారు
నాత్రేయ కుత్స దృఢాయు రగస్త్య లాదిగఁ గలదక్షిణదిక్కువారు
ఋషభరైభ్యకయత్రివృషముఖ్యు లౌతపోమహనీయు లగుపశ్చిమంబువారు
గశ్యప జమదగ్ని గౌతమాత్రులు లోనుగా నుత్తరమ్మునఁ గల్గువారు

తే. శిష్యసంఘంబుతో రాముసపోష్యవర్గ, మగుట మునికులమెల్లను నరుగుదెంచె
నతనివిజయోత్సవముఁ గొనియాడు వేడ్కఁ, బ్రీతిమొగములనెలకొనఁబిండుగట్టి.

ఉ. అందఱుఁ గూడి మోసలకు నర్థిమెయిం జనుదెంచి యెంతయుం
గ్రందుకొనంగ నున్నెడ నగస్త్యుఁడు వాకిటివానిఁ జూచి మా
యిందఱ రాక దాశరథికి న్వెలిఁగింపుము వేగ మన్న వాఁ
డుం దగఁ బోయి యల్లన నడుంకుచు భూవిభుఁ జేరి నమ్రుఁ డై. 5

ఉ. దేవ మునీశ్వరుల్ సకలదిఙ్ముఖవాసు లగస్త్యముఖ్యు లా
శ్రావితనామధేయులు విశాలతపోవిభవు ల్సముజ్జ్వల
త్పావకమూర్తు లయ్యును గృపారసపూరితశీతలాకృతుల్
దేవరఁ గాన వేడ్కఁ జనుదెంచినవా రని విన్నవించినన్. 6

క. విని యెంతయు సమ్మదమున, జనపతి తోడ్తెమ్ము వారి నయ్యన ననుడుం
జనెఁ బడిహారియుఁ దోడన, మును లత్యంత ప్రమోదమున వచ్చుటయున్. 7

* ప్రథమావిభక్తి.

చ. పతి యెదురేఁగి నమ్రుఁ డయి భక్తిమెయిం గొని వచ్చి యుజ్జ్వలో
న్నతకనకాసనంబుల మహాగ్రప్రమదంబుగ నందఱిన్ యథో
చితగతి నుంచి మోములర సేమమె నావుడు బాధ లెల్లఁ దీ
ర్చితి భువనంబు లన్నిటికి సేమము యింకిట మాకు సేమమే. 8

మునులు రాముని నుతించుట.

చ. అరిఁ బరిమార్చి ప్రీతి జనకాత్మజఁ దోకొని యేఁగుదెంచి రా
జ్యరమఁ బరిగ్రహించి యిటు లద్భుతసంపద నొప్పి యున్ననిన్
గర మనురక్తిమై వినియుఁ గన్నులు చల్లఁగఁ జూచియు న్మనం
బరుదుగఁ గంటి మెంతయుఁ గృతార్థుల మైతిమి రాఘవేశ్వరా! 9

ఆ. అలుక వొడమి చాప మందికొనినను ద్రిజగము లైనఁగడఁకసమయుననిన
సమరమందు రాక్షసశ్రేణి నోర్చుట, నీకు నెంత పెద్ద నృపవరేణ్య! 10

క. ఐనను రావణుఁ డఁట రిపుఁ, డానెలకువ చొచ్చి పొదివి తఁట పోరను నీ
చే నెత్తురు గాకుండఁగ, వానిం జంపి తఁట తగదె వర్ణన సేయన్! 11

మ. అనిఁ గుంభుండు నికుంభుఁడుం బడినఁ గ్రోధావిష్టుఁ డై దర్పమున్
దనుజస్నేహముఁ బక్షయుగ్మకము గా ధాత్రీధరాకారతం
జనుదేరం గని కుంభకర్ణుఁ బటువజ్రస్ఫారబాణాహతిం
దునుమం జాలుట నీడు లే దరయ నీదోర్విక్రమక్రీడకున్. 12

చ. ఇవి యరయంగ నెంతపను లింద్రజిచావుఁ దలంప వాని నా
హవమున శూలి కైనఁ జెనయ న్వర మాతఁడు పిల్కుమారినన్
భువనము లెల్ల నిర్భయతఁ బొంది మహోద్భుత మంది లక్ష్మణ
స్తవనకథావిధాచరణతాపరతంత్రము లయ్యె రాఘవా! 13

చ. అని మును లెల్లఁ బంక్తిముఖు నాతనితమ్మునిఁ గుంభకర్ణునిం
దనయుని మేఘనాదుని మహోదగ్రబలాఢ్యులఁ గాఁ గడంగి వే
ర్కొన విని కౌతుకం బడరఁ గుంభసముద్భవుమోముఁ జూచి యి
ట్లను ధరణీశ్వరుండు వినయంబు నిజాస్య మలంకరింపఁగన్. 14

క. కడిఁదిమగ లని దశాస్యుం, గొడుకుం దమ్మునిఁ గరంబు గురువుగ మీఁజె
ప్పెడుభంగిఁ జూడ వారల, నడుగంగా వలసియున్న యది మునినాథా! 15

క. అమ్మనుజభోజనులజ, న్మమ్ములునుం దపము చేసిన తెఱంగును శౌ
ర్యమ్ములును జెప్పు మనవుడు, నమ్ముని రఘుపతికి నిట్టు లనియెం బ్రీతిన్. 16

విశ్రవసుజన్మప్రకారము.

ఆ. తొల్లి కృతయుగమునఁ దోయజసంభవ, నందనుఁడు పులస్త్యనామధేయుఁ
డైనమునివరుఁడు మహానుభావంబునఁ, దండ్రియట్ల యున్నఁ దగినవాఁడు. 17

చ. అమరనగంబుచేరువ నియంత్రితనిర్మలచిత్తవృత్తి యై

శమదమసత్యశాలి యనఁ । జాలి తపం బొనరించు చుండి కాం
చె మనుజదేవకింపురుషసిద్ధవియచ్చరకన్యకానికా
యముఁ దనయాశ్రమస్థలియుపాంతమున న్విహరింప వచ్చినన్. 18

క. పలుమఱుఁ గని కని యొకమఱి, మెలఁతలతో నిట్టు లనియె । మీ రిచటికి రా
వల దింకిట ననుఁ జూచినఁ, గలుగుం జూడి తత్క్షణంబ । గర్భము మీకున్. 19

క. అని నియతి సేయుటయు న,మ్మునిపలుకులు కన్యకాసమూహం బెల్లన్
విని యాయిరువునఁ జేరక, చన నం దొక్కర్తు విధివశంబున వినమిన్. 20

ఉ. ముందటియట్ల నెచ్చెలుల । మొత్తములోపలఁ గూడి యాడువే
డ్కం దరలాతి వోయి యచట న్మునియాకృతితోడ దృగ్గ్రుచుల్
వొందినమాత్ర మై నెలఁత । పొక్కటితో విరియ న్వళు ల్దరం
బందము గాఁగ నారును గుచాగ్రములు న్నునుఁగప్పుసొంపు నై. 21

ఉ. గర్భముఁ దాల్చి మై గలయఁ । గన్గొని వెక్కసపాటు మున్నుగా
దుర్భర మైనసంభ్రమముతోడ విషాదభయానుతాపముల్
నిర్భరభంగిఁ బుట్టి తననెమ్మది దీఁటుకొనంగ జోటి యా
విర్భవదార్తి యై చనియె । వేగమ యాత్మనివాసభూమికిన్. 22

క. అరుగుటయుఁ జూచి మది న,చ్చెరువడి తృణబిందుఁ డల్లఁ । జేరఁ బిలిచి ని
ర్భరగర్భచిహ్నములుగా, నిరూపణము చేసి యవ్వనిత కి ట్లనియెన్. 23

ఉ. [1]అక్కట కన్యకాత్వ మిటు । లాఱడివోవ నకారణంబ నీ
కెక్కడిచూలు వచ్చె నిది । యెయ్యెడ నెమ్మెయిఁ బుట్టె నన్నునన్
వెక్కుచు మాట దొట్రుపడ । వెల్వెలఁ బాఱుచుఁ గ్రమ్ముకన్నునీ
రక్కుపయిన్ వెసం దొరఁగ । నామృగలోచన తండ్రి కి ట్లనున్. 24

క. చెలులకడ నాడు వేడుకఁ, బులస్త్యమునియాశ్రమంబు । పొంతకుఁ జని య
ప్పొలఁతులఁ గానక యయ్యెడఁ, గలయం బరికించు చుండ గర్భము దోఁచెన్.

ఉ. నాయెడ లేన కన్గొని మనంబున బెగ్గల మంది యత్తఱిం
జేయునుపాయ మెయ్యదియుఁ । జిత్తమునం దలపోయలేక నా
కీయకృతంబు వాటిలుట । యేర్పడ నీ కెఱిఁగింపఁ గోరి వే
వే యిటు పాఱుతెంచితి వివేకనిధీ ననుఁ గావు నావుడున్. 26

క. ఆరాజర్షియు దీనికిఁ, గారణ మమ్మునియకాఁ బ్రకాశజ్ఞానో
దారమతి నెఱిఁగి కన్నియ, గారవమునఁ గొని పులస్త్యుకడకుం జనియెన్. 27

చ. చని మునినాథ యిత్తరుణి సాధ్వి గుణాన్విత నాదుకూర్మినం
దని నిగృహీతచిత్తుఁడఁ గదా యని త్రోవక దీని నాదరం
బునఁ బరిచర్యఁ గొమ్మనినఁ । బొల్తుక నర్థిఁ బరిగ్రహించి యా
తనిఁ జరితార్థుఁ జేసె నుచితమ్మున న మ్ముని ధర్మవేది యై. 28

పా. 1. అక్కటకన్యకాత్వ మిట్టు.

చ. అదిమొద లాలతాంగి వినయంబున వల్లభుచిత్తవృత్తి స
మ్మదము దలిర్ప భక్తిగరిమంబునఁ బెంపు వహించి యుండఁ గొ
న్ని దినము లంతఁ బోయిన మునిప్రవరుండు ప్రసన్నుఁ డై దయా
స్పదసదపాంగవీక్షణము భామినిపైఁ బొలయంగ నిట్లనున్. 29

క. తరుణీ భక్తికి మెచ్చితి, వర మిచ్చెద నీకు విను భవద్గర్భము భా
స్కరతేజుం డగుకొడుకై, వెరవరి యయ్యెడును సకలవిద్యలయందున్. 30

క. ప్రశ్రయవతి వగునీచే, విశ్రుత మై గుణసమృద్ధి వెలయుట వాఁడున్
విశ్రవసుం డనఁగా భువనశ్రావ్యం బైనభవ్యనామము వడయున్. 31

క. మనరెండువంశములుఁ బేర్కొనఁ గను నీకొడుకువలనఁ గోమలి యనినన్
విని సంతసిల్లి యట్టుల, తనయుని జనకోపమానుఁ దడయక కాంచెన్. 32

శా. పౌలస్త్యుం డుదయించి నిర్మలకళాస్ఫారీభవన్మూర్తి యై
బాలేందుం బ్రహసించుచుం బెరిఁగి యల్పం బైనకాలంబునం
జాలం గీర్తన కెక్కి యుజ్జ్వలతపస్సంపత్తిఁ బెంపారి ధ
ర్మాలోకంబున లోకము ల్వెలుఁగ నార్యశ్లాఘ్యుఁ డై యున్నెడన్. 33

క. తేజోధనుఁ డగునమ్ముని, రాజితగుణజాలములకు రాగిల్లి సుతం
బూజాపూర్వముగ భరద్వాజుం డాతనికి దేవవర్ణిని నిచ్చెన్. 34

ఉ. విశ్రవసుండు సమ్ముదితవేడుకతోడ వివాహ మై గృహ
స్థాశ్రమధర్మ మొప్పెసఁగ యజ్ఞసమృద్ధి వహించుచుం గృపా
విశ్రుతబుద్ధిసంపద వివేకవిశుద్ధి ప్రసిద్ధి కెక్క భ
వ్యశ్రుతిచోదితాచరణమాభరణంబుగ నిత్యపుణ్యుఁ డై. 35

వైశ్రవణుని వృత్తాంతము

క. ఆరమణియందుఁ గులవిస్తారకుఁ డగుతనయుఁ బడసి తత్సంతాన
శ్రీరమ్యతఁ గోరెడుసరసీరుహసంభవుని సంతసిల్లఁగఁ జేసెన్. 36

ఉ. తత్సమయంబున న్మునివితానము గొల్వఁగ వచ్చి యెంతయున్
వత్సలతం గుమారునకు వైశ్రవణుం డనుపేరు వెట్టి య
త్యుత్సుకవృత్తి నెత్తికొనియుం గొనియాడియు నల్లు పుత్త్రపౌ
త్త్రోత్సవ మాచరించెఁ గమలోద్భవుఁ డుత్కటహర్షమూర్తి యై. 37

క. ఆవైశ్రవణుఁ డఖిలవిద్యావిదుఁ డై యావనమునఁ దప మొనరించెన్
దేవాసురసిద్ధమునీంద్రావళి తనధర్మనియతి కచ్చెరువందన్. 38

క. నీరాహారసమీరాహారంబులఁ జేసి చేసి యది గాక కడున్
ఘోరం బగుతపము నిరాహారుం డై చేసె బహుసహస్రాబ్దంబుల్. 39

క. నిష్ఠ మెయి నిట్లు వ్రతము లనుష్ఠింపఁగ సౌమ్యదర్శనుం డయి యమర
శ్రేష్ఠనివహమ్ముతోఁ బరమేష్ఠి యరుగుదెంచెఁ దత్సమీహిత మొసఁగన్. 40

చ. ముదమున నేఁగుదెంచి తనముందట నిల్చినశంభుఁ గాంచి త
త్పదసరసీరుహంబులయుపాంతమునన్ ధరఁ జాఁగి మ్రొక్కి నె
న్నుదుటను మోడ్పుఁగేలును దనుద్యుతియుం బులకాంకురంబులున్
హృదయముభక్తి పెంపుఁ బెరయించుచు వైశ్రవణుండు నిల్చినన్. 41

ఉ. వత్స భవత్తపోనవదివాకరుఁ గాంచి వికాస మొందె నా
హృత్సరసీరుహంబు వర మిచ్చెద నిష్టము గోరు నావుడున్
వత్సలుఁ డైనపద్మభవు వైశ్రవణుండు సముజ్జ్వలార్థసం
పత్సముదాయనిత్యసుఖభవ్యదిగీశత వేఁడె వేఁడినన్. 42

ఉ. అక్కమలాసనుండు వరుణాంతకజిష్ణులఁ జూచి మీకుఁ దో
డొక్కని దిక్పతిత్వపదయోగ్యుని నే సృజియింప నున్నచోఁ
గ్రక్కున నీతఁడుం దదభికాంక్షయ చేసెఁ దగంగ నింక మీ
రొక్కటి యై జగం బరయుమందుఁడు నాలవవానిఁ జేసితిన్. 43

చ. అని వర మిచ్చి వైశ్రవణు నాదరవిస్తృతనేత్రపద్ముఁ డై
కనుఁగొని నిర్జరత్వపదగౌరవనిత్యుఁడ వైతి గాన నీ
కనుగుణ మైనయీరుచిరయానముఁ గొమ్మని యిచ్చెఁ బుష్పకం
బనఁగఁ బ్రసిద్ధ మై మణిమయాకృతి నొప్పు విమానరత్నమున్. 44

ఆ. ఇవ్విధమున నిచ్చి యింద్రాదిసురలతో,నజుఁడు వోవుటయు ధనాధిపతియుఁ
దండ్రికడకు వచ్చి తత్పదాబ్జములకు,నెరఁగి భక్తియుక్తి నెదుర నిలిచి. 45

క. కోరినవరము విమానము, గారవమున నాకుఁ గమలగర్భుఁ డొసంగెన్
మీరలు నివాసదేశముఁ, గారుణ్యము సేయుఁ డనినఁ గడువేడుకతోన్. 46

క. ఆవిశ్రవసుఁడు తనదుప్ర,భావంబున నెల్లయెడలుఁ బరికించి తదీ
యావాసయోగ్యముగ మది, భావించి ముదమున నర్థపతి కిట్లనియెన్. 47

సీ. కమనీయముగ విశ్వకర్మ నిర్మించిన మున్ను దైత్యశ్రేష్ఠు లున్నపురము
జలనిధి పరిఖగాఁ గలిగినయది లంక యనఁగ లోకములఁ బేర్కొనిన నెలవు
దనుజు లెల్లను జనార్దనుచేత మర్దితు లయి పోకఁ జేసి పాడయ్యె నయ్యె
రమ్యనికేతనారామాభిరామ మై యుల్లసిల్లెడు సుఖ ముండు మచట

ఆ. ననిన నట్ల కాక యని తండ్రి వీడ్కొని, బహువిధానురూపపరిజనములు
పొదివి కొలువ నతఁడు పుష్పకంబునఁ జని, యందు దివ్యసుఖము లనుభవించె.

క. జనకునకు మ్రొక్కఁ బోవుచు, ననిమిషవల్లభునికడకు నరుగుచుఁ గమలా
సనుఁ గొలువఁ జనుచు విహరించె, నిజేచ్ఛం బుష్పకమున సిద్ధపదమునన్. 49

చ. అన విని కుంభసంభవమహామునితో రఘువంశనాథుఁ డి
ట్లనియె మునీంద్ర మున్ను నసురాధిపు లేలెడివీడె లంక త

జ్జనతపోవిభూతిబలసత్త్వచరిత్రవిశేషము ల్జనా
ర్దను దెస హాని పుట్టినవిరోధంబు వినం గడు వేడు కయ్యెడున్. 50

క. ఆతనికి మనయొఱింగిన, యీతనికిని దారతమ్య మెట్టిదియో మీ
చేత నెఱుంగవలయు నఱచేత నిడినయట్లు దెలియఁ జెప్పు మునీంద్రా. 51

క. జనపతి తన్న ట్లడిగిన, మునినాథుం డధికహర్షమునఁ బలికె దశా
ననదర్పదళన యేర్పడ, విను చెప్పెద నంతయును సవిస్తారముగాన్. 52

సుకేశునివృత్తాంతము

క. హేతిప్రహేతు లనఁ బ్రఖ్యాతు లుదయ మైరి రాక్షసాన్వయమున నా
హేతి గృహస్థుం డయ్యెఁ బ్రహేతి తపంబునకుఁ జనియె నెంతయు శాంతిన్.

ఆ. అంబుజాక్షి కాలుఁ డనువానిచెలియలు, హేతిరమణి యైననాతి యొక్క
తనయుఁ గాంచె వీతవినయు విద్యుత్కేశు, నతులబలపరాక్రమైకరసికు. 54

చ. అతఁ డభిరాముఁ డై పెరిగి యౌవనసంపద నుల్లసిల్లుచుం
బ్రతి యిడరానిరూపమునఁ బ్రస్తుతి కెక్కి వివాహ మయ్యె వి
శ్రుతముగ సంధ్య నాఁ బరఁగు సుందరికూరిమిపుత్త్రి మన్మథా
స్త్రతులితగాత్రయష్టి యగు సాలకటంకటసమ్మదమ్మునన్. 55

క. ఆలలన యౌవనంబునఁ, జూలాలై వగచి తుదిఁ బ్రసూతిక్రియకుం
గాలం బగుటయు మందర, శైలతటంబునకు నొంటి సని యచ్చోటన్. 56

ఆ. వరతనూజుఁ గాంచి కరుణావిహీన యై, విడిచి పైచి వచ్చి విభునితోడ
వివిధకేలిఁ దేలి విహరించు చుండె మన్మథవికారపూరమగ్న యగుచు. 57

క. అంత నట నక్కుమారుం, డెంతయుఁ గరుణమ్ము దోఁప నేడ్చుచు నుండం
గొంతవడికి భూతేశుఁడు, కాంతాసహితంబు వృషభగమనుం డగుచున్. 58

క. ఆచక్కటిఁ గ్రీడార్థం, బై చని యాయేడ్పు విని దయార్ద్రత బాలుం
జూచి యకటకట యని గౌరీచారుముఖాంబుజము నిరీక్షించు చోగిన్. 59

మ. అతివా వీనికిఁ దండ్రితోడిసరిప్రాయం బాసురత్వంబు ను
ద్ధతబాహాబలగర్వనిర్వహణముం దైతేయవంశక్రమా
గతరాజ్యంబు నభశ్చరంపుఁబురముం గ్రామప్రచారంబు ని
చ్చితి నీచిత్త మెఱింగి నావుడుఁ గృపాశ్రీపారవశ్యంబునన్. 60

క. అప్పుడ గర్భం బగుటయు, నప్పుడ జన్మించుటయును నప్పుడ ప్రాయం
బొప్పెడిజవ్వన మగుటయు, నప్పుడు దనుజాన్వయమున కంబిక యిచ్చెన్. 61

క. కేశములు లెస్స యిప్పిశితాశనునకు ననుచుఁ గౌతుకాన్వితమతి యై
యీశానుఁడు గావించె సుకేశుం డనుపేరు వానికిం బ్రకటముగన్. 62

చ. అతఁడు వరప్రసాదమహిమాతిశయంబునఁ జేసి విష్టప
త్రితయము గెడ్వఁడం దనదు తేజము చెల్లుచునుండ లీల న

ప్రతిహతవృత్తి నెల్లెడ నభశ్చర మైనపురంబుతోడ నం
చితగతులం జరించె విలసిల్లుచు నీశ్వరలాలనీయుఁ డై. 63

క. ఉన్నయెడ నాసుకేశుమ, హోన్నతి కెద నోటువడి వయోరూపగుణో
త్పన్నానురూపమతిఁ దన, కన్నియ దేవమణి నిచ్చె । గ్రామణి ప్రీతిన్. 64

మాల్యవదాదులు తపంబుచే బ్రహ్మవలన వరంబులు వడయుట

తే. ఇట్లు గంధర్వవల్లభుఁ । డెలమి గూఁతుఁ
దనకు నిచ్చిన వరియించి । దానివలన
మాల్యవంతుఁ డనంగ సుమాలి యనఁగ
మాలి యనఁ గాంచెఁ గొడుకుల సుమహితయశుల. 65

ఉ. ఇవ్విధిఁ బుట్టి తండ్రి పరమేశువరంబున నద్భుతస్థితిన్
జవ్వన మాదిగా నఖిలసంపదలుం గను టెల్ల విన్కి నా
మువ్వురు నుత్సహించి తపముం బరమేష్ఠి గుఱించి చేయఁగా
నవ్విబుధాచలంబునకు । నర్థి మెయిం జని సువ్రతస్థు లై. 66

ఉ. ఆర్జవశాంతిదాంతినియమాదిగరిష్ఠగుణైకనిష్ఠమై
నిర్జితచిత్తవృత్తు లయి । నిర్మలధర్మపరంపరాప్రభా
వార్జన మెల్లలోకములు । నద్భుత మందుచు సంస్తుతింప నా
వర్జితబుద్ధిఁ జేసి రనవద్యతపంబునఁ బద్మసంభవున్. 67

శా. ప్రత్యక్షం బయి దేవబృందములతోఁ । బద్మాసనుం డర్థి నా
దిత్యాద్రిస్థలి నిల్చి పొల్చుటయు దై । తేయాత్మజు ల్సంభ్రమ
ప్రీత్యుత్కర్షము లంతరంగముల ఘూర్ణిల్లంగ సర్వాంగసాం
గత్యస్వీకృతభూతలం బగునమస్కారంబునం బుణ్యు లై. 68

క. కరకమలయుగళపుటశే, ఖరులును భక్తిభరనమ్రగాత్రులు నై ని
ల్చిరి వరదానౌత్సుక్య, స్ఫురితాధరుఁ డైనపద్మజునికట్టెదురన్. 69

ఉ. అత్తఱి వారిఁ జూచి కరుణార్ద్రిత ని ట్లనియె న్విరించి దై
త్యోత్తములార మీతపము । నుగ్రత కచ్చెరు వంది వచ్చితిం
జిత్తములందు మీ రభిలషించినయట్టివరంబు లెల్ల నే
నిత్తుఁ గడంగి కోరికొనుఁ । డిప్పుడ దేవమునీంద్రసన్నిధిన్. 70

ఉ. నావుడుఁ బొంగి యద్దనుజనందను లి ట్లని రేకవాక్యులై
దైవతయక్షకింపురుషదానవమానవకిన్నరాదినా
నావిధభూతకోటుల రణంబున గెల్వఁ బరస్పరప్రమో
దావహ మైననెయ్యముఁ జిరాయురవాప్తియు మాకభీష్టముల్. 71

తే. ఇవ్విధంబునఁ గోరిన నెలమిఁ బొంది
యట్ల కావుత మని కమలాసనుండు

వాసవాదులు వెఱఁగంద వరము లొసఁగి
మునులు గొలువ నిజావాసమునకుఁ జనియె. 72

—మాల్యవంతుఁడు లంకయందు నివసించుట—

చ. వరములు గాంచి బాహుబలవంతుఁ డనం దగుమాల్యవంతుఁ డ
చ్చెరు వగువిక్రమంబునఁ బ్రసిద్ధి వహించి నిజానుజన్ములం
గర మనురక్తి మన్ననఁ దగం గొనియాడుచు సర్వలోకభీ
కరుఁ డయి దేవతామునినికాయము దల్లడ మందుచుండఁగన్. 73

క. దానవలక్ష్మీవిభవ మ,నూనంబై నెగడ ననన్యశోద్ధతగతి నెం
దేనిం జని విహరించుచుఁ, దా నొక్కెడ విశ్వకర్మఁ దద్దయుఁ బ్రీతిన్. 74

క. రావించి యిట్టు లనియెను, దేవతలకు నెల్ల నీ వతిస్థిరమతి వై
కావింతు నివాసము లొక, యావాసము మా కొనర్పు మభిరామముగాన్.

తే. అదియు రజతాద్రి నొండె హిమాచలమున
నొండె మందరనగమున నొండె బాగు
చూచి నీశిల్ప మేర్పడ శుభకరత్న
సంపదుజ్జ్వలముగ రచియింపవలయు. 76

క. అని తనతోఁ జెప్పినయ, ద్దనుజపతికి విశ్వకర్మ తాఁ దొల్లి సురేం
ద్రునియనుమతమున దక్షిణ, వననిధిలో నొక్కపురము వర్ణన కెక్కన్. 77

క. ఒనరించుటయుఁ ద్రికూటం, బనునున్నతభూధరంబునం దది శతయో
జనవిస్తీర్ణం బగుటయుఁ, గనకప్రాకారసప్తకము గల్గుటయున్. 78

సీ. అఖిలదిక్కులును సన్ముఖములయగుటయు మందిరమ్ములు రత్నమయము లగుట
గోపురావళి నభోవ్యాపిని యగుటయు మార్గముల్ మృదుకుట్టిమమ్ము లగుట
తోరణోత్కరము రత్నారూఢ మగుటయు నంగణంబులు మనోహరములగుట
దేవాలయంబులు దివ్యంబు లగుటయు సోపానవ్రాతంబు హైమ మగుట

ఆ. పేరు లంక యగుట యారామకేదార, కమలషండదీర్ఘికావిభూతి
పాత్ర మగుట ప్రబలశత్రుపరాక్రమా, గమ్య మగుట చాలరమ్య మగుట.

క. ఎఱిఁగించి మీకు నునికికి, నొఱపు సకలదైత్యకోటియును మీరలు నే
ర్పెఱఁ జని యం దుండుఁడు గడు,నుఱవనినెయ్యంపుసముచితోక్తులఁ దెలుపన్.

క. దనుజపతి లంకకందువ, గని నిధి నిడుపేదవాఁడు గన్నట్లు మనం
బునఁ బొంగి యనుజసహితము, చని యప్పురి దైత్యవంశసామ్రాజ్యముగాన్.

—మాల్యవదాదులు పెండిలియై పుత్త్రులం గాంచుట—

ఆ. నెగడి యున్నయెడ ననింద్యచరిత్ర గంధర్వి నర్మదాభిధాన ప్రీతిఁ
గోరి యిచ్చెఁ దనదుకూఁతుల ముగ్గుర, దానవేశ్వరునకుఁ దమ్ములకును

క. క్రమమున సుందరియును గేతుమతియు వరదయు నన న్వరధూటీత్రయముం
దమమువ్వురఁ బూర్వజపూర్వముగఁ బ్రమోదములతో వివాహం బైనన్.

సీ. అందు సుందరి యను నరవిందనయన యున్మత్తు సుప్తఘ్నునిమత్తు యజ్ఞ
కోపు దుర్ముఖుని విరూపాక్షు వజ్రముష్టిని గని పుత్త్రిక ననలఁ గనియె
నా కేతుమతియు ధూమ్రాక్షుఁ బ్రహస్తుఁ గంపనుఁ గాలకార్ముకు భద్రదత్తు
భాసకర్ణాంకు సుపార్శ్వసంహ్రాదిని గాంచెను వరదయుఁ గైకసియును
తే. నోలిఁ గుంభీనసయును బుష్పోత్కటయును
ననఁగ నలువురు వామలోచనలఁ గనియె
ననలు నీలుని సంపాతిహరునిఁ బడసె
వరద పదపడి దానవాన్వయము వెలిఁగె. 84

మాల్యవంతుఁడు లోకంబుల బాధించుట

శా. సంతానం బభివృద్ధి నొందిన బలోత్సాహం బెలర్పం బలా
క్రాంతాశేషదిగంతుఁ డై బలువిడిన్ రక్షోగణేశుండు దు
ర్దాంతుం డై శ్రుతిబాధ సేయుచుఁ గ్రతుధ్వంసంబుఁ గావించుచుం
గాంతారాంతరవాసు లైనమునులం గారించుచుం గ్రూరుఁ డై. 85

మ. పరనారీహరణం బొనర్చు వివిధోపాయంబుల న్మేదినీ
సురవర్గంబుల నొంచు దేవగృహసంశోభాభిఘాతంబు సే
యు రవీందుద్యుతిజాలము ల్మలుపు మాయోపాయకేలీకృతా
దరుఁ డై నిర్జరకోటిఁ గష్టపఱుచున్ ధర్మంబు నష్టంబుగాన్. 86

ఇంద్రాదులు హరుననుజ్ఞచే విష్ణువును వేఁడుట

చ. ఋషులును దేవతాగణము లెంతయు బెగ్గల మంది యార్తు లై
వృషగమనుండు దీర్చు మనవేదన యంచు మహేశుఁ గాంచి దు
ర్విషహము లైనయాపరిభవించుట లెల్ల నెఱుంగఁ జెప్పి ని
స్తుషముగ దైత్యవర్గములఁ ద్రుంపఁగఁ గోరిరి దైన్య మేర్పడన్. 87

చ. హరుఁడు సుకేశుమీఁదికృప నాతనిసంతతి కల్గ కుండియున్
సురమునివృత్తభంగములు చూడఁగఁ జాలక యేను నేర సా
హరికడ కేగుఁ డాతఁ డభయం బొసఁగున్ దయ మీఱ నన్నఁ జె
చ్చెరఁ జని శౌరి కంతయును జెప్పి రరాతులజన్మ మాదిగాన్. 88

శా. గోవిందుండు దయామతిం బలికె నాకుం జెప్పఁగా నేల రు
ద్రావిర్భావితశక్తి నే నెఱుఁగనే యాదైత్యుఁ దత్పుత్రకుల్
భావారూఢులు గారె పద్మజవరప్రాప్తానుభావు ల్తదీ
యావాసం బగులంక వింతయె త్రిలోకాక్రోశ మాలింపనే. 89

ఉ. ఐనను మీఱమతం బెఱుఁగు నంతకుఁ జేమియుఁ జేయ నైతి న
ద్దానవులన్ సముజ్జ్వలసురవర్గనిర్దళితాఖిలాంగులం
గా నొనరించి లోకముల కల్మష మంతయుఁ బాచి యుత్సవ
శ్రీ నినుపారఁ జేసెన విరించిముఖాశులు సన్నుతింపఁగన్. 90

మాల్యవదాదు లమరావతిపై దండెత్తుట

క. అని వీడ్కొల్పిన మోదం,బునఁ బొందుచు నిజనివాసములకు శతముఖా
ద్యనిమిషులుబుధులుఁబోయిన,యనంతరము మాల్యవంతుఁడంతయువినియెన్.

క. విని యొక్కింత వగచి యా, ద్దనుజేంద్రుఁడు విక్రమైకతత్పరుఁ డగుచున్
మనమున గర్వము గదురఁగ, ననుజుల రావించి యిట్టులనియెఁ గుపితుఁ డై.

మ. మనకున్ ధూర్జటితోడ నోసడిచి కామధ్వంసి పట్టీక పోం
డని చక్రాంకునిఁ జూపి పోవిడ సురేంద్రాదు ల్సరోజాత్మునిం
గని యొగ్గు ల్ప్రకటించినం గిసిసీ లోకంబు ల్వినంగా నతం
డనుమానింపక పూనె దైత్యకులసంహారంబుఁ గావింపఁగాన్. 93

ఉ. పూర్వమునన్ హిరణ్యకశిపుప్రభృతుల్ దనచేతఁ జచ్చినన్
గర్వము మీఱి యున్కి సురరక్షుఁ డెట్లుఁ గడంగు నాతనిన్
సర్వజగంబులున్ బెదర సంగరరంగమునన్ జయించి హ్యా
త్పర్వ మొనర్పఁగావలయు దైత్యులకు న్మన మెల్ల భంగులన్. 94

క. అనిన సుమాలియు మాలియు, నని రతిఁ డిట వచ్చె నేని నదె యయ్యేడు న
య్యనిమిషు లెగ్గులు మనపైఁ, బొనరించినదాన నింత పుట్టెను గంటే. 95

క. కావున నమరావతిపైఁ, బోవలయుం జుట్టిముట్టి పొరిగొని పిదపన్
దేవతలపక్షమై యని, కేవీరుఁడుఁ గడఁగె నేని నెఱుఁగుద మతనిన్. 96

ఆ. అనిన మాల్యవంతుఁ డగుఁ బోలు నిది యన్నియును మపుడ చాటఁబంచి కదలి
యమితవివిధవాహనారూఢయోధవీ, రోద్ధతముగ నడిచె నుద్దవిడిని. 97

ఉ. అత్తఱిఁ గెంపు మీఱెనఘనావళి యాకస మెల్లఁ గప్పి క్రొ
న్నెత్తురు నెమ్ములుం గురిసె నీరధి యెంతయు ఘూర్ణమానమై
యుత్తల మొందెఁ బర్వతము లొక్క మొగిం గదలె న్మహోల్కలుల్
మొత్తముగట్టి రాలె బలము ల్వెఱఁ గందఁగ జేటు దెల్పుచున్. 98

ఉ. అంతయుఁ జూచియున్ దితిసుతాధిపుఁ డప్పు మనంబులోన నా
వంతయుఁ గొంకు లేక దివిజావళికిన్ మనచేయుహానికై
యెంతలు పుట్టెఁ జూడుఁ డని యేడ్తెఱఁ జూపుచుఁ దమ్ములన్ బలం
బంతటికిం బురస్సరుల రై చనుఁ డంచుఁ బరాక్రమోన్నతిన్. 99

క. చెలఁగుచు నమరావతి కిం, పలరంగ నడచు టెఱిఁగి భరమఖ్రాంతి మొయిం
గలఁగఁగఁ బాఱి మహేంద్రా,దులు వచ్చి రుపేంద్రుకడకు రుదూతం గడఁకన్.

—● ఆశ్వాసాంతము (ద్వితీయావిభక్తి) ●—

ఉ. కాయికవాచికాత్మికవికారవిసర్జనవిస్ఫురత్తనూ
దాయకు నానతారివసుధావరహర్షరసప్రకర్షసం
ధాయకు సూరిశోభనవిధాయకు నుద్భటారాజదుర్దశా
దాయకుఁ గీర్తివస్త్రపరిధాయకు దీనజనార్థదాయకున్. 101

క. పాండిత్యసుభగుఁ ద్రిభువన, పెండేరు నరాతిభూపభీషణబాహా
దండాభిరాము రామా, మండలచిత్తాపహారకమకరపతాకున్. 102

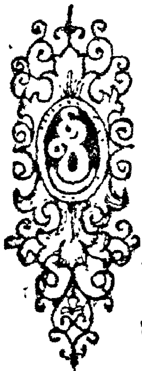
మాలినీవృత్తము. సకలజన మనోజ్ఞుం జండభాషానభిజ్ఞుం
బ్రకృతిఘటితరాగుం బ్రస్ఫురత్త్యాగభోగుం
జకితనృపశరణ్యుం జారులావణ్యగణ్యుం
బ్రకటసుగుణసంగుం రాయవేశ్యాభుజంగున్. 103

గద్యము. ఇది శ్రీమదుభయకవిమిత్ర కొమ్మనామాత్యపుత్త్ర బుధారాధనవిధేయ తిక్కననామధేయప్రణీతం బయినయుత్తరరామాయణం బనుమహాకావ్యంబు నందు ద్వితీయాశ్వాసము.

శ్రీరస్తు

నిర్వచనోత్తరరామాయణము

తృతీయాశ్వాసము

రమ్యతానిరూఢమ
హోరస్కుం బుణ్యసంపదుదితయశస్కుం
గారుణ్యార్ద్రమనస్కుఁ బ్ర
జారంజనశీలు మనుమజగతీపాలున్*. 1

విష్ణువు దేవతలకుఁ దోడై రాక్షసులతో యుద్ధము సేయుట

చ. హరిఁ గని దేవదూత చరణానతుఁడై యసురేంద్ర సేన ని
ర్జరనగరంబుపైఁ బెలుచ రాకయు నాకము బెగ్గలంబునం
దిరుగుడుపాటుఁ జెప్పిన నతిత్వరితంబునఁ గౌతుకంబుమై
గరుడుని నెక్కి శార్ఙ్గగుణగాఢరవంబు నభంబు నిండఁగాన్. 2

క. రక్షోవధయును సుమనో, రక్షయు మదిఁ గోరి యాదరంబున రాజీ
వాక్షుఁడు సిద్ధులజయశ, బ్దాక్షరములఁ గిన్నరీచయముగానంబున్. 3

క. కెంచెపునగవుల సంభా, వించుచు వివిధాయుధాంశువితతుల్ దిశలన్
నించుచు దనుజతమముఁ దూ, లించుచు రణకేళిలోలలీలం జనుచోన్. 4

క. గరుడునిపై శార్ఙ్గధను, ర్ధరుఁ డగువిష్ణుండు మేలుతటిఁ బొల్చుతటి
త్పరివృతజలదముఁ బోలుట, విరియ దనుజరాజహంసవితతి యతనికిన్. 5

మ. అని బృందారకవందిబృందము లమందానందముం బొంది కీ
ర్తన సేయం ద్రిదివంబు ముట్టికొన సుద్దామప్రతాపంబున
న్దనుజానీకము చేర కుండ నడుమ న్వారింపఁగాఁ బూని చ
య్యన వేగం బతగేంద్రపక్షపవనవ్యాధూతదిగ్భిత్తి యై. 6

మ. చని నాకంబున కడ్డపడ్డ హరియుత్సాహంబు వీక్షించి య
ద్దనుజాధీశుఁడు చేయి వీచుటయు మాద్యద్దంతివర్గంబు న
శ్వనికాయంబుఁ బదాతిలోకము రథవ్రాతంబు నొక్కుమ్మడిన్
ఘనమార్గం బఖిలంబు గప్పి పడగల్ గ్రాలన్ వడిం దాఁకెనన్. 7

తే. మందహాసంబు చేసి యమందరవము, మిగిలి రిపుతూర్యరవములు మ్రోఁగికొనఁగఁ

---

* ద్వితీయావిభక్తి.

పాంచజన్యంబుఁ బెలుచఁ బూరించి శార్ఙ్గగుణము సారించి దానవగణముఁ జూచి. 8

క. కడఁకఁ దలమీఱి యల వ్రేల్పడ మును దలపడి దలంచి పటుతేరంగా
విడుచుచు నొక్కొక యమ్మున, బడ నేయుచు వచ్చె వీరభటులం గడిమిన్. 9

చ. తొలితొలి పద్దపీనుఁగులఁ ద్రొక్కుచు నొండొరు మీఱి చూచున
గ్గలికఁ గడంగి బాహుబలగర్వము చూపఱు మెచ్చ నుగ్రదై
త్యులు దలపడ్డ వారిసమరోద్ధతి యత్నము మంది శార్ఙ్గము
దలవున నిల్వరించె నిశితాస్త్రము లూఁతయి వ్రాలునట్లుగన్. 10

ఉ. కూలినవారిఁ జూచి వెఱఁగొంకిన మెచ్చక మున్న వెన్నుగా
నేలకుఁ జొచ్చువారుఁ దమనెయ్యుర కడ్డము వచ్చువారు ను
క్కీలయి నేర్పు లేక తమకించి పయింబడి నొచ్చువారు మఱి
వాలినమచ్చరం బడఁగ వారణసేయక వచ్చువారు నై. 11

క. దానవు లేయుచు వైచుచు, సేనలఁ బరికొల్పుకొనుచుఁ జేరిన శార్ఙ్గ
జ్యానాదభరితరోదసి, యై నారాయణుఁడు మార్గణాంబుధి ముంచెన్. 12

చ. మునుమును వీఁకఁ దాఁకి యొకమోహర మచ్యుతుచేత మ్రగ్గుటన్
మొనలు గలంగినం గని సముద్ధతవృత్తి నదల్చి వెన్నద
న్ని నిలిచె దానవేశ్వరుఁడు నిక్కనఁగాఁ దనముద్దుఁ దమ్ములున్
దనయులు దండనాథులు సుదగ్రత సేనకు దర్ప మెక్కఁగన్. 13

క. బరవసమునఁ గోల్తలచే, సిరి పురికొని కడఁగి దైత్యసేనలు మగుడన్
హరిఁ బొదివెఁ జలజదోఃత్కర మతిసాంద్రముగ నభముఁ గప్పినభంగిన్. 14

ఆ. ఓరలేక దొరలు పోరికిఁ జొచ్చిరి, కడిఁదిమగలుఁ బేరు గలుగువారు
నడరి ముట్టఁ గపిసీరరవా యిగ నక కోలాహలముగఁ గాల్బలమ్ము గదిసి. 15

క. శరములఁ జక్రంబులఁ దోమరములఁ గుంతముల గుప్పిమానుగ ఖడ్గ
క్షురికా హల పరిఘా ముద్గర ముసల పరశ్వధములఁ గప్పిరి కడిమిన్. 16

శా. సర్పారాతిపయి న్నిజాంగముల పైఁ జంచద్భుజాభీలతన్
దర్పం బేర్పడ నొక్కపెట్ట యటు లార్పై తేయవీరు ల్దిశా
సర్పద్దీప్తిసటాజటాలపటుశస్త్రవ్రాతముల్ సాంద్రమై
యారోపింపుచుండఁగ నించినన్ మురహరుం డుద్దామకోపాగ్ని యై. 17

చ. గుణమున లస్తకంబునను గోటియుగంబునఁ గేలఁ దారభీ
షణముగ నుప్పతిల్లి రభసంబుగ రేఁగినమాడ్కిఁ దీవ్రమా
ర్గణనికరంబు లొక్కట నరాతిబలంబులఁ గప్ప శార్ఙ్గని
క్వణనము రోదసీకుహరకర్పరముం బగిలింప నుగ్రతన్. 18

క. అరదములు రథివరులును, హరిసారథికేతుసహిత మై పొడిపొడి గాఁ
గరులును జోదులు డొల్లఁగఁ, దురగంబులు రావుతులును దుత్తునియలు గాన్.

క. వేయుచుఁ గౌమోదకిఁ గొని, వ్రేయుచు నందకమునను వివిధగతిఁ దునియల్
సేయుచు మధుమథనుఁడు దై, తేయతతిం గూల్చె నుద్ధతిం బడలుపడన్. 20

చ. అడరినమేఘపంక్తి విరియం బటువేగమహానిలంబు బ
ల్విడి భయదప్రకారముగ వీచు తెఱంగున దైత్యసైన్యముల్
సెడి నలుదిక్కులం బఱవఁ జేసి యమందవిజృంభణంబునం
బిడుగులపిండు బిట్టులియ నెల్లున విష్ణుఁడు శంఖ మొత్తినన్. 21

ఆ. పాఱలేక చాలుపడ డొల్లె భటకోటి, కరులు గిరులు గూలుకరణి మ్రొగ్గె
ఘోటకంబు లెల్లఁ గుండియ లవిసి శోణితముఁ గ్రక్కె శంఖనిస్వనమున. 22

చ. తదవసరంబునం బెలుచఁ దాఁకి సుమాలి యుపేంద్రుపైఁ బటు
ప్రదరము లభ్ర మద్రిశిఖరంబును వారిని ముంచినట్లు పె
ల్లిదముగ నేసె దైత్యులు చలింపక సంగరకాంక్షఁ గ్రమ్మఱం
బొదువ సహోదరుల్ ప్రమదపూరితచిత్తులు గా నుదగ్రుఁ డై. 23

క. వనజాక్షుఁడు దరహాసం, బునఁ బొదివినకినుక వక్త్రమున ముసుఁగువడం
దునిమెను లీలమెయిన్ గ్రక్కున నాతనిసూతుశిరముఁ గ్రూరాస్త్రమునన్. 24

ఉ. సారథి వడ్డ నశ్వములు సంచలతం బెనఁగాడి యీడ్చినం
దేరను వేది యగ్రజుఁడు ద్రిప్పికొనం గని మాలి యడ్డ మై
బోరన వచ్చి యవ్విహగపుంగవకేతను నేసె నెంతయుం
గ్రూరము లైనయమ్ములను గుర్వుగ దానవు లుత్సహింపఁగన్. 25

ఉ. మాలిశరంబు లొక్కమొగి ముంచుక గప్పినమాడ్కిఁ గప్పుడుం
గూలఁగ నేసె వానిరథఘోటములన్ హరి వాఁడు గ్రక్కున
న్శైలతటంబు డిగ్గుమృగనాథుక్రియన్ గద పుచ్చికొంచు నా
భీలగతిన్ రథంబు డిగి భీమజవంబున నంటె నార్చుచున్. 26

క. పఱతెంచి కదియఁబడి యే, త్తెఱ వ్రేసిన మోము దాఁకి తిరిగె గరుడి య
త్తఱిఁ జక్రంబున హరి పెడ, మఱి వైచెను దనుజానుజుమస్తకము దెగన్. 27

మాల్యవంతుఁడు విష్ణువునకోడి పాతాళముఁ జొచ్చుట

శా. మాలిం జంపిన మాల్యవంతుఁ డుదితామర్షప్రకర్షంబునం
గాలాగ్నిప్రతిమానుఁ డై నిజభుజాగర్వంబు మై లీల నుగ్
ఖీలజ్వాలకరాళశక్తిఁ గొని మేమే తాఁకి వక్షస్స్థలిం
గీలించెం జలదంబుపై మెఱుఁగుమాడ్కిన్ శౌరికిం జెన్నుగాన్. 28

క. ఆశక్తియె కొని క్రమ్మఱఁ, గేశవుఁ డసురేంద్రు వైవ గిరిపైఁ బడుతీ
వ్రాశనిచాడ్పున వక్షో, దేశంబునఁ బడిన నొచ్చి ధృతి వాటించెన్. 29

ఆ. మూర్ఛవోక నిలిచి మూఁడు మొగంబుల, శూల మెత్తికొని శరాళివృత్తి
నడచి నెమ్మొగమునఁ బొడిచె నింద్రానుజు, దేవతలనుసంబు దిగ్గసంగ. 3

క. పొడిచి పిఱిఁదిదెసకయి పోఁ, రెడిదానవు ద్రెసె గద మహీధరుఁడు గడుఁ గా
వడిఁ బక్షంబులఁ బొరిఁబొరి, నడిచెను విహగాధిపతియు నత్యుగ్రముగాన్. 3

సీ. గద దాఁకి మూర్ఛిల్లి గరుడునియొఱకలగాలిచే దవ్వుగఁ దూలిపోయి
తెప్పిఱి లేచి నల్గడిక్కులు గనుఁగొని పాఱిపోఁ జచ్చియు బయలుపడ్డ
బలమును లోపలఁ జేయఁ గలవారి బంధుల దొరలను గానక బరవసంబు
దక్కి తమ్ముండును దాను నొండొరువులఁ జూచుచున్నంతనె వీచె గరుడి

ఆ. పక్షమారుతమునఁ బరిపరి యైనయా, సేనతోడఁ గూడి దానవేంద్రుఁ
డాకులముగఁ జొరఁ బుటాకులచాడ్పునఁ, ద్రిప్పికొనుచు నెగసి తెరలి పఱచె. 3

క. అమ్మెయిని నోడి తానుం, దమ్ముఁడు హతశేష మైనదానవబలముం
గ్రమ్మఱి తమవచ్చినమార్గమ్మునఁ బాఱెను విహంగమనుం డెగవన్. 3

మ. కడువేగంబున లంక కేఁగి తమదోర్గర్వంబు దైత్యారిచేఁ
బడి భంగంబునఁ బొందినన్ భయభరభ్రాంతాత్ము లై యంతసుం
దడయన్ బెగ్గిలి బృంద మెల్లఁ గొని పాతాళంబు క్రొంపం జొరం
బడి రా దేవమునీంద్రకోటికి ననల్పప్రీతి సంధిల్లఁగాన్. 34

అగస్త్యుఁడు రామునకు రావణాదులకథ జెల్పుట

క. వనజాక్షుఁ డొకఁడు వెలిగా, దనుజుల నెవ్వరికి గెలువఁ దలఁపఁగ నగు నిం
ద్రుని కప్పుడు తమ్ముఁడ వై, తనయుఁడ వై తిపుడు నీవు దశరథపతికిన్. 35

ఉ. సత్త్వరజస్తమోగుణవశస్థితిఁ గైకొని నీవ లీల బ్ర
హ్మత్త్వము దాల్చి లోకముల కన్నిటికిన్ జననం బొనర్తు వి
ష్ణుత్త్వము దాల్చి వానికి మనోజ్ఞతమస్థితి వృత్తిఁ జేర్తు రు
ద్రత్త్వము దాల్చి వాని కుచితంబుగ సంహృతిఁ గూర్తు రాఘవా. 36

ఉ. సాధులఁ గావ దుష్టజనసంహరణం బొనరింప ధర్మముల్
బాధలఁ బొందకుండఁ బరిపాలన సేయఁ దలంచి యాత్మమా
యాధృతిఁ బుట్టుచుం బనుల నాదర మొప్పఁగఁ దాల్చి పొల్చుటన్
మాధవ మర్త్యుఁ డండ్రు నిను మందమతుల్ భవభావరూఢు లై. 37

తే. అధిపతి సాలకటంకటులనఁగఁ జనిన, నాఁటివారుఁ బౌలస్త్యులనాఁగఁ బరఁగు
నేఁటివారు సమానులు నిక్కమరయ, బాహుబలమున నాహవదోహలమున.

మ. అనినన్ రాఘవకుంజరుండు మునినాథాగ్రేసరుం జూచి యి
ట్లనియెన్ మాల్యవదాదివృత్తము ప్రసంగాధీన మై పుట్టె నే
మును మీచే విను రావణాదులకథల్ ముట్టం బ్రశంసింపఁ దా
తనిఁ దత్సోదరులం దనూజు వినఁ జిత్తం బుత్సుకం బయ్యెడిన్. 39

ఆ. రాముఁ డిట్టు లడుగ నామునిఁ జెప్పెఁ బ్రా,తాళభువనమున మోవం బడంగి
యున్న యాసుమాలియొకనాఁడు సౌందర్య, వినయమహిత దనదుతనయఁ జూచి.

ఉ. రూపగుణంబులందు ననురూపత గల్గువరుండు దీనికిం
జేపడు నొక్కొ పుత్త్రులుఁ బ్రసిద్ధులుఁ బల్వురఁ గాంచు నొక్కొ ల
క్ష్మీపరిణామహృద్య ఘనజీవన మక్కట గల్గు నొక్కొ యి
ప్పాప మదన్వయక్రమముఁ బాత్త్రముఁ జేయు నొకో పొగడ్తకున్. 41

క. ఈలోకంబున నరసితి, [1] మే లిల్లెడవరునిఁ గాన మేదిని కరుగం
జాలక యున్నను బోవదు, [2] బాలకిఁ గొని పోవ వలయుఁ బరిణయమునకున్.

మ. అని యుల్లంబున నిశ్చయించి సుకుమారాకార నాకైకసిం
గొని వేడ్కన్ మహి నెల్లెడం దిరిగి రక్షోనాథుఁ డెం దైన న
ల్లునిఁ గల్యాణగుణోత్తరుం బడయ కెట్లుం బోవఁ బో మ్మంచు న
ల్లనఁ జేరెం దరుపోతకాంత మగుపౌలస్త్యాశ్రమోపాంతమున్. 43

ఆ. అచటఁ గనియెఁ దండ్రి నతిభక్తి వీడ్కొని, ఘనవిమాన మెక్కి యనుపమాన
మహిమ వెలయఁ బురికి మగుడఁ బోవఁగ ధనా, ధ్యక్షు రుచిరహారధవళవక్షు.

క. కనుఁగొని సుమాలి యితనిం,గనుమునిచంద్రునకు నిత్తుఁ గన్నియ నని సం
జనితకుతూహలుఁ డై య, వ్వనితకు ని ట్లనియె గారవంపుఁబలుకులన్. 45

చ. తగినవరుండు నీకు వనితా విను విశ్రవసుండ యాతఁ డా
ర్యగుణవిభాసి యమ్మునిజనాధిపుపాలికి నీవు వోయి యిం
పుగ వరియింపు నీకనిన పుత్త్రులచేత మదన్వయంబు రూ
పగు నిదె చూచితే ఘనుఁ దదాత్మజు నుజ్జ్వలవైభవోన్నతున్! 46

ఉ. నా విని తాను మున్ మనమునం దలపోయువిధంబ తండ్రి సం
భావనఁ జెప్పినన్ వికచపద్మవిలోచన సంతసిల్లి యేఁ
బోవుట యుక్త మేని మునిపుంగవు నాశ్రమ మెద్ది పోదునే
నావుడుఁ జూపి సమ్మదమునన్ సుత వీడ్కొలిపెన్ సుమాలియున్. 47

క. చని కైకసి పౌలస్త్యుం, గని వినయవిలాసభయవికాసప్రీడా
జనితవికారసుభగనిజ, తనులత వెడవ్రాలఁ జతురతం బ్రణమిల్లెన్. 48

ఆ. మ్రొక్కి నిలిచి యతని ముందట మేదిని,నుంగుటమున నొరయుచున్నఁ జూచి
యెచటనుండి రాక యెవ్వనిసుత వేమి, పనికి నిందు వచ్చి తనిన నదియు. 49

ఉ. ఏను సుమాలికూఁతుర మునీశ్వర! మి మ్మిటఁ దండ్రిపంపునం
గానఁగ రాక యంచు ననుఁగాంతి దలిర్చెడిమోము వాంచుచుం
డా నటఁ జెప్పలేమి విదితంబుగఁ జెప్పుట యైన నంకుర
శ్రీనినుపారె విశ్రవసుచిత్తలతం గరుణాస్వరూప మై. 50

1. మే లెల్లెడ. 2. బాలిక.

క. ముని యమ్మానినియింగిత, మును నెఱిఁగియు దివ్యబోధమున నేర్పడ నె
ల్ల నరసి యల్లనినగవున, మునింగి మృదుమధురవాక్యముల నిట్లనియెన్. 51

చ. జనకుఁడు గోరి నిర్మలవిచారమునం దగ నిశ్చయించి ని
న్ననుమతిసేయ నీవును బ్రసంగమున నియ్యెడ కేఁగుదెంచు టె
ల్లను నగు నా దెసం దనయలాభముఁ గోరితి వియ్యకొంటి నే
ను నకట వేళ క్రూరము తనూజులఁ గ్రూరులఁ గాంతు కామినీ. 52

చ. అనవుడు మీకృపం బడయు నాత్మజు లుగ్రులు గాఁగఁ బాడి గా
దనవుడు నీదుసంతతికి నంతకుఁ గొండొకవాఁడు శాంతుఁడై
వినయవివేకధర్మముల విశ్రుతబుద్ధి వహించు మత్కులం
బును భవదీయవంశమును బూతము సేయు సరోజలోచనా. 53

క. అని యూఱడించి ముని య, న్వనితం గైకొనియె నదియు వల్లభుచిత్తం
బునకుఁ దగుచరిత మన్ననఁ, గని సంతస మంది కొంతకాలంబునకున్. 54

క. పదితలలుం గోఱలు నిరు, వదిచేతులు నిరులు గవియు బలుమేనును గెం
పొదవిననయనంబులు నున్మద మగుహృదయంబుఁ గలతనయునిం గాంచెన్. 55

ఆ. కనినయప్పు డచటఁ గడు నుగ్ర మగురక్తవృష్టి గురిసె నుల్కలష్టదిశలఁ
బడియె వఱలెఁ ఘఱచెఁ బిడుగులుర్వినిబడి, మ్రోసె గాడ్పు సుడిసె మాసె నినుఁడు.

క. మునివరుఁడు వికటుఁ డగుతన, తనయుకడకు వచ్చి వదనదశకంబు గనుం
గొని వానికి దశవదనుం, డనియెడునామం బొనర్చె నాసుతుపిదపన్. 57

సీ. అధికప్రమాణసర్వాంగఘోరాకారుఁ గుంభకర్ణుం డనుకొడుకుఁ గాంచె
దంష్ట్రాపరస్పరతాడనరచితసంకుల శూర్పణఖ యనుకూఁతుఁ గనియె
నిట్టిసంతతిఁ గన్న యిమ్మహాపాతకంబునకుఁ బ్రాయశ్చిత్తఁ మనఁగఁ బ్రీతిఁ
బడసె విభీషణుఁ బావనోజ్జ్వలమూర్తిఁ గైకసి మునికృపాగౌరవమున
ఆ. నిట్లు పుట్టి పెరుఁగునెడఁ బంక్తిముఖకుంభ, కర్ణు లెందుఁ గ్రూరకర్ము లగుచుఁ
దిరిగి జంతువుల వధింతురు ధర్మసం, ప్రీతిఁ బరఁగు నవ్విభీషణుండు. 58

ఆ. అంత నొక్కనాఁ డనంతవైభవముతో, ధనదుఁ డేఁగుదెంచి తండ్రిపాల
గారవమున నున్నఁ గైకసి గనుఁగొని, చిన్నవోయి కొడుకుఁ జేరఁ బిలిచి.

క. ఇతనిమహాసంపద సూ, చితె మీ రొక్కనిక పుట్టి శ్రీతేజములం
దితఁ డిట్లుండఁగ నీ వి, ట్లతిహీనత నున్నఁ బురుషుఁ డంద్రే నిన్నున్. 60

మ. తను నిట్లాడినతల్లిమాటలకు మాత్సర్యంబు చిత్తంబునం
దనరంగా దశకంధరుం డనియె నుత్సాహంబు వాటించి యీ
తనితో సాటి యనంగ మే లన నమందశ్రీవిలాసంబు సే
కొని యీలోకము లెల్ల నేలుదును నీకుం జింత యింతేటికిన్. 61

రావణాదులు తపం బొనరించుట

క. అని గోకర్ణమునకుఁ జని, యనుజన్ములుఁ దాను నెదఁ । గమలజు నిలిపి తపం
బొనరించి రత్తెఱం గొనరఁగను జెప్పెద నీవు వినుము । రఘుకులతిలకా. 62

సీ. వేసవి గనగన వేఁగు వట్రాతిపై నగ్గి నడుమ నుండ । నర్కుఁ జూచి
వానకందువను దివారాత్రములు జలధారల బయళులఁ । దడియుచుండి
సీతునఁ బెనుమంచు । శిరముపైఁ గురియంగ నిష్ఠఁ గుత్తుకబంటినీర నిలిచి
ఫలముల వేళులఁ బత్రంబులను నీళ్లలను గాలిఁ గాలంబు । దనరఁ గడపి
ఆ. కుంభకర్ణుఁ డిట్లు । ఘోరంబుగాఁ బది, వేలవత్సరములు । పోల నియతి
మునిగణంబు సిద్ధజనమును వెఱఁగంది, తన్నుఁ దగిలి పొగడఁ । దపము సేసె. 63

తే. ఏకపదమున నైదువేలేఁడు లుండి, యూర్ధ్వబాహుఁడై మోమెత్తియుండెఁ బిదప
నైదువేలేండ్లు లిట్లు మహాతపంబు, ప్రియము గుందక చేసె విభీషణుండు. 64

చ. అనుజులనిష్ఠ మెచ్చక దశాననుఁ డుగ్రతపఃకుతూహలం
బునఁ ద్రిజగంబులుం బొగడు । పొంపిరివోవ సహస్రవర్షముల్
సన నొకమస్తకంబుగ సశంకతఁ దొమ్మివేలఁ దొమ్మిదిం
దునిమి హుతాశనుం దలఁ । దుష్టునిఁ జేసె నజుండు మెచ్చఁగన్. 65

క. క్రమమున దశముఖుఁ డొగినొక్కముఖము చిక్కంగఁ బెఱముఖము లన్నియు న
గ్నిముఖంబున వేల్చియుఁ జిత్తమునం దొకకొంకు లేక । తద్దయు నెమ్మిన్. 66

రావణునకు బ్రహ్మ వరంబు లిచ్చుట

చ. పది యగువేయి నిండుటయుఁ । బంక్తిముఖుండు మనంబునన్ ముదం
బొదవఁగ నిర్వికారమున । నున్న శిరంబును గోయఁ జూచినన్
వదనచతుష్టయం బలర । వారిజసంభవుఁ డేగుదెంచి క
ట్టెదుర వరంబు వేఁడు మిదె । యిచ్చెద మెచ్చితి నంచు నిల్చినన్. 67

క. ధరఁ జాఁగి మ్రొక్కి దశకంధరుఁడు వినయ మొప్ప నిలిచి । తఱుగనితలపై
నెరపునఁ దనకరపద్మము, లిరువదియును మొగిచి యల్ల । నిట్లని పలికెన్. 68

శా. దేవా! విన్నప మాదరింపుము భయోద్రేకంబునన్ మృత్యువుం
గావం గోరు బహుప్రకారముల శోకం బంతయుం గావునన్
దేవవ్రాతవియచ్చరప్రకరదైతేయవ్రజాదిక్రియన్
జా వేరూపున నాకు లేకునికి యిష్టం బాశ్రితశ్రీకరా! 69

క. ఏ నాబలవిరహితు లగు, మానవులను సరకుసేయ । మది నెన్నఁడు నీ
యానయె జగతిం దక్కటి, హీనపుజాతులకు వెఱతునే పరమేష్ఠీ. 70

చ. అని తను వేఁడినన్ సరసిజాసనుఁ డవ్వర మిచ్చి యొక్క మో
మున వినయావనమ్రుఁ డయి । ముందట నిల్చినపంక్తికంధరుం

గనుఁగొని క్రమ్మఱం దలలు గ్రక్కునఁ గల్గ ననుగ్రహించి ప్రీ
తి నొసఁగె నుజ్జ్వలంబు లగుదివ్యశరంబులుఁ గామరూపమున్. 71

క. వెల్లువ ముంచి పిదప నీ, రెల్లను వెసఁ ద్రాంకఁ గొలన నెసఁగెడుచంచ
త్ఫుల్లారవిందములక్రియ, నల్లన వదనములు దోఁచె నాశ్చర్యముగాన్. 72

విభీషణునకు బ్రహ్మ వరంబు లిచ్చుట

మ. అజుఁ డిట్లద్భుతభంగిఁ బంక్తిముఖు నన్వర్థాభిధానోజ్జ్వలుం
ద్రిజగద్వీరునిఁ జేసి దుష్కరతపోదీప్తప్రవృత్తిప్రకా
రజితాత్మం డగునవ్విభీషణు వరప్రాప్త్యున్నతుం జేయఁగా
నిజబుద్ధిం దలపోసి వానిఁ గరుణాస్నిగ్ధాత్ముఁడై చూచుచున్. 73

తే. ధర్మనియతికి మెచ్చితిఁ దపము పండె, వత్స నీమది వలసినవరముఁ గోరు
మనిన భయభక్తిసంభ్రమహర్షభరిత,హృదయుఁడై యతఁ డాతని కిట్టు లనియె.

ఉ. ప్రీతుఁడ వంది నాతపము పెంపున నీవట దీని కగ్గలం
బై తగుకోర్కియుం గలదె యైనను గోరెద నామనంబు ధ
ర్మేతరవృత్తికిం జనమి యిష్టవరం బగు ధర్మవర్తులై
పూతగుణాభిరాము లగుపుణ్యులకుఁ సులభంబు లెవ్వియున్. 75

క. అనుపలుకుల కచ్చెరువడి, దనుజులలోఁ బుట్టి నీవు ధర్మంబు మనం
బునఁ గోరుట యరు దిచ్చితి, నని యజుఁ డమరత్వమును నిజాస్త్రము నిచ్చెన్.

కుంభకర్ణుని తపఃఫలము

ఆ. ఇవ్విధమున శంభుఁ డవ్విభీషణుఁ బ్రీతుఁ, జేసి కుంభకర్ణుఁ జేరఁ బిలువఁ
దలఁచు టెఱిఁగి దేవతలు దేవ విన్నప, మవధరింపుఁ డనుచు నజునిఁ జేరి. 77

సీ. అప్సరోగణము విహారంబు సలుపంగఁ దునిమెఁ బెక్కండ్ర నందనమునందుఁ
దపములు సేయ మందరకుధరంబులో నురవడి మునులఁ బల్వుర వధించె
నిల నెల్లయెడల ననేకభూసురులు యాగము లొనరింపఁ బ్రాణములు గొనియెఁ
జెరువుల నరుగంగ నరికట్టి చంపె నాబాలవృద్ధంబుగా బహుజనముల

ఆ. వేచి యాహారమున కనివేడ్క కనియు, నఖిలజీవుల నిట్లు నిత్యంబు నమయఁ
జేయు నీవరమున నిప్పు డిద్ధుఁడయిన, నితఁడు సైరించునే లోకహితవిచార.

క. కావున నీతని మోహితుఁ, గావించుట జగము లెల్లఁ గాచుట సుమ్మీ
నావుఁడుఁ దలఁపున భారతి, రావించిన వచ్చుడును సురజ్యేష్ఠుండున్. 79

ఆ. అసురమోమునఁ దావసించి నను నిద్ర, యడుగు మనిన వాణి యట్ల చేయు
దాన ననుచుఁ జనియె దానవుఁ బిలిచి నీ, కాంక్ష సెప్పు మనియె గమలభవుఁడు.

క. నిద్ర దయసేయు మనియె సురద్రోహియు నమరవరులు రదనాంకురచం
ద్రద్రుచులు నిగుడ నవ్వుచు భద్రము మా కదియె యనఁగఁ బద్మజుఁ డిచ్చెన్.

క. ఆనేర్పుతోన వెసఁ జతు, రాననుఁడును సురలు నరిగి రవ్వాణియు దై
త్యాననముఁ బాసి పోయెను, దానవుఁడుఁ దలంచుకొని వృథాచింతనుఁ డై. 82

క. ఏరూపున నే నిట్లని, కోరితి నిది యేమి యొక్కొ కుత్సిత మయ్యెన్
ఘోరతప మెల్ల దీనికిఁ, గారణమా సురలవలని కపటము సుమ్మీ. 83

క. అని వగచుచున్న నాతనిఁ, గనుఁగొని ఖేదమునఁ బంక్తికంఠుఁడు నేరం
జనుదెంచి తానుఁ దమ్ముఁడు, ననునయ మొనరించి సముచితాలాపములన్. 84

క. కొనియాడిన నాలవనెల, కును నొకదినమందు లేచు గుడుపును గమనం
బును గల్గు నాఁడు పగతుర, కనిలోనన్ విజయుఁ డీతఁ డని యజుఁ డరిగెన్.

క. వనజభవుచేత నివ్విధ, మున వరములు వడసి పంక్తిముఖుఁ డుద్ధతుఁ డై
యనుజులతో శ్లేష్మాతక, వనమున సుఖ ముండె దనుజవర్గము గొలువన్. 86

సుమాలిబోధనచే రావణుఁడు లంకను వశపఱచుకొనుట

తే. ఇంతయును జెప్పవిని రాఘవేశ్వరుండు, మిగుల నచ్చెరువడి యటమీఁదవారి
చరిత మెట్లొకొ నావుఁడు ధరణిపతికి, నయ్యగస్త్యమునీంద్రుఁ డి ట్లనియెఁ బ్రీతి.

సీ. కైకసి దీనికిఁ గడుసంతసంబునఁ దేలుచు నుండ సుమాలి తనదు
దౌహిత్రుఁ జూడఁ బాతాళలోకంబున నుండి మారీచమహోదరులును
నవ్విరూపాక్షప్రహస్తులు నాదిగా సచివులుఁ దక్కటిసైన్యపతులుఁ
గొలిచి రాఁ జనుదెంచెఁ గుంభకర్ణవిభీషణులు దోన చన దైత్యకులవిభుండు

ఆ. నెదురువోయి భక్తి నెరఁగి సమాలింగి, తాంగుఁ డై విభూతి యతిశయిల్లఁ
దననివాసమునకుఁ గొనిపోయి సముచితా, చారవిరచితోపచారుఁ డయ్యె. 88

క. వినయము దగఁ బాటించుచుఁ, దనపార్శ్వమునందు సముచితం బగురుచిరా
సనమున నాసీనుం డగు, మనుమనితో నిట్టు లను సుమాలి ప్రియమునన్. 89

శా. మావంశంబు ప్రసిద్ధిఁ బొందు హరి పోల్మాలున్ సురేంద్రాదులం
గావన్ దానవమర్దనంబు గడఁకం గావించుటల్ మాను నా
దేవానీకముత్రుళ్లడంగు విభవోద్రేకంబు శోభిల్ల దై
త్యావాసత్వముఁ గాంచు లంక భవదీయస్ఫారవీరోద్ధతిన్. 90

శా. లంకాపట్టణ మేలి యే నసమలీలం గ్రాలి దేవేంద్రుపైఁ
గింకన్ దాడిగఁ బోయినన్ సురల రక్షింపంగ వేగంబ చ
క్రాంకుం డడ్డము వచ్చినం దెరలి దైన్యం బొంది పాతాళ మా
తంకం బేర్పడఁ జొచ్చి యం దడఁగి యింతదాఁకన్ వగం గుందుచున్. 91

క. ఉన్నంత నీవు గలిగితి, బన్నంబులు దలఁగ నింక బగఱ నొడుతు మీ
కిన్నరుఁడు రిత్త గాఁడిటు, గొన్నపురము మున్ను మగుడఁ గొనఁగావలయున్.

క. మాతామహుఁ డిటు దనకుం, జేతోముద మంద నీతి సెప్పిన మదిలోఁ
బ్రీతుం డయ్యెను దశముఖుఁ, డాతనిచిత్తంబు చందమారయుబుద్ధిన్. 93

ఆ. ధనదుఁ డగ్రజుండు • తదధీన మగులంక, యాపపడుట యుచితమగునె యనిన
నధికవినయమున మహామతి యైనప్రహస్తుఁ డిట్టు లనియె • నసురపతికి. 94

చ. తనయుఁడు తండ్రి యగ్రజుఁడు • తమ్ముఁ డనం జనునయ్య రాజ్యముల్
గొనునెడ శౌర్యలంపటులకుం దఱి చుట్టఱికంబు గల్గునే
యను వగునంతకుం రిపు నుదగ్రత సైఁచిన నింక నూరకుం
డ నగునె వేగ పోరికిఁ గడంగుము నీభుజదర్ప మేర్పడన్. 95

క. విను మున్న దితియు దితియును, ననఁ గశ్యపుభార్య లిరువు • రప్పొచెల్లెం
డ్రనిమిషుల నసురగణముం, గని రయ్యిరు దెఱఁగుఁ బగలు • గారే తమలోన్.

ఉ. దైత్యులు దర్ప మెక్కి వసుధాతల మంతయుఁ దారవిక్రమా
ద్ధత్యమునం గొనం గని మహోదం బడఁగించి రసాతలైకసం
గత్య మొనర్చె విష్ణుఁ డటు • గావున వారలతోడివైర మౌ
చిత్యవిహీనమే తడవు • సేయకు దాఁకకు నల్గు మిత్తఱిన్. 97

తే. ఇట్లు పలికినపలుకుల • కియ్యకొని సు,మాలి సందియ మేటికి • మాను నెల్లఁ
బ్రభువ వీవ లంకాపురపతివి నీవ,పనుపు మొకదూత నాతనిపాలి కనిన. 98

చ. ధనదునియొద్ద కేగి యుచితంబుగఁ బల్కి పురంబుఁ బాసిపో
మ్మని మును చెప్పు కోటడము • లాడిన మద్భుజశక్తి యంబుజా
సనవరశక్తిమూలబలశక్తియుఁ గుంగఁగఁ జాటి చెప్పి ర
మ్మని చతురాభిభాషణుఁ బ్రహస్తునిఁ బుచ్చె సురారి లంకకున్. 99

చ. చని యతఁ డాతనిం గని యసంభ్రముఁ డై సముచితంబుగా
వినయము సేసి దేవ యొకవిన్నప మిప్పురి తొల్లి దైత్యవం
శనిజనివాస మానదుమ • శాశ్వతికతంబునఁ బాసి పోయి రా
దనుజుల దిప్పు నీయనుఁగుఁదమ్ముఁడు గ్రమ్మఱ నిన్ను వేఁడెడున్. 100

క. దశవదనుం డనుజుం డను,యశ మల్పమె నీకుఁ గిన్నరాధిప రక్షో
వశముగ లంక విడిచి యస,దృశబంధుప్రీతి సేయుము • దృఢముగ ననినన్. 101

తే. పురమునక కాదు నాదగుసిరికిఁ బరిజ,నమున కొరులెవ్వరొడయులు నాకు నేఁడు
గడయు నాకూర్మితమ్ముఁడు కాక దీని, కడుఁగ నేటికి రమ్మను • తడయ కిపుడ.

క. అని యతనికి సాదరభో,జనవిధి యొనరించి వస్త్రచామీకరవా
హనభూషణాదివస్తువు, లనేకములు ప్రీతి నొసఁగి • యానన మలరన్. 103

క. తగ వీడుకొలిపి ధనదుఁడు, వగ మనమునఁ గూర విశ్రవసుపాలికి శీ
ఘ్రగతిం జని యమ్మునిపద,యుగళంబున కెరఁగి సవినయోక్తిపరుం డై. 104

చ. అమరవిరోధిపంపునఁ బ్రహస్తుఁడు లంకకు వచ్చి నాకుఁ గా
ర్యము దగఁ జెప్పునట్లు పుర • మాతని కిమ్మని యాడె నాడినన్

సముచిత మైనచందమునఁ గొ జక్కనిమాటల బాంధవంబుతో
న మగుడ వానిఁ బుచ్చి మునినాయక మీకెఱిఁగింప వచ్చితిన్. 105

తే. ఏమిపురుషార్థములఁ జేయుగనెడలనెపుడు, మీయనుజ్ఞయనాకుసహాయమగుట
నరసి మీదివ్యచిత్తాన నవధరించి, చేయ గలపని యెయ్యది చెప్పుఁ డనిన.

శా. మున్నీ కార్యము వాఁడు నన్నడిగినన్ మోమింక కోపించి మీ
యన్నం బుణ్యచరిత్రు నేన ముదు లంకాధీశ్వరుం జేసితిం
జన్నే వానిపరాభవంబునకు నుత్సాహంబు సేయంగ నీ
కన్నన్ మోములు గంటువెట్టుకొని రోషాయత్తుఁ డై యత్తఱిన్. 107

ఉ. దిగ్గన లేచి పోయెఁ గనుఁగొంపక వాఁడు విరోధలబ్ధికై
యగ్గలికంబునన్ మనలనందఱఁ జీరికిఁ జేకొనండు స
మ్యగ్గురుభక్తిధర్మరుచిమాన్యవివేకము లెంతయవ్వ నీ
కెగ్గొనరింప కుండఁ బుర మిచ్చి తొలంగుము చాటి చెప్పితిన్. 108

సీ. ఇంద్రాయుధద్యుతు లెసఁగఁ జూడ్కికి రమణీయంబు లైనమణిస్థలములు
సిద్ధగంధర్వాదిసేవ్యంబు లైనయచ్ఛోదకంబులఁ జెలువొందునదులుఁ
బల్లవపుష్పసంపద లుల్లసిల్లంగ రమ్యంబు లైనయారామములును
నంబుజమధుమత్తహంసికావితతుల రుచిరంబు లయినసరోవరములుఁ

ఆ. గలిగి యొప్పు మిగులఁ గైలాసశైలత, టంబునందుఁ బురవరంబుఁ జేసి
కొని వసింపు మచట ననుచరసహితమై, దివ్యభోగలీల తేజరిల్ల. 109

క. అని విశ్రవసుఁడు చెప్పిన, విని వైశ్రవణుండు లంక విడిచి పరిజనం
బును దాను రజతగిరికిం,జని యొకపుర మలక యనఁగ సంపాదించెన్. 110

రావణుఁడు లంకం బ్రవేశించుట

తే. అంత నక్కడ మగుడఁ బ్రహస్తుఁ డరుగు
దెంచి విత్తేశుఁ గాంచినతెఱఁగు నచటఁ
దాను బల్కినక్రమమును దాని కాతఁ
డన్నచందంబుఁ జెప్పె దశాననునకు. 111

క. విని యయ్యవిచారంబులు, దన కేటికి వెడలఁ గాక దాడిమెయిం బో
యిన గాసిఁగాఁడె యింతక, చనుఁ జూ వెఱచునఁట నిలువ సందియ మేలా.

మ. అని బాహాబలగర్వనిర్వహణవిద్యాపారగుం డైనయా
దనుజాధీశుఁడు వైర మెత్తి బలముం దానున్ వెసం బోయి పో
యి నిజావాసముఁ బాసి విత్తపతి పోయెం బోయె నా వించుఁ జే
ర్చినయత్యద్భుతభ్యము నిత్య మైన విజయశ్రీవిభ్రమోద్భాసి యై. 113

ఉ. లంకకు నేఁగి రాజ్యసుఖలంపటుఁ డై యభిషేకమంగళా
లంకృతమూర్తిఁ జేకొని చలంబు బలంబును నుల్లసిల్ల ని

శ్శంకత రాక్షసాన్వయభుజావిభవం బలరన్ జగద్భయం
బంకురితంబు చేసెఁ దొలఁగకాడెడువీరరసంబు పెంపునన్. 114

తే. ఇట్లు లంకాపురము వేడ్క నేలె సకల
దనుజలోకంబు సేవింప ననుజసహిత
ముజ్జ్వలశ్రీసమేతుఁడై యుల్లసిల్లు
చుండి యాదశకంధరుఁ డొక్కనాఁడు. 115

శూర్పణఖకుఁ బెండ్లిసేయుట

క. దర్పోన్ముఖయౌవనకం, దర్పాస్త్రసముజ్జ్వలాంగిఁ దనచెలియలి నా
శూర్పణఖఁ జూచి యోగ్యవ, రార్పణసమయ మని తలఁచి యనుజన్ములతోన్.

ఆ. కాలకేయవంశకరుఁడు విద్యుజ్జిహ్వుఁ, డతులబలుఁడు సుందరాంగుఁ డతని
కిత్త మెల్లభంగి నిత్తన్వి నని తగ, నాడి కార్యనిశ్చయంబు సేసి. 117

క. దనుజపతి యున్నగరం, బునకుం దగువారినపుడ పుచ్చి యతని రాఁ
బనిచి సబహుమానంబుగ, నొనరించెం బరిణయము మహోత్సవలీలన్. 118

ఆశ్వాసాంతము - (ప్రథమావిభక్తి)

చ. నిరుపమమూర్తి వైరిరథినీసమవర్తి వివేకవైభవ
స్ఫురితవిచారుఁ డుజ్జ్వలయశోమణిహారుఁడు ధర్మసంగ్రహా
దరపరతంత్రుఁ డార్యజనతామతమంత్రుఁడు వంశవారిజా
కరనవసూర్యుఁ డస్ఖలితగౌరవవర్తనధుర్యుఁ డిమ్మహిన్. 119

క. కవిలోకవనవసంతుఁడు, యువతీనూతనజయంతుఁ డుదయానంతుం
డు వినయధనవంతుఁడు దా, నవినోదైకాంతుఁ డమలినస్వాంతుఁ డిలన్. 120

మాలిని. అమరశిఖరిహేలాహారిధైర్యుం డవార్యా
క్రమభుజబలదృప్తారాతిసంహారుఁ డంహ
శ్శమనవినుతిపాత్రాచారగణ్యుండు పుణ్యో
ద్యమవిరచితలోకాత్యంతహృత్పర్వుఁ డుర్విన్. 121

గద్యము. ఇది శ్రీమదుభయకవిమిత్ర కొమ్మనామాత్యపుత్ర బుధారాధనవిధేయ తిక్కననామధేయప్రణీతం బయిన యుత్తరరామాయణం బను మహాకావ్యంబు నందుఁ దృతీయాశ్వాసము.

శ్రీరస్తు

నిర్వచనోత్తర రామాయణము

చతుర్థాశ్వాసము

రమణీయుఁ డుపాసక
నారాయణుఁ డాదిధరణీనాయకసామ్యో
దారచరిత్రుఁడు కులని
స్తారకసంభవుఁడు మనుమహాజనపతి యెలమిన్[1]. 1

రావణకుంభకర్ణవిభీషణులు పెండ్లాడుట

క. ఆదశకంధరుఁ డఖిలవి,నోదంబులఁ దగిలి నిత్యనూత్నవిహారా
మోదితుఁ డగుచుండి మృగ,వ్యాదరమున నేఁగి కాననాంతరభూమిన్. 2

క. ఒకమార్గంబున రా మయుఁ,డొకకన్నెయుఁ దాను నచట నొయ్యన చనుదే
నకుటిలకాంతోదాత్త, ప్రకృతి యగుట చూచి యెఱిఁగి రాక్షసపతియున్. 3

ఉ. గౌరవకాంతమూర్తిఁ దగఁ గైకొని మార్గముక్రేవ నిల్చి య
చ్చేరువఁ బోవ నద్దనుజుఁ జేరఁగఁ బోయి మహాత్మ యిట్లు కాం
తారములోనఁ బోకకుఁ గతంబును నీ లలితాంగిపేరు నీ
పేరును దీనిజన్మమును బ్రీతిఁ దగంగ నెఱుంగఁ జెప్పవే. 4

చ. అనవుడు నాతఁ డిట్లను మహాపురుషా! మయనామధేయుఁడన్
దనుజుఁడ హేమ నాఁ బరఁగుదానిఁ బయోరుహవక్త్ర నప్సరో
వనిత నమర్త్యు లిచ్చిన వివాహవిభూతివహించి నెమ్మి మైఁ
దనయుల నిద్దఱిం గని ముదంబడి కాంచితి నీతలోదరిన్. 5

తే. అగ్రతనయుండు మాయావి యనఁగ వాని
యనుఁగుఁదమ్ముఁడు దుందుభి యనఁగఁ బరఁగు
దీనిపేరు మందోదరి దేవ యిమ్మృ
గాయతాక్షికిఁ దగువరు నరయఁ దలఁచి. 6

మ. జగతిం గ్రుమ్మరువాఁడనై కడఁగి యీచంద్రాస్యఁ దోడ్కొంచు నే
ను గరం బుత్సుకవృత్తిఁ బోక యిది వ్యాసన్మోదంబు సంధిల్లె నీ
దగుసల్లాపరసంబు పెంపునఁ బ్రియం బంతంతకుం జేర్చున
ట్లుగ నీయన్వయనామధేయములు[2] విందుం జెప్పు నా కేర్పడన్. 7

---

1. ప్రథమావిభక్తి. 2. విందున్ = విందును - నేను విందును - నేను ఆకొందును (ఉత్తమపురుష); మార్కొందున్ ॥ (ఉద్యోగ 1- 237)

క. నావుడు ముద మంది యితం, డీవారిజనయన నాకు । నీ నెదఁ గోరెం
గావలయు నని తలంచి మ,హావినయపరుండు వోలె । నతఁ డిట్లనియెన్. 8

క. నాకుం బ్రపితామహుఁ డా, లోక పితామహుఁడు తండ్రు । లుం బౌలస్త్యుల్
మీకె ననఁ బూన నేర గు,ణాకల్పా వేదములు చి । రాభ్యస్తంబుల్. 9

ఉ. వేరు దశాననుండు కృప । పెంపున నాదుతపంబుసొంపునన్
వారిజసంభవుం డొసఁగె । వావిరి నైనవరంబు లిప్పు డిం
పారెడులంక నాకు నెల । వై మహనీయవిభూతి నుండుదున్
దారపరిగ్రహంబు నకృ । తం బిటముందట నన్నుఁ బ్రీతుఁ డై. 10

తే. క్రూరుఁ డగుట యెఱుంగక । కోరి యిచ్చెఁ, గన్యనప్పుడు మయుఁడుద । కప్రదాన
సహితముగ వీటి కరిగి య । సుత్సవముతో వి,వాహమయ్యె నద్దానవ । వల్లభుండు.

క. తనసుత లని యమ్మయుచె,ప్పినమాయావియును దుందు । భియు సమరముఖం
బున వాలిచేత నీల్గుట, లినతనయుఁడు సెప్పె రఘుకు । లేశ్వర నీకున్. 12

క. ఒక యోధముఖ్యు నసి నం,తకు నైనను గిటడంచు । దాని నమోఘ
ప్రకృతి యగుశక్తి నిచ్చెను, వికసిల్లుచు మయుఁడు దనుజ । వీరాగ్రణికిన్. 13

క. కోరి వివాహం బయ్యెను,గారవ మెసఁగంగఁ గుంభ । కర్ణుఁడు దళదం
భోరుహలోచన యగున, వైరోచనికూఁతుకూఁతు । వజ్రజ్వాలన్. 14

ఆ. సరమ యనులతాంగి । శైలూషతనయఁ గ,పోలచంద్రబింబ । బులినజఘన
హరిణశాబనయనఁ । బరమోత్సవంబునఁ, బెండ్లియయ్యె నవ్వి । భీషణుండు. 15

మేఘనాదుని జననము

క. పదపడి మందోదరి స,మ్మదమున సుతుఁ గాంచె నాకు । మారకు నెలుఁగున్
మదదిగ్దంతావళములు, బెదరఁ జెలఁగె మేఘనాద । భీకరభంగిన్. 16

క. దనుజేంద్రుండును జిత్తం,బున నెంతయు సంతసిల్లి । పుత్త్రకునిఁ గనుం
గొని మేఘనాదుఁ డనఁగా, ననురూపం బయిననామ । మప్పుడు వెట్టెన్. 17

తే. పిదప నింద్రజి యనుపేరు । బెంపుఁ బడసె, నద్దశాననందనుఁ । డభిమతముగ
దానిఁ బదపడి చెప్పెద । మానవేంద్ర,వినుము తరువాతికథలు స । విస్తరముగ.

ఉ. ఆసమయంబునన్ సరసి । జాసనుపెట్టినచొక్కు కుంభక
ర్ణాసురు మోమునం గదిరె । నాతఁడు నగ్రజు వేఁడె గాఢని
ద్రాసుఖయోగ్యమందిరము । రాక్షసవంశ వరుండు నిచ్చెఁ గై
లాసమువోలెఁ బ్రాంశుధవ । ళం బగునూత్న*నికేతరత్నమున్. 19

క. అందు నివాసస్థానము,నం దల్ప మనల్పముగ నొ । నర్చిన నిద్రం
బొంది బహువత్సరంబులు, నిందితదురితాబ్ధిలో ము । నిఁగి యుండంగన్. 20

* నికేతము - నిఘంటువున లేదు - రఘు., - కు. సం.

రావణుఁడు దేవతలు మొదలగువారిని బాధించుట

శా. దేవోద్యానము లీల మై నఱకు బాధించు న్మునిశ్రేణి నా
నావిప్రావలిఁ బట్టి తెచ్చి తిను బన్నంబుల్ సురస్త్రీలకుం
గావించుం గ్రతువైభవంబులకు విఘ్నం బాచరించుం దశ
గ్రీవుం డప్రతిమప్రతాపపరుషక్రీడాకలాకల్పుఁ డై. 21

సీ. మదమున నలిరేఁగి నదులు సొచ్చి కలంచి యాడు నుద్ధతగంధహస్తిలీల
బలమునఁ జెలఁగి కానల రేఁగి రూపఱ విఱచు మహావాతవిభ్రమమున
బెడిదంపుఁదనమునఁ గడఁగి శైలమ్ములు పొడిపొడి సేయు దంభోళిభంగి
నొడలి పెంపున వీచి జడనిధు లిక్కడక్కడ వైచు మంథనాగంబుకరణి

తే. గరుడగంధర్వయక్షకిన్నరులఁ గన్న,[1] జెవులు వట్టి యాడించు నశేషలోక
భీకరము లగువిధములు పెక్కు సేయు, గర్వ మెదుగంగ నాదశకంధరుండు.

కుబేరుఁడు దూతను బంపి రావణునకు బుద్ధి చెప్పించుట

క. అత్తఱి నత్తెఱఁ గెల్లను, విత్తేశుఁడు గలయఁ గనియు వినియుం గరుణా
యత్తమతి యగుట దూతం, బుత్తెంచె దశాననునకు బుద్ధులు సెప్పన్. 23

క. చనుదెంచి దూత ముందఱ, గనియె విభీషణు నతండుఁ గడువేడుక న
ద్ధనపతిసేమ మడిగి పరిజనముల వేర్వేఱ యడిగి సంభావించెన్. 24

ఉ. వచ్చినకార్య మారసి యవక్రచరిత్రుఁడు దానవేశ్వరుం
జెచ్చెరఁ గానిపించె నెడసేయక దూత వినీతవేషుఁ డై
చొచ్చి ధరాతలం బురము సోఁకఁగ నానతుఁ డై యుపాయనం
బిచ్చి కరప్రదర్శితమహీం దగ సంకుచితోపవిష్టుఁ డై. 25

శా. దేవా దేవరతోడఁ బుట్టువు కృతార్థీభూతచేతస్కుఁ డై
నీవిఖ్యాతికి సంతసిల్లు సహజస్నేహుండు నీయందు నీ
శ్రీ వెంపారుటఁ గోరు నీమహిమఁ బ్రార్థించు న్మదిం గావునన్
దేవేంద్రాదులచంద మొప్ప దని యుద్దేశించి నీయొద్దకున్. 26

తే. నన్నుఁ బుత్తెంచెఁ దనవచనములు గాఁగఁ, జెప్పుమని కొన్ని బుద్ధులు సెప్పివాని
నవధరింపు మొకించుక యవసరంబు, నాకు దయసేసి కార్యవివేకచతుర. 27

చ. జగములకుం బ్రతాపము ప్రశస్తముగాఁ బ్రకటించుమాత్రకుం
దగ వగు నిప్డు సేసినవిరోధం బిటమీఁద నిజాన్వయోచితం
బుగ నొనరింపు ధర్మము దపోవిభవంబునఁ గాదె యింత పెం
పు గనుట లంకకై మనకుఁ బుట్టినముందటివాని సాలదే. 28

చ. మునిజన మెల్ల దుర్దశల ముచ్చిరి యుండుటఁ జూచి యప్సరో
వనితలయార్తిఁ జూచి క్రతువర్గము దైన్యముఁ జూచి సామనం

1. చిన్నిప్రాయపుకడి. చెవులువట్టాడించు గలిసున్న దీ రామకన్నుదోయి-పి.జ. ఖి.

బనయముఁ దల్లడిల్లెడు దశానన దుష్టచరిత్ర మింక నై
నను నిది మాని సత్పథమునం జను దూఱు లడంగు నంతతోన్. 29

తే. ఇంతకాలంబు నేఁ బోయి హిమనగమున, శాంకరం బగుధర్మంబు సలుపుచునికి
నెఱుఁగ నైతి మగుడి వచ్చి యెల్ల నెఱిఁగి, యెఱుఁగఁ జెప్పితి హితము నా కెఱిఁగినంత.

క. ఇది నా కానతి యిచ్చిన, పదకము గలరూపు విన్నపము సేసితి నీ
హృదయంబునఁ గైకొను మొం, డుతలంపులు దక్కు మనవురోడుం గుపితుం డై.

క. ఆతఁడు నీకుం దగు నీ, వాతనికిం దగుదు మీర లక్కట దొరయుం
దూతయు నఁట వచ్చుటయు భ, యాతురతం గఱపి పోవ నఁట యిది పోలున్.

ఉ. బుద్ధులు సెప్ప నెల్ల నటు పోవఁగనిమ్ము ధనాధిపుం దప
స్సిద్ధికిఁ బోయి వచ్చె నని చెప్పితి వ త్తెఱఁ గెట్టి దంతయున్
శుద్ధిగఁ జెప్పు మన్న సురసూదనుపల్కులు చూడ ని ట్లసం
బద్ధము లైనదూత యెడఁ బాసియు దిట్టఁడు గాన నిట్లనున్. 33

ఉ. అర్థవిభుండు పోయి తుహినాద్రిఁ దపం బొనరింపఁగా విహా
రార్థము వచ్చినన్ గిరిసుతాన్వితు నీశ్వరుఁ గాంచియున్ వర
ప్రార్థన సేయఁ డయ్యె నతఁ డాతఁడు దానికి మెచ్చి యిచ్చె స
ర్వార్థవిధాయకం బయిన యాత్మసఖత్వము నిశ్చలంబుగన్. 34

తే. వామపార్శ్వభగతు లగు వారి తేజ, మడరి యద్దెసలోచన మతని కపుడు
పింగళం బైన వారేక పింగళుండ, ననఁగఁ బరఁగుము జగములననిరి ధనదు.

ఉ. అత్తెఱఁ గెల్ల నిట్టిద మహాత్మ శుభంబు సధర్మవృత్తి కా
యత్తము సూవె యిమ్మెయి నహంకృతి సత్త్వము గాఁ దలంతురే
యుత్తము లక్కటా చెడుట కోపక చుట్టము బుద్ధి సెప్పినం
జిత్తమునందు నీసరకు సేయమి గర్వము గాక కర్జమే. 36

తే. అనిన నిరువదికన్నుల నడరు కెంపు, పద్మవనగత బాలాతపంబుఁ బోల
భ్రుకుటివికటలలాటవిస్ఫూర్జదుగ్ర, కోపభీకరుఁ డగుచు రక్షోవిభుండు. 37

క. ఏమేమీ ననుఁ జెడు దని, నాముందటఁ గొంకు లేక నాలుకతుద కీ
వీమాట దెచ్చి తజువర, మేమిగఁ దలఁచితొకో నీకు నిది విధి యనుచున్. 38

క. కేసరము లదరు హరిక్రియ, మీస లదర లేచి దూత మెడ దునియఁగ సిం
హాసనము కెలన నున్నమ, హాసి వెఱికి వ్రేసెఁ దమ్ముఁ డడ్డము సొరఁగన్. 39

ఆ. ఆపులించుతలయు నడరెడునట్టయుఁ, జూచి ప్రీతుఁ డగుచు సురవిరోధి
యచటి డింభతతికి నాఁకలిమడువుగా, నిచ్చి యాగ్రహమున నిట్టు లనియె. 40

శా. రక్షోవంశహితోపదేశ మను పేరన్ వీనిఁ బుత్తెంచె నా
యక్షాధీశ్వరుఁ డీశుతోఁ దనకు సఖ్యం బైన తేజంబు రా

జ్యక్షోభంబుగ లంకఁ గొన్న మనయన్యాయంబు సెప్పక సురా
దిత్యుద్రవ్యవసాయహేతు వగుభీతిం జూపి జంకింపఁగన్. 41

ఉ. నిక్కము నట్ల కాన తగునీతిపరు ల్పర లుక్కివంబునన్
మిక్కిలి యైనవారి నియమింపక తక్కుదు రే ధనేశ్వరుం
డక్కట లెస్స సేసె నడియాస సెడన్ దిగధీశుఁ డొక్కఁడుం
ద్రిక్కక యుండఁ ద్రుళ్ళడఁపఁ ద్రిమ్మరఁ బోవలసెం గ్రమంబునన్. 42

రావణుఁడు కుబేరునిపై దండెత్తి పోవుట

ఉ. కావున మున్నుమున్న యలకాపుర మేర్చి ధనేశు నోర్చి య
తావలిపే రడంత మని యప్పుడ యుద్ధవిధిన్ సమగ్రనా
నావిధసైన్యభూరిభరనమ్రవసుంధరుఁడై పురీసరి
ద్గ్రావివమహాటవు ల్గడచి రాజతశైలముఁ జేరఁ బోయినన్. 43

తే. యక్షులంతంతఁ జూచి ధనాధిపునకు, రాక్షసేశ్వరుసైన్యంబు రాక చెప్ప
నతఁడు గ్రక్కున సేన లాయితము చేసి, బరవసంబునదలపడఁబంచుటయును.

క. ధనదుబలము దనుజబలము, నసువునఁ దలపడఁ గడంగి యార్పుచుఁ దాఁకెన్
ఘనఘోషభీషణము లగు,వననిధు లొండొంటితోడ వడిఁ దాఁకుగతిన్. 45

యక్షరాక్షసులయుద్ధము

శా. జ్యానాదంబు నిశాతహేతిపటలీసంఘట్టరావంబు ఘం
టానిక్వాణసమేతబృంహితము గాఢస్ఫారహేషాసము
ద్ధానోపేతఖురాహతధ్వనియు సాంద్రంబైన భేరీపటు
ధ్వానం బేర్పడ దయ్యె నయ్యెడ బలద్వంద్వంబునం దేమియున్. 46

ఉ. అందును నిందుఁ జేయఁగల యట్టిభటుల్ దలపడ్డ సైన్యముల్
గ్రందుగ నొక్కపెట్టఁ దమకంబునఁ బోరుట చూచి కైకసీ
నందనుఁ డిమ్మెయిన్ సరి పెనంగుట సైఁపక వచ్చి వీఁకఁ దాఁ
కెం దనమోములన్ వఱలఁ గీల లుదగ్రత వజ్రదంష్ట్రలై. 47

క. ఏటున వాటున ప్రేటునఁ, బోటున దశముఖుఁడు రౌద్రముగ నఱుకుటయున్
లేటమొగమువడి యక్షులు, కోట సొరంబాఱి రసురకోటి యెగవఁగన్. 48

క. తోలుకొనిపోయి దనుజులు, కైలాసతటంబుబయలు గైకొనఁ జన నా
భీలశరనిహతి వారలు, గూలఁగ సంయోధకంటకుఁడు వడిఁ దాఁకెన్. 49

ఉ. ఏచినదైత్యసైన్యముల నెల్లను ద్రుళ్ళడఁగించి యిట్లు శౌ
ర్యోచితలీలఁ గ్రాలి సమరోద్ధతి మైఁ దమసేనఁ జూచి చే
వీచుచు వచ్చుయక్షుఁ గని వీతభయుండు దశాస్యమంత్రి మా
రీచుఁ డుదగ్రుఁడై గిరి గిరిం దగ మార్కొనుమాడ్కిఁ దాఁకినన్. 50

క. ఇరువురశరజాలము లొం,డొరువులతురగములు సూతు లురుకేతనముల్
గరువలిక్రియఁ బడఁ గూల్చుచు, నెరగలిచిచ్చుగతిఁ గప్పె నిరువాఁగుపయిన్.

ఉ. యక్షుఁడు దానవుం గదిసి యార్చి దగం గద బిట్టు వ్రేసినన్
రాక్షసుఁ డీడఁబోక భిదురప్రతిమానమహాసి వేసె ధూ
మ్రాక్షుఁడు నంతఁ గూడుకొని యాసురవృత్తిఁ దగంగఁ జేసె ను
గ్రక్షురికాక్షతిం బ్రతిముఖంబున రక్తనదీప్రవాహముల్. 52

ఉ. దానవవీరు లిట్లు ధనదప్రియభృత్యునిఁ గిట్టి నొంచినన్
మానము డిగ్గఁ ద్రావి గరిమంబు దలంప కతండు వాఱినన్
సేనలు పెల్లగిల్లి పఱచెన్ దశకంఠుఁడు కోట డగ్గఱం
గా నడచెన్ మణిస్ఫురితకాంచనతోరణకాంతిఁ జూచుచున్. 53

ఉ. అట్టియెడన్ సురారిసుభటావళి వాకిట లగ్గసేసినం
గట్టుపకాసి దీర్ఘదృఢకాయుఁడు తత్ప్రతిహారపాలకుం
డొట్టినమంటవోలెఁ గడునుగ్రతఁ బేర్చిన సూర్యభానుఁ డ
ప్పట్టునఁ దాఁకి దానవులు పాఱుటయుం గదిసెన్ దశాననున్. 54

ఆ. వీఁకఁ గొండతోడఁ దాఁకెడుతగరును, బోలె గగనచరులు భుజబలంబు
వొగడఁ బరిఘ ద్రిప్పి యొగసి దశానను, వెడఁదయురము పెలుచ నడిచి యార్చె.

క. ఆసూర్యభానుఁ డీక్రియ, వ్రేసినయప్పరిఘ దనుజవిభుఁ డధికబలో
ల్లాసమునఁ బుచ్చుకొని పొడి, సేసె నసురు లార్వ నతనిశిర మొకవ్రేతన్. 56

క. నుగ్గయినయతనిఁ గనుఁగొని, బెగ్గలమున నచటిభటులు పికపిక లైనన్
డగ్గఱి పిశితాశను లొక, మొగ్గర మై కోట సొర సముద్ధతు లయినన్. 57

మ. సమరక్రీడకు వచ్చె వైశ్రవణుఁ డుత్సాహోగ్ర మై మాణిభ
ద్రముఖం బైనబలంబు మున్ వెడలఁ దూర్యశ్రేణి గర్జిల్ల దు
ర్దమదోఃకాండవిమర్దితోద్ధతగదాదండోద్భటుం డై పరా
క్రమలీలం బటువందివాగ్విభవసంరంభంబు రంజిల్లఁగాన్. 58

క. ప్రకటబలు లమ్మహోదర, శుకసారణు లాదిగా నసురవీరులున్
భ్రుకుటిముఖు లగుచు యక్ష,ప్రకరముఁ దలపడిరి తూర్యరవములు సెలఁగన్.

ఆ. దొరలు వెన్నుదన్ని పురికొల్పి యిరువురుఁ జేరిచూచుచుండఁ జెలఁగియుభయ
బలముఁ బోటులాడెఁ జలమున నొక్కింత, యోలమాసగొనక యోలి నార్చి.

సీ. కీలాలజలముపైఁ దేలుచు నవ్వినట్లున్నశిరంబు లొక్కొక్కచోట
నంగుళీయకరుచు లడరంగ నెఱిఁ,బాసియున్నహస్తంబు లొక్కొక్కచోట
గుత్తులకోలఁదికిఁ గృత్తంబులై పడి యున్నపాదంబు లొక్కొక్కచోట
నవయవభేదంబు లమరక తునియలై,యున్నగాత్రంబు లొక్కొక్కచోటఁ

తే. గమలషండంబు నాగలోకంబుఁ దలిరుఁ, బాన్పుఁగల్పాంతమునజముబానసంబు
నింటిలోపలఁ బోలె నొప్పెసఁగెఁ జూడ, నపుడు యక్షనిశాటయుద్ధాంగణమున,

ఉ. అయ్యెడ మాణిభద్రుఁడు బ్రహస్తుఁడు నొండొరుఁ దాఁకి వ్రేసియున్
వ్రయ్యఁగ మోదియుం జదియవైచియు నొచ్చి చనంగ నిమ్మెయిన్
డయ్యఁగఁ బోరి రంత వికటప్రముఖాసురు లంటఁ దాఁకినం
గయ్యము చిక్కి యక్షుఁ డధికం బగునొవ్వునఁ బెల్లగిల్లినన్. 62

ఆ. బలము పాయ యిచ్చి తొలఁగిన నలుకక, బరవసమున నర్ధపతి గడంగి
రథముఁ బఱపఁ బనిచె రాక్షసభటకోటి, యఱుమలేక పాఱి తెఱపి యిచ్చె.

కుబేరుఁడు రావణుని దూరనాడుట

క. ధనదుఁడు గట్టెదురం దమ్మునిఁ గనుఁగొని సూతుఁ దురగముల నిలుపంగాఁ
బనిచి పులస్త్యతనయనం, దనుఁ డగుటకు సముచితముగఁ దా నిట్లనియెన్. 64

ఉ. ఏను హితంబు సెప్ప నిటు లేచి దురాచరణంబు లిమ్మెయిన్
మానవు రోగి చేఁ దయినయం దఱువుం దెవు లంటఁ దాఁకినం
గాని యెఱుంగఁ డప్పు ప్రతికారము గల్గునె యట్లపోలె నీ
దైననికృష్టవృత్తిఫల మంది తలంచెదుగాక పిమ్మటన్. 65

ఉ. కార్యము లెందుఁ దార యవుఁ గా దన నోపుదురే సహాయు లై
యార్యులు ద్రోచి చెప్ప నుభయప్రతిపన్నము లైనఁ గాక యీ
శౌర్యము వట్టి దుర్నయవిచారమునన్ వినయంబు దక్కుట
స్థైర్యముఁ దేక యున్న[1] తుది దాఁకునె లోకవిరుద్ధవృత్తముల్. 66

తే. మేలు రెండులోకంబుల మేల తెచ్చు, కీడు సేసినఁ దప్పదు కీడ యగుట
దీని నాబాలగోపాలమైనజనము, సకలమును మది నెఱుఁగు నీవొకఁడుదక్క. 67

చ. ఒకరునిమాటఁ బోక కడునుగ్రత నీవు సధర్ము లైనవా
రి కలుగుచున్ సముద్ధతిఁ జెరింపఁగఁ జూచుట దేవతాగణం
బకట మనంబులోన ముదమందుఁ జుమీ వెడమాట లింక నే
టికి రణకౌశలంబుఁ బ్రకటింపుము వచ్చితి సారెసారెకున్. 68

కుబేరుఁడు రావణునితో యుద్ధముచేసి యోడిపోవుట

క. అనిన మఱుమాట వలుకక, దనుజేంద్రుఁడు ధనదు నస్త్రతతిఁ గప్పె నతం
డును బాణవృష్టి గురిసి య, శనిక్రియ నుగ్ర మగుననలశర మేసె వడిన్. 69

ఆ. అదరు లెగయ వచ్చునాగ్నేయబాణంబు, రాక కంబుపతిశరంబుఁ దొడిగి
లాఘవమున నిజబలం బార్వ దశముఖుఁ, డనతిదూరమునన యాఱనేసె. 70

శా. శ్రావ్యం బై చెలఁగన్ గభీరమధురజ్యానాద ముద్దామవీ
రవ్యాపారనిరూఢతం బ్రతిశరారంభంబు మర్దించుచున్

---

1. తుదిదాఁకినయున్నతి—వారి. పూ. ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ.

సవ్యప్రౌఢి దృఢాపసవ్యగతి సాశ్చర్యంబుగా నేయుచుం
దివ్యాస్త్రంబులఁ బోరి రిద్దఱును[1] సాదృశ్యా౯ బదృశ్యంబు గన్. 71

ఆ. ఏటు లాడియాడి యేడ్తెఱఁ గలిసి గ,దా ప్రవీణబాహుదండుఁ డయిన
ధనవిభుండు వ్రేసె దశముఖుశిరము లం,దంద యతఁడు లార్వకచల మద్రువ.

క. సురవైరి గినిసి యొక్కట, నిరువదిగద లెత్తుకొని ధనేశ్వరు సురముం
శిరమును బరులుం గరములుఁ,జరణంబులు జదియ మోఁదె సరభసవృత్తిన్. 73

చ. కలయఁగ మేన శోణితము గ్రమ్మఁగ లావఱి యొల్లఁబోయి కెం
దలిరుల నొప్పుచూతము మొదల్ నఱకఁ ధర వ్రాలునట్లు వి
హ్వలుఁ డయి తేరిపై నొఱగు వైశ్రవణుం గని సూతుఁ డెంతయుం
దలరి రథంబు దోలుకొని దవ్వుల కెక్కడి కేనిఁ బోయినన్. 74

క. పెల్లుగ నార్చుచు విజయస,ముల్లాసముతోడఁ బంక్తిముఖుబల మెగవం
జెల్లాచెదరై యక్షులు, పెల్లగిలం బఱచి రద్రిబిలట్టులియంగన్. 75

సీ. కాలుకొన్నంతయుఁ గడువేగమునఁ బాఱి కనుకని చెసలందుఁ గాడుపడియుఁ
బాఱఁ జాలక ముట్టఁబడి జాడ దప్పంగఁ దొలఁగి పెన్గొందులఁ దూఱఁబడియుఁ
దలలుఁ జీరలును గంపలు వట్టికొని గాసి గా మ్రగ్గుటడవులఁ గాటువడియుఁ
గాళులఁ జేతులఁ గా నెట్టకేలకుఁ జఱు లెక్కి లోయలఁ జాఁగఁబడియు

ఆ. బయలిమొనలు గోట వట్టినపెల్లున,వీటిప్రజయు నొక్కమాట యురలఁ
దెరలి యిద్ద ఱొక్కతెరువునఁ బోవక, యాకులితను గాందిశీకు లయిరి. 76

రావణుండు కుబేరు నోడించి పుష్పకవిమానము గొనుట

తే. అసురపతి గెల్పుగైకొనియలకఁ జొచ్చి,యొండు సేయంగనొల్లకయుచితపరుఁడ
పోలెఁ దనప్రజవారించిలీలఁ గాము, గమనరమణీయ మగుపుష్పకంబుగొనుచు,

క. చనిరొ నట ధనదుసూతుఁ డ,తని నొకపద్మాకరంబుతటమునను బె
ట్టిన నచటఁ బొలయునల్లని,తనుగాలిం దేఱి లజ్జితస్వాంతుం డై. 78

ఆ. అంత నంత విరళ మగుపరివారంబు, గూడి చిన్నవోయి కొలిచి రాఁగ
వాడి యున్నమోము వాంచినభంగిన, యలక కేఁగుదెంచె యక్షవిభుఁడు. 79

ఉ. అక్కడ దానవేంద్రుఁడు జయంబునఁ గ్రొవ్వెలరారఁ బుష్పకం
బెక్కి గిరీంద్రవైభవనిరీక్షణకౌతుకలగ్నచిత్తుఁ డై
యిక్కడ నక్కడం గలయ నిచ్చమెయిం జరియించు చుండఁగా
నొక్కెడ నెద్దెసం గదలకుండె విమానము విస్మయంబు గన్. 80

చ. అమరవిరోధి దాని కెద నచ్చెరు వంది యమాత్యభృత్యవ
ర్గములును దానుఁ గూడి వడిఁ గామగ మై చనునట్టి దివ్యవిమా
న మిచట నిట్లు దీనిగమనం బెడలం గత మేమి యక్షస
త్తముఁ డొకరుండు దక్క నొరుఁ డాల్పదొకో హృదయానువర్తి యై. 81

1 చూ. కేతన దశకుమారచరిత్ర.

నందికేశ్వరుఁడు రావణుని శపించుట

చ. అనుసమయంబునం ద్రినయనానుచరుం డగునంది వారలం
గని యనియెం దొలంగుఁ డెడ గా నిది యీశనివాసదేశ మిం
దనిమిషయక్షకింపురుషు । లాదిగ నెవ్వరు రా రనంగ న
ద్దనుజవిభుండు వెండియు సుదగ్రతఁ బోవక యున్న నల్కతోన్. 82

క. ఈతఁడె సీశ్వరుఁ డిత్తరు, పోతంబులకెలన శైలపుత్త్రియుఁ దానుం
బ్రీతిఁ గుసుమాపచయకే, లీతత్పరుఁ డైనవాఁడు । లీలానుగతిన్. 83

క. అడిబీర ముడిగి రాక్షస, చెడక మరలి పొమ్ము నీకుఁ । జేయలఁతియె యీ
యెడ యింక నీవు నిలిచినఁ, బడ నడుతురు గన్న నిన్నుఁ । బ్రమథగణంబుల్.

తే. అనినఁ గోపించి యీశ్వరుఁడనఁగ నెవ్వఁ, డతనికిచ్చోటు దక్కనకతముఁ జెప్పు
మనుచు వానరవదనంబునట్టు లున్న,నంది మొగ మప్డు దేరకొనంగఁ జూచి. 85

క. కడుఁ బెల్ల నవ్వి యశు నీ, వడువునఁ జెలువంబు గలుగు । వారలచేతం
జెడఁడే యీతఁడు సుదుపకయుడుగు మనుచుఁ బంక్తివదనుఁడుల్లసమాడెన్.

చ. తెగడిన గెంపునం పడరుదృష్టులు గాడఁగఁ జూచి నంది యి
ట్లగు నిది నిక్క మివ్విధమునాననముల్ గలవార యేపున
న్మిగిలినరాక్షసాన్వయము । నిన్నుఁ బురంబును సాగరంబు గా
సిగ మసి గాఁగఁ జిక్కు వడఁ । జేడ్పడఁ జేయుట యెట్లుఁ దప్పునే. 87

ఆ. నిన్నుఁ బట్టి యిపుడ । నీఱుగఁ దలలు దున్మాడ నాకు శక్యమగున యైన
జగముచేతినిందఁ । జచ్చినవాఁడవు, మున్న కాన శపము । ముట్ట ననిన, 88

మ. అతిరౌద్రాకృతి దైత్యుఁ డిట్లనియె మీ । రాక్రోశముం జేయఁ బ
ర్వత మే నిప్డ చలంబునం బెఱికెదన్ । వారింపుఁడా నీవు మీ
యతఁడున్ వచ్చి విమాన మాఁగినఫలం । బందంగ నీశాను ని
ర్జితుఁ గావింపక మిమ్ముఁ ద్రుంపక దశ । గ్రీవుండునుం బోవునే. 89

రావణుఁడు కైలాసమును పెల్లగించి యెత్తుట

ఆ. అనుచు శైలమూలమున కేఁగి చేతుల, గ్రుచ్చి యమరఁ బట్టి । కూలఁ ద్రోవ
నప్పళించి యెత్తె । నల్లాడె నమ్మహా,నగము జీవరాశి । బెగడుపడఁగ. 90

క. తదవసరంబునఁ బ్రమథులు, బెదరిరి గిరిరాజతనయ । బిట్టులికి వెసం
బొదివి పయి వ్రాలి కౌఁగిటఁ, గదియించెను శంభుమేను । గరుపారంగన్.

ఆ. దనుజుచంద మంతఁ । దనదుచిత్తంబున, నెఱిఁగి శంకరుండు । చిఱుతనగవు
కాంతి మోము చెన్ను । మింత గావింపంగ, నుంగుటమున నల్ల నూఁదుటయును.

శివుఁడు రావణునిచేతులు కైలాసము క్రింద నడఁగఁ ద్రొక్కి వాఁడు ప్రార్థింపఁగా ననుగ్రహించుట

చ. కరములు చాఁపకట్టునడఁగా గిరి యెప్పటియట్ల క్రుంగినన్
వివవిరఁ ద్రెళ్లి నొవ్వడరి । విహ్వలుఁ డై దశకంధరుండు ఘో

రరవము లోకసంభ్రమకఽరం బగునట్లుగఁ బెల్చఁ గూసె న
చ్చెరువును బెగ్గలంబుఁ గవిఽసెన్ వెస దైత్యసమాత్యకోటికిన్. 93

క. వెల్లువ ముట్టినపగిదిం, దల్లడమునఁ గూడఁ బాఱి ఽ తనుఁ దనసైన్యం
బెల్లను మసరఁగ దానవ,వల్లభుఁ డట్లఱచుచుండెఽ వా విడిచి వడిన్. 94

తే. తా నెఱుంగనియట్టుల ఽ తడవు గాఁగ, నిల్చి కరుణించి పదపడి ఽ నీలగళుఁడు
నగము డీలించి బాహులుఽదిగిచికొనఁగ,నిచ్చి యానతియిచ్చెదైఽత్యేశ్వరునకు.

శా. కేలీకందుక మల్ల నెత్తుకొనుమాఽడ్కిం బట్టి నాయున్నయీ
కైలాసాచల మిట్లు నీవు నెగయంఽగా నెత్తినం జోద్యమై
నీలా వేఁ గొనియాడు పెల్లరును వర్ణింపంగ నీ కొక్క పే
రేలోకంబునఁ జెల్ల దైత్యులకుఁ బెంఽపెక్కంగ నే నిచ్చెదన్. 96

క. ఏ వినఁగ నిపుడు నీదగు, రావంబు త్రిలోకభీకఽరం బయి చెలఁగెం
గావున విన్న భయం బగు, రావణుఁ డనునామమునఁ బొరఁగు త్రిజగములన్.

ఉ. పుష్పక మర్థి నెక్కు మెటఁ ఽ బోయెదొ పొ మ్మని వీడుకొల్పె వా
స్తోష్పతి సంతసం బెడల ఽ ధూర్జటి నిర్భరహర్షనిర్గళ
ద్బాష్పవిలోచనుం డగుచు ఽ దానవనాథుఁడు రత్నమాలికా
నిష్పతదంశుజాలరమఽణీయవిమానము నెక్కె మ్రొక్కుచున్. 98

ఆశ్వాసాంతము - (తృతీయావిభక్తి)

మ. బుధసంరక్షణశీలుచేత వినయాంఽభోరాశిచే శత్రుగ
ర్వధనాదానవిదగ్ధుచేత రమణీఽప్రద్యుమ్నుచే సన్నయాం
బుధిసంపూర్ణసుధాంశుచేతఁ సుహృదంఽభోజార్కుచే భారతీ
మధునిష్యందముఖాబ్జుచేతఁ ద్రిజగఽన్మాన్యస్ఫురత్కీర్తిచేన్. 99

క. ఖండియరాయనిచే ను,ద్దండద్విషదవనిపతిమఽదావళహరిచేఁ
ఖండితవిధుచే విభవా,ఖండలుచే నృపనయప్రఽకారునిచేతన్. 100

మాలిని. నిరుపమరణకేళీఽనిర్గళద్వైరిధాత్రీ
వరతనుగళితాసృఽగ్వారిపూరావగాహో
దరభరపరిఖేలఽద్యాతుధానాంగనాని
ర్భరమదమధురస్తోఽత్రప్రసన్నాత్ముచేతన్. 101

గద్యము. ఇది శ్రీమదుభయకవిమిత్త్ర కొమ్మనామాత్యపుత్త్ర బుధారాధనవిధేయ
తిక్కనసామధేయప్రణీతం బయినయుత్తరరామాయణం బనుమహాకావ్యంబు
నందుఁ జతుర్థాశ్వాసము.

శ్రీ ర స్తు

నిర్వచనోత్తర రామాయణము

పంచమాశ్వాసము *

రమణచరణశరదం
భోరుహభృంగపతిచేఁ ద్రిభువనప్రథితా
చారునిచేఁ గనకాచల
ధీరునిచే మనుమనసుమతీవల్లభుచేన్.* 1

క. శంభునిచే నిర్విధమున, సంభావితుఁ డై తదీయశైలము డిగి సం
రంభమున రావణుఁడు దాఁ, గుంభిని నలుఁగడలఁ గలయఁ గ్రుమ్మరు చుండెన్.

క. ఒక్కొకమరి సేనలతో, నొక్కొకమరి వీరపరిజనోపేతుం డై
యొక్కొకమరి దనయంతన, యెక్కడ నేనిని జరించు నిచ్ఛాగతులన్. 3

వేదవతి రావణునిచే నవమానిత యై యగ్నిప్రవేశము చేయుట

మ. హిమవంతంబున కేఁగి యొక్కయెడ నంతదేశాంత మొక్కర్త చీ
రముఁ గృష్ణాజినముం గమండలువు నైరాగంబు వర్జించి సం
యమముం గైకొని యున్నఁ జేరఁ జని హృద్యాకారముఁ యౌవనో
ద్యమముం గాంతియుఁ జూచి రావణుఁడు గామాయత్తుఁ డై యిట్లనున్. 4

క. ఎవ్వనితనయవు నీపతి, యెవ్వఁడు పే రేమి నీకు నీరూపంబుఁ
జవ్వనముఁ బాయ నీతప, మెవ్విధిఁ బాటిల్లె నకట యింతయుఁ జెపుమా. 5

క. అనుపలుకులు వినియుం దా, వినని యదియపోలె నుచితవిధి నాతిథ్యం
బొనరించినయక్కన్యక, ననిమిషరిపుఁ డట్లు మఱియు నడిగిన నదియున్. 6

సీ. అనఘ కుశధ్వజుఁ డనుమునీశ్వరుఁడు వేదాభ్యాస మనిశంబు నాచరించి
యాసుకృతంబునఁ జేసి నన్ గని వేదవతి యనుపేరిడి వంశమహిమ
వెలయంగ నిక్కన్య విష్ణున కిచ్చెద నని చాలఁ బ్రీతి సేయంగ నెల్ల
వారును మాయయ్యకోరిక యెఱుఁగక యర్థింప నర్థింప నతఁడు ద్రోచి

తే. పుచ్చ నసురేంద్రుఁడైన జంభుండు నడిగి, తనకు నీకున్న నలిగి మాతండ్రిఁ జంపెఁ
దల్లి సొదఁ జొచ్చె సత్యవ్రతంబు నడపు, జనకుపూనికి నేఁ దీర్తు నని తలంచి.

క. అది మొదలు గాఁగ విష్ణుని, మది నిల్పి యతండ నాకు మగఁ డగు నని యి
ట్లు దపంబు సేయుచుండుదు, నిది నాతెఱఁ గనిన దానవేశ్వరుఁ డనియెన్. 8

---

* తృతీయావిభక్తి

ఉ. కాంతి దొలంగ మే నిటులు గాఱియఁ బెట్టుచు జవ్వనంబు చె
న్నింతయు రిత్తవో సుఖము లెల్లను డిగ్గఁగఁ ద్రావి నెమ్మదిం
జింత దళంబుగా నడరఁ జేడ్పడి యొంటి చరించుచుం జర
త్కాంతయుఁబోలె నియ్యడవిఁ గైకొనఁ బాడియె చారులోచనా. 9

మ. లలనా విష్ణుఁ డనంగ నెవ్వఁ డతఁ డేలా శుద్ధవంశంబు ని
ర్మలసంపూర్ణతపోమహత్త్వము వరప్రాప్తానుభావంబు దో
ర్బలసంపత్తియు నాకుఁ బోలెఁ ద్రిజగత్ప్రఖ్యాతిపాత్రంబులే
కలదే లంక పరాక్రమం బఖిలలోకశ్లాఘ్యమే వానికిన్. 10

ఆ. అనినఁ జెవులు మూసికొని యిట్టులను లోక, వంద్యు వేదవేద్యు వరదుఁ బరము
ననుపమాను నచలు నవ్యయు హరిఁ జెడ, నాడఁ గూడ దని మృగాక్షి మఱియు.

చ. తపముల కెల్లఁ దాన ఫలదాత కులంబున కాదికర్త యై
యపరిమితప్రభావుఁ డగు నాచతురాస్యుఁడు నాభిఁ బుట్టె వి
శ్వపతి యహీనబాహుబలసారఘను ల్మధుకైటభాదిదై
త్యపతుల నెల్లఁ ద్రుళ్లడఁచె నారయ విష్ణుఁ డమాననీయుఁడే. 12

క. అనిన నసుర యమ్మాటలు, విన నొల్లక కదియ వచ్చి వెండియు సతి కి
ట్లనియె మరునంపవెల్లునఁ, దనువు నిలువ దింకఁ గోర్కి దఱిమెదుఁ బేర్మిన్. 13

చ. ఎఱుఁగవు గాక భోగముల కెల్లను నెచ్చెలి జవ్వనంబ యు
త్తఱి నుడివోవ కుండ నుచితంబుగ జక్కవదోయివోని క్రి
క్కిఱిసినచన్నుఁగవ యిం పెసలారఁగ నాదువక్షమున్
వఱలుసరోవరంబున నవారణఁ గేలి యొనర్పు కోమలీ. 14

ఆ. అనుచుఁ దగిలి చూచు నద్దానవేశ్వరు, నలిగి చూచి నిన్ను నధముఁ డగుట
మును తపఃప్రభావమున నెఱింగియుఁ దగ, నాపులస్త్యమనుమఁ డని తలంచి.

క. ఆతిథిపర్యయము సదయో, చిత మగుసంభాషణంబు నేసితిఁ బోపో
మతి లేదు నీకుఁ జొప్పడు, నతివలలో నన్నుఁ దలఁప నగునె దురాత్మా. 16

చ. అని కలుషించి వేదవతి యచ్చటు వాసి చనం దలంచినం
గని దశకంధరుం డడరి గ్రక్కున వేనలి వట్టికొన్న నం
గన యొకవ్రేల వ్రేయ నదికత్తివిధంబునఁ దాఁకి కత్తిరిం
చినక్రియఁ ద్రెంచె వెండ్రుకలు చేతఁ దెమల్చినయంత కివ్వలన్. 17

తే. వెండ్రుకలు చేతవచ్చుడు వెఱఁగుపడుచుఁ, దపము పేర్మికి నలికి యద్దనుజవిభుడు
నిలిచె రోషమహానలజ్వాలనమూర్తి, యగుచుఁ బిఱిదికి బాసి యిట్లనియె సతియు.

ఉ. బన్నము లిట్లు నీవు వఱుపం బడి మేను దొఱంగు చుండి యే
నిన్ను శపించినట్లయిన నిర్మల నిత్యమహాతపఃప్రభా

వోన్నతిచేటుగాదె పునరుద్భవ మయ్యెద నీకు మృత్యువై
సన్నుతపుణ్యజాత యనఁ । జాలి య యోనిజమూర్తిఁ దాల్చెదన్. 19

క. ఈపరిభవంబుఁ బడియుం, దీవే ప్రాణంబు లనుచు । దిగ్గన ననలం
బాపాదించి దశానను, నే పడఁగన్ విష్ణు నాత్మ । నిడి సొదఁ జొచ్చెన్. 20

ఆ. కృతయుగమున వేదవతి యనఁగాఁ జన్మ, నాతి త్రేత నిపుడు । సీత యనఁగ
జనకుయజ్ఞవేది । జన్మించి నీసతి, యయ్యె నీవు విష్ణుఁ । డగుటఁ జేసి. 21

చ. అని ముని సెప్ప విస్మయము । నార్తియుఁ గోపముఁ బ్రీతియుం బెనం
గొనఁ దప మిట్టిదిం గలదె । కోమలి వ్రాల్చియు నన్నె కోరెనే
దనుజుఁడు నాఁడు నియ్యనుచితం బొనరించెనె తత్ఫలంబు మె
ల్లన యిటు వొందెనే యని తలంచుచు రాముఁడు గౌతుకంబునన్. 22

క. ఇవ్విధమున సొదఁ జొచ్చిన, యవ్వనితం జూచి పిదప । నసురాధీశుం
డెవ్వలని కరిగె నెవ్వరి, కెవ్విధిఁ గావించె ననిన । నిట్లనె మునియున్. 23

రావణుఁడు దిగ్విజయము చేయుట

శా. వీరుం డెవ్వఁడు నెందు లేఁ డనుచు నుర్వీం ద్రిమ్మరున్ దర్పదు
ర్వారస్ఫారపరాక్రమక్రమకళావైదగ్ధ్యవిస్తార మే
పారంగా ధరణీశులన్ వెదకి వీరావేశి యై దుర్దమ
ప్రారంభం బొనరించుచున్ సమరసంరంభంబు శోభిల్లఁగాన్. 24

సీ. ఒక్కచోఁ దా మరుత్తోర్వీశుజన్నంబునకుఁ జని యతని రణంబు సేయ
నడిగినఁ గ్రతుకాలమని సేయఁ దగవు గా దనుచు శాంతత నున్న । యానృపాలు
నోడితి వని యార్చి । యుడుగక యజ్ఞోపకరణంబు లన్నియు । గాసి చేసి
ప్రాగ్వంశ మంతయు । వ్రచ్చి వేదిక గ్రొచ్చి ఋత్విగ్గణంబుల సత్వ మడఁచి

తే. యజ్ఞభాగంబులకు వచ్చి । హరికృతాంత,వరుణధనదులు బర్హియు । వాయసంబు
హంసమును గృకలాసంబు నై భయమున,నడఁగియుండిన నెఱుఁగక । యసురవరుఁడు.

ఉ. అంతకవిక్రముల్ సురథు నార్యుఁ బురూరవు బాహుశాలి దు
ష్యంతు నజేయు గాధినృపసత్తమునిం గని కూడ ముట్టి మీ
రింతకు మున్ను నన్నెఱుఁగ । రెన్నఁడుఁ గావునఁ గయ్య మిందు మీ
కెంతబలంబు గూడు నదియెల్లను గూర్పుఁడు దర్ప మేర్పడన్. 26

ఉ. చాలక తక్కినన్ వినుఁడు । శౌర్యము లజ్జయు నుజ్జగించి మీ
రోలిన నిల్చి నాయెదుర । నోడితి మే మనుఁ డన్న మేదినీ
పాలురు పోరిలో మనకుఁ । బంక్తిముఖుం జెనయంగ వచ్చునే
మే లిది యంచు నోటమిక । మేకొని యట్టుల చేసి రక్కటన్. 27

మ. దనుజుం డీపురి కేఁగుదెంచి మహిమోద్దామప్రతాపాగ్నిసం
జనితాశావలయప్రకాశబహుశస్త్రప్రౌఢిసంరాధిచే

ననరణ్యక్షితిపాలు ముట్టిన నతం డత్యుద్భటాకారుఁడై
యని కేఁగెం[1]బృథివీపరాగపటలం బాకాశముం గప్పఁగన్. 28

ఉ. సైన్యయుగంబునుం బెనఁగి సంగరరంగమునందు వ్యగ్ర రా
జన్యవరుండు రావణుఁడు సమ్ముఖుఁడై మహి సంచలింప న
న్యోన్యవధాభిలాషమున నార్చి వడిం దలపడ్డఁ జూడ సా
మాన్యము లయ్యె నప్డు లోకమాత్ర జయాపజయప్రకారముల్. 29

చ. వికటము లైనహస్తములు వ్రేయుచు నోలిన తాఁకి యున్న మ
స్తకములు నుగ్గు సేయుచు నిశాతకృపాణకళావిదగ్ధుఁడై
యొకవడిఁ బోరి డస్సి బలియుం డగుదానవుచేత నొచ్చి నే
ల కొరగునప్డు భూపతి చలంబున నాతనితోడ నిట్లనున్. 30

మ. అని నీ కోపక పడ్డ నేమి యిఁక దైత్యాధీశ యే ధర్మవ
ర్తిని యేనిక్ శుచి నేని నాకులమునన్ దివ్యావతారుం డొకం
డనపాయుం డుదయంబు సేసి భువనం బానందముం బొంద నెం
దు నవధ్యం బగునీశిరోదశకముం దున్మాడువాఁ డుద్ధతిన్. 31

ఆ అనిన నసుర నగుచు నగు నగు నీయందుఁ బొంకు గలుగు నెట్లు పోలుఁ బోలుఁ
బిదపఁ జూచికొంద మిది నీవు గొమ్మని, పరిఘు నతనిశిరము పగుల వ్రేసె.

క. ఆర్చి విజయోత్సవమునం, బేర్చినచలమున వరంబు పెంపున సొంపుం
దీర్చి దిగులు రాజులయెదఁ, గూర్చి విడిసె మగుడ దైత్యకోటి మదింపన్. 33

క. ఇమ్మెయి నచట నచట య, జ్ఞమ్ములుఁ దపములును ధర్మచర్యలు బహువి
ఘ్నమ్ములఁ బెట్టుచుఁ గలయం, గ్రుమ్మరి నరవరుల నొక్కకోటికిఁ దెచ్చెన్. 34

మ. ఒకనాఁ డొక్కెడఁ బోయి పోయి దివి నత్యుచ్చైర్గపయోదంబు నె
క్కికడుం జెన్నగువీణ చే నమర నక్షీణప్రభావుండు సం
ఖ్యకళాసంజనకుండు నారదుఁడు రాఁగాఁ జూచి యాసన్న పు
ష్పకుఁడై భక్తిఁ గృతప్రణాముఁ డగుచున్ సల్లాపసౌఖ్యంబునన్. 35

ఆ. అసురవరుఁడు గుశల మడిగిన, నుచితసం,భాషణంబు సేసి బంధుభావ
మాదరమున నెఱపి యమ్ముని మానవ, హితముఁ గోరి యతని కిట్టు లనియె.

నారదచోదితుఁడై రావణుఁడు యమునిమీఁదికిఁ జనుట

మ ధరణీచక్రమునందు నీవు సమరోత్సాహంబునన్ రాజులం
బొరివుచ్చం గనుఁగొంచు వించు మది నేఁ బ్రొద్దున్ ముదం బందుదున్
హరియుద్ధంబును శూలిసంగరము దేవాధీశుసంగ్రామముం
గర మర్థిస్మను సూతు నాకు నవిశవేడ్కం జేయ విశ్లేష్మయిన్. 37

క. ఏ నీకు నొకటి సెప్పెద, దానవకులముఖ్య దేవతలకు నవధ్యుం
డైననినుఁబోటివాఁ డీ, మానవుల జయింప విక్రమంబును గలదే. 38

1. ధరాపరాగపటలాక్రాంతంబు - రాఘవపాండవీయము.

క. కలయం ద్రిమ్మరి మేదినిఁ, గలవీరుల నోర్చి జయముఁ గైకొంటి మను
ష్యులు నీ కెదురే యింకం, గలదె కొదవ పడ్డచో టఖండితశౌర్యా. 39

తే. క్షుత్పిపాసలు జరయును ఘోరరుజలు, నడర నార్తులై యుండుదు రదియుఁ గాక
మర్త్యు లిటమున్న వీరు లమర్త్యులైరె, రిపుసుగుల ముట్టి యొడిచిన బిరుదు గలదె.

క. కావున నిమ్మనుజావళి, నీ వడుచుట మెచ్చు గాదనిన నప్పలుకుల్
దేవారి వోలు నని సం,భావించి మరుత్తపస్విపతి కిట్లనియెన్. 41

నారదవచనప్రబోధితుం డై రావణుఁడు యమునిపై దాడివెడలుట

ఉ. ఏను రసాతలంబునకు నేఁగెద నాగకులంబు నోర్చి య
ద్దానవులన్ జయించి బలదర్పము లేర్పడ దేవకోటిదు
ర్మాన మడంప వాసవపురంబునకుం జనువాఁడ నస్మునీం
ద్రా నినుఁ గంటి నా కభిమతంబులు సేకుఱు నింక నెమ్మెయిన్. 42

తే. అనిన విని నీకుఁ బాతాళయానమునకుఁ, దెరువు గా దిది సమవర్తిపురము సరణి
యందుఁ జను మతనిమదంబు నడఁపవలయు, ననిన నమ్మునికనియె నద్దనుజవిభుఁడు. 43

ఉ. మున్ను ప్రతిజ్ఞ సేసితి సముద్ధతవృత్తి దిగీశకోటికిన్
బన్నముఁ దేరఁ గావున శుభంబులు శీఘ్రము చేత నీతి గ
ర్వోన్నతిఁ గ్రాలునాజముని నుక్కడఁగించి క్రమంబుతోడఁ ద
క్కున్న దిశల్ జయించెద సముజ్జ్వలదుస్సహవిక్రమంబునన్. 44

క. పనివినియెద నని మ్రొక్కుచు, దనుజేంద్రుఁడు సనిన వేల్పుఁదపసియు నీతం
డనుమానింపక జముపైఁ, జనియెడు నియ్యిరువురకును సమరం బైనన్. 45

క. వీఁడును వరసిద్ధబలుఁడు, వాఁడును జగ మెఱుఁగ దుర్నివారుఁ డలుకమై
నేఁ డిరువురుఁ దలపడుదురు, వేఁడిమొగంబులన చూతు వేడుకతోడన్. 46

నారదుఁడు రావణునిరాక యముని కెఱింగించుట

మ. అని యొక్కించుక నిల్చి యొండుగడ గా నత్యంతశీఘ్రంబునం
జని వైవస్వతుఁ గాంచి తా నధికపూజాసత్కృతుం డై కృతాం
తున కారావణురాక సెప్పి యనిలో దోశ్శక్తిఁ జూపంగఁ బూ
ని నిజం బై యిట వచ్చె నేనిఁ జెడఁడే నీచేత నం చన్నెడన్. 47

క. అచ టెల్లెఁ బుష్పకంబున, రుచి గప్పఁగ రావణాసురుఁడు దైతేయ
ప్రచయకలకలనిరంతర, నిచితనభోభాగుఁ డై యమునికి నేతెంచెన్. 48

క. చను దెంచి పురసమీపం,బునఁ దమతమపుణ్యపాపములు గనుఁగొనఁ ద
మ్మనివారణఁ బొందఁగ ను,న్న నిఖిలజంతువులఁ జూచి నయవిరహితుఁ డై. 49

ఉ. కొందఱు సౌఖ్యముం బొరయఁ గొందఱు దుఃఖముఁ బొంద నేల మీ
రందఱు నొక్కచంద మగుఁ డంచు విపద్దశఁ బొందువారి మే

లొందఁ నొనర్చు దైత్యపతి యున్మదుఁడై పితృరాజకింకరుల్
గ్రందుకొనంగ నే పడర గాసిగఁ జేసెఁ దదాజ్ఞ నెంతయున్. 50

యమరావణసేనలు పోరాడుట

ఉ. రక్షకు లెల్ల నొక్కటఁ దిరంబుగ మోహర మేర్చి యార్చి సం
ధుక్షితకోపు లై యతులదోర్బలదుస్సహలీల దాఁకినన్
రాక్షసులుం బరాక్రమధురంధరతం దగ మాఱుకొన్న వీ
రక్షయకారి ఘోరసమరంబు ప్రకీర్తిత మయ్యె నయ్యెడన్. 51

ఉ. సేనలతోడ నద్దనుజసింహుఁడు సంగరకాంక్ష వచ్చినం
బూనికిఁ దీర్చి కింకరులు పోరుటకు న్మది నుల్లసిల్లి పె
ల్లైనబలంబులం నగుసహాయముగా సమవర్తి పుచ్చినన్
దానవసంగముల్ దలరఁ దాఁకె విశృంఖలదోర్విలాసతన్. 52

చ. జమునిబలంబు పేర్చి నిజసైన్యము నుక్కడఁగించినన్ భుజా
సముదయసంభృతాస్త్రబహుశస్త్రమహోగ్రతఁ జూపెఁ దాఁకి వి
క్రమరసికాంతరంగుఁ డగురావణుఁ డుజ్జ్వలరోషపావకో
ద్యమవినిహన్యమానరిపుదర్పమహానిబిడాంధకారుఁ డై. 53

క. పంపునకు వోడఁ దగ దని, త్రుంపఁ గడఁగి కాలకింకరులు భీకరు లై
నొంపఁగఁ జంపఁగఁ దఱిమి నిలింపరిపుం బొదివి రెవఁ జలింపక కడిమిన్. 54

ఉ. ఆశుగచక్రతోమరగదాసికుఠారముఖంబులన్ మహో
గ్రాశయు లై నిజాంగముల నన్నిటి నొక్కట నొంప నల్గి కీ
నాశునివారి నెల్లను వినాశము నొందఁగ జేయ వారిపైఁ
బాశుపతంబు వట్టి తెగ వాపె నిశాటవిభుం డుదగ్రతన్. 55

మ. తలఁగెం దోయధిసప్తకంబు గిరివర్గం బెల్ల నూటాడె సం
చలతం బొందె వసుంధరావలయ మాశాచక్ర మల్లాడెఁ గొం
దల మందెం ద్రిదశేంద్రుపట్టణము పాతాళంబు ఘూర్ణిల్లె నా
కులమయ్యెన్ గ్రహతారకాకులము సంక్షోభించె నవ్వేధయున్. 56

చ. అపరిమితప్రతాపుఁ డగునాదశకంధరుచేత ముక్త మై
త్రిపురము లేర్చుభూతపతి తీవ్రశరంబునుబోలె మండి మిం
టిపయిఁ గలుగఁ బేర్చి నిగిడించి యుగాంతమహాగ్నిరీతిఁ బా
శుపత మరాతిసైన్యముల సూరెల ముట్టి దహించె వ్రేల్మిడిన్. 57

చ. జయమునఁ బొంగి పెల్లుగ నిశాచరవల్లభుఁ డార్వ సేనలుం
బ్రియమున నొక్కపెట్ట నలిరేఁగి నభంబు సెలంగ నార్చినన్
భయమున దండు గుండుగిలఁ బాఱుడు నాసమవర్తి యెంతయున్
రయమున నుద్భటారుణతురంగసమూహరథాధిరూఢుఁ డై. 58

యమరావణులద్వంద్వయుద్ధము

ఉ. ముందట మృత్యు వుగ్రభ్రమితోరుముద్గరహస్తతఁ గ్రాల నుజ్జ్వల
స్యందనపార్శ్వభాగమున నర్చిత మై ఘనకాలదండ మొ
ప్పం దనరూప మానసము పైఁ బెనుమంటయుఁ బోలె నాకృతిం
బొంది వెలుంగ నయ్యసురపుంగవుమోహర మున్నచోటికిన్. 59

చ. చని తనమ్రోల వచ్చుమహిషంబుగళంబున ఘంటనిక్వణం
బును ఘనమార్గనాదమును, భూరితరాసురసైన్యతూర్యని
స్వనవిభవంబు మ్రేఁగికొనశాతశరాంబుధినీట ముంచె న
ద్దనుజబలంబు నప్రతిహతప్రదరుం డగుచున్ సముద్ధతిన్. 60

మ. జమునాటోపము దుస్సహం బగుడు సురోత్సాహంబు వాటింప లే
క మదం బేది బలంబు పెల్లగిలినం గ్రవ్యాదనాథుండు దు
ర్దమబాహాబలుఁ డై యెదిర్చె దశకోదండీసముజ్జృంభితో
ద్యమనిర్యాతనిశాతసాయకపటువ్యాపారఘోరంబుగాన్. 61

ఉ. ఈసున నంతకుండు నసురేశ్వరుఁడున్ వివిధాస్త్రశస్త్రవి
న్యాసము లేర్పడం జన జయాపజయంబులఁ బొందుచున్ రణం
బాసురవృత్తిఁ జేసిన లయావసరం బగుచున్న నాసరో
జాసనుఁ డొట్టి వారితెఱఁ గారయ వచ్చి రమర్త్యు లందఱున్. 62

శా. దేవవ్రాతము వచ్చినన్ భుజబలోత్సేకంబుఁ జూడన్ దశ
గ్రీవుం డుగ్రము లైనసాయకములం గీనాశు నొప్పించినం
జావం జేయుదు దైత్యునం చతఁడు ఘోరస్వాత్కాలదండంబు బా
హావిన్యస్తము సేయుచున్ భ్రుకుటిబంధాభీలసందీప్తుఁ డై. 63

క. మృత్యుపురస్సరముగ లో,కాత్యయసమయంబో నాఁగ నంతకుఁ డధికౌ
ద్ధత్యమునఁ గడఁగి డగ్గఱి, దైత్యుం బొడిసేయఁ గాలదండము పూనెన్. 64

బ్రహ్మ యమరావణులయుద్ధమును మాన్పుట

ఉ. అత్తఱి గ్రక్కునన్ సరసిజాసనుఁ డడ్డము సొచ్చి నిల్చి కే
లెత్తి మహాత్మ యిట్టు లుచితేతరవృత్తము నీకు నీడె మ
ద్దత్తవరానుభావమున దానవనాథుఁ డవధ్యుఁ డేన నీ
యుత్తమకాలదండముప్రయోగ మమోఘము గా నొనర్చితిన్. 65

క. కావున దీన నసురపతి, చావును బ్రదుకుటయు నాయసత్యము నిజముం
గావుము లోకము లన్నియుఁ, గావు సుమీ నాకు బొంకు గల్గినయేనిన్. 66

క. తగ దుడుగు మనినఁ బిత్రుపతి, నగి జగముల కెల్లఁ బ్రభువు నలినాసన నీ
వగుట భవదాజ్ఞ కెమ్మెయి, మిగులుదునే సమరమునకు మేకొని యైనన్. 67

క. నక్తంచరు సమయించుట, యుక్తము గాదేని నిచట నునికి దగదు నే
శక్తుఁడ నై యుండియు భవ, దుక్తికిఁ గాఁ దొలఁగవలసె నోపనిభంగిన్. 68

ఆ. అని రథంబు సూతుఁడును మృత్యుముఖపరి,జనముఁ దానుగూడి జముఁడదృశ్యుఁ
డైన వేధయును నిజావాసమున కేఁగె, నారదుండు నరిగె నాకమునకు. 69

క. కలయఁ గనుంగొని యెవ్వరు, మెలఁగమి సమరాంగణంబు మిన్నక యున్నఁ
గెలిచినవాఁ డై దానవ, కులపతి సనె సుతలమునకుఁ గ్రొవ్వెసలారన్. 70

ఉ. ఆలములోన మైమయిఁ గృతాంతుని నోర్చితి నింక నన్నొరుం
డేల యెదుర్చు నంచు మద మెక్కి నిశాచరవల్లభుండు పా
తాళజయార్థ మేఁగి మహితంబుగ భోగవతీపురంబు గ
ర్వాలసలీల ముట్టు భుజగాధిపుఁడుం గనియెన్ వినీతుఁ డై. 71

రావణుఁడు నివాతకవచకాలకేయులతో యుద్ధముసేయుట

క. గణనాతీతవినూతన, మణినికరము గప్పు మిచ్చి మన్ననఁ గని యా
ఫణిపతి సంతస మందెను, మణిమతి యనుపురికి నరిగె మనుజాశనుఁడున్. 72

సీ. అందుఁ బూర్వంబున నంబుజాసనుచేత వరములు గనిననివాతకవచు
లనియెడుదైత్యుల నానిశాచరపతి పోరికిఁ బిలిచిన వారు వొంగి
కయ్యంబు పెద్దయుఁ గాలంబునకుఁ గంటి మనుచు ననేకసైన్యములతోడ
వెడలిన నిరువాఁగు వివిధాస్త్రశస్త్రప్రహారఘోరంబుగా నసమసమర

తే. మేఁడుకాలంబు సేసిన నెఱిఁగి యపుడు, వచ్చి వారలవరముల వలను సెప్పి
తెలిపి సఖ్యంబు సేసినఁ గలసి యచటఁ, జెలిమి మైనుండె దశముఖుఁ డెలమిమిగుల.

క. అతులితనవభోగంబులఁ, గతిపయదినములు నివాతకవచులచేఁ దో
షితుఁ డగుచు నిలిచి శౌర్యో, న్నతి వెలయఁగ నరిగెఁ బద్మనగరంబునకున్. 74

మ. చని వే ముట్టినఁ గాలకేయు లమితోత్సాహంబునన్ భూమికం
పనసైన్యోద్ధతు లై కడంగి నగరప్రాకారబాహ్యాంగణం
బున వీఁకం దలపడ్డ రావణుబలంబుల్ వీఁగినన్ రేఁగి య
ద్దనుజాధీశ్వరుఁ డస్త్రశస్త్రనిహతిం దత్సైన్యముం గూల్చినన్. 75

ఉ. చూచి మహోగ్రకోపమున శూర్పణఖాపతి వీఁగుసేనఁ జే
వీచి విశృంఖలప్రబల విక్రమదుస్సహుఁ డై దవానలం
బేచినకాననం బడరి యేర్చువిధంబున నన్యసైన్యముం
జూచియుఁ జూడకే బలము సొంపున రూపడఁగించి పేర్చినన్. 76

రావణుఁడు తనమఱది యైనవిద్యుజ్జిహ్వునిఁ జంపుట

వ. వడిగొని కాలకేయభటవర్గము ద్రోచినఁ దాను సేనలుం
గడఁగి నిశాచరేశ్వరుఁడు గ్రందుగఁ దాఁకి రణంబు సందడిం

దోడిఁబడ వ్రేసెఁ దీవ్రతరశరోరసినిం దను నీడఁ బోక కో
ఆడమున బిట్టు గిట్టినముగఁ జంది నెఱుంగక దుర్మదాంధుఁ డై. 77

శా. విద్యుజ్జిహ్వుని వ్రేల్మిడిం దునిమి దోశ్శౌర్యం బపార్థంబుగా
నుద్యద్విక్రమవైరివీరసుభటవ్యూహంబు నెల్లన్ ధను
ర్విద్యాకౌశల ముల్లసిల్ల సమరోర్విం గూల్చె నిర్ఘోషసాం
ద్రద్యావాపృథివీదిశావలయగర్జస్ఫూర్జితాకారుఁ డై. 78

క. రణవిజయము గైకొని పట్టణ ముద్భటసుభటసంకటంబుగ భాస్వ
న్మణిగణధనములు మొదలుగఁ, దృణము తుదిగఁ జూఱగొనియె దివిజారి వెసన్.

రావణుఁడు వరుణపట్టణముపై దాడివెడలుట

ఆ. ఇట్లు భుజగదానవేంద్రుల నిర్జించి, యసుర మసరుకవిసి యంతఁ బోక
కంధివిభునిపురము కందువ యారసి, యుద్దండుఁడై బురము నొద్ద కేఁగి. 80

మ. వరుణుం డెక్కడ నున్నవాఁ డతనిగర్వగ్రంథి మాన్పంగ నే
ర్పరి నై వచ్చితి శస్త్రఘట్టనమునన్ రక్తంబు వోఁ జేసి నా
ఖరతేజంబునఁ గ్రాఁచి పొం గడఁచి చుఱ్ఱం జేసి నానాధనా
హరణం బే నొనరింతుఁ జెప్పుఁడు మదీయప్రౌఢి యం చుద్ధతిన్. 81

క. పురబహిరంగణమున మో,హరములు దీర్చికొని యున్నయసురేశ్వరుపై
నురవడిమైఁ దొలెంచిరి, వరుణతనూభవులు రథికవర్గముతోడన్. 82

క. సేనలు సేనలఁ దలపడ, దానవపుష్పకము గగనతలమునఁ గని యు
త్తానలసితరథు లై యం,భోనిధిపతితనయు లతనిఁ బొదివిరి కడఁకన్. 83

క. చీకాకుపఱిచి బలుగదఁ, జేకొని యతఁ డేయ వ్రేయఁ జేరుపఁ జేరం
గైకొనక తఱిమి యీడం, బోక పెనఁగి రంబుధీశపుత్త్రులు గడిమిన్. 84

ఉ. అంత మహోదరాదు లగుసంబరచారవిదగ్ధు లైనదే
వాంతకవీరు లొక్క మొగి నారథిసంఘముతోడఁ దాఁకి దు
ర్దాంతభుజాబలంబు ప్రథితంబుగఁ గేతనముల్ హయంబులున్
దంతిసమూహముల్ దునుక తండము లై ధర ద్రొల్ల నేసినన్. 85

ఆ విరథు లైనయబ్ధి విభుతనూభవులపై, సడరి రౌద్రమున సురారి కేలు
దోయిపదిటఁ బదియుఁ వేయి శస్త్రాస్త్రచి,తతిని బొదివి జర్జరితులఁ జేసె. 86

చ. వెఱచఱవన్ దశాననుఁడు వీరభటావళియుం గడంగి డ
గ్గఱి జలధీశనందనులు గ్రందుకొనన్ రథహీను లైనయ
త్తఱి నుఱుమాడఁ జొచ్చినఁ బదాతులఁ గూడి కడంగి పెల్లుగం
బఱచిరి పట్టణంబుదెసఁ బౌరజనంబులు బెగ్గలింపఁగన్. 87

మ. [1]వెఱ నిట్లంబుధినాథనందనులు దోర్వీర్యంబు సాలించి యం
దఱుఁ బాఱంగ నిశాచరేంద్రుఁడు జయోత్సాహంబునన్ వెన్నడిం

---

1. వెఱచిట్లంబుధి నాథనందనులు. పా.

దళముమంగాఁ బ్రజఁ జేయి వీచుచు సముద్యద్వేగుఁడై తొలి తొ
ప్పఱఁ బెట్టెన్ శరజాలముం బిఱుదఁ గుప్పంగూర నాఁటించుచున్. 88

ఆ. వరుణుబలముఁ దనయవర్గంబుఁ గోట న్రారంగఁబాఱ నెగచి రావణుండు
జలదనిస్వనంబుచందంబు నెలుఁ గెత్తి, యెల్లదిశలు నెలఁగ నిట్టు లనియె. 89

క. పడుచులచేతను నీక్రియఁ, బొడిపించిన దశముఖుండు వో నిచ్చునె తాఁ
గుడిచెం గట్టెం గలనికి, నడచుం గా కింక నొదిఁగినం దను నగరే. 90

క. అనుపలుకులకుఁ బ్రభాసుం, డనువరుణామాత్యుఁ డచట నందఱుఁ జన గ్ర
క్కున మరలి యితని నుడిగించినఁ గార్యం బగున యట్లు చేసెద ననుచున్. 91

చ. వరుణుఁడు పద్మగర్భుఁ గొలువం జనియెం బెఱవారు వచ్చి సం
గరమున నీకు నోడిరి జగద్విదితంబు భవద్భుజాబల
స్ఫురణము గావునన్ దివిజసూదన నీ కెదు రెవ్వ రిందులో
నరయఁగ నిందె కా దెచటనైన నొకండును గల్గ నేర్చునే. 92

క. అనిన విని పొంగి తనుఁ జేర్కొని బొబ్బిడి రావణాసురుఁడు ప్రజ మరలుం
డని చేయి వీచె జృంభిత, దనుజసమూహప్రశంసితగుణుం డగుచున్. 93

ఉ. రాజితసౌధపంక్తిరుచిరద్యుతిజాలము పర్వి నిత్యవి
భ్రాజితచంద్రికావిభవశోభంగిన యొప్పెడునప్పురంబుఁ గే
లీజితవైరి రావణుఁడు లీలమెయిం జని కీర్తికాంతిసం
యోజితరేఖ గ్రొత్త యగుచుండఁగఁ జేసి ముదం బెలర్పఁగన్. 94

క. మరల విడిసి గెలుపునఁ బొంపిరివోవుచు లంకఁ దలఁచి వెను వొనరఁ జమూ
వరులఁ బిలిపించి పోదము, పురమున కని చెప్పె దనుజపుంగవుఁ డెలమిన్. 95

చ. పయనము చాటఁ బంచి సులభంబుగఁ బూరియు నీరు వంటక
ట్టియలును గల్గుచోట్లను గడిందిమగల్ దగునుక్కళంబుగా
భయ మనుపేరు లేక నిరపాయముగా విడియించుచున్ మనః
ప్రియ మగుభంగి సేన నడపించె విశృంఖలవైభవంబునన్. 96

చ. బలములతోడ మేదిని నభంబున చేరువ నంతకంటె న
గ్గలముగ నెక్కి సైనికులు కన్నుల కందనిచోట డాపలన్
వలపల దవ్వుగాఁ దొలఁగి వావిరి నెచ్చట నేని వచ్చుఁ దా
వలసినయట్టు లల్పపరివారయుతంబుగఁ బుష్పకంబునన్. 97

రావణుఁడు లోకములోని స్త్రీలనెల్లఁ జెఱలువట్టుట

ఉ. ఆసమయంబున న్నగనియాంద్రుర కన్యలు నాక చొచ్చి ధా
త్రీసురరాజవైశ్యులను దేఁకువ సేయక యెల్లజాతులుం
గాసిగ నొక్కపెట్టుగఁ బ్రకాశరహస్యవిభేదహీనుఁడై
యాసురవైరి పట్టెఁ జెఱ లడ్డము లేక మృగాయతాక్షులన్. 98

క. మునిసిద్ధయక్షకిన్నర, దనుజోరగకన్యకావితానము నెల్లం
గొనివచ్చి వచ్చి పుష్పక,మునఁ బెట్టుచు వచ్చెఁ బంక్తిముఖుఁ డనయుం డై. 99

సీ. తట్టికి వచ్చి యొర్తొట్టు వోనేరని లేళ్లవిధంబున లీల యొడలి
వలఁ జిక్కి యెక్కడ మెలఁగంగ నేరని చిలుకలచాడ్పునఁ జెన్ను దఱిఁగి
మావునఁ జోరఁబడి యావలఁ జన లేని మీలచందంబునఁ జాలఁ గుంది
యురులలోఁ బడి యెందు నరుగంగఁ జాలనినెమిళులతెఱఁగునఁ గొమరు దక్కి
తే. కలయఁ జూచుచుఁ బలుకంగ నెలుఁగురాక, నలఁగుమేనులతో నెత్తిదలలు వీడి
వెగడుపడి వెల్లనై కడు విన్నఁబోయి, పుష్పకంబున నున్నయప్పొలఁతు లెల్ల.

క. కొలఁదికి మీఱినదెవ్వగ, నలఁదురి నానావిధంబు లైనతమతలం
పులగతి నోర్తోర్తునకుం, దెలియ విలాపములు సేయు తెఱఁ గొట్లనినన్. 101

క. చంపు నొకో యక్కట కా,రింపఁ దలంచు నొకొ లఘుచరిత్రంబులకుం
జంపఁ గడంగు నొకో శం,కింపం డీకటకటసురగీ డొనరింపన్. 102

రావణునిచెఱం బడిన స్త్రీలు విలపించుట

మ. మగఁడా నీవు జగంబుచొప్పు మిగులన్ మానంబు వాటింతు వా
లిగ నెగ్గం బగుమాట వాటిలెనె తల్లీ నీకు లోకంబుపా
టిగ నిట్లొందెనె నిందతోడివగ తండ్రీ యెందుఁ గీర్తింపఁగాఁ
దగునీసంతతి కీడునం దొడరెనే దైవంబు చెయ్యిం గటా. 103

తే. *చమురు నెత్తురు నవుబంధుసమితి గరము, ప్రీతి నఱకాళులకు లఱచేతు లొగ్గ
నునికి యెక్కడ నీక్రూరదనుజుబారి, కగ్గమై వచ్చు టెక్కడ నకట విధియ.

ఉ. ఇమ్ములఁ దోడ నాడుచెలు లే మను చుండుదు రొక్కొ యిష్టు నా
తమ్మునిముద్దుమాటలు గొదల్పడఁ బల్కెడుచిల్కబోద ని
త్యమ్మును బొత్తునం గుడుచు నర్మిలి చేడ్పడు మవ్వ మెక్కి యొ
క్కమ్మడి నంకురించులత లొప్పు దొఱంగవె నీరు గానమిన్. 105

ఉ. చిత్తము గుందు చుండఁ జెఱ సేయుటకంటె విశుద్ధమైననా
వృత్తము గోలుపుచ్చుటకు వేగ తలంపక నన్ను లగ్గుగాఁ
గత్తులఁ గోసి దానవులు గండలు దిండ్రని కట్టెఁ దైనవీఁ
డిత్తఱి నెట్టులైన సమయింపఁ డొకో దొసఁ గెల్ల మానఁగన్. 106

క. అని పెక్కుతెఱంగుల న, వ్వనితలు దురపిల్లి యిట్లు వనరుచుఁ జదలం
జని చని నలుదిక్కులుఁ గనుఁ,గొని పల్కిరి తల్లడంబు గూరిన మఱియున్. 107

ఆ. ఇంక నేటిలోక మీదుష్టదైత్యుని, కిట్లు చెల్లె నేని యెల్లి నేఁటి
లోనఁ బాడు గాదె యానలినాసను, రాజసంబు నిష్ప్రయోజనముగ. 108

* చెమరు నెత్తురు నొబంధుసమితి - పా.

చెఱఁ బడ్డయింతులు రావణుని శపించుట

క. తగు విక్రమంబు సేయుట, యగునే పరసతుల నిట్టు లదయత్వమై నె
వ్వగలఁ బొగిలింప నతనికి, మగంటిమి గా నేర్చునే యమంగళ చేష్టల్. 109

చ. పరమపతివ్రతావిభవభాసురలీల వెలుంగుమమ్ము ని
ష్కరుణత నిమ్మెయిం బఱిచెఁ గావున నీదనుజాధముండు స
త్పురుషపరిగ్రహం బయినపుణ్యసతిం గలుషింపఁ జేసి త
ద్వరునిపరాక్రమంబున నవశ్యము మృత్యువుఁ బొందఁ గావుతన్. 110

క. అనవుడు దశాస్యుఁ డాశాపనిహతిఁ బ్రభ సెడియు బాహుబలమదమునఁ గై
కొనక నలి నపహసించుచు, ననుమానము లేక యెలమి నరుగుచునుండెన్. 111

సీ. ఉడుగక కాల్చుచు నుండెడుశోకంబ యతితీవ్రహవ్యవాహనుఁడు గాఁగ
నిట్టూర్పుగాడ్పులు నిగిడింపుటయ విలసిల్లఁ బ్రజ్వలితంబు సేఁత గాఁగఁ
బాయక యొనరించు బహువిలాపంబుల రాజితమంత్రాక్షరములు గాఁగఁ
గన్నీరు బోరనఁ గ్రమ్మించుటల పోరిఁ బోరి నాజ్యధారలపోఁత గాఁగఁ

తే. గొలఁది కగ్గల మై యెదఁ గలుగునగల, యొనరుసమిధలు గా నిట్టులువిదపిందు
రావణాభిచారంబుగ భావమందు, నుగ్రముగ వేల్పు తెఱఁగున నుండెఁ జూడ.

రావణుఁడు దిగ్విజయము చేసి వచ్చి లంకం బ్రవేశించుట

క. ఇత్తెఱఁగున దశకంధరుఁ, డుత్తరుణులఁ గొంచు లంక కరిగెం బౌరుల్
చిత్తము లలరం గానిక, లుత్తమవస్తువులు దెచ్చి యొప్పింపంగన్. 113

చ. ప్రియ మెదఁ బల్లవింపఁగ విభీషణుఁ డాప్తులుఁ దాను నెంతయున్
రయమున భూషితద్విపతురంగముఁ డై యెదురేఁగి యన్న పా
దయుగము డాయ భక్తిమెయి దండనమస్కృతి సేసినన్ హరా
ద్రి యొగయ నెత్తి కీర్తిఁ బ్రచురించినబాహుల నెత్తెఁ దమ్మునిన్. 114

ఉ. ఎత్తియుఁ గౌఁగిలించి దనుజేంద్రుఁడు లోచనపద్మషండముం
జిత్తసరోరుహంబు విలసిల్లఁ గనుంగొని కుంభకర్ణుఁ డిం
దిత్తఱి మేలు కానఁడె యహీనపరాక్రమశాలిఁ దామసా
యత్తునిఁ జేసె మూలవిధి యం దొకయించుక చిన్నవోవుచున్. 115

క. ఇభతురగస్యందనగతి, రభసంబునఁ బృథివి యద్రువ రక్షోవంశ
ప్రభువు నగరంబు సొచ్చెను, విభవోజ్జ్వలుఁ డగుచు వినయవినుతులు సెలఁగన్.

ఆ. ఒక్కచందురుండ యుదయింపఁ బొంగెడు
నంబురాశి యిది పురార్ణవంబు
దనుజపతిముఖేందుదశకసన్నిధి నుబ్బ
కున్నె యనఁగ వీట నులివు మిగిలె. 117

శూర్పణఖ తనమగనిఁ జంపె నని దుఃఖించి రావణుని దూఱనాడుట

క. అయ్యవసరమునఁ దనపతి, కయ్యంబునఁ బంక్తివదను ఖడ్గనిహతి రెం
డయ్యె ననిశూర్పణఖ విని, పయ్యెదకొం గెడల బుడమిఁ బడి మూర్ఛిల్లెన్.

చ. సభయము లైనడెందముల సంభ్రమ ముప్పతిల్లఁ గప్ప సం
క్షుభితసఖీజనం బోలయఁ గొండొకసేపునఁ దేఱి తీవ్రశో
కభరితచిత్త యై మొగము గప్పెడుబాష్పజలంబు లంబుజ
ప్రభ సెడ ముంచు పెన్వలఁతిభంగిగ నెవ్వరి నేనిఁ జూచుచున్. 119

ఆ. అరుగుదెంచి యన్న యడుగుల పై నార్త
నాద మడరఁ ద్రెళ్లి నాథుఁ బనవి
యేడ్చుచున్న నల్ల నెత్తి యమ్ముద్దియఁ
దడవి కన్నునీరు దుడిచి యతఁడు. 120

క. సముచిత మగుతెఱఁగున శోకము వాపుట కనునయింపఁ గడఁగి తదాలా
పములకుఁ జొచ్చుటయును గోపమునను రక్కసియుఁ గరము ప్రల్లదురాలై.

ఉ. అక్కటికంబు మాలి చెలియల్ వగఁ బొందదె నాకు దీన దూ
ఱెక్కె జగంబునం దనక యింతయుఁ గొంకక పాపవృత్తికిన్
స్రుక్కక వైర మెత్తి కడుఁ గ్రూరుఁడ వై యిటు సేఁత చూడఁగా
దిక్కులు గెల్వఁ గాదు నను ద్రెక్కొనఁ బోయితి గాని యిమ్మెయిన్. 122

క. అగ్గలిక మెఱసి కడఁగుచు, మొగ్గరములు గడచిపోయి మును మును మఱదిన్
మ్రొగ్గతిలఁజేసి దీనికి, సిగ్గువడనినిన్ను నేమి సెప్పుదుఁ జెపుమా. 123

రావణుఁడు శూర్పణఖ నూఱడించి దండకారణ్యమునకుఁ బంపుట

చ. అనవుడుఁ గ్రందుఁగయ్యమున నప్పటికిన్ మనవారు లాఁతివా
రని మది నేర్పరింప వస మమ్మ దురుక్తము లేల యింక నా
తని మగిడింప వచ్చునె వృథాపరితాపము దక్కు నీదునె
*మ్మనమున కెట్టు లట్టుల సమస్తధనంబులు వేడ్క నిచ్చెదన్. 124

క. అని యొకభంగిం దననేర్చినయట్టులు సెప్పి తీర్చి చెలియలి నూఱా
ర్చినవాఁ డై యవ్వనితకు, మనుజాశనుఁ డిట్టు లనియె మఱియుం బ్రీతిన్. 125

సీ. దండకారణ్యంబు దద్దయు హృద్యంబు శుక్రశాపమున నచ్చోటు దైత్య
వాస మయ్యెడుఁ గాన నీసమయంబున నెలవు గైకొని ఖరు నిల్పువాఁడ
నతఁడు పిన్నమకోడు కయ్యును మనము దా మనుభేద మెఱుఁగనియట్టివాఁడు
నీదెస మిగులంగ నెమ్మివాటించు నయ్యెడ నీవు వసియింపు మిపుడ పోయి

ఆ. యిష్ట మగుపదార్థ మెయ్యది యేనియు, ననుదినంబు వేడ్క నడిగి తెచ్చి
యనుసరించి నడపు మని నియమించెద, నేను గలుగ నీకు నేమి కొఱఁత.

---

* ఇచట హల్లుమైత్రి - అచ్చుమైత్రికి
విచ్చుమొగ్గయి మఱిపాఱిపోదురు సమస్తదిశాగతులైన యర్థ్యగుల్

చ. అని యిటు లూఱడించి ఖరు । నప్పుడ పిల్వఁగఁ బంచి యాదరం
బునఁ దగురాజచిహ్నములు । భూరిబలంబును నిచ్చి మంత్రు లై
చనుఁ డని దూషణుం ద్రిశిరు । సత్కృతిపూర్వము గాఁగఁ బుచ్చి యం
దునిచె నతండు శూర్పణఖ । యుం బ్రియ మందిరి రాజ్యసంపదన్. 127

రావణుఁడు కుంభిల యనువనమున యజ్ఞము సేయుచున్న యింద్రజిత్తుం జూడఁబోవుట

క. చె న్నొందఁగఁ దనయింటికిఁ, గన్నా కయి మెఱసియుండు । గాదిలితనయుఁ డ
జన్నములు సేయ నడవిన, యున్నాఁ డని విని దశాస్యుఁ । డుద్యోగమునన్.
క. అరదమున నేఁగె సముచిత, పరివారముతోడఁ జెలఁగ । పడఁతులు డెందం
బురియఁగఁ బుష్పకమునఁ ని,ర్భరవేదన నుండ నసురపతి నిష్ఠురుఁ డై. 129
తే. తెరువు సూపుచుఁ జటులకేసరిని నెక్కి, కెలన వచ్చువిభీషణు । పలుకు లర్థి
నాదరించుచు నతనిచే । నచటివింత, లెల్ల నెడనెడ నెఱుఁగుచు । నింపు మిగుల,
క. కుంభిళ యనునుగ్రాటవి, శాంభవ మగునొక్క పూజ్య । సత్రముఁ దగఁ బ్రా
రంభించి శివునిచేతను, సంభావితుఁ డై సతనయు । సదనము సేరెన్. 131

చ. చనుటయు నాతఁ డుల్లమున । సంతస మాననకాంతి వింత సే
య నెదురు వచ్చి తండ్రిచరణాబ్జయుగంబు శిఖాభిరామ మై
ననిజశిరంబు గూడఁగఁ బ్రణామము సేసిన నెత్తి యర్మిలిం
దనపదిదోయిచేతుల నతం డిఱికెఁ గౌఁగిటఁ జేర్చె నందనున్. 132
క. ఆదరమున మహితచతు, ర్వేదమహాఖ్యాతమంత్ర । విధులను శుక్రుం
డాదైత్యపతికి నాశీ, ర్వాదం బొనరించె విప్ర । నరసహితుం డై. 133
చ. నగుచు దశాననుండు భృగు । నందనుతో నిది యేమి యీతనిం
బోఁగఁ బడఁ బంచి యివ్విపిన । భూమి నిరోధము సేసి దీన మీ
రు గనినలాభ మేమి యమ । రుల్ దగుభోజ్యము లెల్ల మ్రింగి మో
పుగొనుచు మిమ్ము నాలిగొని । పోయిరి వేయును నేల నావుడున్. 134
ఆ. అట్టు లనకు మన్న । యసదృశవ్రతుఁ డగు, నీదువరసుతుండు । నిరుపమాన
మహిమ వెలయ మున్ను । బహువిధయజ్ఞంబు,లాచరించి పిదప । నభవుగుఱిచి 135
క. మాహేశ్వర మగుయాగము, దోహలమునఁ జేయఁ గ్రతువు । తుది నాశివుఁ డ
ర్ధాహితనారీకమ్మగు, దేహం బుద్ధామవృషగ । తిం జెలు వొందన్. 136
మ. దయ నిచ్చోటికి వచ్చి కామగతి హ్యా । ద్యస్యందనంబుం దమో
మయమాయాచరితంబు శాత్రవబలో । న్మాథక్రియాదక్షదు
ర్జయశాపంబును దివ్యబాణనిచయ । స్ఫారానుభావంబు న
క్షయతూణీరయుగంబు నిచ్చెఁ బటుదో । ర్గర్వం బఖర్వంబుగాన్. 137
తే. నీవు సనుదెంచితనుమహనీయమహిమఁ, బురికిఁ దోకొనియరుగంగ । బోవు వేడ్క
నెదురుసూచుచు నున్నంత । నేఁగుదెంచి, తనిన భార్గవుపలుకులు । విని సురారి. 138

రావణుఁ డింద్రజిత్తుఁ గుంభిళనుండి లంకకుఁ దోడ్కొని వచ్చుట

అగుఁ గాక యింకం జేయున,ది గలదె పోనిమ్ము సురలుఁ దేఁకువ నెడఁగం
దగమికిఁ జెప్పితి మనకుం, బగ యింద్రుండ కాఁడె యెల్లశుభంగులఁ దలఁపన్.

అని గురుఁ బ్రీతి వీడ్కొని మహాబలముల్ దనపజ్జ వచ్చినం
గని కరులం దురంగములఁ గాలుబలంబుల నేర్చి యొక్కయో
డ్డనముగఁ దీర్చి సుందరపటధ్వజదండము లెత్తఁ బంచి తూ
ర్యనినదపూరితక్షితి[1]నభోంతరుఁడై దనుజేంద్రుఁ డున్నతిన్. 140

మును రమ్యపదార్థంబులు, గొని వీథు లలంకరించుకొని జనులు గనుం
గొనియెడు వేడుక గుబురులు,గొని యున్నపురంబుఁ జొచ్చెఁ గొడుకుం దానున్.

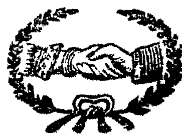
ఆశ్వాసాంతము (షష్ఠీవిభక్తి)

పరిజనపద్మమిత్రునకుఁ బాతకమిత్రున కన్యసైన్యవి
స్ఫురణలతాలవిత్రునకు సుందరగాత్రున కిందిరామనో
హరసుభగాతపత్రునకు నంబుజనేత్రునకుం బ్రమోదని
ర్భరధరణీకళత్రునకు రాజితగోత్రున కిజ్జగంబునన్. 142

లావణ్యావిసరనవబా,లావృతచతురాంగనాసహాయశచివరునకుఁ
సేవాగతబహువిధవసు,ధావల్లభసంకటీకృతద్వారునకున్. 143

మాలిని. శతమఖగురులజ్జాసంపదాపాదనోద్య
న్మతికి నమితశత్రుక్ష్మాపసేనాతమోఘో
పతికి నిహతశేషప్రత్యయై కార్థకార్య
స్తుతికి విజయమానద్రోహిబాహాసికుర్విన్. 144

గద్యము. ఇది శ్రీమదుభయకవిమిత్ర కొమ్మనామాత్యపుత్ర బుధారాధనవిధేయ తిక్కననామధేయప్రణీతం బయినయుత్తరరామాయణం బనుమహాకావ్యంబునందుఁ బంచమాశ్వాసము.

1. ర్య...నభోఽంతరుఁడై. నభః+అంత = నభోంత.

శ్రీరస్తు

నిర్వచనోత్తర రామాయణము

షష్ఠాశ్వాసము

యుతునకుఁ గాంతిప్రా
లేయరుచికి ధర్మమతికి లీలాసుమన
స్సాయకునకుఁ బుణ్యాధి
ష్ఠాయకునకు మనుమసిద్ధి జనపాలునకున్*. 1

క. దనుజాధీశ్వరునకు మును, మును పుట్టినకొడుకు ధర్మమున నీశ్వరుఁ దృ
ప్తునిఁ గావించి వరంబులు, గనిన సుహృద్బంధుపౌరగణము లెలర్చెన్. 2

చ. మన మలరంగ సద్భటసమాజము సూరెల నిల్వ నెంతయుం
బెనుపున మేఘనాదుఁడు విభీషణుఁడుం దనతోడ రా మదిం
చినకరివోలెఁ బుష్పకముఁ జేరి మృణాళలతాలివోనియ
వ్వనితలపిందు దైత్యకులవల్లభుఁ డల్లన డించి తెచ్చినన్. 3

మ. తరుణీబృందముఁ జూచి పారకరుణోదారుండు దైత్యేశ్వరా
వరజుం డావలిమోము సేసికొని యేవం బిచ్చరిత్రంబు ని
ష్ఠుర మోహో యని సంచలద్వదనుఁ డై శుంభద్భుజాగర్వవి
స్ఫురితుం డైననిజాగ్రజన్ము మొగముల్ సూచెన్ విషాదంబుతోన్. 4

ఆ. తన్నుఁ జూచుననుఁగుఁదమ్ముని భావించి, నగుచు దైత్యవంశనాయకుండు
పగఱవారిఁ జెఱలఁ బట్టక ముద్దాడి, వత్తు రయ్య శౌర్యవంతు లనిన. 5

చ. గుణ మిది దోష మిట్టి దని కొంత యెఱింగినఁ గాక యిట్లు ని
ర్గుణతయ పట్టి క్రాలుతమకుం దగువారలు సెప్పసౌమ్యభా
షణము నిరర్థకం బనువిచారము నెమ్మదిఁ బుట్టి యవ్విభీ
షణుఁ డుచితంపుమాటలఁ బ్రసంగము డిగ్గఁగఁ ద్రావి యిట్లనున్. 6

విభీషణుండు కుంభీనసను మధుఁ డపహరించె నని యన్నతోఁ జెప్పుట

క. నీవరిగినదిగ్జయమున, కీవల మధుదానవేంద్రుఁ డేతెంచి పురిం
గావలి యున్నదనుజసుభ,టావలిఁ బోరిపుచ్చి భుజబలాటోపమునన్. 7

తే. ఉవిద లాక్రందనము సేయుచుండ నొక్క
రమణిఁ గొనిపోయె నంతఃపురంబుఁ జొచ్చి

* షష్ఠీవిభక్తి.

యదియు మనమాల్యవంతుని యనుఁగుఁగూఁతు
ననుఁగుఁగూఁతురు కుంభీనసాభిధాన. 8

ఉ. యజ్ఞరసప్రమత్తుఁ డగు నాత్మజుపై సడి వెట్ట లేదు నా
యజ్ఞత నప్పు డేఁ జని సమాధినిమగ్నమనఃప్రవృత్తిఁ గా
లజ్ఞుఁడఁ గాక వారిధిజలంబులలోన మునింగి యుండి య
ప్రాజ్ఞులచేత నాలిఁబడు పాటికి వచ్చితి నేమి సెప్పుదున్. 9

క. అనుడు బొమలు ముడివడ నా, ననముల గెంపడర నసురనాథుం డేమీ
మనవీ డొకరుఁడు సొచ్చెనె, యనుమానము దక్క గుండె లదరక చక్కన్.

క. రానొబగున నున్మత్తుం, డై సెంకింపక కడంగి యాతం డింతల్
సేసెఁ గదె చెడితి రిప్పలి, మీసల నుయ్యాల లూఁగి మెయిమెయిఁ బోయెన్.

చ. చెలియలిఁ గోలుపోయి యెడ సేసినఁ జాలమి వెట్టి నవ్వరే
కెలనను గాన నమ్మధువు గీటడఁగించెద దాడి వెట్టి నా
బలిమి దలుంగ నీనడిమి బన్నము విన్న నమర్త్యు లెంతయుం
జెలఁగక తక్క రందుఁ జని చేతుల తీఁటకు మందు సేసెదన్. 12

—• మధునిపై దండెత్తినరావణుఁడు కుంభీనసప్రార్థనచే వానితోఁ జెలిమి సేయుట •—

మ. అని వీటం దనపిన్నతమ్ము నిడి నిద్రాసక్తుఁ డై యున్నత
మ్ముని బోధింపఁగఁ బంపి తోడ్కొనుచు సేనము న్మేనము న్నంచు నీ
సున నాతండును మేఘనాదుఁడును రక్షోవంశవీరోత్సవం
బొనరింపన్ మధుమానమర్దనవిదగ్ధోత్సాహసన్నాహుఁ డై. 13

క. చని మధురాపురి ముట్టిన, విని కుంభీనస భయంబు వినయంబు జనిం
ప నరుగుదెంచి ధరాలిం, గనముగఁ గృప వుట్ట నన్నకాళ్లం బడియెన్. 14

తే. అతఁడు కరుణాసమేతుఁడై యతివ నెత్తి, నిన్నుఁ దెచ్చినపాపాత్ముఁ డున్నచోటు
సెప్పు మిప్పుడ వాని నిర్జించి నీకు, హర్ష మొనరింతు ననిన నయ్యంబుజాక్షి.

మ. తగునే నీయిలు సొచ్చి నన్నుఁ గొని రాదైతేయవంశాధముం
డు గరం బెగ్గొనరించెనైనను భుజాటోపంబు సూపంగ లో
కగరిష్ఠుం డగునీకు వాఁడు దొరయే కన్యాత్వమే నాకు లే
దు గదా పడ్డది కార్య మింకఁ జన దాదుష్టాత్ము నిర్జింపఁగన్. 16

క. మధువున కలుగుట యది నను, విధవం గాఁ జేత గాన వేయేటికి వాఁ
డధముం డనలే నెమ్మెయి, వధియించుట పాడి గా దనవద్యవిహీనా. 17

తే. అదియుఁ గాక రాక్షసమున మొదలఁ బరిణ
యప్రపంచంబునం దొకయధమవిధము
గలదు గావున నది గాఁగఁ దలఁచి యైనఁ
దప్పు సైరింపు నాకుఁ గా దళితవైరి. 18

క. అతఁడు నతిబహుళనిద్రాయుతుఁడై యున్నాఁడు గాచు టొప్పదె సంబో
ధితుఁ జేసి తెచ్చి సేవా,రతుఁ జేసెద ననిన దనుజరాజి ట్లనియెన్. 19

చ. అలఁతులఁ బోవుతప్పె యిది యైనను నాతఁడు నేతికుండపై
యెలుక సలంబుఁ బోవిడిచి యేను భవత్ప్రతిఁ గాచితిన్ మనం
బలరఁగఁ బోయి నిద్ర దెలియంగ నుపాయము సేయు నాకు నె
చ్చెలి యగుఁ దోడితె మ్మనినఁ జేడియ సమ్మద మంది క్రమ్మఱన్. 20

చ. చని పతి నిద్ర దెల్పి దనుజప్రభురాకయుఁ దాను బోకయున్
మన మలరంగ బాంధవపుమాటల సంధి దగంగఁ జేసి యా
తనిఁ దమయన్న పాలికి ముదంబునఁ దోకొని పోవఁ బూని వ
చ్చినతన దైనపూనికయుఁ జెప్పిన గొండొక సస్మితించుచున్. 21

క. మీ యన్నకుఁ దేజముగాఁ, బోయి యతనిఁ గంటి నన్ను బోధింపవయే
నాయనకుఁ జాల నని యిఁకఁ, జేయునదియుఁ గలదె గడవఁ జేసితి తరుణీ. 22

క. ఈచనవు సెల్ల నిచ్చితి, నీచెప్పినయట్ల యతని నేఁ గనియెద మై
త్రీచాతుర్యసమగ్రుఁడ, నై చేసెదఁ బిదపఁ దగుసహాయం బెల్లన్. 23

ఆ. అని యలంకరించుకొని తనసేన సన్నాహసుందరముగ నడవఁ బనిచి
వారణేంద్రు నెక్కి వచ్చి బావకుఁ దోడ,సూపె మధువు పెంపుసొంపు మిగుల.

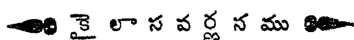
మధుఁడును రావణుఁడు నింద్రునిపై దండెత్తుట

ఉ. ఆదశకంధరుం డుచిత మయ్యెడుభంగి మఱందికిన్ మహా
హ్లాద మొనర్చి పేర్చి యమరాధిపుపై నడవం దలంచు ట
త్త్యాదరలీలఁ జెప్పి తగ నప్పురి నాఁడు వసించి యాతఁడుం
గా దన కత్తితో నడవఁ గా మఱునాఁ డటఁ బోయె నుద్ధతిన్. 25

ఉ. రావణుఁ డిట్లు దేవనగరంబుపయిన్ బలపాదధూళివి
ద్రావితసర్వదిగ్వలయరాజకులుం డగుచుం గడంక మై
బోవునెడం బథంబున నభోవిభవంబుఁ దిరస్కరించుశృం
గావళి నుల్లసిల్లురజతాద్రిఁ గనుంగొని కౌతుకంబునన్. 26

ఉ. శూలినివాస మై తెలుపుసొంపునఁ బెంపిరివోవునమ్మహా
శైలముచక్కిఁ జక్కటికి సప్తతురంగముఁ డేగుదెంచి యు
త్తాలపుదేవగేహము సుధం జెలువొందఁగ నందుఁ బేర్మికిం
జాలి వెలుంగురత్నకలశంబువిధంబునఁ దేజరిల్లెడున్. 27

ఆ. అనుచు నగముఁ జేర నరిగి రక్షోవంశ,కరుఁడు దానిసొంపు గలయఁజూచి
యనుఁగుఁదమ్మునికిఁ బ్రియమ్మునఁ జూపుచు, నిట్టులనియె వేడ్కయెసక మెసఁగ,

కైలాసవర్ణనము

క. సెలయేఱు వాఱఁ జెలు వగు, శిలపైఁ దజ్జలము దిగుచు సింధురపతి దూ
ద్కూల కొప్పెఁ బుండరీక, స్థలమున మకరంద మానుకొషట్పదము క్రియన్. 29

చ. అరవిరిగుత్తులం బోలిచి యల్లనిగాడ్పులఁ దూలునీలత
ల్దరహాసితోదయంబు సవిలాసతనూవలనంబుఁ గల్గుసుం
దరులతెఱంగు గాఁ బతివిధంబున నున్నరసాలపోత మీ
గిరితటభూమికిన్ సరసకేలికి వచ్చినమాడ్కి నొప్పెడున్. 30

క. మనరాక హార్మ్యతలమునఁ, గనుఁగొనియెడు కామినులమొగంబులు వాతా
యనమునఁ గానఁగ నగుచా,డ్పున నీతమ్మికొల నొప్పె భూధరము పయిన్. 31

క. ఈవెండికొండశిఖరము, క్రేవఁ దమాలతతి దృష్టికిం బ్రియ మొసఁగం
గాఁ వలఁతి యయ్యె నీల, గ్రీవునికంఠంబుశప్పొక్రియ నందం బై. 32

చ. అని గిరి రామణీయకమునందు మనం బెలయించి యద్దశా
ననుఁడు బలంబుఁ దత్తటముననన్ విడియింపఁ దలంచి సన్నివే
శనవిధిసూచనార్థము దెసల్ సెలఁగన్ బటుభేరి వ్రేయఁగాఁ
బనిచి మనోహరం బయినపట్టునఁ దా విడిసెన్ బ్రియంబునన్. 33

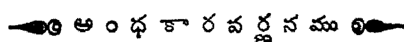
ఆ. ఇట్లు విడిసి దానవేంద్రుఁడు బహువినో,దములఁ దగిలి చతురసముచితాల్ప
పరిజనములతోడ గిరితటరమణీయ,తలమునందుఁ గేలి సలిపె నర్థి. 34

క. మగుడఁ జనుదెంచి యర్హ్యం, బగుగతి మజ్జనముఁ గుడుపు నైనపిదపఁ దాఁ
దగ లోపలికొలువున నిం,పుగ సుఖసత్కథలఁ బ్రొద్దు పుచ్చె సరసుఁ డై. 35

ఉ. అంత సహస్రపాదుఁ డపరాచలశృంగతటంబు సేరె దు
ర్దాంతుఁడు దానవేంద్రుఁ డమరప్రకరంబు జయింపఁ బోవుచో
నెంతలు పుట్టునో యనుచు నే పడఁగంగఁ దొలంగి కాలుకొ
న్నంతయు దవ్వుగాఁ జని భయంబడరన్ గిరిమూర్ధ మెక్కె నాన్. 36

క. అరుణకరబింబ మస్తశి,ఖరిపై గర మొప్పె బహుళకస్తూరీలి
ప్తరుచిరకుచకాశ్మీర, స్ఫురితస్థాసకముచందమున నందం బై. 37

క. మఱి కొంతవడికిఁ జీఁకటి, తఱచై తోతెంచె దశవదనునుద్యోగం
బేఱేఁగి నిశాటబలము గ్రి,క్కిఱియం బలుదెసలనుండి యేతెంచె ననన్. 38

అంధకారవర్ణనము

సీ. ఇది చూడ్కిఁ గప్పిన యంతటఁ బోక తక్కటియింద్రియంబులఁ గప్ప కున్నె
యిది వెల్లిగ్రక్కొని యేచి యిండ్లలు సొచ్చి దివియలఁ బొరిగొనఁ గవియ కున్నె
యిది నేఁడు శశి గెల్చె యెల్లి యే తెంచునన్న లినాప్తు మార్కొని నిలుపకున్నె
యిది వెలుంగనునామ మెల్లను నుడిపి యుజ్జగతి నిం కెటుఁ దాన నెగడకున్నె

తే. నిక్కముగ నిది చీఁకటియొక్కొ తలఁప, నేమి మాయయొ కాక మున్నిట్టితిమిర
మెఱుఁగ మెన్నఁడు సాజనులెల్ల బెగ్గ, లించునట్లుగఁ గడు నగ్గలించె దమము.

చంద్రోదయచంద్రికావర్ణనములు

తే. యామినీకాంతమృగమదమలఁది మలయు, జమునఁదిలకంబుఁ బెట్టినచందమగుచు
నిఖిలదిక్కులఁదిమిరంబునిండియుండ, నలఁతియై ప్రాఙ్ముఖంబునఁదెలుపుదోఁచె. 40

క. రావణుఁ డమరులమీఁదం, బోవుట విని యతనితోడిపురుడునకుం బాం
థావలిపై వెస వచ్చెం, గావలయు ననంగ నమృతకరుఁ డుదయించెన్. 41

సీ. చిత్తజుచికురులం జిత్రంబుగా నిడ్డ లలితతమాలపల్లవ మనంగ
రతిపుమాణిక్యదర్పణమున నూనిన కమనీయమృగమదకణ మనంగ
వెడవిల్తులీలారవిందంబుమీఁదికిఁ దివుటమై నెరఁగినతేఁటి యనఁగ
వలరాజుసిందూర తిలకంబులోఁ జెలువొందు కాలాగరుబిందు వనఁగ

ఆ. నుదయ రాగమహిమనుజ్జ్వలం బైనబిం,బంబు నడుమలాంఛనంబు
జేయఁ బూర్వశైలశిఖరదేశంబున, నిందుఁ డొప్పె భువన మెలమి మిగుల. 42

ఉ. పంబినకెంపుఁ బాసి దివిఁ బ్రాఁకి దిశల్ వెలిఁగించి చంద్రకాం
తంబుల నీరు సేసి కుముదంబులఁ బండువు సేయఁ బంచి య
బ్జంబుల నిద్ర వుచ్చి మరుసాయకముల్ గరసానఁ బట్టి కో
కంబుల నేఁచి లోకముపొగడ్తలు సేకొని చంద్రుఁ డున్నెడన్. 43

క. బడి చేసినచందంబునఁ, గడువేగం బొకటి నొకటిఁ గదిసి దివిని సం
దడి గా నెంతయు గుంపుగఁ, బడి వెన్నెలకుం జకోరపంక్తులు గవిసెన్. 44

క. మును మును నెగడెడురశ్ముల,కొనలెల్లం బట్టికొని చకోరంబులు ద్రుం
చిన నచట నచటఁ దుఱిఁగలి,గొనివెరిఁగెడుమాడ్కిఁ దలముకొని ప్రభ లెసఁగెన్.

తే. తివిచి నవకంబు దీప్తులు ద్రెంచి యలఁతి
తునియలుగఁ జంచుపుటములఁద్రుంచి తల్లు
లాదరంబున నంది యీనల్లు లెత్తి
ప్రీతిఁ గముచుఁ జకోరంబుఁబిల్లగములు. 46

క. చంచులఁ గొంతులు వెన్నెలఁ, జించి యమృత మట్టు నొసఁగుచెన్నునకును రా
గించుచుఁ జవిఁ జొక్కుచుఁ గబళించుఁ జకోరికలు సమదలీలాలస లై. 47

సీ. క్రమ్మిపై దొరఁగెడు కౌముదితీయంబు సొంపునఁ దనుపునఁ జొక్కిచొక్కి
పచరించుచంద్రాతపంబుకాలువలలో నడ్డంబుగా నిల్చి యాఁగి యాఁగి
వెల్లువవెల్లు నూపెడుసాంద్రచంద్రికాపూరంబు గని మదిఁ బొంగి పొంగి
మిన్నులతో రాయువెన్నెలకరడుల నెఱకలు సడలించి యీఁది యీఁది

ఆ. చెలఁగి చెలఁగి మలఁగి మలఁగి యల్లల్లన, గ్రాలి గ్రాలి బిట్టు తూలి తూలి
సమదవృత్తిఁ గేలిసలిపెఁ జకోరచ,యంబు పదఱు దమమయంబు గాఁగ. 48

క. తడఁబడ నొండొంటికి ము,న్నడఁ గముచుచు నొడిసికొనుచు నేపున్ బైపైఁ
బడుచు నవు లవుల నీసునఁ, గడచుచు వెన్నెలఁ జకోరగణ మానునెడన్. 49

క. తినఁగమి నొల్లక యొకయెడఁ, దనయిచ్చకు వచ్చునిందుకాంతమణీకాయం
బున మర్వ మెక్కి నిగిడెడి, కొనలు గమిచి మేసె నొకచకోరము దివుటన్. 50

ఉ. సమ్మదవారి గన్గడలఁ జాలుగ మై గరుపార నిండుబిం
బమ్మున దృష్టి నిల్పి పయిఁ బ్రాఁకుమరీచుల నూఁగునూఁగులేఁ
గొమ్మలు పట్టి చంచుపుటకోటిఁ గదల్చి తెమల్చికొంచు సౌ
ఖ్యమ్మ విహంగమ మ్మయినయాకృతి నొందెఁ జకోర మొక్కెడన్. 51

చ. కలయఁగ నూనునట్లుగ జగంబు సమస్తముఁ జాలఁ దోఁగెనో
జలజభవుండు గోరి పెఱచాయల నెల్లను మాన్చి యొందునుం
దెలుపు ఘటించెనో యమృతదీధితి వేడుక విశ్వరూపుఁ డై
నిలిచెనో నాఁగ నెల్లెడల నిండఁగ వెన్నెల పర్వె సాంద్ర మై. 52

క. వెన్నెలపోఁతపసలొ యన, వెన్నెలగండరువుపసులవిధమున మీఁదన్
వెన్నెలనీరు వఱపి రన, గన్నుల కిం పొసఁగె నిల సకలరూపములున్. 53

చ. అలసత యొప్ప నల్లన రతాంతమునం బ్రియునొద్దఁ బాసి నె
చ్చెలికడ కేఁగుదెంచు సరసీరుహనేత్రవిలోచనంబులం
దలఁకెడుమందహాసము పిరంబున నొంపున మీఱి యున్న చెం
గలువలలోన నింపడరుకౌముది వేడ్క లొనర్చెఁ జూడ్కికిన్. 54

సీ. భరితసుధారసపాత్రంబు లనుకుముదోత్కరంబులు దళుకొత్త మెఱసి
చంద్రకాంతోపలజలములకాలువ లివి యవి యని యప్పు డేర్పరించి
దెసలు సూడఁగ గుండెదిగ్గనుచక్రసమూహంబునకుఁ దలమునుక లగుచు
నీఁదుచకోరంబు లెగుర వ్రేఁగై యీఁడిగిలఁ బడునట్లుగా దలముకొనుచు

తే. నంతకంతకుఁ బొంగి మిన్నందె వెల్లి, మిగిలి యెనిమిదిదిక్కులమీఁదఁ బొరలి
జనము లానందమునఁ దేల జగములెల్లఁ, దొట్టి నిండారువెన్నెలనిట్టవొడిచె.

తే. వివిధవర్ణ మై యసురేంద్రు వీడు విడిసి
యుండఁ జంద్రిక పర్వ నక్కొండ యొప్పె
మెఱయుపులితోలు గట్టి మైఁ దఱచు గాఁగ
భూతి యలఁదినభూతేశుపొలుపు దాల్చి. 56

రంభారావణసంవాదము

ఉ. అత్తఱిఁ జంద్రుఁ జూచు మలయానిలురాకకు స్రుక్కుఁ గామినీ
వృత్తము లాత్మ నెక్కొలుపు వెన్నెలఁ గోరి రమించుచున్నయు
న్మత్తచకోరదంపతుల మచ్చికకున్ మది మెచ్చు లోలుఁ డై
యొత్తినవేడ్కలన్ వెడలి యేకత మేఁగి దశాస్యుఁ డొక్కెడన్. 57

ఉ. అప్పు డొకర్తు గొంచెమగు నాభరణంబులు సన్నపూఁతయుం
గొప్పిడి త్రిప్పిలోఁ జెరివికొన్న నడంగినపూవులుం బయిం
గప్పినచేలకొంగునును గప్పును మెల్లన నేఁగుమెట్టెలేఁ
జప్పుడు చెన్నుఁ జేయుగతిచందము వింతగఁ బోవునయ్యెడన్. 58

మ. కని వేగంబున నడ్డ మేగి యతఁ డాకంపించునక్కాంతకే
లనురాగంబునఁ బట్టి యెవ్వతెవు నీ వత్యంతకౌతూహలం
బున నెచ్చోటికిఁ బోయెదన్న నది యంభోజంబుచందాన నా
నన ముజ్జృంభణ మందఁ జెంజెమట మేనం గ్రమ్మఁగా నిట్లనున్. 59

చ. అతులితధైర్యసారకరుణాలయమానస యేను రంభ నా
పతి నలకూబరుం డతనిపాలికిఁ బోయెద ననన్యచిత్తనై
యతివ సనంగ నెందు నిటు లడ్డము వత్తురె నాదుపేరుఁ బో
వు తలంపు వింటి పాయు నగవుం దగుమాత్రయ కాక యొప్పునే. 60

క. పొలఁతుక యిమ్మెయి నేర్పడఁ, బలుకఁగ వెండియును మరునిబాణంబులకుం
గొలఁదై యొప్పునివేడుక, చులుకఁదనము సేయు నయ్యసుర యిట్లనియెన్. 61

చ. పడఁతుక యేను రావణుఁడ బాహుబలంబున నింద్రుపీటిపై
నడచుచు నుండి యున్నగమునన్ విడియించితి సేన నిప్పు డి
య్యెడ కలవోక వచ్చి సొగయించువిధంబునఁ బోవుచున్న నిన్
బొడగని కాముబల్మితకముల్ నను నిమ్మెయి వెఱ్ఱిఁ జేసినన్. 62

ఉ. చిక్కితి నిష్టభోగములు నేకులుఁ బెంపును దేజ మెక్కఁగా
డక్కినబంట నైతి నొకటం గొద లేక జగంబు లెల్ల నీ
వెక్కటి యేలు మన్న హరిణేక్షణ పంక్తిముఖుండ వేని నే
నక్కట నీకుఁ గోడలఁ గదయ్య తొలంగు తొలంగు నావుడున్. 63

ఆ. కొడుకుపెండ్లమైన గోడలు గాక పూఁ, బోఁడి యిట్లు దెరువ పోయిపోయి
నీవు మాటలాడ నేర్తు గదా యని, యెట్టు లేని నాఁటిది క్రమంబె. 64

క. అనిన సురేంద్రు పలుకులు, విని నవ్వుచు వీర లొక్కవిశ్రవసునకున్
జనియించుట యెఱుఁగనె యా, ధనదుండును నీవు నన్నదమ్ములు గారే. 65

క. అతనికొడుకు నీకును గొడు, కతనిసతిని నీకుఁ గోడలని నైజము చె
ప్పితిఁ గాక తప్పు గలదే, యతఁడు నతఁడు నీకు మాన్యు లగుదుర కాదే. 66

క. ఏ నీకు భక్తి సలుపం, గా నుపలాలనము సేయఁగలవాఁడవు నీ
వీనెఱితప్పినమాటలు, దానవకులనాథ యిట్లు దగునే యాడన్. 67

క. అని రంభ సిగ్గువడఁ బల్కిన దానికిఁ గొంకుకొసరు లేక దశముఖుం
డనుమానింపక యిట్లను, మనసిజదండవ్యథమానమానసుఁ డగుచున్. 68

చ. ధనపతి యన్న యే నతనితమ్ముఁడ నానలకూబరుండు నా
తనయుఁడ యింత నిక్కువము । దానికిఁ గాదన నాకు నప్సరో
వనితలు వింత యైరె యనివారణ నెట్లయినం జరించునీ
వును గులభామవో లెఁ దగవుల్ ఘటియించెదు వైశికంబునన్. 69

క. విచ్చలవిడియై యున్నెడ, మెచ్చక ననుఁ ద్రోచి పోవ । మేలే తమకం
బచ్చుపడునట్లుగా సిరి, వచ్చిన మోఁకాలు సూపువారుం గలరే. 70

క. నాకంటె మిగులువిటు నీ, లోకమునన కాదు దిగువలోకంబులఁ బై
లోకముల వెదకఁ బోయిన, నీకుం బడయంగ వచ్చునే హరిణాక్షీ. 71

ఉ. నావుడు నమ్మృగేక్షణ మనంబున రోయుచు నేను లంజియం
గావుడు వానితోడితమకం బది లంజియ గాదు ప్రేమస
ద్భావ మెఱుంగ వైతి గుణభాగివిపో నినుఁ గోర్కి సెందు నే
నీవచనంబు తప్ప కట । నీళ్లలపట్టున నేయి మందొకో. 72

క. అని మొగమోడక విరసవ,చనముల భంగింప నాదశముఖుం డున్మ
త్తునిగతి నంతయు వినియును, విననిచెవులు సేసి లావు । వెరవును మెఱయన్.

క. అంగనఁ బొదివి సగాఢా,లింగనముగఁ బామ్రచూడలీలాచతురా
నంగక్రీడాసంగతి, నెంగిలి గావించె మదము । నేత్తెఱ మిగులన్. 74

సీ. పగరాజు పైవచ్చి । బలువిడిఁ బరిభవించినఁ దలంకినపురశ్రీవిధమున
సమదద్వీపము కేళిసలిపినఁ జాల నలంగినయుద్యానలక్ష్మికరణి
ఘనలులాయము సొచ్చి । తనయిచ్చ నాడినఁ గలఁగిననెత్తమ్మి । కొలనిభంగిఁ
గడుబెట్టిదపుగాలి । సుడిసిన నెఱి దప్పి తిరిగినమవ్వంపుఁ । దీఁగెమాడ్కి

తే. మున్ను గైసేసియలవడ్డ చెన్ను దప్పి, యెలమిఁ బ్రియుపాలి కేఁగెడులలి యడంగి
వేఱచందమై యెంతయు । విన్ననయ్యె, నసుర గారించి విడిచిననమ్మృగాక్షి.

క. వెలవెలఁ బాఱుచుఁ గొంకుచుఁ, దలరుచు నడఁదొట్రుపడుచు దలఁకుచుఁ దనలోఁ
బలుకుచు నెడనెడ నిలుచుచు, నలకూబరుకడకు నింతి । నలఁగుచుఁ జనియెన్.

నలకూబరుఁడు రావణుని శపించుట

చ. చని ధరఁ జాగి మ్రొక్కి తనచందముఁ జూచి విషణ్ణుఁ డైనయా
తని కళ లేక చెప్పిన నతండు ప్రభావమునన్ సమస్తముం
గని కలుషించి యింక దశకంధరుఁ డెవ్వతె నైన నీక్రమం
బునఁ బయిఁ బడ్డ నప్డ మృతిఁ । బొందఁ గలం డని శాప మిచ్చినన్. 77

ఆ. తివిరె నంబరమున । దేవతూర్యరవంబు, గురిసెఁ బుష్పవృష్టి సురగణంబు
సంతసిల్లె దీని । నంతయుఁ నేర్పడ, వినిన సతుల కెల్ల । వెఱపు వాసె. 78

క. నలకూబరుశాప మెఱిఁగి, యెలమి దఱిఁగి పంక్తివదనుఁ । డిది మొదలుగఁ దా
బలిమిం బైపడ నెన్నఁడుఁ, జెలువల నని నిశ్చయించెఁ । జిత్తములోనన్. 79

ఉ. కొండలపాటునన్ మనము గుందినఁ గంటికి నిద్ర రాక సే
నం దెలిపించి యష్ట పయోవం బయి దైత్యవిభుండు వోవ సం
క్రందనుఁ డంతయున్ విని సురప్రకరంబులఁ గూర్చి రాత్రి మైఁ
గ్రందుగ నానిశాచరులరాకకు నాకము సంచలింపఁగన్. 80

రావణుఁడు దండెత్తి వచ్చుట విని యింద్రుఁడు విష్ణునిఁ గాన నేఁగుట

క. ఆదిత్యమరుద్వసురు,ద్రాదిదివిజగణము లెల్ల నప్పుడ భూభృ
ద్భేదికడ కేఁగుదెంచె ర,ణాదరదుర్దాంతభుజబలాటోపమునన్. 81

ఉ. వారల మోహరింపుఁ డని వాసవుఁ డేఁగె నుపేంద్రుఁ గాన నం
భోరుహనాభుఁడుం ద్రిదశపుంగవు సత్కృతుఁ జేసి రాకకుం
గారణ మేమి యన్న దశకంఠుఁడు మూపయి వచ్చె నీవునుం
బోరికి వచ్చి దేవగణముం గృపఁ గావుము దేవ నావుడున్. 82

చ. హరి సనుదెంచె నాజికి దశానను నోర్వక రిత్త యెట్లొకో
మరలెను జాలఁ డొక్కొ యనుమాటవడం బనిలేదు బ్రహ్మచే
వరములు గన్నగర్వమున వచ్చె నలంతులఁ బోఁడు వానికిం
బరువము గాదు కాలపరిపాకము వచ్చిన నేన తీర్చెదన్. 83

క. దేవఖచరాదిజాతుల,చే వానికిఁ జావు లేదు చెప్పెదఁ బిదపం
గేవలమును బోఁ డంతకు, నీవరుసకు నీవ చాలు దెల్లవిధములన్. 84

ఇంద్రుఁడు యుద్ధమునకు వెడలుట

చ. బలరిపుతోడ నిట్లు హరివల్కిన నాతఁడు నట్ల కాక యం
చలఘుపరాక్రమస్ఫురణనాహవదోహలచిత్తయుక్తుఁ డై
తెలతెల వేగునంతఁ జనుదెంచి బలంబులు గూడఁ దేరు మా
తలి గొని వచ్చినన్ గిరికి దాఁటెడుకేసరిమాడ్కి నెక్కినన్. 85

క. ఉడుపతి దోఁతెంచినఁ బొం,గెడుజలనిధికరణిఁ బోరికిన్ వజ్రి వడిం
గడఁగుట గనుఁగొని ఘోషం,బడరఁగ సురసైన్య మధికహర్షము నొందెన్.

ఉ. అంత సరోరుహాప్తుఁ డుదయం బరుదెంచె నిశాచరుల్ పరా
క్రాంతి దగం గడంగి యమరావతి కేఁగిరి వారు రాత్రి మై
నెంతయు నగ్గలం బగుదురే యొడసూపెదఁ గాక దేవతల్
సంతస మందఁగా ననుచు సత్వరుఁ డై చనుదెంచె నొక్కొ నాన్. 87

చ. కమలవనంబు చేసినయగణ్యతపంబుఫలంబు చక్రయు
గ్మములముదంబు ప్రోక త్రిజగంబుల కన్నులబ్రహ్మవిష్ణురు
ద్రమహిమ లొక్కలై కలయఁ గ్రాఁచినయుండ త్రివేదమూలకం
దమని నుతింప నొప్పెసఁగెఁ దామరసప్రియబింబ మత్తఱిన్. 88

సీ. దళము లొండొంటిసందులను సమాలోలవలయంబు సడల ముకుళత్వంబు గదిరి
యడరి కర్ణికలలో నంటినకేసరంబులు దల మెక్కుచుఁ బొదలఁ బొంగి
సుడిగొని వెడలంగఁగడఁగు క్రొత్తావి యల్లన మీఁది కెగయఁగ మొనలువిచ్చి
యొండొండ మకరంద మఁప్పొంగి నలుగడ నిండి పైఁ బొరలంగ నెఱయవిరిసి
ఆ. మధుకరములఁ గలసి మలసియుఁ దమలోన, లలితగంధవహుఁడు సెలిమిసేయఁ
గమల సంతసమునఁ దమయంద వసియింపఁ, జాల సల్లసిల్లె జలరుహములు.

చ. అరదము నెక్కి లోచనసహస్రము కాంతి వెలుంగఁ బొల్చు ని
ర్జరపతిఁ గన్నులారఁ గని సంతసమందెడువారితోడిమ
చ్చరమున నెక్కె నా నుదయశైలముమీఁద సహస్రదీధితి
స్ఫురణ దలిర్ప నొప్పు రవిసొంపున జృంభణ మొందె నబ్జముల్. 90
తే. అప్పుడసురేంద్రసైన్యంబు లమరపురము, దప్పులే దంచుఁ గట్టాయితంబుసేసి
కూడి నైరృతి యారణ్యక్రీడ కమరఁ, బడగ లంతంతఁ గ్రాలంగ సిడము నొప్ప.
క. పదపదఁ డంచు దిశలు గ్ర, క్కదలఁగ లేయెండచాయఁ గడు నుగ్రములై
యెదురం గొండలు గల రని, మది నించుక సరకుగొనక మదమున నడచెన్. 93
ఉ. చిత్రముఁ జూపిన ట్లసురసేనలు దుర్దమలీలఁ గిట్టినన్
వృత్రవిరోధిసైన్యమును విక్రమసంపద సొంపు మీఱ లో
కత్రయపూజ్యుఁ డవ్వసునికాయమునందుఁ బ్రసిద్ధుఁ డైనసా
విత్రుఁడు మున్నుగాఁ గడఁగి వీఁక నెదిర్చెఁ జెలంగి యార్చుచున్. 93

దేవదానవసేనలు పరస్పరము తలపడి పోరుట

క. ఉభయబలముఁ దలపడి లో, కభయంకరభంగిఁ బోరఁగా రక్తనదుల్
ప్రభవించె నంబుచరస, న్నిభ మైనయమిత్రగాత్రనికరం బడరన్. 94
ఆ. దనుజబలము నొచ్చి వెనుకకు జరగ న, కంపనప్రహస్తఖరనికుంభ
దూషణప్రచండధూమ్రాక్షశుకసార, ణాదిసుభటకోటి యార్చి తాఁకె. 95
శా. ఆవీరావలి కీడఁ బోక మహీయస్థైర్యసారంబునన్
దేవానీకము కుంతఖడ్గపరిఘాదిప్రౌఢిదుర్వార మై
సావిత్రోద్భటబాహువిక్రమకళాసాహాయ్యసంజాతశౌ
ర్యావేశంబునఁ బోరె రౌద్రరసవ్యస్తాకారఘోరంబుగాన్. 96
క. అమరులు వోరుట దానవ, సమితికి భర మగుడు సరభసంబున నిజనా
మము ప్రకటించి యదల్పుచు, సుమాలి సావిత్రుఁ దాఁకె సురలు దలంకన్.
మ. పటువేగంబున శాతభల్లచయసంపాతంబునన్ మింట మి
క్కుటమై పర్వ ధగద్ధగీయ మగుచుం గోపంబు రూపంబులై
చటులక్రీడఁ జరించున ట్లిరువురున్ శౌర్యోన్నతిం బోరి రు
త్కటదర్పోద్ధతులై పరస్పరజయాకాంక్షా ప్రచండంబుగన్. 98

క. ప్రదరంబుల సావిత్రుఁ డ,రదముం బొడి సేయఁగా విరథుఁ డై నయెడం
గదిసి గద యెత్తుకొని తల, చిదురుపలుగ వ్రేసె దైత్యసేనలు దలఁకన్. 99

క. దైతేయవంశవల్లభు, మాతామహుఁ డైనయాసుమాలి వడుటయుఁ
భీతిం దెరలిన దనుజ,వ్రాతముఁ గని కోపవేగరక్తాత్ముం డై. 100

శా. అగ్నిచ్ఛాయముఁ గామగంబు నగు తే రత్యుగ్రుఁ డై యెక్కి యా
భుగ్నభ్రూలతికాసహోదర మనం బొ ల్పొందుచాపంబు ను
ద్విగ్నారంభత నెక్కు వెట్టి శరవార్ధిన్ మేఘనాదుండు ని
ర్మగ్నాకారులఁ జేసె నిర్జరుల శౌర్యస్ఫూర్తి శోభిల్లఁగన్. 101

క. పేర్చునరదంబు ప్రబలం, గార్చిచ్చువిధమున నతఁడు గడగినఁ బటుబా
ణార్చులు గవియుడు నిర్జరు, లేర్చినతరువులును బోలె నే పేది రనిన్. 102

మ. అసురాధీశతనూజుకోల్తలకుఁ గా కత్యంతభీతిం గలం
గి సురానీకము సూరెగిల్లిన రణక్రీడాదరం బారఁగా
రసికుం డై రథ మెక్కి గోముఖుఁడు సారథ్యంబు సేయం గడుఁ
వెసఁ దాఁకెం ద్రిదశేంద్రనందనుఁడు దోర్వీర్యం బవార్యంబుగాన్. 103

క. దైతేయు లదర ని ట్లని, కేతెంచినఁ గాంచి దానవేశ్వరతనయుం
డాతనిసూతుం డగునా,మాతలిసుతు మేను బాణమయముగఁ జేసెన్. 104

క. అతఁ డాతనిసారథి మై, శితశరములు నించుటయును జెలఁగుచు వడిఁ ద
చ్చతురంగంబులుఁ దాఁకెను, బ్రతిభటరథతురగదంతిపంక్తులు సెదరన్. 105

ఉ. అత్తతి మేఘనాదుఁడు జయంతుశరావలిఁ ద్రుంచి వాని మై
నెత్తురువట్టు సేసి రథినిం బొడి సేసినయంతఁ బోక యు
ద్వృత్తిఁ గడంగినం దమము దీటుకొనం గవియించె దృష్టియుం
జిత్తము లావు మాలి సురసేనలు బెగ్గిల నగ్గలంబుగన్. 106

క. చీఁకటి గవిసిన విబుధా,నీకం బోడి చన నైన నెరద హృదయ
వ్యాకులత మునింగి భయో,ద్రేకముపడి తెగువ దలరి త్రిప్పికొనంగన్. 107

క. ఆమాయాతిమిరము పౌ,లోమీజనకుఁ డగునప్పు లోముఁ డెఱిఁగి సు
త్రామతనూభవునకు నది, యేమిటఁ బో దంచు నచటి కేతెంచె వెసన్. 108

ఉ. వచ్చి జయంతు నాఁగి యనివారణఁ బర్వెడు నీతమంబు ము
న్నిచ్చె జయార్థ మై యభవుఁ డీతని కీరిపుచేతఁ జచ్చినన్
వచ్చెడి దేమి సంగర మవశ్యముఁ జేయఁగ నీను వార్ధిలోఁ
జొచ్చుటచాలఁ గార్య మనుచుం బలిమిం గొని పోయె డాఁగఁగాన్. 109

తే. అమరపతినందనుఁడు పాడవడఁగి చనిన,నసురమాయయు నుడివోయెనట్లకాదె
యడరి దరికొని మండుతీవ్రానలంబు, పుడుక లెడ గల్గవై చినఁ బొనుఁగువడదె.

క. ఇవ్విధమున నింద్రసుతుం, డెవ్వరు నెం దరుగుటయును । నెఱుఁగక యుండం
గ్రొవ్వఱి తనపరివారలు, నప్పట కియ్యకొని పోయి । నవిజృంభితుఁ డై. 111

క. దనుజాధీశ్వరుతనయుం, డనిమిషు లనుహంసముల రయంబునఁ బఱపం
దనయారుపు లెలుఁగున మేఘనాదుఁ డనుపేరు సార్థకంబుగఁ జేసెన్. 112

ఆ. ఇట్లు దనతనూజుఁడే పేచి సైన్యంబు, గాసి యగుడు నలిగి । వాసవుండు
కెంపు గన్నులందు । బెంపారుచుండఁ జెం, గలువకోలనిమాడ్కిఁ । జెలువుమిగిలి,

ఉ. మాతలిఁ జూచి దానవసమాజము దర్పము మీఱె నిత్తఱిన్
వాతజవంబునం గడఁగి । వారక వీరికి సమ్ముఖంబుగా
వే తురగంబులం బఱపు । విక్రమసంపద యుల్లసిల్లఁగాఁ
జేతులతీఁట వో నుఱుము । సేసెద నెవ్వఁ డెదిర్చి వచ్చినన్. 114

క. అనుచు నిజబలము నిలునిలు, మని కరతల మెత్తి నిలిపి । యదలిచి సమరం
బునకు మగుడఁ బురికొల్పుచుఁ, దనచుట్టును నున్నదొరలుఁ । దానును గడఁగెన్.

చ. [1]ఎదురుగ వీచె నిష్ఠురసమీరము లుల్కలు లుగ్రభంగి నె
ల్లదిశల డుల్లెఁ బెల్లుగ బలంబులపైఁ బెనుగ్రద్ద లాడె బె
ట్టిదముగ మ్రొగ్గి యభ్రకరి । డిల్లపడెన్ వెస నందనంబు గ్ర
క్కదలఁగఁ గూసె నొక్కట సృగాలము లప్రియసూచకంబు లై. 116

క. కలయంగ దుర్నిమిత్తం, బులు పుట్టినఁ గనియు వినియుఁ । బొలివోవనియ
గ్గలికమెయి నెమ్మనమ్మునఁ, దలఁ కొకయించుకయు లేక । దర్పోద్ధతుఁ డై. 117

క. సురపతి గడఁగుడు దనుజుల, బరవస మెక్కింత మట్టుపడుటయు దశకం
ధరుఁడు సమరోత్సుకుం డయి, యరదము సన వసము గాకయత్యుగ్రముగన్.

క. అమరవిభుం దలపడఁ జను, సమయంబున నడ్డపడియె । సంభ్రమలీలన్
సమదుఁ డగుమేఘనాదుఁడు, దమతండ్రి రణంబు మాన్చి । తాన కడంకన్. 119

చ. తలపడి యింద్రుతోడ నతిదారుణయుద్ధము సేయఁ జొచ్చినన్
బలము బలంబుఁ దాఁకుటయు । బాసటగా వడిఁ గుంభకర్ణుఁ డు
జ్జ్వల మగుశూల మెత్తికొని । వచ్చి యుగాంతపురుద్రుకైవడిం
జెలఁగుచు నార్చి మోహరము । చెంగటఁ దాఁకె భయంకరంబుగన్. 120

క. అదరి మొన లిక్కడక్కడ, వడిఁ దిరిగిన దిశలు బడలు । పడ రౌద్రము చొ
ప్పడ బాహుశక్తి యేర్పడఁ, గడిమి పొగడ్తవడఁ గుంభకర్ణుఁడు పోరెన్. 121

క. ప్రతివీరుఁ డొక్కరుఁడు లే,కతులబలుం డైనహీనుఁ । డైనను నప్పా
టతనకు గుఱిగా సురవడి,నతండు మునుకూడి సురల । నందఱఁ దఱిమెన్. 122

ఆ. ఎదిరి తేరినొగయు । నిభముదంతంబును, దనకరంబుఁ బాదతలము లోను
గాఁగ నాయుధములు । గానివి లే వయ్యె, నరివిమర్దనమున । కతని కపుడు.

---

1. ఇట అచ్చుమైత్రి. వాక్మైత్రికి - "రజోమిళిత సుగంధబంధుర సమీరణుఁడన్ సుఖియించు చుండఁగా." నన్నయ. భార. అర. 4-138.

క. అంతకు ముందఱ యీవృత్తాంతము విని తోడుపడుట । కని సత్వరులై
యంతకవరుణధనేశులు, దాంతిమెయిన్ వచ్చువారు । తదవసరమునన్. 124

క. తమతమబలములతో సంభ్రమగతిఁ బఱతెంచి దివిజపతికిం బొడసూ
పి మనుజభోజనసైన్యము, సమయింపఁగఁ జొచ్చి రధికసంరంభమునన్. 125

క. చిచ్చునకుఁ దోడు గరువలి, వచ్చినక్రియఁ బోర నమరవరులమొనలకున్
హెచ్చుగ దిక్పతిసేనలు,వచ్చుటయును మ్రొగ్గె నసురవర్గము గలయన్. 126

ఉ. సన్నబలంబులైననిజసైన్యములం గని రావణుండు శౌ
ర్యోన్నతుఁడైననందనుని । నొప్పరికించితిఁ గుంభకర్ణుఁడుం
గన్నది లేదు మెల్ల మురికాఱు దగీశులు వచ్చి రేను బో
కున్న భరంబు గాదె యనియుద్ధతిఁ జేర్చి రథాధిరూఢుఁడై. 127

శా. సొంపారంగఁ బసిండిపైఁ బఱపినన్ । శోభిల్లువిల్లందమై
శంపావల్లిక నిల్చి పొల్చుగతి భాస్వత్కాంతిఁ జెల్వొందమై
పెంపుం జాయయుఁ గాలమేఘ మన నాభీలంబుగా దిక్కులా
కంపింపం బటుబాణవర్షమున నాకాశం బడంగించుచున్. 128

క. అరదంబున యురవడికిం, దెరలి తెఱపి యిచ్చి సురలు । దిరుగుడువడ ని
ర్జరపతిరథంబునకు భీకరగతి సమ్ముఖముగాఁ దగం బఱపుటయున్. 129

చ. వదనసరోజపంక్తి శరవర్షమునన్ మొగిడింపఁ గాన న
య్యెద దశకంధరుం డిచట । నెచ్చట లేఁడు తనూజుఁ జూపి తా
ను దొలఁగి యున్నవాఁ డతని । నొంపక గెల్వన రాదు రాఁడె దు
ర్మదమున నంచు నున్నబలమర్దనుఁ డాహవదోహలంబునన్. 130

తే. ఏచి మాతలిఁ గనుఁగొని । యిటులు వచ్చు, దనుజుతేరికి నెదురుగా మనరథంబు
శీఘ్రగతిఁ బోవ నిమ్మని । చెప్పి మౌర్వి,భీకరధ్వని దిక్కులు । పిక్కటిల్ల. 131

శా. రుద్రాదిత్యమరుద్వసుప్రభృతు లార్పుల్ నింగి ముట్టంగ వీ
రోద్రేకంబున దాపలన్ వలపలన్ । హోరాటమై ముంచి స
ర్వద్రోహిం బరిమార్త మంచు వికటభ్రామ్యద్భుజామండలీ
రౌద్రాకారతఁ దాఁకఁ దాఁకె రిపుధైర్యస్రావణున్ రావణున్. 132

తే. ఇట్లు దాఁకుడు దశకంఠుఁ డేపు మిగిలి, యందఱకు నన్నిరూపంబులైనయట్లు
వివిధశస్త్రాస్త్రకేళీప్రవీణబాహు, దండనికురుంబదుస్సహోత్సాహుఁ డగుచు.

క. పడి నడరుచుఁ దెరలుచుఁ బై, పడి పోక పెనంగునమరబలమునకుం గీ
డ్పడక నిలిచి మెఱసెను బలు, కడళ్ల కైదురై నజాతికరణిం దిరమై. 134

ఉ. ముందటఁ దాఁకి ఘోరతరమోహరమున్ వెసఁ బో నదల్చికొం
పం దఱియంగఁ జొచ్చి బలసూదనుఁ డాదశకంఠు వస్త్రపం

క్తిం దునుమాడి బాణమయదేహునిఁ గా నొనరించె వాఁడు సం
క్రందనుపై నిశాతవిశిఖంబులు నించె సురల్ దలంకఁగన్. 135

శా. వ్యగ్రాటోపత నొండొరుల్ మిగుల బాహాశక్తి సూపన్ మహో
దగ్రం బయ్యె సురాసురేంద్రరణ మన్యోన్యధ్వజచ్ఛేదనా
త్యుగ్రం బై యితరేతరవ్యథితరథ్యోదాత్త మై శౌర్యసా
మగ్రీగాఢపరస్పరాంగదళనోన్మాదోద్భటాకార మై. 136

క. ఈసున నాసురపతి జంభాసురున కొలసరి రావణాసురు శీఘ్రం
బేసియు వ్రేసియు బొడిచియు, వేసరి దిక్పాలకోటి విన నిట్లనియెన్. 137

ఉ. ఎద్దెస నైన శంక చెడి యేఁగు విరించి వరంబు నెమ్మదిం
బెద్దయు నమ్మి వీఁ డిటు లభేద్యతఁ గ్రమ్మరు చున్నలోక మా
పద్దశఁ బొందు మానుపను పాయము నారసి చూడ నొండు లే
దిద్దనుజాధముం బొదివి యే పటుఁ బైపడి పట్టుకొందమే. 138

చ. అనవుడుఁ జాల మే లని దిశాధిపు లందఱుఁ జేరి చుట్టు ము
ట్ట నమరవల్లభుండును గోపంక దశాననుతేరిరాక క
ల్కినగతి మాతలిం గెలనికిన్ రథ మల్లఁ దొలంగి పోవ ని
ష్ఠుని వెసఁ జొచ్చి పట్టుకొన నాయిత మై యతిసాహసంబునన్. 139

మేఘనాదుఁ డింద్రుని మాయాతిమిరమున ముంచి పట్టుకొనుట

క. ఒరసికొని పోవ నత్తఱి, సురసైన్యం బార్చుటయును జూచి తిమిరముం
గర మచ్చెరువుగ గ్రక్కునఁ, బరఁగించుచు నసురకొడుకు పఱతెంచె వడిన్.

క. మాయాతమమున మునిఁగిన, డాయల దివ్యాస్త్రజాలదళితాంగులఁ గాఁ
జేయుచు నాబృందారక,నాయకు డగ్గఱియె మేఘనాదుఁడు గడిమిన్. 141

క. తుహినంబునఁ బడినపయో,రుహషండముమాడ్కి నమ్మరుత్పతి మాయా
పిహితతమోవృతలోచన,సహస్రుఁ డై యున్న నతనిసారథి నేసెన్. 142

ఉ. మాతలి మూర్ఛవోయిన నమర్త్యవిభుండు రథంబు డిగ్గి జీ
మూతగజంబు నెక్కి బలముం జలముం జెడి యాత్మసైనికా
రాతిభటప్రభేదవిదురస్థితి దీనతఁ బొంది యుండియున్
భీతి యెఱుంగకుండ వెడబీరము సేయుచు నుండె వెండియున్. 143

చ. నిలువులు పడ్డయట్లు తననేత్రము లేమియుఁ గానలేమి న
గ్గలముగ బెగ్గలించుబలఘస్మరు నమ్ముల నోడు సేసి ని
ట్టల మగుడప్పి సోలుటయు డాసి దశాననందనుండు వి
చ్చలవిడిఁ బట్టి కట్టి జయశంఖముఁ బట్టఁగఁ బంచి యార్చుచున్. 144

రావణుఁ డింద్రునిఁ బట్టి లంకకుఁ గొనిపోవుట

చ. అరదముమీఁదఁ బెట్టుకొని యాతనిఁ దండ్రికిఁ జూపి యింక సం
గర మిది యేటికిన్ జయము గైకొని పోదము రమ్ము నావుడుం
గరము ప్రియంబునం దనయుఁ గౌఁగిటఁ జేర్చి త్రిలోకరాజ్యవి
స్ఫురణము నాకు దక్కె నని పొంగి దశాస్యుఁడు మిన్ను ప్రేయుచున్. 145

ఉ. మోదమునం దనూభవుని ముంగలిగా నడపించి తాను దు
ర్భేదబలాన్వితుం డగుచుఁ బింగలి యై చన దేవకోటి శౌ
ర్యోదయలీలఁ గూడుకొని యొండొరుఁ బల్కుచు శక్రమోక్షణా
హ్లాదము గోరి పెంపున రయం బెసఁగం బఱతెంచి తాఁకినన్. 146

ఉ. ఎత్తెల గొందుదిక్పతుల నిందఱ ముంద తెఱుంగనట్ల యీ
తత్తబడం బిఱిందిదెసఁ దాఁకిన దీనికి సంభ్రమంబునై
నిత్తల కేఁగుదేవలవ దేత్తెఱఁ బొమ్మని చెప్పి పుచ్చినం
జిత్త మెలర్పఁగా సుతుఁడు శీఘ్రమునం జనఁ దా నుదగ్రుఁ డై. 147

క. బకమరి తిరిగిన నమరులు, పికపిక లై పోవ లావుఁ బెం పేర్పడ సే
నకు వెనుకై చనియెను లంకకు దానవవిభుఁడు బాహాగర్వోద్ధతుఁ డై. 148

ఆశ్వాసాంతము - (ప్రథమావిభక్తి)

మ. అతులౌదార్యుఁ డహీనశౌర్యుఁడు సముద్యద్ధైర్యుఁ డత్యంత వి
శ్రుతచారిత్రుఁడు సూరిమిత్రుఁడు జనస్తోతవ్యగోత్రుండు సం
భృతసత్కీర్తి పవిత్రమూర్తి యసుహృద్బృందార్తి నిర్వర్తి పూ
జితధీమంతుఁడు పుణ్యవంతుఁడు జయశ్రీకాంతుఁ డిమ్మేదినిన్. 149

క. సన్మార్గచతురపథికుఁడు, జన్మవిశేషప్రసిద్ధసగరకులుఁడు భూ
భృన్మకుటఘటితచరణుఁడు, మన్మథనాథుఁడు కవీంద్రమందార మిలన్. 150

మాలిని. నిరుపమజయలక్ష్మీనిత్యవిస్తారవక్షుం
డరిబిరుదమహోత్సాహప్రతిక్షేమదక్షుం
డరుణకిరణదీప్తవ్యాప్తపద్మాయతాక్షుం
డురగశయనరేఖాయుక్తసంరక్షుఁ డుర్విన్. 151

గద్యము. ఇది శ్రీమదుభయకవిమిత్త్ర కొమ్మనామాత్యపుత్త్ర బుధారాధనవిధేయ
తిక్కననామధేయప్రణీతం బైన యుత్తరరామాయణం బను మహాకావ్యంబు
నందు షష్ఠాశ్వాసము.

శ్రీరస్తు

నిర్వచనోత్తర రామాయణము

సప్తమాశ్వాసము

రంజకత్వచతురా
చారుఁడు వర్ణాశ్రమప్రచారుఁడు విద్యా
ధౌరేయుఁ డార్యవినుత
ప్రారంభుఁడు మనుమమానవాధీశుఁ డొగిన్.* 1

బ్రహ్మ యింద్రజిత్తు కోరినవర మిచ్చి యింద్రుని విడిపించుకొని వచ్చుట

క. అక్కడఁ గమలాసనుఁ డా, రక్కసుఁ డమరేంద్రుమీఁదఁ రాకయు సమరం
బెక్కుడుగఁ జేసియును హరి, యుక్కఱి పట్టువడి పోకయుం దెలియంగన్. 2

చ. విని మునిబృందముల్ గొలువ వేగమ లంకకు నేఁగుదెంచి య
ద్దనుజవిభుండు సేయనుచితప్రతిపత్తిఁ బ్రియంబు వొంది యా
తనిదృఢశౌర్యముం దనయు ధైర్యమునుం గొనియాడి వెండి యా
యనిమిషనాథు గెల్చిన జయాతివిశేషము సూపి చెప్పుచున్. 3

ఆ. భువనములకు నెల్లఁ బ్రోదిగ శతమఖుఁ, దాను నిలుపుటయు నతండు లేమి
సకలభూతములకు సంకటం బగుటయు, నెఱుఁగఁ జెప్పి వారి యిచ్ఛ యెఱిఁగి.

చ. ముదమున నింద్రుబంధనవిమోక్షము సేయఁ డభీష్టవస్తు వి
చ్చెద మదికోర్కి యేర్పడఁగఁ జెప్పుఁడు నా కనుచున్ సముల్లస
ద్వదనచతుష్టయుం డయినవారిజసంభవుఁ జూచి వాంఛిత
ప్రదుఁ డగు టాత్మలో నెఱిఁగి రావణసూనుఁడు ప్రీతి నిట్లనున్. 5

క. కమలాసన విను నావి,క్రమమున వెల వెట్టి దేనిఁ గారుణ్యము సే
యుము నాకు శాశ్వతం బగు,నమరత్వం బనిన నతని కజుఁ డిట్లనియెన్. 6

క. ఆశ్వాసంబుగ బలికిన, విశ్వాసము సేసి మున్ను వేఁడితి కలదే
శాశ్వత మగునమరత్వం, బీశ్వరుఁ డొకరునిక తక్క నితరుల కెందున్. 7

క. అనుడు నొకతెఱఁగు సెప్పెద, వినుఁ డని రావణసుతుండు వినయవిశేషా
వనతశరీరుఁ డగుచు ని,ట్లనియెం గరకమలముకుళనాదరపరుఁ డై. 8

ఉ. అల మొనర్పఁగా వలయునప్పుడు వహ్ని నుపాస్తి చేసి యా
వేలిమి నొక్కతేరు ప్రభవించిన గ్రక్కున దాని నెక్కి దో

* ప్రథమావిభక్తి.

ర్లీల వెలుంగ నేఁగిన నరిప్రకరంబులచేత నెమ్మెయిం
గాలవశంబు నొందక యఖండితవిక్రమశాలి నయ్యెదన్. 9

ఉ. హోమసమాప్తి నుత్థితరథోత్తమ మొక్కటి దక్క నొంట సం
గ్రామము సేయఁబో నదియ కాలముగా దది కియ్యకొంటి నా
కీమెయి మేరవెట్టి వర మిమ్ము పరాక్రమలీల మెచ్చి నీ
వేమియు నీక పోక తగ వేనియుఁ బో ష్మమరేంద్రు నిచ్చితిన్. 10

తే. అనుడు దరహాసచంద్రికాతనదువదన, కమలవనమున కభినవకాంతి యొసఁగఁ
జిత్రచారిత్రుఁ డగుదితిపుత్త్రపుత్త్రు, నర్థిఁగనుఁగొని యవ్వర మతని కిచ్చె. 11

చ. అడిగినయట్ల యిచ్చిన దశాననసూనుఁడు ప్రీతి మేన నె
ల్లెడ వెలిఁ బేర్చె నాఁ బులక లెంతయు వింతగ మ్రొక్కి పెంపు సొం
పడరఁ గులం బెలర్ప జనకానుమతంబున నాబలారికిన్
విడుగడ సేసె నప్పు డరవిందభవుండు ప్రమోద మందఁగాన్. 12

ఆ. అంబుజాసనుఁడు దశాననుఁ జూచి నీ, నందనునకుఁ ద్రిభువనముల నెగడ
నింద్రజిత్సమాఖ్య యిచ్చితి సుముఖులై, యుండుఁ డనియె దనుజులుల్లసిల్ల.

చ. అసురుల నిమ్మెయిం బ్రముదితాత్ములఁ జేసి పయోజసూతి సం
తోసమున నాకలోకపతిఁ దోకొని పోవునెడం దదీయవ
క్త్రసరసిజంబు లజ్జ యనురాత్రి గడుం జెడి యున్కికిం గృపా
రసపరుఁ డైహితార్హ మధురస్ఫుటసత్యమృదూక్తి నిట్లనున్. 14

చ. తమతమదుష్కృతంబు సుకృతంబును నాపదయున్ శుభంబులై
తమఁ దఱి యైనఁ బొందు నది దప్పునె సాధ్వి నహల్యఁ గోరి గౌ
తమునికిఁ దప్పితి వకటతత్ఫల మీయశుభంబు దోషసం
గమువినివృత్తికై యొకమఖం బొనరింపుము విష్ణుతుష్టిగన్. 15

క. అని చెప్పి పోవుటయు న, య్యనిమిషవల్లభుఁడు విష్ణుయాగం బొనరిం
చి నిఖిలదురితరహితుఁ డైన, చనియెన్ ద్రిదివంబునకు విశాలవిభూతిన్. 16

మ. అనినం జిత్తము చోద్య మంద రఘువంశాధీశ్వరుం డిట్టు లా
తనికిన్ బీరము సెల్లెఁ గాని యొచటం దద్విక్రమక్రీడ మా
న్ప నొకం డైనను జాలఁడే యనుడు భూపాలాగ్రణిం జూచి య
మ్ముని మందస్మితసుందరుం డయి మనోమోదంబుతో నిట్లనున్. 17

రావణుఁడు కార్తవీర్యునితోఁ బోరాడి చెఱఁబడుట

ఉ. నిర్జితశత్రుఁడున్ భువననింద్యచరిత్రుఁడు నైనరావణుం
డూర్జితవిక్రమస్ఫురణనుర్విఁ జరించుచు మించి యేచి శౌ
ర్యార్జన[illegible]మాప్పదుఁ డై చనునాసహస్రభా
[illegible]దయంబున నై చుర వచ్చె నాజికిన్. 18

తే. అరుగుదెంచి మాహిష్మతీపురము సుట్టి, వేగ పోరికి నర్జును వెడలు మనుఁడు
రావణుఁడు వచ్చె నలఁతులఁ బోవఁడనుచు, గోపురాంగణస్థితజనక్షోభ మెసఁగ.

క. పన్ని బహిరంగణంబున, నున్న నసంభ్రాంతిగతి సమంచితమ్ముగ నా
సన్ను లయి మంత్రు లిట్లని, రన్నరపతిపెంపునన్ భయం బెద లేమిన్. 20

చ. అధిపతి వీట లేనిసమయంబున సంగరకాంక్షతోడ ని
ట్లధికబలంబులం గొని వృథాతిశయంబుగ నేగుదెంచి యి
వ్విధమునఁ బన్ని నీ వనృతవిక్రమముం బ్రకటించుకంటె నం
బుధినడుమైన నీపురికిఁ బోయి యొదుంగుము చాల మే లగున్. 21

చ. అనుబలుమాట లియ్యకొని యద్దనుజేశ్వరుఁ డాతఁ డున్న వాఁ
డని యని సేయు వేడుక రయంబున వచ్చితి నెందుఁ బోయె మీ
జనపతిలావు నాదుభుజశక్తియు నించుక తూఁచి చూడ కేఁ
జన నెఱిఁగించి యియ్యెడకుఁ జయ్యనఁ దోకొని రండు నావుడున్. 22

ఆ. అతనిపెంపుఁగలిమి కయ్యమాత్యులు దమ,నెమ్మనముల మెచ్చి నృపతివృత్త
మున్నరూపు సెప్పి యిన్నరభోజను, నిచట సునుత మనుచు నిట్టు లనిరి, 23

క. వారువము నెక్కి వనితలు, గారవమునఁ గొలువఁ గంతుకైవడి వెడలం
జేరక యంతంతను బరి, వారము నిలువఁ బడ వర్షవరపరివృతుఁ డై. 24

క. సరసకవివిటవిదూషక, పరిహాసకగాయకాదిపరిజనములు వే
సరుటపయి మేలు దొలఁకెడు,తురగము నెడఁ దూఱఁ గాంతిదొలఁకాడంగన్.

ఉ. చూడ్కికిఁ బండువై ముదము సొంపునఁ జూపఱు సొక్కుచుండ ని
మ్మాడ్కి నరేశ్వరుం డరిగె మాపటికిం జనుదెంచు నాతనిం
దోడ్కొని తేరఁ బూను టది దుర్వినయం బగు మాకు రాజులన్
వేడ్కమెయిం జరింపఁ జని వీటికి రమ్మని పిల్వవచ్చునే. 26

క. నటదళికులశుకపికసం,కటలీలోద్యానములను గమనీయసర
స్తటినీతటాకముల నుత్కటకౌతుకవృత్తి నాడుఁ దరుణులుఁ దానున్. 27

క. ఎయ్యెడ నిలుచుట యెఱుఁగమ, యియ్యెడ నేఁ డీవు విడియుము మెల్లి యతనితో
నియ్యకొని యెల్ల భంగులఁ, గయ్యము సేయంగఁ దలఁపు గలిగినయేనిన్. 28

ఆ. వేగపడకు మనుజవిభుచేతిబలుపును, జూతు గాక యనిన శూరరేఖ
నగుచు మంత్రివరుల మొగములు గనుఁగొని, యిట్టు లనియె దానవేశ్వరుండు.

ఉ. ఏపున నేను వచ్చుటయు నిచ్చట నిల్చుట కోపాటించుటన్
మీపతి యెక్కడేనిఁ జన మిన్నక మాటలు పేర్చినన్ రణా
టోపము మాన నేర్తునె కుటుంబసమేతము డాఁగె నాతనిం
జూపరు మీరు నింకఁ దలసూపఁ డతండును బోయి వచ్చెదన్. 30

క. మెలఁగుదెస మెలఁగి క్రమ్మఱు, తల నొకమరి యేమఱించి దాడిమెయిన్ దో
ర్బలము మెఱసి పై పడి నా, చలము నెఱపి పోదు మీకుఁ జాటిలెఁ జూడీ.

క. అని దుర్మాదాంధకార,మ్మునఁ గానక బిట్టు వలికి పోయెను గలని
స్వనకోకిలకర్బురకా,ననరేఖావంధ్యవింధ్యనగమున విడియన్. 32

మ. చని దైత్యేంద్రుఁడు తత్ప్రదేశమునఁ జంచత్కాంచనాంభోజధూ
ళినితాంతప్రవిలిప్తహంసకుల కేళీజాతసంధ్యాభివం
దనలోలవ్రతిజాలమార్గ్యమున మోదస్థాన మై లోకపా
వనతం జేర్చిననర్మదం గని మృదుస్వచ్ఛందలీలారతిన్. 33

తే. నెమ్మి మజ్జన మొనరించి తమ్మివిరులు, సాలఁ గోయించి హృద్యవిశాల మైన
పులినతలమున శివలింగ పూజసేయఁ,దొడఁగె నట నర్జునుండును బడఁతిపిండు.

క. వనకేలీకౌతూహల,మునఁ దగిలినయట్టివారు ముదితహృదయు లై
వనిఁ బరిచితస్థలములకుఁ, జని హృద్యవిహారతంత్రచాతుర్యమునన్. 35

మ. లలితక్రీడ మెయిన్ సముత్కటమదోల్లాసంబునం బెక్కుభం
గులఁ జేతోరమచూతపోతలతికాగుల్మప్రదేశంబులం
గలయం గ్రుమ్మరి [1]పొద్దునుం జెమట నంగంబుల్ నవాంకూరసం
కలనాశోభితవల్లరీనిభము లై క్రాలంగ రాగిల్లుచున్. 36

క. ముదమున జలకేళికి నర్మదకుం జనుదెంచి లలితమకరవిహారా
స్పదతత్ప్రవాహమున నిం,పొదవఁగ నాడు నెడ నధిపుఁ డుల్లాసమునన్. 37

తే. బాహువులు సాఁచిపడమఱ పాఱుచున్న,యాతరంగిణిఁ బోకుండ నాఁగుటయును
నెదురుదొట్టిదశాననుఁ డీశుఁబూజ, సేయు నెడ ముంచికొనియె నచ్చెరువుగాఁగ.

క. రావణుఁడు సంభ్రమంబున, దేవార్చనకొఱఁతతో నరిది వెడలి కలయన్
భావించి యెదురు క్రమ్మెడు, నా వెల్లువఁ జూచి విస్మయం బెదఁ గదురన్. 39

క. తూర్పుదెస వచ్చు నీనది, దర్పంబున నెదురురాఁ గతం బేమియొ మీ
రేర్పడ నెఱిఁగి రం డని, శూర్పణఖాభ్రాతచరులఁ జూడఁగ నంపెన్. 40

ఆ. వార లరిగి విభుఁడు వామలోచనలును, జలవిహార మర్థి సలుపు చునికి
చూచి వచ్చి యానిశాచరవల్లభు, నెదుర నిలిచి మ్రొక్కి యిట్టు లనిరి. 41

క. దేవా దేవర పంపిన, నీవెల్లువతెఱఁ గెఱింగి యేతెంచితి మె
చ్చో వినఁగఁ జూడఁ బడయమి,యావిధ మద్భుతరసావహం బై యుండెన్. 42

ఉ. భూరిబలాభిరాముఁడు విభూషణభూషితమూర్తి కామినీ
స్మేరముఖేందుబింబముల చెన్నున నుజ్జ్వలచంద్రలోకకే
ళీరతి నున్నచందమున లీల మెయిన్ సలిలావగాహన
స్ఫారకుతూహలుం డయి విశంకత నొక్కఁడు కేళి సల్పెడున్. 43

1. పొద్దు- [illegible]

క. ఆతతబహుబాహుం డగు, నాతఁడు సేతులఁ బ్రవాహమాఁగిన మగలం
దోతెంచె నావుడును విని, వీతభయుఁడు కార్తవీర్యవిభుఁ డని యెఱిఁగెన్. 44

చ. ఎఱిఁగి కరంబు వాంగి కడు సైకత మిట్లగపడ్డచో నతం
డెఱుఁగక యుండ ముట్టికొని యే పడఁగించెద నంచు మంత్రులం
దఱకు నెఱుంగఁ జెప్పికొని దానవుఁ డున్మదుఁ డై చనంగ న
త్తఱి నరుణాభ్ర మస్థిమయధారలతో దివిఁ దోఁచె ముంపటన్. 45

ఉ. దానికి శంక సేయక యుదగ్రరణోత్సుకుఁ డై నమట్టియా
దానవవల్లభుండు బలదర్పసముద్భటసంకులంబుగా
సేనలు ముందటం దఱుమ శీఘ్రిత మేదిని సంచలింపఁ గాం
తానిచయంబుఁ గంచుకివితానము బెగ్గిల బిట్టు ముట్టినన్. 46

మ. వనితాబృందములోన నున్నపతి తీవ్రక్రోధుఁ డై గంగ గా
హనకేలిం బిడియేనుఁగుల్ వోదువ మోదాయత్త మై యుండి గ్ర
క్కున నన్యద్విపదానగంధమునకుం గోపించునైరావతం
బును బోలెన్ మడు వల్ల వెల్వడి రణప్రోత్సాహయోగ్యస్థితిన్. 47

క. కట్టాయిత మై యువిదల, నిట్టుండుఁడు వెఱవ కిచట నిదె వచ్చెద నన్
ముట్టినదానవులను బలి, వెట్టెద నర్మదకు ననుచు భీకరవృత్తిన్. 48

చ. అతఁడు వినూత్నరత్నరుచిరాంగద మై వివిధాయుధప్రభా
న్వితబహుబాహుసంఘము యనీకముగాఁ బటువిక్రమక్రమో
ద్ధతి దితిసూనుసేనల మదం బఱ నల్లడఁ దూలఁ దోలె ఘో
రతిమిరపుంజభంజనకరప్రకరుం డగుభానుకైవడిన్. 49

క. తెరలినబలములఁ గని యుద్ధరవృత్తిఁ బ్రహస్తుఁ డతనితోఁ దలపడియెం
గని కేసరి హరిణము పులి, నురగము గరుడిఁ దలపడ్డయొప్పమరంగన్. 50

క. తాఁకి ముసలమున వ్రేసిన, వీఁక నొడిసిపట్ట నతఁడు వెసఁ దిగిచిన నా
రోఁకలి తనచే వచ్చిన, నాఁకగొనక దాన నసుర నడిచెం గడఁకన్. 51

ఉ. ఆటున మూర్ఛవోయినఁ బ్రహస్తుఁ గనుంగొని యింకఁ దాఁకినం
గీటడఁగించు నర్జునుఁడు గేవలుఁడే యని భీతచిత్తు లై
మేటిమగల్ సలం బెడలి మేమెయి మార్కొన లేక పాఱినం
గాటుకకొండవోలె దశకంఠుఁ డెదిర్చె మహీమహేంద్రునిన్. 52

ఉ. వీరగుణాభిరాము లగువింశతిబాహుసహస్రబాహు లా
తారకకార్తికేయులవిధంబున నాబలనిర్జరేశ్వరా
కారత నమ్మురాచ్యుతుల కైవడిఁ బెద్దయుఁ బ్రొద్దు మేమెయిం
బోరిరి చూచుఖేచరులు భూరిబలంబుఁ జలంబు మెచ్చఁగన్. 53

క. లావఱి వివిధాయుధముల, భూవిభుఁడుం దాను నట్లు పోరి యలసి పీ
 రావేశ మడర జయకాం, క్షావశుఁ డై రావణుండు గదఁ దమకమునన్. 54

మ. మది శంకింపక ముట్టి విక్రమరసోన్మాదంబునన్ భూవిభున్
 గద ప్రేయంగ నతండు పైపడి భుజాగర్వంబునం బట్టి నా
 రదుఁ డార్వం బరికాఁడు నిర్భయతఁ జేరం జూచినం బట్టును
 న్మదశుండాలములీల దిక్కలితనామ స్రావణున్ రావణున్. 55

క. పట్టి యిరువదికరంబులు, గట్టిగ వీఁపుపయి మోపుగాఁ బెట్టి తగన్
 బెట్టు మెడపట్టుకొనితుది, ముట్టినమగఁటిమి నభంబు ముట్టఁగ నార్చెన్. 56

ఆ. నృపవరేణ్యుఁ డిట్లు రిపుఁ బట్టు వఱచి కం,చుకిగణంబు నల్లఁ జూచి యొకనిఁ
 బిలిచి యోరి వీనిఁ బెడకేలితోన తె,మ్మని సముద్ధతముగ నప్పగించి. 57

క. తరుణీజనము వినోదపుఁ, బరివారము మున్ను నడవఁ బనిచి పిఱుం దై
 పురమున కరుగ నిజప్రభు, పరిభవముం జూచి దైత్యభటకోటి వడిన్. 58

క. నిలునిలు విడువిడు మంచును, బలువిడిఁ గూడుకొని పిఱుఁదఁ బఱతెంచిన న
 మ్ముల నోడు సేసి యందఱ, నిలిపె విజయలక్ష్మిసొంపు నెలకొన నెలమిన్. 59

క. తనకొలఁది యెఱుంగక యీ, దనుజుఁడు వనితావినోదతత్పరు నన్నుం
 జెనసె నని యుగ్గడించుచు, ననిమిషరిపుమీఁదఁ బోరిఁ గటాక్షం బెలయన్. 60

తే. ఎదురువచ్చినమంత్రుల కెగ్గు లెన్ని, చూపి చెప్పుచు నివ్విధికోపమునకు
 నుపశమం బెట్లు సేయుదు నొక్కొ యనుచుఁ,బురిగికిఁ జనిమందిరాంగణభూమినిలిచి.

క. పొంపిరివోయెడుతనయసు, కంపాతిశయమునఁ బంక్తికంధరు నెట్లుం
 జంపం జాలక రోషము, పెంపునఁ గారాగృహమునఁ బెట్టఁగఁ బనిచెన్. 62

క. మనుజపతి యివ్విధంబునఁ, దనచెఱయింటికిని ముచ్చుఁ దప్పున నొప్పిం
 చినయట్టుల మదిని సరకు,గొనక మఱచి యున్నయెడను [1]గొనిదినములకున్.63

పులస్త్యుఁడు కార్తవీర్యుని వేఁడుకొని రావణునిచెఱ విడిపించుట

మ. దనుజేంద్రుండు సహస్రబాహువిభుచేతం బద్ధుఁడై యుంటయున్
 వినిమాహిష్మతికిం బులస్త్యుఁడు గడున్ వేగంబ యేతెంచి య
 జ్జనపాలుం గనినన్ యథోచితముగా సత్కారముల్ సేసి వ
 చ్చినకార్యం బెఱిఁగింపుఁ డన్న నతఁ డౌచిత్యంబు మై నిట్లనున్. 64

చ. అలవి యెఱుంగ నేరక దశాస్యుఁడు లోకముతోడివానిఁ గాఁ
 దలఁచి జితాఖిలాధ్యుఁడఁ గదా యని నచ్చి కడంగి వచ్చి సం
 కలియకుఁ జొచ్చె వానిఁ బలుకం బని లే దటు లుండె నింతలం
 తలుపను లెల్ల నీకు భుజదర్పముగాఁ గొన నేర్పు సాలు నే. 65

క. ఆక్రమసంచిత మగుభూ,చక్రం బుదయాస్తశైలసహితంబుగ ని
 ర్వక్రపరిపాలనస్థితిఁ, జక్రము చెల్లించుపూజ్యసామ్రాజ్యమునన్. 66

1. కొన్ని-కి రూపాంతరము.

క. తుదిముట్టి యున్ననీ కొకఁ, డెదురే యది గాక పగఱ యే పడఁగినఁ ద
ప్పొ దలంప నిదియ కడు నొ, ప్పిద మగు నినుబోఁటి నృపులకు పెంపున కరయన్. 67

చ. నలినజుఁ డైన బ్రహ్మకును సాలవవాఁడు దశాననుండు ని
ర్మలగుణాలోల వీఁడు మనుకుం డని చెప్పఁగ నాకు సిగ్గగుం
బలుకులు వేయు నేటికిఁ గృపాపరతా స్తుతి దక్క వీని మం
దల విడు నాకుఁగా నృపతిధర్మవిచక్షణ పుణ్యవీక్షణా. 68

చ. అనవుడు నట్ల చేయుదు మహాత్మ భవద్విపులాంతరంగ మో
దన మగుదానిఁ జేయఁ గని ధన్యుఁడ నైతి దశాస్యు వేగ తో
డ్కొని చనుఁ డన్న నానృపతికుంజరు మంజుమృదూక్తిఁ జిత్తరం
జన మగుడున్ మొగం బలరసంయమి దీవన లిచ్చి మెచ్చుచున్. 69

తే. దనుజవల్లభు విడిపించుకొని పులస్త్యుఁ, డరుగ లజ్జావనతుఁ డగు నతఁడు నతని
ననుపఁ బోయిన సానునయంబుగాఁగ, బుద్ధి దగఁ జెప్పి లంకకు బుచ్చి చనియె. 70

రావణుఁడు వాలిచే భంగపడి యతనితో మైత్రి చేయుట

ఉ. రావణుఁ డివ్విధంబునఁ బరాజయ మందియు లంకలోనికిం
బోవుడు నంతయున్ మఱచి భూవలయంబునఁ దొంటియట్ల నా
నావిధదుశ్చరిత్రము లొనర్చుచుఁ గ్రుమ్మరి యొక్కనాఁడు వి
ద్రావితశత్రుభూరుహచరప్రభు వాలి నెదుర్చె వేడుకన్. 71

శా. కిష్కింధానగరంబుపై నరిగి సుగ్రీవాదు లెల్లన్ రణా
విష్కారోద్యమతీవ్రు లైనఁ గని తద్విక్రాంతి మానంగ మ
స్తిష్కంబున్ రుధిరంబు మాంసమును ధాత్రిం గూల్చ నుంకించియున్
దుష్కర్మం బగు వాలిలేమి నని చేతోవృత్తి నూహించుచున్. 72

క. పదుచుంబైదలు పన్నినఁ, గడపి చనక చిఱుతతోడి కయ్యమునకు నేఁ
గడఁగుట తగ దని యాయని, విడిచి దశాననుఁడు వారు విన నిట్లనియెన్. 73

క. మీలోనఁ గూడుకొని రాఁ, డాలం బాలంబు సేసి యది యెట్లొకొ తాఁ
జాల నని చెప్పఁ గా క, వ్వాలికి డాఁగినను బోవవచ్చునె నాచేన్. 74

చ. అనవుడు సూర్యసూనుఁడు దశాననుఁ గన్గొని నీవు నన్ను మె
చ్చనికత మేమిటం గొలఁది సాలనె వాలిని గూర్చి వచ్చితే
యనికిఁ గడంగినన్ బిరుదు లైనమగల్ గని వీరు గారు నా
కనియు నెఱుంగ కిట్లు భయ మంది తిరీ వెడమాట లేటికిన్. 75

శా. నా కిట్లింతయు నీడఁ బోయితి జగన్నాథుండు నా నొప్పు నా
నాకేశప్రియనందనుం జెనసి మానప్రాణముల్ గావఁగా
నీకుం దీరునె యిప్డు దక్షిణపుమున్నీటం గృతస్నానుఁ డై
యేకాంతంబున నుండుఁ బొమ్మనినఁ బోయెం బుష్పకారూఢుఁ డై. 76

మ. దనుజేంద్రుండు మరుద్గతిం జని సముద్రస్నానసంజాతశు
ద్ధి నితాంతామలచిత్తనిశ్చలసమాధివ్యంజితానందమీ
లనసంభావితలోచనుం గపికులశ్లాఘాత్ము నవ్వాసవిం
గను తన్మార్తినివృత్తవిక్రమకళాకౌతూహలస్ఫూర్తి యై. 77

వాలి రావణునిఁ జంకలో నిఱికించుకొని నాలుగుసముద్రములను ముంచుట

క. ఎదురెదురను ముదలింపఁగ, మదిఁ గొంకి పిఱిందివలన మందగతిం జే
రెద నేమఱి యున్నెడఁ బట్టెద ననువగఁ బుష్పకంబు డిగి వచ్చుతఱిన్. 78

క. రావణునుద్యోగమునకు, దైవము ప్రతికూల మైనఁ దత్త్వనిదిధ్యా
సావేశవిరామం బై, యావనచరవిభుఁడు గన్నులర విరియంగన్. 79

క. కడకంటిచూడ్కి దశముఖుఁ, బొడగని సంభ్రమము లేమిఁ బొంచి నతనిఁ దాఁ
బెడమఱి చూచుట యుడిగి మగుడ నేత్రము లల్ల మూసికొని చిత్తమునన్.

క. వంచన నను నియ్యెడ ని, ర్జించుతలంపునను నసురసేరెడు నే భం
జించెదఁ బాపాత్ముల నొ, ప్పించుట ధర్మంబ యనుచుఁ బిఱుఁ దారయుచున్.

క. ఉన్నయెడన్ మునివ్రేళులఁ, దిన్ననినడ నసురపతి పొసిలుఁ డై చేరం
గొన్నియడుగు లరిగి యదరి, యన్నగచరనాథుపై రయంబునఁ బడియెన్. 82

క. వెనుకకు మొనసి కరంబునఁ, బెనఁచి తిగిచి నిఖిలలోకభీకరుఁ డగున
ద్దనుజేంద్రు ననాయాసం, బునఁ జంకిట నిఱికి యింద్రపుత్త్రుఁ డచలుఁ డై. 83

చ. ఎఱుఁగనియట్ల యున్న నసురేశ్వరుఁ డప్పుడు గాలుఁ జేయు లా
వఱి రభసంబునం గుదుప నక్కడ నిక్కడ నూడఁ జూచి మై
గిఱుపఁగ నవ్విశక్తి యొఱఁగించుట నెమ్మదిఁ గోరి వానిమై
సుఱసుఱ స్రుక్క నొక్కె బలసూదనసూనుఁడు ప్రక్కఁ దాపునన్. 84

చ. చదియఁగ నొత్తి యొత్తికొని శాతనఖంబులఁ గ్రూరదంష్ట్రలన్
వదనములన్ శరీరమును వారక వ్రచ్చుచు మేనిగాలిఁ దో
యదములు దూలఁ బశ్చిమదిగంబుధికిం జనియెన్ రయంబునం
జదల భుజంగమగ్రహణచారుసుపర్ణవిలాసభాసి యై. 85

. చని దనుజేశ్వరుండు దనచంకన యుండఁగఁ దజ్జలంబులన్
మునిఁగి శమంబు మై నియమములన్ దగఁ దీర్చి క్రమంబుతో నుద
గ్వననిధిఁ బ్రాక్పయోధిఁ గపివల్లభుఁ డట్టుల చేసి యశ్రమం
బున నిజపట్టణోపవనభూమికిఁ దెచ్చి సుఖోపవిష్టుఁ డై. 86

వాలిచే భంగపడి రావణుం డతనితో మైత్రి చేయుట

శా. కోపం బాఱినఁ జంక వాపి ధరణిం గూర్చుండఁగాఁ బెట్టి ని
[illegible] మల్ల నొలయం బ్రాధస్మితజ్యోత్స్న ల

జ్వాపూరావృతతన్ముఖాబ్జములపై । సాంద్రంబుగాఁ జూపి ని
ర్వ్యాప్తపారామరసుందరీప్రకరగర్వఖర్వప్రాపణుఁ రావణున్. 87

క. కనుఁగొని యచ్చట నప్పుడ, కనినట్టులు సంభ్రమించి । గారవమున న
వ్వనచరవీరశిఖామణి, దనుజపతికి నిట్లు లనియెఁ । దదభిముఖుం డై. 88

క. ఎందుండి రాక యిక్కడి, కెందులకుం బోక యిచట । నేకార్యము సే
యం దలఁచి నిలిచి తప్పని, విందము నీ వింటికడకు । విచ్చేయు తగన్. 89

క. అనవుడు వెలవెలఁబాఱుచు, దనములు వెడ వాంచి యెత్తి । దశముఖుఁడు గపీం
ద్రునిమోము దీనదృష్టిం, గనుఁగొని గద్గదిక నెలుఁగు । గడలుకొనంగన్. 90

మ. తగు నీ కే మని పల్కుదున్ వినుము భుజాదర్పంబునన్ మూఁడు లే
క గిరీశున్ గిరితోన యెత్తి సురలోకస్వామి జంభారి గా
సిగ బంధించి జగత్త్రయంబును బసుల్ । సేయన్ విజృంభించి గ
ర్వాగరిష్ఠుం డగునన్ను నిద్దెసకుఁ దోరం జాలుటన్ వాసవీ. 91

చ. అనవుడుఁ గౌఁగిలించి దనుజాధిపతిం దగ గారవించి తో
కొని పురి కేఁగి తత్తదనుకూలచరిత్రములన్ సఖిత్వరీ
తి నడపి తాను దమ్ముఁడు నతిప్రియభాషలచేఁ బ్రసన్నుఁ జే
సిన నతఁ డాకపీంద్రవరుచెల్మికిఁ బల్లవితాంతరంగుఁ డై. 92

ఆ. వివిధ కేళిఁ దగిలి । వేడుకఁ గతిపయ, దినములందు నిలిచి । దివ్య మగుటఁ
దోన వచ్చియున్న । మానితనిజవిమానమునఁ బ్రీతిఁ దనపురమున కరిగె. 93

క. లీల నటు లసురవల్లభుఁ, గేలిపాత్రంబుఁ జేసి । క్రీడించినయ
వ్వాలి భవదస్త్రమున కర, సాలియొఁ జాలమి నుతింపఁ । జాలదె యెందున్. 94

క. అని మునిపతి యివ్విధమున, దనుజపతిం జెప్ప రామధరణీపతి తి
న్ననినవ్వు మెఱయ నాతని, వినితిమి యింక నొకటి వినఁగ । వేడుక యనుచున్.

క. ఏమియొకో నన్నడిగెదు, నీమానవనాథుఁ డంచు । నెద నూహింపం
గా మునిజనవల్లభుతో, రామనృపతి కౌతుకస్ఫురణ నిట్లనియెన్. 96

హనుమంతునిజననాదివృత్తాంతము

క. కొంత యెఱుంగుదుఁ బవనజు, వింత దివిజరాజతనయువిక్రమము హనూ
మంతునకు వాలికిం గల, యంతర మేకొలఁదియొకొ చరాచరవేదీ. 97

ఆ. అనిన నాంజనేయు । నతులబలము విన, వేడ్క సేసె నితఁడు । విస్తరించి
కలతెఱంగు సెప్పవలయు నా కని ముని, యిట్లు లనియెఁ బ్రీతియెసక మెసఁగ.

శా. వాలిం గీలియు వాయుపుత్త్రుసరియే । వాఁ డాత్మశక్తిజ్ఞుఁ డై
యీలోకంబులు గెల్తు నే ననిన మా । టెందుం గలండే మహీ
పాలాగ్రేసర వానివర్తనముఁ జెప్పం జిట్టలావిక్రమ
శ్రీలోలున్ భవదీయసన్నిధిఁ బ్రశంసింపం దగుం జెప్పెదన్. 99

చ. సురగిరిసానుదేశమున । సుస్థిరసంపద నుల్లసిల్లు కే
సరి యనువానిభార్య గుణశాలిని యంజన నాఁగ నొప్పుసుం
దరి యనిలప్రసాదమున । ధర్మవిధిజ్ఞ మహనీయమూర్తి వి
స్ఫురితుఁ గుమారుఁ గాంచెఁ బరిపూర్ణతపోమహిమాభిరాము డై. 100

ఉ. ఆతనిరక్షణంబున నహర్నిశముం దగ సావధాన యై
[1]యేతరుపండు లొప్పు నవి । యేఱి వనంబునఁ దెచ్చి యిచ్చుచుం
బ్రీతిఁ జరించుచున్నెడఁ గపిప్రవరార్భకుఁ డొక్కనాఁడు ప్ర
ద్యోతనబింబముం బొడుచుచుండఁగఁ జూచి సముత్సుకాత్ముఁ డై. 101

చ. ఫల మనుబుద్ధిఁ బుచ్చికొనఁ । బాఱె నభంబున వాయుదేవుఁడున్
సలిలకణార్ద్రితం గిరణజాలము వేఁడిమి దాఁక కుండ నే
వలనను దాన యై పొదివి । వచ్చెఁ దనూభవు నాఁడె పర్వ మై
జలరుహమిత్రుఁ బట్టు రభసంబున [2]రాహును జేరె నత్తఱిన్. 102

క. ఆసైంహికేయుఁ డర్క, గ్రాసాదరవృత్తి వచ్చు । కపిఁ గనుఁగొని సం
త్రాసభరితమానసుఁ డై, వాసవుకడ కేఁగి ఖిన్నవదనుం డగుచున్. 103

క. రవిశశిబింబగ్రహణో,త్సవ మెల్లను నాకు మున్నొసఁగి యెప్పుడుఁ జె
ల్ల విడిచి యుండుదు నేఁ డొకఁ, డవార్యవిక్రముఁడు వచ్చె । నర్కునిఁ బట్టన్.

మహా. అనినం గోపించి యింద్రుఁ । డఖిలభువనమర్యాద లయ్యైవిధిం ద
ప్పనిభంగిం జొప్పుతో నేర్పడ నడవఁగ నా । పంపు గానీక యెవ్వం
డినబింబగ్రాహి యై యయ్యెడకు ముదముప్పై । నేగుదెంచెం దదంగం
బనఘా మద్వజ్రధారాహతిఁ బొడిపొడి సేయంగ నే వత్తు నంచున్. 105

మ. అనికిం బూని కరీంద్రు నెక్కి చనుజంభారాతికిన్ ముందటం
జని తద్బాహుపరాక్రమంబున మహోత్సాహంబుతో సింహికా
తనయుం డాకపిబాలుపై నడరి యుద్యద్విక్రముం డైనయా
తనియాటోపము నోర్వఁజాలక విభీతస్వాంతుఁ డై పాఱెనన్. 106

తే. ఎగచికొనిపోయి కపి దివిజేంద్రదంతి, వెనుకసొర నంటఁ దఱిమినమనములోన
మెచ్చియును దనచేసినమేర తప్పు, నని తలంచుచు మృదురోషుఁ డై యతండు.

క. భాసుర మగువజ్రంబున, వ్రేసిన హనుదేశ మర్థవిదళిత మైనం
గేసరితనూభవుఁడు మూర్ఛాసంగతుఁ డై ధరిత్రిఁ । జాఁగం బడియెన్. 108

క. తనవచ్చినపని దీఱిన, ననిమిషపతి నాకమునకు । నరిగెఁ దనయునిం
గనుఁగొని వేదనఁ బొంది పవనుఁ డప్పుడ యుడిపెఁ దనదుసవర్తన మెందున్.

ఆ. జగములందు వాయుసంచార ముడిగిన, సకలజీవలోకసంకటంబు
పుట్టుటయు విరించి । పురుహూతవరుణాది, సురులు బలసి కొలువసరుగుదెంచి.

---

1. తరువు-ప్రథమైకవచనప్రత్యయలోపము. 2. రాహువు. ప్రథమైకవచనప్రత్యయలోపము.

క. మాత్సర్యము ప్రాణంబు చి,కిత్సిత మగునొక్కొ వీనికిన్ వ్రణ మనుచున్
వాత్సల్యంబునఁ బుత్త్రకు, నుత్సంగమునందుఁ దాల్చియున్నసమీరున్. 111

క. కనుఁగొని కరుణాపూరిత, మనస్కుఁడై యక్కటకటమారుతుఁడు సుతా
ననసక్తలోచనుం డై, మనవచ్చుటఁ గానఁ డనుచు మఱుకువతోడన్. 112

శా. చేరం బోవుటయున్ సమీరుఁడు సురజ్యేష్ఠున్ నిరీక్షించి దు
ర్వారాంతగపరితాప మేది తనయున్ వక్షోగతుంగా సమా
చారప్రౌఢత నెత్తికొం చెదురుగా సద్భక్తిమై నేఁగి లో
కారాధ్యం బగుతత్పదాంబుజయుగం బర్చించె నానమ్రతన్. 113

క. వనజాసనుండు ఫాలం,బునఁ గేలిరవొంద నెత్తి పొదివి భుజము నా
తనిమస్తకంబు వక్షం,బునఁ జేర్చి కృపాతిరేకమున గాఢముగన్. 114

క. పశ్చిమదిశచందంబున, నిశ్చేష్టుం డయినబాలునిం జూచుడు వాఁ
డాశ్చర్యంబుగ నప్పుడ పు,నశ్చైతన్యాగమంబునం దెప్పిఱిలెన్. 115

క. దర్శనమాత్రన శోకవి,మర్శక్షమచిత్తుఁ డయ్యె మారుతి బాహా
స్పర్శమునఁ బ్రబలదురితని,కర్శుఁడు వ్రణనిర్వికారుఁ గా నొనరించెన్. 116

చ. తనయుఁడు సేదదేఱిన ముదంబునఁ గౌఁగిటఁ జేర్చి యంబుజా
సనునకు మ్రొక్కఁ బంచి వికసద్వదనుం డయి వాయుదేవుఁ డెం
దు నిఖిలదేవకోటి పరితోషవిధాయక మైనయాత్మవ
ర్తన మొనరంగఁ జేసి నమరప్రభుచిత్తము పల్లవింపఁగన్. 117

చ. కమలభవుండు దేవతలఁ గన్గొని మారుతిఁ జూపి దేవకా
ర్యమునకుఁ గా జనించె నితఁ డద్భుతవిక్రమశాలి రామనా
మమున వెలింగి లాఘవసమాజవిభూషణ మైనకేలిజ
న్మమున దశాస్యదుర్మదము మాన్పునెడం బనిసేయు శార్ఙ్గికిన్. 118

క. కావున మీరందఱు సం,భావించి వరంబు లొసఁగి పవనునకుఁ బ్రమో
దావేశము లోకహితముఁ,గా వీనిఁ గృతార్థుఁ జేయఁగాఁ దగు ననినన్. 119

ఆ. వాసవుండు తనదువక్షస్స్థలంబునఁ, గ్రాలు సురభికుసుమమాల యర్థిఁ
గపికుమారుచారుకంఠభాగంబున, నాదరార్ద్రహృదయుఁ డగుచుఁ బెట్టి. 120

క. హనువున మత్కులిశము దాఁ,కినచో బలుకవడి వీనికిం దోడ వగుచి
ట్టునికికిఁ దగ హనుమంతుం, డనుపే రిచ్చితిఁ బ్రసిద్ధ మై పెం పొనరన్. 121

క. క[illegible]శము మొదలగునాయుధ,ముల నేమిట వీనియంగములు నిర్దళితం
బులు గాకయుండ నొసఁగితి, నలఘువరం బనియె దృక్సహస్రం బలరన్. 122

సీ. వారి నెయ్యెడల నీ వానరోత్తమున కాపద పుట్టనీనని యాదధిపతియు
నగ్ని నెన్నఁడును నీ యగచరాగ్రణికిఁ గీడొందంగనీనని హుతవహుండు

భూతగణంబులచేత నీహరిసత్త్వమునకు నెగ్గొనర నీ కనని శివుండుఁ
గాలదండమున నీ కపిముఖ్యునకుఁ జింత వంత రా నీనని యంతకుండు
తే. వరము లిచ్చిరి తక్కటిసురలు నిజము, హనుమ భావానురూపంబు లైనపదవు
లొసఁగి రిమ్మాడ్కి మారుతి నసదృశప్ర, భావుఁ గావించి పద్మసంభవుఁడు ప్రీతి.
చ. అనిలుని వీడుకొల్పి దివిజావళితోడ వియత్పథంబునం
జనియె నతండుఁ బుత్త్రుఁ గొని సంతస మందుచు నేఁగుదెంచి యం
జనకుఁ దదీయబాహుబలశౌర్యములున్ వరలాభముం గ్రమం
బున నెఱిఁగించి పోయెఁ గపిపుంగవుఁడున్ శిశుకేలిలోలుఁ డై. 124
క. మునిజనులయాశ్రమములకుఁ, జని చని యాగోపకరణచయ మెల్లను దు
ర్వినయమున గాసి చేయుచు, నునికి కలిగి వా రమందహుంకారములన్. 125
క. తనశక్తియు వరలాభం, బున వచ్చినపెంపు నుల్లమునఁ దలఁపక యి
వ్వనచరుఁడు నిజబలం బెఱుఁ, గనిగజజాతియును బోలెఁ గావుత మనినన్. 126
తే. బుద్ధిమంతుఁడు గావున వృద్ధతాప, సోక్తులకు స్రుక్కి దౌర్జన్య ముడిగి మెలఁగె
నితఁడు తనలా వెఱుంగనికతన మఱియు, వీరు లనఁ గొంద ఱిమ్మహిమ వినఁగఁబడిరి.
క. ఇనునరదముముందట వెను, వెనుకకు వెసఁ జనుచు శబ్దవిద్యాధ్యయనం
బొనరించె నాతఁ డొజ్జగ, హనుమంతుం బోల నలవి యగునె యొరులకున్.
తే. జనకుఁ డగుఋక్షరజసుండు సచ్చుటయును, వాలిఁ బట్టంబుగట్టినవానితమ్ముఁ
డై నసుగ్రీవుడత్తఱియౌవరాజ్య, భరముఁ దగఁ దాల్చియుండియెప్పవనతనయు.
క. చెలిఁ జేసి కొని ముదంబునఁ, గలసి మెలఁగుచుండి పిదపఁ గౌశికసుతుతోఁ
గలుపించి ఋశ్యమూకస్థలి కాతఁడు వోవఁ దోన చనియె నితండున్. 130
క. తనలా వెఱుఁగనికతమున, నినసుతునకు వశ్యుఁ డయ్యె నేడ్తైల సంక్రం
దననందనుభుజబలమ, ర్దనమునకుఁ గడంగఁ డయ్యె రఘువంశనిధీ. 131
చ. అనవుడు సమ్మదంబు దొలఁకాడఁగ నిక్కము నట్ల కాక య
వ్వననిధి దాఁటి లంకయును వానివనంబును గాసి చేసి నం
దనుఁ దెగఁ జూచి వచ్చినవిధం బది యల్పులచేతఁ దీరునే
జనకజఁ గాంతుమే యసమసాహసుఁ డీతఁడు లేక తక్కినన్. 132
క. అని లజ్జావనతుం డగు, హనుమంతుఁ గటాక్షవీక్షణాదరముదితా
త్మునిఁ జేసి దాశరథి యమ్మునిజనముం జూచి కేలు మొగుచుచు భక్తిన్. 133

అగస్త్యాదిఋషులు రాముని వీడ్కొని చనుట

క. మసలితిరి విచిత్రకథా, రసవృత్తిం దడ వెఱుంగ రాక యనుష్ఠా
నసమయ మయ్యె నభోమ, ధ్యసమీపంబునకుఁ దరణియరదము వచ్చెన్. 134
మ. విజయంచేయుఁడు నావుడున్ మునులు పృథ్వీనాథ యూహింప వి
శ్వజనీనుం డగునిమ్ముఁ జూపు సదనుష్ఠానంబు గాదే భవ

ద్విజయశ్రీ దమకోర్కిఁగా సుకృతముల్ వే భంగులం జేయునీ
ద్విజకోటిం బరికించి కొమ్మని కృతార్థీభూతచేతస్కులై. 135

క. క్రందుకొనఁగ నొక్కుమ్మడి, నందఱు దశవదనదమను నాశీర్వాదా
నందితుఁ జేసి యమందానందముఁ బొందుచుఁ దపోవనములకుఁ జనినన్. 136

క. తగ నెల్లవారిఁ బొమ్మని, జగతీపతి యచటు వాసి సమయసముచితం
బుగ నయ్యైయెడలకుఁ జని, పగలిటివర్తనము ప్రాజ్యపదవిఁ సలిపెన్. 137

తే. రాత్రియగుటయుఁ గార్యతూర్యత్రయాది,వివిధగోష్ఠీనోదముల్ వేడ్కనడపి
యతిమనోహరవాసగేహమున కేఁగి, నిరతిశయమోదమున సుఖనిద్రఁ జేసి. 138

చ. రవియుదయంబుకంటె మును రాజశిఖామణి మేలు కాంచె దా
నవకులమర్దనాంక సునినాదము లైనసురంగగీతముల్
వివిధగతిప్రవర్తన నవీనము లై సొగయింప మాగధ
ప్రవరులు పాడుమంజుమృదుభంగికి వీనులు దొత్త మేల్కనన్. 139

ఆ. అపుడు సముచితంబు లగుకరణీయంబు, లాచరించి రఘుకులాధినాథుఁ
డభిమతప్రసాధనాభిరామాకృతి, యై మహావిభూతి నతిశయిల్లి. 140

చ. కొలువున కేఁగుదెంచి నృపకోటియు మంత్రికదంబకంబు దై
త్యులుఁ గవులుం గవీంద్రులు సయోగులు వందిజనంబు లిష్టభృ
త్యులు మొద లైనవారలు నిజోచితభంగి సుఖోపవిష్టు లై
బలసి ముదంబునం గొలువఁ బ్రస్తవనీయసముజ్జ్వలస్థితిన్. 141

తే. చామరగ్రాహిణీకరచారుకటక, రశ్మిరాజినీరాజనరంజితుండు
భరతలక్ష్మణశత్రుఘ్నపరివృతుండు, నగుచు సామ్రాజ్యలక్ష్మిసొం పగ్గలింప. 142

సీ. పౌరజానపదాభిభాషణంబులు దగ నయ్యైతెఱంగుల నాదరించు
నుత్తమహాయదంతి సత్తమరథరత్నములు సూచి సవరణ లలవరించు
యోదవీరప్రకారోక్తిరూఢన ముద్ధతి కెడఁదలో నుల్లసిల్లు
నిఖిలవిద్యాగమనిపుణవిద్వజ్జనసంభావనంబుల సంతసిల్లు

ఆ. ననుదినంబు నిట్టు లభిమతబహువిధ, సముచితప్రవర్తనము లొనర్చు
చతివిభూతినుండి కతిపయదినములు, వోవుటయును రామభూవిభుండు. 143

పట్టాభిషేకమునకు వచ్చినజనకరాజు మొదలగువారిని రాముఁడు వీడుకొలుపుట

మ. జనకాదిక్షితిపాలలోకములకున్ సంభావనాపూర్వకా
ర్చన లర్థిం దగ నిచ్చి వీడ్కొలిపి మార్గక్షేమసంవాహనం
బొనరింపం దనతమ్ములం బనిచినం బ్రోద్దామసేనాసహా
ప్రనమద్భూమిభరస్ఫుటానమితశేషస్కంధు లై పోయినన్. 144

క. వనచరనిశాచరులమ,న్నన నిచ్చలుఁ గ్రొత్త గాఁగ నరపతి వారిం
గొనియాడుచుండఁ గతిపయ,దినములకుం దమ్ము లరుగుదెంచిరి మగుడన్. 145

ఉ. అచ్చట రాజు లిచ్చినయనర్ఘమణిప్రకరం బుపాయనం
బిచ్చిన వేలువేల ధరణీశుఁడు వారల నాదరించి మీఁ
తెచ్చినవస్తుకోటి గణుతింపఁ గృతార్థతఁ బొందె డెంద మే
నిచ్చెద వీరి కంచు నసురేంద్రహరీంద్రులఁ జూచి వేడుకన్. 146

ఆ. పురుషరత్నములనఁ బొందుట యుచిత మీ, రత్నములకు నని ధరావిభుండు
వారి కప్పు డొసఁగెఁ గారవ మేర్పడ, జాత్యరుచిరరత్నజాలకంబు. 147

క. వనచరులకు నసురులకుం, గనకాంబరభూషణములు గణనకు మిగులం
దనుఁ జేరఁ బిలిచి యిచ్చుచు, జననాథుఁడు వేలువేల సంభావించెన్. 148

ఆ. ఇవ్విధమున వారి కెల్ల సంప్రీతి యొ,నర్చి రామధరణినాథుఁ డర్క
తనయుతోడ నిట్టు లనియెఁ బ్రసాదవి, కాసలలితవదనకములుఁ డగుచు. 149

క. నీపురి కేఁగుము హరిసే,నాపరిపాలనము సేయు నయదక్షుఁడ వై
నాపిలిచినయప్పుడ సే,నాపరతంత్రత వహింపవలయుం జుమ్మీ. 150

క. అంగదుఁ బాటింపుము త,క్కుంగలయీసుభటకోటిఁ గొనియాడుము వీ
రిం గైకొంటిమిగాదె య,భంగుల యెప్పాట నరిది పనులకు నైనన్. 151

మ. అని సుగ్రీవునిఁ బ్రీతి వీడ్కొలిపి దైత్యాధీశ్వరుం జూచి యి
ట్లను లంకాపురి కేగు ధర్మమహితన్యాయంబు లోకంబు కీ
ర్తనసేయన్ భవదీయరాజ్యము చిరస్థాయిత్వముం బొందఁగా
మను నీబంధుల నీగి తేజమున సమ్మానింపు మెక్కాలమున్. 152

క. అని కారుణ్యజ్యోత్స్నా, జనకం బగుతనదువదనశశిమండల మా
తనినెమ్మనమ్ము సమ్మద, వనధిం బొంగింప నసురవరు వీడ్కొలిపెన్. 153

క. హనుమంతుఁ జూచి మత్కీ, ర్తనములు భువనముల నెంత దాఁక నడచు నీ
వును నంతకాలమును ని, త్తనువు విడువకుండు మనుచు దయ చిగురొత్తన్.

క. హిమధరణీధరతటసం,గమచారుమరున్నదీప్రకారసుభగతం
గమనీయంబుగఁ దద్వ,క్షమునం దొకహార మిడి యసదృశప్రీతిన్. 155

ఆ. తిగిచి కౌఁగిలించి యగచరసత్తము, సద్గుణములఁ దగిలి సంస్తుతించి
రఘువరేణ్యుఁ డాదరం బెలరారంగ, వికచవదనుఁ డగుచు వీడుకొలిపి. 156

క. తనుఁ బాయఁ జాల కందఱు, వెనుఁబడుట యెఱింగి ధరణివిభుఁ డొండొరునె
మ్మనము మఱుఁగు చుండఁగ ని, వ్వనటకుఁ బనియేమి యనిన వారతిభక్తిన్.

క. ధరఁ జాఁగి మ్రొక్కి తమతమ, పురములకుం జనిరి రామభూపాలుండున్
భరతాద్యనుజసమేతము, పరిపాలనచేసె రాజ్యభారంబుఁ దగన్. 158

ఆశ్వాసాంతము - (ప్రథమావిభక్తి)

చ. శరదభిరామచంద్రరుచిజాలసఖత్వసముల్లసత్పయ
శ్శరనిధిగర్వచర్వణవిశారద మేదురకీర్తిపూరభా

సురలహరీకదంబపరిచుంబితపూర్వమహీభృదస్తభూ
ధరమలయాభిధానగిరిదైవతపర్వతమేఖలుం డిలన్. 159

క. ఫలితామరతరుశాఖా,తులితభుజుం డఖిలదిగ్విధూమస్తసము
జ్జ్వలదీధితిశాసనమణి, కులదీపక రాయగండగోపాలుఁ డిలన్. 160

మాలిని. చిరవితరణలీలాశీలుఁ డుత్సాహవిద్యా
పరిణతదృఢసంగాభంగుఁ డక్షీణపుణ్యో
త్కరపరిచయశిల్పాకల్పుఁ డాభోగశుంభ
ద్ధరణివలయరక్షోదక్షుఁ డబ్జాక్షుఁ డుర్విన్. 161

గద్యము. ఇది శ్రీమదుభయకవిమిత్త్ర కొమ్మనామాత్యపుత్త్ర బుధారాధనవిధేయ తిక్కననామధేయప్రణీతం బయినయుత్తరరామాయణం బనుమహాకావ్యంబు నందు సప్తమాశ్వాసము.

శ్రీరస్తు

నిర్వచనోత్తరరామాయణము

అష్టమాశ్వాసము

పతిగౌరీపతివా
ణీపతిలీలాచతుర్థనిజవర్తనుఁ డి
ష్టాపూర్తనిరతమతి కరు
ణాపూర్ణుఁడు మనుమసిద్ధినరవరుఁ డెలమిన్.* 1

క. అంత నొకనాఁడు నృపుఁ డత్యంతమహిమఁ బెద్దకొలువునం దున్నయెడన్
వింతయినకొన్నివచనము, లెంతయు మధురములు గాఁగ నిట్లనెఁ జదలన్. 2

కుబేరపుష్పకము రామునియొద్దకు వచ్చుట

ఆ. ఏను బుష్పకంబ మానవాధీశ్వర, నీవు పరమధర్మనిపుణబుద్ధి
నపుడు నన్నుఁ గిన్నరాధిపుపాలికిఁ, బోయి యతనిపంపు సేయు మనుడు. 3

మ. భవదాజ్ఞం జని యాధనేశుఁ గని సేవం బెప్పుడుం దొంటియ
ట్ల విధేయాత్మతఁ జేయ నన్నుఁ బనిచెన్ లావణ్యవారాశి దా
నవవిధ్వంసనుఁ డాశ్రితాపదుదయోన్మాథక్రియాశాలి రా
ఘవచూడామణి రామదేవుఁడు గృపాకల్పాత్ముఁ డై నావుడున్. 4

శా. ఆతం డచ్చెరువాటు సంతసము వక్త్రాబ్జంబునం దోఁపఁగా
నాతో నిట్లని పల్కె రామధరణీనాథుండు లోకత్రయం
బాతంకం బెడ నుజ్జగింప సుర లత్యానందముం బొంద దు
ర్జాతుం బంక్తిముఖున్ వధించి కొనియెన్ సర్వంబు లంకాపురిన్. 5

క. నీవును నం దొకసరకా, భూవల్లభునకు వినోదమునకును బాత్రం
బై వలసినచోటులకుం, బోవలఁతివి నిన్ను నిందుఁ బుత్తేఁ దగునే. 6

చ. అదియునుగాక లోకములనన్నిటిఁ గావఁ దలంచి దుష్టదు
ర్మదఖరదండమండనపరాయణులై చనునట్టివారి కి
ట్టిది దగుఁ గాక పూని యొకకోటిం గడతేర్పఁ గడంగలేక యి
ల్లిదు లగువారి కేటికి సలీలవిహారము వేడ్క సేయఁగన్. 7

ఉ. కావున నెల్లభంగులను గ్రమ్మఱఁ జయ్యనఁ బోయి రామధా
త్రీవిభునొద్ద నిల్వుము మదీయహితం బిది యేను బంపఁగాఁ

---

* ప్రథమావిభక్తి.

బోవుట నెగ్గు లే దతఁడు ప్రోచ్చెము సేయక సమ్మతించి సం
భావన సేయు నన్ను జనపాలక సమ్మద మంది వచ్చితిన్. 8

క. పనిగొనుము నన్నుఁ గైకొని, యనునప్పలుకులకు మానవాధీశుఁడు సం
జనితబహుమానుఁ డై యి, ట్లనియెం బుష్పకవిమానమానందింపన్. 9

క. ఏవలన నుండి యైనను, నావలసినయపుడ గ్రక్కున జను దేరం
గావలయుఁ దలఁచునంతకు, నీవల నెట్లట్ల తిరుగు నిఖిలజగములన్. 10

క. సిద్ధులగమనంబులకు వి,రుద్ధముగాఁ జనకు మానవరోషంబులు స
ద్బుద్ధులకుఁ దగమి యొటఁగి జ,గద్ధిత మతి సంచరింపు గౌరవ మొప్పన్. 11

తే. అని మహీపతి ముక్తాయతాక్షతములు గంధపుష్పంబులును గొనిగొనివమున
మన్ననకుఁ దగుదివ్యవిమానమునకు, నర్చనము నిచ్చి వీడ్కొల్పనదియుఁ బ్రీతి.

క. తన కిష్ట మైనయెడకుం, జనినయనంతరమ రాజసత్తముతో ని
ట్లనియె భరతుండు పరిజను, లనుమోదరసానుభావితాంబుధిఁ దేలన్. 13

భరతుఁడు రామునిఁ బొగడుట

ఉ. చోద్యముగా నమానుషవచోరచనల్ విలసిల్లె నెంతయుఁ
హృద్యము గాఁగ నామయవిహీనత నొప్పెఁ దపఃప్రకర్షముల్
మాద్యదరాతిసంచరణమార్గము లెల్లను మాసె నెందు సా
వద్యులు లేరు బాలమృతివాదము లేదు ధరిత్రి నెయ్యెడన్. 14

చ. కొడుకులఁ గాంచి రంగన లకుంఠితసిద్ధులఁ బొందెఁ గర్షముల్
గుడువఁగఁ గట్ట నెల్లజనకోటికి నేమిఁ గొఱంత లేద యి
ప్పుడు భవదీయరాజ్యమున భూవరకుంజర సౌఖ్య మంది యి
ప్పుడమికి నిన్ను శాశ్వతవిభుండుగఁ గోరెద రెల్లవారలున్. 15

క. అనవుడుఁ దమ్మునిపలుకులు, విని మది ముదమంది మోము వికసిల్లఁగ నా
తనిఁ బ్రీతి నొందువీక్షణ,మున సీతావల్లభుఁడు ప్రమోదితుఁ జేసెన్. 16

ఆ. పుష్పకప్రసంగమునఁ దనుఁ గొనియాడు, భరతు నివ్విధమున భరితపరమ
హర్షుఁ జేసి సమయ మగుడు నాస్థానమం,డపము వాసి చనియె నృపవరుండు.

శ్రీరామునివినోదవిహారము

ఉ. నిచ్చలు నిత్తెఱంగున ననింద్యచరిత్రుఁ డనేకభంగులన్
వచ్చినవిన్నపంబు లనివారణమై విని నిశ్చయంబుగా
నిచ్చునదుత్తరంబులకు నెల్లజనంబులు సంతసిల్ల రా
లచ్చి నహీనసద్గుణకలాపములం దగిలించె దక్షుఁ డై. 18

చ. ప్రజ ననురాగ మొందఁ బరిపాలనసేయు నరేశ్వరుండు దో
ర్విజితవిరోధి యై తుదిని వేడ్కమెయిన్ విహరించు నెందు నా

ర్యజనులు మెచ్చఁగా నరసి యాదిమునీంద్రనిబద్ధనీతివా
క్యజనితకౌతుకుం డగుచు నమ్మనుజేంద్రుఁడు సమ్మదంబునన్. 19

క. రమణీయస్థలముల హృద్యము లైనపదార్థములఁ బ్రియాసహితవిహా
రము సలుపు నుచితపరివారము నాగరికంబునను సరసమధురముగాన్. 20

ఉ. వేడుక నృత్త మాడుచుఁ బ్రవీణతమై గరువంపుఁ బన్నిదం
బాడుచుఁ జూచి యొండొరులయంగకముల్ మది మెచ్చి యుల్లసం
బాడు నెపంబు వెట్టికొని యాడుచుఁ బువ్వులవ్రేటు లాడుచుం
జేడియయుఁ విభుండు విలసిల్లిరి పొచ్చెము లేనిమచ్చికన్. 21

సీ. కలపంబు లభినవగంధంబులుగఁ గూర్చి తనువల్లిఁ గలయంగఁ దాన యలఁదుఁ
బువ్వులు బహువిధంబుగఁ గట్టి ముడి కొకభంగిగా నెత్తులు వట్టియిచ్చు
హారముల్ మెఱయ నొయ్యారంబుగా గ్రుచ్చి యందంబు వింతగా నలవరించు
మృగమదపంకంబు మృదువుగా సారించి తిలకంబు వెట్టి నెచ్చెలికిఁ జూపు

ఆ. జనకరాజతనయమనము దలిర్పంగ, వివిధనిపుణలీల వెలయ నిట్లు
చతురముగ నొనర్చు సౌభాగ్యసారాభి, రామమూర్తియగుచు రామవిభుఁడు.

మ. ప్రణయక్రోధముఁ దాన యొక్కమెయి సంపాదించుఁ బాదాంబుజ
ప్రణతిం గ్రమ్మఱఁ దీర్పు నేర్చి ధరణీపాలుండు సాకూతభా
షణముల్ వీనుల నించు మన్మథకళాస్వాతంత్ర్య మానంద పూ
రణమార్గంబునఁ జెల్ల నిచ్చు రమణీరాగాబ్ధిపూర్ణేందుఁ డై. 23

సీతారాము లుద్యానవనమున విహరించుట

చ. ఉపవనదేశకేళిజనితోత్సుకతాభరితాంతరంగుఁ డై
నృపుఁడు సఖిసమేతధరణీతనయాసహితంబు గాయకా
దిపరిజనంబుతోఁ జని తదీయసమీరుఁడు దన్నుఁ గానరా
కపగిది వీచినం గొలువు గైకొని యింపెద నాదరించుచున్. 24

క. చొత్తెంచిన వనపాలిక, మత్తమధుపములకుఁ దప్పిమధుభరితం బై
క్రొత్తావి గ్రమ్ము నరవిరి, గుత్తి విభున కిచ్చె వినయకుంచితతను వై. 25

చ. జనపతి యందఁగా వెఱచుచాడ్పున జానకిఁ జూపి కానుకల్
గొనఁ దగువార లుండ మనకుం జను నే యని చేయి వాయఁ బె
ట్టిన వనపాలికాకరపుటీకలితస్తబకంబు పుచ్చె మె
ల్పున సతి లేఁతనవ్వునఁ గపోలతలంబులఁ గాంతి వింతగాన్. 26

క. తరుపోతలతాకృత్రిమ, సరిదంబుజషండకేళిశైలముల మనో
హారము లగు నెడలఁ గ్రీడా, పరతంత్రాత్ము లయి లలితభంగిఁ జతురతన్. 27

చ. అరవిరు లివ్వి యెక్కుడుగ నారసి మేలుగ నేటి కోయఁగా
వెవరు లివ్వి [illegible] కదువేగము నెజ్జకుఁ జాలఁ గందునం

తొరయనియట్లు కెంజిగురుఁ బ్రోవడఁ గూర్తురు చూత మంచు న
న్నరపతియుం దలోదరియు నర్మవచోరచనార్ద్రచిత్తులై. 28

చ. అలరులఁ గోయుచున్ మధుకరావళిఁ జోపుచుఁ గీరపోతకం
బులపలువాలుమాటలకుఁ బొంచుచు సంచలఁ బట్టఁ దారుచున్
లలితమయూరనర్తనవిలాసముఁ జూచుచు బోటిపిండుతోఁ
గలయుచుఁ బాయుచున్ బహుళకౌతుకవృత్తి రమించి రెల్లెడన్. 29

సీ. తీగెయుయ్యెల లెక్కి తూఁగియాడుచుఁగూడి పాడెడుమత్తాలి బాలికలను
బలుకులతోడన యలవడఁ దొడఁగియు నేరనికీరకుమారికలను
నింపారు లేఁదూడు లేఁత పిల్లలకుఁ బెట్టుచు నున్నహంసకుటుంబినులను
ఫలరస మొండొంటి కెలమిఁ జంచుల నించు తఱిఁ జొక్కుకోకిలదంపతులను
తే. జూచిచూచియొండొరులకుఁజూపిచూపి, చెలుల కెఱిఁగించికొనియాడి చెప్పిచెప్పి
చిత్తహారివిహారసంసేవఁ దగిలి, యుల్లసిల్లిరి వనితయు వల్లభుండు. 30

ఉ. అల్లవె లెస్సపువ్వు లని యందనిగుత్తులదిక్కు సూపి తా
నల్లన చేరి నేను నెగయ న్నిను నెత్తెదఁ గోయు మంచు భూ
వల్లభుఁ డాదటం బొదివి వామవిలోచన నెత్తెఁ దత్తనూ
వల్లికతోన మైఁ బులకవర్గము కాముఁడు నారు వోయఁగన్. 31

చ. నవకపుమావిమోకలఁ బెనంగినతీవలు వేడ్కఁ బెంపఁ బ
ల్లవములసెజ్జ లుల్లముల లజ్జ లడంపఁగఁ దేఁటితండముల్.
దివుటల ముంపఁగా సమదలీల మనోజవినోదసక్తులై
యవసరసేవ మెచ్చి మలయానిలు సౌరభధన్యుఁ జేయుచున్. 32

ఆ. ఇవ్విధమునఁ బతియు నెలనాఁగయును వివిధప్రకారలీలఁ దగిలియుండఁ
జెలులుఁ గేలివనము గలయంగఁజొచ్చి నెమ్మనములందుఁ గోర్కెకొనలు నిగుడ.

చ. అలరులు గోయుచోట మధుపావళి మ్రోఁతకు ముగ్ధ లుల్కినం
గలకల నవ్వుచుం దొలుతఁ గైకొని మవ్వపుఁదీగె లాగి పు
వ్వు లొరులు గోయ నింకఁ దలఁపుం డని యొప్పుగ జంకె సేయుచున్
లలిఁ దమలోన మత్సరములం దుదికొమ్మలగుత్తు లందుచున్. 34

సీ. మావిలేమోకలమవ్వంపుఁదీవలఁ బెన్పొందఁ బెండ్లిండ్లు సేసి చేసి
పలుదెఱంగుల క్రొవ్విరుల నేర్పవాటించి తొడవులు గావించి తొడివితొడివి
పతులను బ్రియలఁ గా భావించి పొదరిండ్ల నిక్కలుగాఁ జేసి యేఁగి యేఁగి
చెట్టుపల్ నెఱయని చిలుకబోదలఁ బట్టి తెచ్చి బిడ్డలుగఁ జన్నిచ్చి యిచ్చి
తే. పొదివి పుప్పొళ్లు సల్లియుఁ బువ్వుఁ దేనియలఁ బదంపడి తడిపియు నలి వసంత
మాడి యాడి యుద్యానవిహారలీల, సలిపి రంభోరుహానన లెలమి మిగుల.

చ. నినుపు లొకర్తుచేతఁ గమనీయలతాంతము లున్న నొక్కెడం
గనుఁగొని ముగ్ధ యొక్కతె వికాసిని యై నవకంపుఁదీఁగెఁ బా
సినయెలగొమ్మగుత్తి సవిచేరి నయంబునఁ బట్టి కోయఁ జూ
చిన నగి యల్ల నవ్వనది సిగ్గుపడం గని యార్చి రందఱున్. 36

మ. కుచముల్ వాతెడినీటిమీఁదివిలసత్కోకంబులం గ్రేణి సే
యుచు నుండన్ మెడ యెత్తి పాదయుగళం బూఁదంగ బాహాలతల్
పచరింపం గరమూలకాంతి నిగుడన్ భావంబు రంజిల్లఁ బా
డుచుఁ గ్రీడించిరి పువ్వుఁబోఁడులు లతాడోలాకళాప్రౌఢులన్. 37

సీ. చిగురాకు గెంగేలి చెలిమి యొనర్పంగ మవ్వంపులేఁబొదల్ మలఁచిపట్టి
పెఱచేతినఖపంక్తి గిఱికొని చెన్నొంద నెగయుదీప్తుల విరు లినుమడింప
గురులుగన్గవమీఁద నెనసిన నెమ్మొగ మడ్డ మంకించి చూ పలవరించి
తనుగెంపు గడచని దళములు సడలఁ బువ్వులు గోయ నొల్లకతొలఁగ నెత్తి
తే. యదరునెత్తావిపాలివోని యలరులేఱి, మెలపునలవాటునెడఁదల మేకొనంగఁ
బ్రణయసఖులకుఁగన్నులపండువగుచుఁ, జతురముగనొర్తుపుష్పాపచయముచేసె.

క. చెలిచెక్కుచెమట యొక్కతె, యలరులఁ గొనితుడువ రెంటి యందలిమెఱుఁగుల్
పొలివోవుట సరి యై యిట్టలముగ నొండొండ రాయుటయు జిగి దఱిఁగెన్.

ఆ. వనజవదన లిట్లు వనకేలి సలిపి చాలించి జలవిహారలీలఁ గోరి
జనకరాజతనయ సముచితముగఁ జేరి, యిష్ట మెఱుకపడఁగ నిట్టు లనిరి. 40

ఉ. నీదుకృపాకటాక్ష మను నీరజషండమునందు నిర్భరా
హ్లాదముఁ బొందఁగా వనవిహారపరిభ్రమవృత్తి యొమ్మెయిన్
ఖేదము సేయ లేకునికి కిం గమలాకరకేలిమీఁద లే
దాదర మించుకేని నలినాయతలోచన మాకు నిత్తఱిన్. 41

చ. అనుడు విదేహరాజసుత యల్లన నవ్వ దొలంకుదృష్టులం
గనుఁగొనియెన్ సముల్లసితఘర్మజలాంకురజాలకంబు చె
న్నున విలసత్సుధాకణమనోహర మైనశశాంకబింబమో
యనఁ జెలువొందురామవిభునానన ముల్లము పల్లవింపఁగన్. 42

క. చెలులచతురోక్తిరచనకు, నలినాయతనేత్ర నెమ్మనము విలసిల్లం
గొలన విహారము సలుపం, దలఁచినఁ బతి కౌతుకంబు దనమదిఁ గదురన్. 43

సీతారాములజలవిహారవర్ణనము

క. అనుచరుల నడిగి యడిగియుఁ, బనిగొండ్రే వలయునెడలఁ బ్రభువులుపొద లెం
డని కమలవనము తెరువునఁ, గొనిపోవఁగ జానకియు సఖులుఁ జని రెలమిన్. 44

చ. చెలువగునాననాబ్జముల చేరువఁ గుంతలభృంగమాలికల్
మెలఁగ వళీతరంగములమీఁద ఘనస్తనచక్రయుగ్మకం

బులు విలసిల్లఁ గూడుకొని పొల్తులు పద్మినిపొంత వింతసొం
పొలయఁగ వేడ్కమై నరిగి రొండొకపద్మినిఁ బోలి లీలతోన్. 45

తే. అందఱకుమున్న సలిలవిహారమునకుఁ, గడఁగియొక్కర్త గ్రక్కునఁ దొడవులూడ్చి
నెలఁతుకలమొత్తమును పచ్చవిలుతునకుఁ గ, టంపపొదిలోనిబరిగోలయట్టులుండె.

చ. పొలయుసమీరణంబు నిసుపుందనుపుం దగ నింపునెమ్మనం
బుల నొకయింపుఁ బెంప రతిబోటులు విభ్రమ మొప్ప వీఁగుఁజ
న్నులపయిఁ గేలమర్చుచుఁ దనూలత లించుక గొంకఁ గుంతలం
బులు మెల పొందఁగాఁ జెవులపొందునఁ జేర్చుచుఁ గూడి వేడుకల్. 47

క. మగుడఁబడి కరళు లక్కడ, నిగుడఁగఁ దనుపారుకొలని నీరు పులకముల్
నెగయించుచుఁ దొలుసోఁకున, సొగయింపంగూడి యాడఁజొచ్చిరి సుదతుల్. 48

సీ. నుసఁగాంతి దొలఁకెడుఘనకుచయుగళంబు లదరంగఁ జిలుకుల నాడి యాడి
మెఱుఁగులు దూఁగెడు మృదుకరవల్లిక లల్లాడఁ జిల్లుపోరాడి యాడి
జిగితొలం కెసఁగెడు మొగములునిక్కుచు నడఁగుచుండఁగ నీఁదులాడియాడి
మిం చెల్లదిక్కులు ముంచి చెల్లెడుమేను లలసి క్రాలఁగ నోలలాడియాడి

తే. యోలి నిలుచుచుఁ గరళులఁ దేలి చనుచు, మునిఁగిపోవుచు నొర్తొర్తు ముంచిపట్టి
లోఁతునకునొయ్యఁ దిగుచుచు సీఁతలేని, యచట మిన్నక యీఁదుచు నాడిరర్థి.

చ. ప్రియమునఁ దూఁగి యాడుభ్రమరీతతిసోఁకునఁ జక్రవాకికా
చయమున మందహంసికలసందడి ముం జెలువొందుకంటె న
న్నియు నెడగాఁ దొలంగినను నీరజషండము పొల్చె విన్నగా
క యువతు లాటమైఁ జెలఁగుక్రందున నొందినక్రొత్తసొంపునన్. 50

చ. తరఁగలతూలుచందమునఁ ధమ్ములకమ్మనితావి హంసికా
విరుతములన్ సమీరణము వీచునయంబున నీరియింపునం
జిరతరసౌఖ్యసంపదలు సేకుఱఁ గైకొని తారతార య
త్తరుణులయింద్రియంబులు ముదంబునఁ జొక్కుచు నుండె నత్తఱిన్. 51

ఉ. తుమ్మెదపిండు మెండుకొని త్రొక్కిన తేకులసందుసందులం
గ్రమ్మి చలత్తరంగశిఖరంబులఁ దూలెడుతమ్మిపుప్పొడు
ల్గ్రొమ్ముడు లూడి క్రమ్ముపొదిలోపల నొక్కొకచోటఁ గెంపుచం
దమ్మునఁ జెన్ను చేసె వనితల్ గమలాకర కేళి సల్పఁగన్. 52

సీ. కలయ నెల్లెడ నాడుక్రందునఁ బడి నీరి మీఁదదాఁటెడుగండుమీలతోడ
మక్కువఁ దేఁకువ దక్కి లోఁ దవిలి యాడెడుచక్రవాకుల గెడలతోడఁ
దిరుగుడుపడి తూఁగుతరఁగలు దాఁకి యల్లాడెడునంభోరుహములతోడఁ
వనజంబు లొల్లక వచ్చి యూర్పులతావి యన్నునఁ జొక్కెడు నళులతోడఁ

తే. గ్రాలుకన్నులు వలిచన్నుఁ గవలుఁ దెలివి
మొగములుఁ గురులు బంధురముగను బెరసి
చూడఁ దడఁబాటుగా జలక్రీడ సలిపె
నెలమి మనముల నెలకొనఁ జెలువపిండు. 53

క. చేయిచ్చి యబల నధిపతి, తోయజషండంబు సొరఁగఁ దోకొని చనఁ జే
దోయి పులకించెఁ గనుఁగవ, దో యలరుచు బెరసెఁ గోర్కితో నెదగూడెన్.

క. పొలఁతుక లోఁతని చొరఁగా, నలుకుచుఁ బిఱిఁది కడుగు లిడ నప్పటిదృగ్గీ
ప్తులక్రందు సెందుసందడి, పొలపంబును నధిపుచుల్లమున కిం పొసఁగెన్. 55

క. కొలను సనఁ జొచ్చి యిది లోఁతల యిది యని క్రమ్మఱంగ నరిగి విభుం డు
త్పలదళలోచనఁ దోకొని, మెలపున మగుడఁ జని లీలమెఱయ నాడుసెడన్. 56

సీ. కరయంత్రధారలఁ గప్పక పొరిఁ బొఱి విభుమీఁదఁ జూడ్కులు వెల్లి గొలుపు
లీల నంబుజముఁ గెంగేలఁ దెమల్పక ధరణీరమణుపాణితలము వట్టుఁ
దను పారునీటిపైఁ దను విడి నలిఁ గ్రీడ సలుపక రాగరసమునఁ దేలు
గొలఁకుల నాడునారులపజ్జఁ బోవక శృంగారచేష్టలఁ జెంది క్రాలు
తే. సలిలకేలికి నొలసియు నొలయ కిట్లు, ప్రాణవల్లభుమీఁదికిఁ బ్రాఁకి వేడ్క
నలమియలమిమైఁ బెనఁగొన నతనియండ,నిలిచివిహరించుచుండె నన్నలినవదన. 57

చ. కలయఁ జరించు తేఁటిపొదిఁ గైకొనఁ డాధవళాయతాక్షి వే
నలిపయిఁ జూడ్కి నిల్పు నలినంబులఁ జేకొనఁ డాలతాంగిచూ
డ్కులు మది మెచ్చు హంసికలకోమలనాదము లాలకింపఁ డా
వెలఁదిమృదూక్తినిస్వనము వీనుల నించు విభుండు వేడుకన్. 58

తే. చెలువచివురుఁగెంగేలఁగాశ్మీరజలము,నతివనగుమోమునను జందనాంబువులును
నెలఁతవేనలిఁ గస్తూరినీరు నయ్యె,నయ్యెడలకాంతిఁ బతికరయంత్రవారి. 59

క. తడిసి మెఱుఁగుఁబోఁగ రెక్కిన, పడఁతుకలలితాంగయష్టి పదనికి రాఁ బుల్
గడిగినమరుఖడ్గలతిక, వడువున మోహనవిలాసవైభవ మొందెన్. 60

చ. వెలఁదికి మోవికెంపు నెఱవేసలికప్పును దంతపంక్తి నుం
దెలుపును బేర్చి యొప్పెసఁగ నీళులపొందున నట్ల యొవ్వరిం
గలసిన వారివారి దెసఁ గల్గుగుణం బనుకూలవృత్తి ని
ర్మలమధురస్వభావులు సమగ్రవిలాసము పొందఁ జేయరే. 61

సీ. నెత్తమ్మిపుప్పొడి నెఱిసీర నిడుపుగాఁ బాపట సిందూరశోభంగిఁ బోయుఁ
జెందొవఱేకు మృగ్యందంబుగాఁ దీర్చి కమనీయముగఁ దిలకంబు పెట్టు
నిందీవరములబర్హిర్దళములు దుల్చి కర్ణావతంసముల్ గా నొనర్చుఁ
గుముదనాళము పుచ్చి కొని వేరుగా గిల్లి హారంబువడువున నలవరించుఁ

తే. కమలదళము మృణాళకాండమునఁ జేర్చి, యాలవట్టంబుగావించి। లీల మెఱయ
విసరు నల్లన రామభూ। విభుఁడు జనక, రాజనందనమున మను। రాగ మొంద. 62

చ. తమతమయంత నెచ్చెలులుఁ। దారును నెప్పటియట్ల యాటఁ జి
త్తము దనివోక వారిగెడఁ। దామరసాక్షియు రామదేవుఁడున్
సముచితలీల మై వివిధ। చారువిహారము లర్థి సల్పి రం
గము లభిరామరేఖ నవ। కాంతివిలాసముఁ బొంది క్రాలఁగన్. 63

ఆ. ఇట్లు కమలషండ। మిక్కడక్కడ వడ, నభిమత ప్రకార। హారిలీలఁ
గేలిసలిపి వేడ్కఁ। జాలించి వెడలిరి, విభుఁడు జానకియును। వెలఁదిపింఁడు. 64

క. జలసిక్తము లగునంగక, ములచెలు వొందారులభావ। ముల నత్యార్ద్రం
బులు సేయఁ బతియు నాతియు, నిలిచి పొలిచి రపుడు కమలి। నీతటభూమిన్. 65

క. కలిరుగతిఁ గాంతి మేనుల, జలకణములు గోరకముల। చందంబునఁ జె
న్నలవఱుపఁ గొలనివెలి నిం,తులు నిలిచిరి తీరలతల। తోఁ దడఁబడుచున్. 66

సీతారాముల లీలావిహారవర్ణనము

చ. వలయుతెఱంగునన్ విభుఁడు। వస్త్రవిలేపనమాల్యభూషణం
బులు దగఁ దాల్చి వందిజన। ముల్ చతురంబుగ సంస్తుతింప వా
రల నభివాంఛితార్థముల। రంజితచిత్తులఁ జేసె నెమ్మనం
బలర నలంకరించిరి వ। యస్యలు సీతయు రేఖవింతగాన్. 67

క. లలితకమనీయమహిమల, నెలనాఁగయు సఖులుఁ గలసి। యేతేరఁగ ముం
గల నడచి కంచుకులునుం, దలతల మనఁ బతియుఁ జతుర। తరముగ నడచెన్. 68

క. ఇమ్మెయి నిష్టవినోదము, లమ్ముదితయుఁ దాను రఘుకు। లాధీశుఁడు చి
త్తమ్ములఁ జిగురొత్తఁగ ని,త్యమ్మును సలిపె ననురాగ। తత్పరవృత్తిన్. 69

సీ. కర్పూరధూపాది। గంధసంవాసితాభ్యంతరరమణీయ। హర్మ్యములను
వర్ణచిత్రితపట। వర్గనిర్మితతిరస్కరిణీమనోహరా। గారములను
కోకిలకలహంస। కులమృదుమంజులారవరమ్యనవలతా। భవనములను
కృతమయూరలా। జితనిజాంగణచిత్రరంజితలీలాద్రి। కుంజములను

ఆ. బహువిధాభిరామ। విహరణస్థలములఁ, దత్తదంతరంగ। వృత్తితోడ
మనుజవిభుఁడు ప్రియకు। మదిముద మెలరార, లోలుఁడై మనోజ। కేళి నోలయు.

చ. ప్రమదము మూర్తమైనటులు। రాగము రూపు వహించినట్లు వి
భ్రమ మొడ లెత్తినట్లు రతి। రాజవిహారకుతూహలంబు దే
హముఁ దగఁ దాల్చినట్లు హృద। యంగమ మై విలసిల్లుచున్న యా
రమణిఁ బ్రమోదరూఢమద। రంజితఁ జేయు విభుండు ధీరుఁడై. 71

సీ. చూడ్కికి సందడి। సొరసీక యొందేనిఁ జూచు చాడ్పున నొప్పు। చూఱవిడిచి
తగవుమైసోపాన। మగుసునుఁబల్కుల నెక్కి నరసముల। నెలమి వడసి

తనదుమైదీవకుఁ । దావలంబుగఁ జేసి పులకలచిత్తంబు । నెల వెఱింగి
బెరసినమేవడిఁ । సరులగాయువు గని కన్నులచెన్ను న।నన్నుఁగాంచి

తే. సొగసి కౌఁగిట సోలెదు । మగువయంత, రంగ మావిష్ట మైనట్టు । లంద కలసి
తగులుదగిలించుటయును నొద్దఱకు సరియ, కాఁగ నధిపతి లలితాంగి । గవసె నర్థి.

చ. ఎడఁ బొలివోనివేడుకల । యేర్పడిసొంపున నంతకంత కె
క్కుడగుమదంబుపేర్మి రతికోర్కులు గొప్పలు వోవ నప్పుడ
ప్పుడ నలిఁ జేరినట్టులు విభుండును వారిజపత్రనేత్రయుం
గడపల లేని కేలితమకంబున నుల్లము లుల్లసిల్లఁగాన్. 73

సీ. ఎలమి నొండొరులకుఁ । దలయంపుబుగఁ జేయు బాహాలతలు జన్మ।ఫలము లొంద
నలి నొండొరులమీఁద । బొలుపారుకనుదోయి సుఖమూలఁ జొబ్బన।చూఱ లాడఁ
గాయ్వైన నొండొంటిఁ । గదిసినతనువులు పులకాంకురంబులఁ । బ్రోది గాఁగ
నిచ్చమై నొండొంటిఁ । జొచ్చినమనములు నినుపారునింపుల । నెలకొనంగఁ

ఆ. గడఁక లొండొరువుల । గడపఁ గేలిచతుర, రతలు వెలయఁ జూడ్కు।లతిశయిల్ల
సుఖముసొంపు నొక్క।సూటిన నడవంగ, సతియుఁ బతియుఁ గ్రీడ।సల్పి రర్థి. 74

ఉ. లేనినెపంబు వెట్టి మద।లీలకు నాఁక యొనర్చి మానముం
బూనినయట్లు సొరిదకుఁ । బుక్కిటిబంటిగఁ జేసి యల్కవే
షో నొకకారణంబుపయిఁ । బూని వెసం బయిపాటు మున్న గాఁ
దేనియ లుట్టఁ దేఱు జగ।తీపతి కుగ్మలి రాముఁ డింతికిన్. 75

సీ. అదరులు గదిరిన । నఱిముఱి వర్తిల్లు చెయువులక్రందునఁ । జిక్కువడుచు
నేర్పులు గడఁగిన । నిరతంబులై చెల్లు కామతంత్రంబుల । గళుకు లగుచుఁ
గోర్కి లేచినఁ దృప్తిఁ । గొనునింద్రియంబుల యక్కఱ దీర్పంగ । నడరఁ బడుచు
మెచ్చులు వచ్చిన । మిగుల నానందించు మనముల తలపోఁత । కనువుగొనుచుఁ

తే. దనివి వొందిన నల్లన । తలఁపు మగుడ, వేడుకలమోడఁ గొసరుల । వింతతమక
ములకు మొదలైనఁబొదలుచు । నెలఁతుకయును, మనుజపతియు నొనర్చిరి । మదనకేలి.

క. ఒండొరువులమదనకళా, పాండిత్యము మెచ్చుమియు నెపం బిడ నెపమై
యొండొరులకు నానంద మ, ఖండము గావించు రతము । గైకొంద్రు తగన్. 77

సీ. తూలెడునునుగురుల్ । దోలెంచు ఘర్మాంబువులఁ దోఁగి నుదుటపై । మలఁగుచుండ
లలిసొంపు పెంపునఁ । బొలయక కనుదోయి నానుచు నెడనెడ । మ్రానుపడఁగఁ
గుచములనడుమఁ దూఁ।గుచు నున్నహారము లల్లన చనుమొన।లందుఁ గ్రాల
బెడఁ గొంద నల్లాడు । తొడవులమెఱుఁగులు వెడలక యచ్చోట । గడలుకొనఁగఁ

తే. గేలికడఁక దోడ్తో నడఁ।గించి యవయ, వములు సడలంగఁ జేయుచు । వచ్చుచొక్కు
లేంతవమిఁ గ్రొత్తచెన్నొందు । లేమచంద, మధిపు డెందమానంద।మయంబు సేసె. 78

క. మఱపు ముసుఁగువడ వేడ్కలు, దెఱపులుగొని నిగుడ రెండుగ దెఱఁగులచేతం
బొఱవోవు నెమ్మనంబుల, నెఱి నిరువురు నలవరింప నేరరు రతులన్. 79

సీ. మానవనాథుఁ డుగ్గ్మలిఁ గౌఁగిలించుచో సడలుకేల్బిగియించు కడఁక లేమి
యతివ భూధవునధరామృతం బానుచో దొప్పవాతెఱ యంటుతోట్రుపాటు
నృపతి లేమను గేలి నిపుణత నొరయుచో వెడఁగులై చెయ్వులు వీడుపాటు
వామాక్షి మేదినీవల్లభుఁ గొసరుచోఁ గొదలు పల్కుల క్రియఁ గూడ కునికి
తే. యొండొరులచిత్తములనాఁటియొలయుచున్నఁ, జొక్కులెక్కుడు సేయంగ సోలమడరి
యిరువురును సౌఖ్యరసముఁ గరువు గట్టి, పోసిచేసినరూపుల పోల్కులైరి.

క. భూపాలుఁ డిట్లు మోదం, బే పారఁగ మోహములకు నెల్ల నివాసం
బై పాలించెను రాజ్యం, శ్రీపెం పభిరామముగ నశేషధరిత్రిన్. 81

సీతాదేవి గర్భము దాల్చుట

ఉ. అత్తల కెల్ల భూరివినయంబునఁ బంపు దగంగఁ జేయుచుం
జిత్త మెలర్ప నాథునకు సేయుచు బాంధవతుష్టి సేయుచున్
విత్తములన్ మహీసురుల వేమఱుఁ దృప్తులఁ జేయుచున్ మహో
దాత్తగుణాలి నొప్పె వసుధాసుత నిత్యశుభంబు పెంపునన్. 82

క. సమ్మదమున భూచక్రము, తొమ్మిదివే లేడు లేలి తుది రాముఁడు దా
నెమ్మనమున నిజకులము ధ్రువమ్ముగ సత్సుతులఁ బడయవలె నని తలఁచెన్. 83

ఆ. తొమ్మనూటిమీఁదఁ దొంబదితొమ్మిది, వర్షములకు నంత వసుధపట్టి
యతిథివిప్రదేవపితృతర్పణంబుల, గర్భమహిమఁ దాల్చెఁ గౌతుకమున. 84

క. అంత నొకనాఁడు లీలం, గాంతారత్నంబు నాథు కడ మెలఁగఁగ నే
కాంతంబునఁ గనుఁగొని యత్యంతమనోమోద మడర నతఁ డిట్లనియెన్. 85

సీ. చంద్రికపైఁ బర్వుచారువల్లిక వోలె వెలఁది నీయంగంబు వెలుకఁ బాఱె
హేమకుంభములపై నింద్రనీలములట్లు కాంత నీచను మొనల్ గప్పు మిగిలె
వెడవాడులీలారవిందయుగ్మముమాడ్కి సుదతి నీకనుఁగవ సోల మందెఁ
బెన్నిధిఁ గాంచినపేదచందంబునఁ బొలఁతుక నీకౌను పొదలుకొనియె
ఆ. లలన నీదుచెయ్వులలసంబు లయ్యెఁ బల్లవాంగి నీదుమందయానలీల
జడను దాల్చె గర్భసంపదకలిమి నీయందుఁ దేటపడియె నిందువదన. 86

ఉ. మొగ్గల మైనకోర్కి దుదిముట్టఁగ నుత్సవలీలఁ జూడ నా
కగ్గము గాఁగ వంశము సుధాంశుఁడు గల్గిన రాత్రివోలె నీ
విగ్గురుగర్భసంపద వహించియుఁ జెప్ప వదేమి నాపుడున్
సిగ్గును లేఁతనవ్వుఁ గదిరెం గమలాననముద్దుమోమునన్. 87

రాముఁడు కోరిక యడుగఁగా సీత గంగాతీరవనములకుఁ బోఁగోరుట

చ. తనమదిలజ్జ వాపి వసుధాపతి మేవడి దైనమాటపొం

దునఁ దగఁ జేరి కోరికలు । దోఁచు తెఱం గెఱుఁగం దలంచి య
ల్లన యడుగంగ సమ్మదవిలాసము నేత్రతఱి నెమ్మొగంబు నూ
తనరుచి నొప్పఁగా వికచతామరసానన వేడ్క నిట్లనున్. 88

శా. సింగంబుల్ మునిబాలకుల్ దిరుగుచోఁ । జెయ్వేది మోమియ్య సా
రంగంబుల్ దిరుగం దపోధనసతుల్ । రాజీవముల్ గోయుటల్
రంగద్వీచులఁ బద్మముల్ మెఱయ ధర్మప్రీతి మైఁ జూచుచున్
గంగాతీరముకానలోనఁ దిరుగంగాఁ గౌతుకం బయ్యెడిన్. 89

ఆ. అనిన రఘువరేణ్యుఁ । డమ్మాటలకు నియ్య,కొని లతాంగి నీవు । గోరినట్లు
చేయు టెంత పెద్దశీఘ్రింబ యచటికిఁ, బుచ్చువాఁడ ననుచు । నిచ్చ మెఱసి. 90

క. ఆసతికడ సరసంబుగఁ, బాసి నడిమికొలువునకు నృపాలుఁడు సనినన్
దాసి నిరంతరమును సే,వాసౌఖ్యముఁ బొందఁ బడయు వారలు ప్రీతిన్. 91

రాముఁడు నర్మసచివులవలన లోకాపవాదము నెఱుంగుట

క. పొడసూపి యుచితముగ నలు,గడ నల్లన చేరి కొలువఁగాఁ దగుమాటల్
వాడమినసమయంబునఁ బలి,పడుచుం బైదలను బోవఁ । బనిచి నయమునన్. 92

తే. ఫుల్లరాజీవదళములఁ । బోల్ల నేయు, వెడఁదకన్నుల నునుఁగాంతి । వెల్లిగొనఁగ
నర్మసచివుల మొగములు నగుచుఁ జూచి, వారిలో భద్రుఁ డనియెడువానితోడ.

శా. పౌరశ్రేణియు భూజనంబు నను సంభావించి కీర్తించునో
నేరం బున్నదుఁ డంచు లాఘవముగా । నిందించునో దీని నీ
వేరూపంబున వింటి విన్న తెఱఁ గొక్కింతేనిఁ బోనీక వి
స్తారం బొప్పఁగఁ జెప్పు మన్న నతఁ డుద్యత్ప్రీతిమై నిట్లనున్. 94

మ. జనకుం డానతియీఁ దపంబునకు నిర్గంతం గానకుం జన్న వెం
పును దుఃఖం బొకయింత లేక లవణాంభోధిం గళామాత్రఁ గ
ట్టినసామర్థ్యము దేవబృందమునకున్ । డెందంబుపై రాయనం
జనునాపం క్తిముఖున్ వధించినమహోత్సాహంబుఁ గీర్తింపఁగన్. 95

క. కలయంగ నెల్ల యెడలం, బలుమాఱును విందు ననినఁ । బ్రమదం బెసఁగం
గల దన్నరూప యిది నీ,పలుకులు మాకెక్క నని నృపాలుఁడు మఱియున్. 96

తే. తొలుత రాజ్యంబు సేయంగఁ । దొడఁగి మనము
వివిధవర్ణాశ్రమంబుల । వృత్త మరసి
యేలవరించుచోఁ గొందఱ । కహితమగుటఁ
గొన్ని మాటలు పుట్టక । యున్నె యనిన. 97

ఉ. ఈయనుమాన మేటికి నరేశ్వర మీపరిపాలనక్రియా
పాయము ధర్మనిష్ఠయుఁ గృపాగుణమున్ వినయంబు పెంపునున్

న్యాయవిశోధనంబును నియంత్రితసత్యవచోవిలాసముం
బాయక విఁదు నెందు నరిభంజన సూరిజనానురంజనా. 98

చ. అనవుడు భద్రుఁ జూచి ముదమందుచు రామధరాధినాథుఁ డి
ట్లనియె మదీయసంస్తుతులు నన్నియుఁ జెప్పితి కీడుమాట సె
ప్ప నగునో కాదో నాక ననుఁ బాపము సుట్టక యుండ నేమి గ
ల్గినఁ గలయంతవట్టును నకిల్బిషమానస చెప్పు మేర్పడన్. 99

క. అనుటయు నతండు వెలవె, ల్లనగుచు దండంబు గొందలం బందఁగ జె
ప్పను జెప్పకుండ నేరక, యనుమానముతోడ నిక్క డక్కడవడినన్. 100

ఆ. అధిపుఁ డింగితజ్ఞుఁ డై యితఁ డొప్పని పలుకు వినఁగఁ జెప్ప నలికియున్న
వాఁడు గొంకుఁ బాపవలయుఁ బొమ్మని తన, యెదఁ దలంచి యతనికిట్టు లనియె.

క. లోకులమాటలు సెప్పిన, నా కెగ్గగునే ప్రియం బొనర్పు హితుఁడ వై
నీకింత వెఱవ నేటికి, నేకాంతం బయినచోట నే నడుగంగన్. 102

ఆ. కీడు గాంచి మనల నాడెడువారల, నోళు లుడుపఁగా మనోముదంబు
నొందఁ గాన దీన నొండెగ్గు లే దని, తఱిమి యడుగుటయును వెఱపుఁ బాసి.

క. ఇతఁ డెటు సెప్పు నొకో నా, మతి గలఁగెడు జనులపనులు మఱవక యుచిత
స్థితి నడపుదు నని తలఁకెడు, పతి కాతం డెలుఁగు రాలుపడ నిట్లనియెన్. 104

సీ. ఎల్లలోకంబులు నెఱుఁగ నత్యంతదురాచారుఁ డైనదశాననుండు
చెఱఁ బట్టికొనిపోయి యఱముఱిఁ బెద్దకాలంబేనిఁ గేలివనంబులోన
నునిచిన నున్నయాజనకరాజాత్మజ నెడ నించు కేనియు నెగ్గు గొనక
ధైర్యంబు వాటించుతలఁపు వోవిడిచి మన్మథగోచరుం డయి మగుడఁ దెచ్చి

ఆ. యనుగలంబు నేసికొని యున్నవాఁ డని, యజ్ఞు లయినజనము లాడుచుండ
నెల్లచోట విందు నింతనిక్కువ మని, పల్కుటయును రఘునృపాలకుండు.

క. సుఱసుఱ దెందము సూఁడిన, తెఱఁగున నొక్కింత స్రుక్కి ధీరుం డగుటం
గొఱఁతవడ కుండ వినుటకుఁ, బెఱవారల కిట్టు లనియెఁ బ్రియవదనుం డై.

క. వీరలు నాసత్కీర్తియ, కోరుదు రేప్రొద్దుఁ గాన గురుదురితపరి
హారము సేయం దగు నే, నీరూపమ యగుట నిశ్చయింపఁగ వలయున్. 107

చ. అనుడు విషాద మంది విజయాదులు దేవ భవచ్చరిత్ర మ
త్యనఘము దీనిఁ జూచి చెడనాడఁగ నాలుకయెట్టు లాడు దు
ర్జను లగువారు కొందఱు విచారవిహీనత నిట్లు పల్కఁగా
విని విని వారిమాటలకు వేసరి యుండు మెప్డు నెల్లెడన్. 108

లోకాపవాదభీతుఁ డై రాముఁడు తమ్మునితో నాలోచించుట

ఉ. నావుడు మూర్ఛవచ్చినమనంబునకుం ధృతి యూఁత యిచ్చి సం
భావన వారిఁ బోఁ బనిచి పార్థివముఖ్యుఁడు దల్లడంబునం

దావుకొనంగ లేక తనకత్తముల నప్పుడ పిల్వఁ బంచి నా
నావిధచింత ముట్టికొనినన్ వెగ డందుచు నార్తమూర్తి యై. 109

ఆ. అధికవినయ మెసఁగ । నాభరతాదులు, నగరి కేఁగుదెంచి । నరవరేణ్యుఁ
డేకతంబు వీడు । వీకాడువగలచే, నందుచుండఁ జేర । వచ్చి వచ్చి. 110

సీ. తారలు లేనిసుధారోచియునుబోలె నొంటి యేలొకో నృపుఁ । డున్నవాఁడు
చిత్రరూపంబున । చెలువున నేలొకో పతిమూర్తి నివ్వెఱ । పాటునొందె
నాపరాధులఁ జూచు । న ట్లేలకో రాజు మనమీఁదిచూడ్కులు। మగుడఁ బెట్టెఁ
గౌముది పైఁ బర్వ । కమలంబుచాడ్పున విభుముఖం బేలొకో । విన్న నయ్యె

తే. ననుచునల్లనిమాటల । నక్కుమారు, లుత్తనము లేనియడుగుటలొండొరువుల
నడుగు చంతంత నిలుచుచునగ్రజన్ము,పాలి కేతెంచి భక్తిమైఁ । బ్రణతు లైరి.

చ. తగఁ బ్రణమిల్లినం దనదుతమ్ముల నందఱఁ జూచి వేఁడి పై
నెగయుకరంబులం గొని మహీపతి యుల్లన యెత్తి బొప్పవా
రి గడలుకొన్న నాఁగుచు శరీరము నేలకు వ్రాల వచ్చినన్
మగుడఁగ నిల్పుచున్ వెగడుమాటలు గుత్తుకలోనఁ బట్టుచున్. 112

క. ఈరాజ్యసంపదున్నతి, మీ రిచ్చినయదియ నాకుమీఁద విపత్సం
తారకులును జుట్టంబులు, మీఁర చెలులు మీఁర ధనము । మీఁర తలంపన్. 113

క. కావున నెయ్యది పుట్టిన, మీఁవలనన తెగువ యగుట । మీ కెఱిఁగింపం
గావలయు లోకజననిం,దావాదము తెఱఁగు వినుఁడు । తాత్పర్యమునన్. 114

క. అనుతనమాటకు మున్నీ, మనుజపతికి నింత యేమి । మాడ్కినొకో నేఁ
డనువగ డోలాందోళిత, మనస్కులై యున్నయక్కుమారులు వినఁగాన్.

ఉ. రావణునింట నుండఁగ ధరాసుత నే మరలంగఁ దెచ్చినం
భావన నేత కష్ట మనిపల్కిరి చూచితె లక్ష్మణా! మహా
దేవుఁడు బ్రహ్మయున్ మునులు । దేవగణంబులు మెచ్చ నయ్యోడం
బావకుఁ డిచ్చె నాకు సతిఁ । బాపపుమాటలు పుట్టె నిద్యోడన్. 116

ఉ. వేవురు నేల నేను బృథివీసుతచిత్తము పెం పెఱుంగనే
భూవలయంబు సంచలతఁ । బొందిన వారిధి మేర దప్పినన్
దేవనగంబు పాఁతగిలి । త్రెళ్లిన నం దొకకీడు గల్గునే
యావనజాతి నిట్లు నెడ । నాడిన నక్కట నోరు పుచ్చదే. 117

లోకాపవాదమునకై రామఁడు సీతను విడనాడ నిశ్చయించుట

ఉ. ఐనను మీకు నొక్కతెఱఁ । గస్ఖలితంబుగ నేను జెప్పెదన్
దానికిఁ గాదు నాక భువనంబులకున్ నను శుద్ధఁ జేయఁ డ
జ్ఞానకి నెల్లభంగుల నిజంబుగ నిప్పు పరిత్యజించినం
గాని యకీర్తి వాయ దటుగాదని నోళ్లలు మూయవచ్చునే. 118

క. జడమతు లయినజనంబుల, వెడమాటలు మాన్ప నిదియ । వెర వెబ్భంగిన్
సడికంటెఁ జావు మే లని, యెడిపలుకు దలంప వలదె । యిలఁ బురుషులకున్. 119

ఆ. పూని జీవితంబు । లైన మి మ్మైనను, వలయుచోట విడువ । వచ్చుఁ గాని
వర్తనంబు గౌరవం బొకయించుక, యైన విడువ దుస్సహంబు నాకు. 120

క. ఒకభంగిఁ బాపకొన రా, కొని మిథ్యాపింప యనుచు । నొండుదెఱఁగు మీ
రకుటిలచిత్తుల రై చూ, డకుఁడీ నామదికి సంకటం బిది యెల్లన్. 121

క. ఏ నెఱిఁగి యయిన నెఱుఁగక, యైనను నిత్తెఱఁగ నిశ్చయము సేసితి నా
యాన సుఁడీ నాకడ్డము, గా నొకపలు కైనఁ జెప్పఁ । గడఁగితి రేనిన్. 122

చ. అనవుడు వార లొండొరులయాననముల్ గలయంగఁ జూచి య
జ్జనపతి తెంపు వాపెనువిచారము చిత్తములం దొకింత యై
నను మొలతేర కవ్విధమునం దమనిశ్చయ మైన లేక యే
మనియును బల్కరాక తెఱఁగందఁగ వెండియు నాతఁ డిట్లనున్. 123

ఉ. సూక్ష్మముగాఁ దలంచినవిశుద్ధచరిత్రము దుఃఖహేతు వే
లక్ష్మియుఁ బ్రాణముల్ సరియె । లజ్జకు రిత్తవిచార మేటికిన్
లక్ష్మణ యెల్లి నీవు చటులస్థిరవాజులఁ దేరఁ బూన్చి యా
పక్ష్మలనేత్రఁ గోరికనెపంబునఁ దోకొని పొమ్ము కానకున్. 124

క. ఇమ్ములఁ జని గంగాతీ, రమ్ముతపోవనములందు । రమియింపఁగ నా
సమ్ముఖమునఁ గోరినయది, యమ్ముద్దియ నచటి కనుప । నగు సుకరముగాన్. 125

క. కొని చని వాల్మీకితపో, వనపరిసరభూమిఁ ద్రోచి । వచ్చెడి దయ్యం
గనకును నాకును నిదె విధి, యనుమానింపకుఁడు నిశ్చయం బైనయెడన్. 126

క. అని పలికి తనదు తెగువకు, ననుజన్ములు తలలు వాంచు । టనుమతి గాఁ గై
కొని వారి నిండ్లకును బోఁ, బనిచి యచటు వాసి ధరణిపాలుం డరిగెన్. 127

క. ధాత్రీపతి కనుజులకును, నేత్రంబులబాష్పవారి నిద్ర నుడుప నా
రాత్రి యొకభంగిఁ జనిన సు, మిత్రానందనుఁడు వంత । మిగిలినమదితోన్. 128

రాముఁడు లక్ష్మణునివెంట సీత నడవులకుఁ బంపుట

చ. దివసముఖోచితక్రియలు । దిగ్గన సల్పి సుమంత్రుఁ జూచి దా
నవకులమర్దనుండు రఘునాయకుఁ డెక్కు రథంబుఁ బూన్చు గా
రవమున దేవి నిర్జరతరంగిణితీరాంతఁ దపోవనంబులన్
వివిధవినోదముల్ సలుపు । వేడుక నాథు ననుజ్ఞ నేఁగెడున్. 129

ఆ. అనుఁడు నతఁడు గడఁక । నరదంబు సక్కఁగాఁ, బెట్టి ఘోటకములఁ గట్టి తెచ్చి
సవినయంబు గాఁగ । సౌమిత్రిముందట, నిలిపె నంత మేదినీవిభుండు. 130

క. అడ లడఁచి నెమ్మనంబున, వెడ తెలి వోడఁగూర్చి మాట । తేర్పడ కుండం
జిడిముడిపడక నయంబున, నెడమడు వొక్కింత లేక । యిట్లను సతితోన్. 131

చ. పొలఁతుక గంగచేరువతపోవనభూములు సూడ నీమదిన్
మొలచినకౌతుకంబు దుదిముట్టఁగ లక్ష్మణదేవు నిన్ను నం
దులకు మనోముదం బెసఁగఁ । దోకొని పొ నియమించితిన్ సము
జ్జ్వలమణికాంత మైనరథసత్తమ మెక్కుఁడు రమ్ము నావుడున్. 132

ఉ. అక్కట నాదువేడ్కకుచితానుచితంబులు సూడకే విభుం
డొక్కతలంపువాఁ డయి సముత్సుకతన్ నను దవ్వు పుచ్చఁగా
నిక్కము యియ్యకో లరయ । నెయ్యము తియ్యము గాదె యంచు నిం
పెక్కఁగ రాముడెంద ముడు । కెక్క రథంబు లతాంగి యెక్కెనన్. 133

ఉ. అత్తఱి నున్నధైర్యమున । కచ్చెరువందుచు జీవితేశుహృ
ద్వృత్త మెఱుంగమిన్ మదిని । దీనికి నమ్మట కుమ్మలించుచుం
జిత్తముఖేద మాననముఁ । జెందిన మాన్పఁగ లేక లక్ష్మణుం
డుత్తల మందు చున్న విభుఁ । డుగ్మలి కాతనిఁ జూపి యిట్లనున్. 134

ఉ. దూరము నాక ఘోరవనదుర్గతలంబులఁ గేలి సల్పఁగాఁ
గోరెదు భామలం బ్రియలఁ । గోరినయట్టుల పుచ్చు రాజులన్
ధారుణి నెందుఁ గాన మని । తా మును దీనికి నడ్డపెట్ట నేఁ
బోరితమాడి యిట్లు నినుఁ । బుచ్చుట కల్గినవాఁడు సూచితే. 135

క. అని తనమొగ మొప్పమి క్ష్మనుజేంద్రుఁడు నెపము దప్పి । మా టాడినఁ దా
నును దదనురూపవచనములను సంభాషణ మొనర్చె । లక్ష్మణుఁడు దగన్. 136

ఆశ్వాసాంతము.-(ప్రథమావిభక్తి)

ఉ. పుణ్యుఁడు భారతీవిభవపూతవికాసముఖారవిందలా
వణ్యుఁడు దీవ్రకోపదవవహ్నినిరర్గళదగ్ధశాత్రవా
రణ్యుఁడు మానినీహృదయరంజననైపుణరూఢరూపతా
రుణ్యుఁడు భీతివిహ్వలవిరోధిశరణ్యవరేణ్యుఁ డున్నతిన్. 137

క. దుర్జయవైరిధరాధిప, తర్జననిస్సాణగర్జితస్ఫురణుం డ
తూర్జితబాహాసంపదు,పార్జితవిఖ్యాతకలియుగార్జునుఁ డెలమిన్. 138

మాలిని. వితరణఖని యుద్య । ద్వీరశృంగారలక్ష్మీ
పతి రతివరలీలా । సంగకృత్సంగతాంగుం
డతులితమతివిస్తారాప్త దేవేజ్యుఁ డిజ్యా
ప్రతిదినపరితృప్తి । ప్రాప్తసప్తార్చి ధాత్రిన్. 139

గద్యము. ఇది శ్రీమదుభయకవిమిత్త్ర కొమ్మనామాత్యపుత్త్ర బుధారాధనవిధేయ
తిక్కననామధేయప్రణీతం బైనయుత్తరరామాయణం బనుమహాకావ్యంబునం
దష్టమాశ్వాసము.

శ్రీ ర స్తు

నిర్వచనోత్తర రామాయణము

నవమాశ్వాసము

వాణికి శ్రీపత
తీవేష్టితమూర్తి వసుమతీదైవతమో
దావహుఁడు కల్పకస్ప
ర్ధావిజితుఁడు మనుమసిద్ధిధరణీశుఁ డొగిన్.* 1

క. జననాథుఁ డుడుగరలు భూ,తనయమునం బలరఁ గట్టి । తగ నొప్పించెన్
మునివరులపత్నులకు నిమ్మని మణిమయభూషణాంబరాదులు ప్రీతిన్. 2

తే. ఇవ్విధంబునఁ దనతలం । పించుకంత, యైన జానకి యెఱుఁగనియట్లు గాఁగ
బాలతోడ విషం బిడుపగిది ననిచి, పుచ్చి రాఘవుఁ డుల్లంబు । నొచ్చి మరలె. 3

లక్ష్మణుఁడు గంగాతీరవనములకు సీతను దోడ్కొని పోవుట

చ. లలితగతిన్ సతోయకమలస్ఫుటమార్గమునన్ శరీరర
క్షులు వినయంబుతో నడపి । గౌరవ మొప్పఁగ భక్తి పెంపుమై
నలయక పంపు సేయుచు మహాశ్రమభూములు వీడుపట్టుగా
లలనఁ దగన్ సుమంత్రుఁడును । లక్ష్మణుఁడుం గొని పోయి రిమ్ములన్. 4

క. చని చని జనకతనూభవ,తనతనువున దుర్నిమిత్తతతి గలయఁగఁ దోఁ
చిన ని ట్లనియె సుమిత్రా,తనయునితో నెమ్మనంబు । దలఁకుచు నుండన్. 5

ఉ. తప్పక మున్ను గన్గొనువిధంబ యమంగళసూచకంబు లే
నిప్పుడు నాశరీరమున । నెన్నియొ కాంచితి నంతరంగముం
ద్రిప్పికొనం దొడంగెఁ బతిదిక్కున బంధులవెంట భృత్యులం
దొప్పమి యేమి వాటిలుట । కో వెఱ పయ్యెడు నాకు లక్ష్మణా. 6

క. అనవుడు నమ్మాటలు గీ,టునఁ బుచ్చుచు నతఁడు లలితకడోలాయతవీ
చినిచయసుభగాకృతి యగు, ననిమిషనదిఁ జేర నరిగె । నత్యంతధృతిన్. 7

ఉ. అయ్యెడ రేవుబోయలఁ బ్రియంబు మెయిం బిలిపించి దేవికిం
జయ్యన నోడ వెట్టు మని కాంతతఁ బిల్చి సుమంత్రుఁ జూచి నీ
వియ్యెడ నున్ను తే రనుచు । నింతిని డించినఁ బోతపాత్రపై
కొయ్యన పోవఁ దాను కని । యుత్తరణక్రియ నిర్వహించినన్. 8

---

* ప్రథమావిభక్తి.

ఉ. సంతస మందు చున్న రఘుసత్తము దేవికి లోకవాదవృ
త్తాంతము నన్ను దన్ బిలిచి యన్న తెఱంగుసు దత్తపోసనో
పాంతము గావునం దెలియఁబల్కఁ దలంచుచు నల్లఁ జేరి య
త్యంతవిషాది యై రఘువరానుజుఁ డాత్మ చలించు చుండఁగన్. 9

శా. నా కింకన్ మరణంబ కార్య మిటు లన్యాయప్రవృత్తాత్ముఁడై
కాకుత్స్థాన్వయదీపకుండు నను లోకత్యాజ్యుఁ గావించె నం
చాకాంతాతిలకంబుపాదముల పర్యంతంబుగాఁ బుణ్యగ
ణ్యాకారుం డిలఁ జాఁగి మ్రొక్కిన మనశ్శోకంపముం బొందఁగాన్. 10

ఉ. కారణ మేమి నన్ను దశకంఠకులాంతకుఁ డగ్గు వల్కెనో
నేరమి గల్గెనో యకట నిక్కము నా కెఱిఁగింపు మిట్టిదు
ర్వారమనోవ్యథం బొరయువాఁడవు గావు వివేకవిశ్రుతా
చారుఁడ వైననీ వని విశాలవిలోచన గారవించినన్. 11

ఉ. ఇత్తెఱఁ గాచరించుటకు నే నిది యేటికి నియ్యకొంటి నీ
యుత్తమురాలి నోఁ బలుక నోపఁగ వచ్చునె యంచు వెండియుం
జిత్తము గూడఁ దెచ్చుకొని చెప్పక పో దని నిర్ణయించి డ
గ్గుత్తిక వెట్టి లక్ష్మణుఁడు కోమలిఁ జూచుచు నశ్రు లొల్కఁగాన్. 12

రాముఁడు లోకాపవాదభీతుఁడై విడనాడినవృత్తాంతము సీతకు లక్ష్మణుఁ డెఱిఁగించుట

శా. ఏ నిం కేమని చెప్పుదున్ రఘుకులాధీశున్ జగం బెల్ల నీ
కై నిందింపఁగఁ జాల నొచ్చి యది మిథ్యావాద మైనన్ సమా
ధానం బేర్పడఁ జేయ కున్న నిజవృత్తం బెంతయున్ దూషితం
బై నీచత్వము రాక తక్క దని యూహాపోహసంవేది యై. 13

క. పురజనులభూజనంబుల, పరివారం బొందుభంగి బాయమి జీవ
స్మరణం బగుచున్న భవ,ద్విరహంబున కియ్యకొనియె విభుఁ డధికధృతిన్. 14

ఉ. ఏకత ముండి నన్ బిలిచి యేర్పడ నింతయుఁ జెప్పి తేరిపై
వే కొనిపోయి నీవు పృథివీసుత కోరినయట్ల కాఁగ వా
[1]ల్మీకులయాశ్రమంబునసమీపమునన్ మనకృత్యనిశ్చయం
బాకమలాక్షికిం దెలుపు మన్న నృపాలకునాజ్ఞ నేసితిన్. 15

క. ఆశ్రమ మల్లదె మునిచర,ణాశ్రయవు నిరస్తశోకవై యుండు జగ
ద్విశ్రుతి యగునీపతియును,నాశ్రమవిరహితుఁడ యింక నని పల్కుటయున్.

సీత తన్ను భర్త విడనాడినందులకై చింతించి లక్ష్మణునితో నయనిష్ఠురంబు లాడుట

క. తాలిమిఁ గోలుఁదులఁబోవని, వాలాయపుదిగులు గుండె వ్రయ్యఁ గదిరినం
గీలెడలినయంత్రము క్రియ, నేలపయిం బడియె మేదినీతనయ వెసన్. 17

1. వాల్మీకి-[illegible]. వాల్మీకున్-మ. సం.

క. పడి మూర్ఛిల్లి మగుడ నొక, వడికిం దెలివొంది బాష్పవారి గనుఁగవం
గడలుకొను చుండ వాతెఱఁ, దడుపుచు వెలవెల్ల నగుచుఁ దల్లడపడుచున్.

క. పలు కుడిగి పెద్దప్రొద్దా, కులస్మృతి మఱందిఁ జూచుఁ గొండొక నవ్వుం
దలయూఁచు ముక్కుపై నం, గుళమిడు వెఱఁగందు వగలకుం గొలువిచ్చున్. 19

ఆ. సందియంబువడ విచారంబునకుఁ జొర, మాఱు వలుక నొండు మాడ్కి సేయ
వెరవు గాక పిడుగు వ్రేసినయట్లైన, మాట కియ్యకొనుచు బోటిపలుకు. 20

క. అగుఁ గాక యట్లు చేసెద, జగతీపతిపనుపు నేసి చను నీవును నీ
తెగువ రఘుపతికి నీకుం, దగ వఁట యే ననెడి దేమి తమ్ముఁడ చెపుమా. 21

సీ. అఖిలధర్మస్థితి నపచారి యందునే యౌవనంబునఁ దప మాచరించెఁ
గరుణాసముద్రుఁడుఁ గాఁడందునే యట్టి యపరాధిఁ గృతకవాయసముఁ గాచె
నాశ్రితరక్షమై నర్తిలేఁ డందునే పగతుతమ్ముని రాజ్యపదవి నిల్పెఁ
బాటించి నన్ను సంభావింపఁ డందునే నాకుఁ గా నెన్ని యత్నములో చేసెఁ

తే. బతి జనించినకొలెను బరహితైక, లోలమతి యొడల్ సిదిమినఁ బాలు వచ్చు
నాతఁ డిదికార్య మని నిశ్చయంబుచేత, నాయభాగ్యంబ యొండొక వేయునేల.

క. ఇడుములు గుడువఁగ బుట్టిన, యొడలిది యిటు లొప్పుఁ గాక యొద్దులు నాచేఁ
బడిరి తొలుభవమునం దిప్పుడు తత్ఫల మంద కున్నఁ బోవునె నాకున్. 23

ఉ. ఉల్లము పొక్కనెవ్వగలకోటఱి యే మరణంబు గోరినం
జెల్లదె జాహ్నవీసలిలసేచన మూర్ధ్వగతిప్రదంబు సం
ఫుల్లయశోభిరామ రఘుభూపతివంశము నిల్చునంతలో
నొల్ల దురంతదుఃఖముల కోర్చుట మేలు దలంచి చూడఁగన్. 24

చ. అతులితపుణ్యమూర్తు లగుసత్తల కెల్లను నేను భక్తి మ్రొ
క్కితి నెఱిఁగింపు సూర్యకులకేతువు నా విలసిల్లు రాముసం
తతి భరియించి యున్న యది దానికి శోభన మందఁ గచ్ఛప
స్థితి నయినం దలంపుదయ సేయుఁడు మీ రని యప్పగింపుమీ. 25

క. జనపతికి నింక నే నే, మని చెప్పిన నేమి యగును నది గడచనె నై
నను నూసువోక వెండియు, ననియెద నొకమాట రఘువరానుజ నీతోన్. 26

చ. తనమది నొక్కయుమ్మలిక దక్కిన మంచిది దానిఁ బాపఁగా
నని తలపోసి చేయుపని కక్కట యేనును లోను గాను నా
కు నెఱుఁగఁ జెప్పి పొమ్మనుటకుం దగనే మొగమాట లేక మ
న్ననయెడ నైన రాజుల మనంబులు ద్రిప్పఁగ బల్మి గల్గునే. 27

క. కానిమ్ము నాకుఁ జెప్పినఁ, గానియ కా దధిపుపనుపు గడ తేర్పఁగ నేఁ
బూనినపని యిది నీవును, బూని యొనర్పు టది యొల్లఁగవొచ్చెమె చెపుమా.

తే. పతియ చుట్టంబుఁ బక్కంబుఁ ♦ బతియ చెలియుఁ
బతియ తల్లియుఁ దండ్రియుఁ ♦ బతియ గురుఁడు
పతియ దైవంబుఁ గావున ♦ నతనిపం పొ
నర్చుటయ కాదె ధర్మంబు ♦ నాతి కరయ. 29

ఉ. మేనికి నంతవంతఁ బడ ♦ మిక్కిలి కాఁతియఁ బెట్టి నొంపఁగాఁ
బూనితి నోర్చు కున్న నది ♦ వోవునె యట్లు జగంబువారలుఁ
మానము లేక యీ తులువ♦మాటల నాడెన నాఁడ దుస్సహం
బైనది దీని మానుపను♦పాయము చొప్పడ దేమి సేయుదున్. 30

మ. అను చుండఁ బలుమాట వల్కక సమ♦ద్యద్బాష్పుఁడై లక్ష్మణుం
డినవంశాగ్రణిదేవిపాదయుగళం ♦ బీక్షించి ధాత్రీతలం
బును ఫాలంబునఁ బొంద మ్రొక్కి వినయం♦బుం దీవ్రశోకంబు నె
మ్మనముం జుట్టుకొనం బ్రదక్షిణముగా ♦ మందప్రచారంబునన్. 31

క. పడి నంటఁ దాఁకుబలితెప్పటడలున రూపఱినమనము♦నం దోరిమి పోఁ
తెడలి వెసఁ బురికిఁ బోఁ దెగు, వడరిన వావిడిచి దిక్కు ♦ లద్రువ నఱచుచున్.

లక్ష్మణుఁడు సీతను గంగ దాఁటించి పురమునకు మరలుట

చ. అరిగి మరుత్తరంగిణియు♦పాంతము డాయుచు రోదనంబుతో
బెరయఁ గిరాతు దీనమతిఁ ♦ బిల్చి తదాహితమానపాత్ర మా
తురగతి నెక్కి యద్దరికి ♦ ధూతకళంకుఁడు వోయి మేదినిం
బొరలుచు నోడది క్కరయు ♦ భూతనయం బలుమాఱుఁ జూచుచున్. 33

క. చని యరద మెక్కి యల్లల్లన పోవుచు నిలిచి నిలిచి ♦ లక్ష్మణుఁ డయ్యం
గనఁ బొరిఁ బొరి మరలి కనుంగొనుచుండఁగఁ గోమలియును♦గొందలపడుచున్.

సీ. ము న్నాతెఱంగున ♦ నున్నట్టియే నిప్పు డిమ్మెయి వనమున ♦ కెట్లు వోదు
నిది యేమి యొంటికిమై ♦ నేతెంచి తనిన నెప్పాట నే బలుమాట ♦ వలుకనేర్తు
నెవ్వరితోడ నే ♦ నే మని యీదురవస్థ మాటికిఁ జెప్పి ♦ వనరుదానఁ
బతి యిల్లు వాపిన ♦ కతము న న్నడిగిన నేను ద ప్పేదిగా ♦ నేర్పరింతు

ఆ. మునిసతీజనంబు ♦ ముందటఁ గొంకక, యెవ్విధమున మెలఁగి ♦ యిచట నిలిచి
కాల మెట్టిభంగిఁ ♦ గడపుదు నే నని, యడలి యేడ్చుచున్న ♦ యవసరమున.35

వాల్మీకి సీతవృత్తాంతము మునిపుత్త్రులవలన విని వచ్చి తనయాశ్రమమునకుఁ దోడ్కొనిపోవుట

క. మునిపుత్త్రకు లేటికిఁ జని, చని యయ్యెలుఁగునకుఁ జేరి ♦ చంద్రాస్యఁ గనుం
గొని యట్టఁ బోవక యరిగిరి, మనములఁగృప గదుర నాశ్రమమునకు మరలన్.

ఆ. [illegible] ♦ సంయమిచరణార,విందములకు నధిక♦వినయ మెసఁగ
మ్రొక్కి [illegible] ♦ ముందట నిగిడించి, యిష్ట మెలుఁగ నతని ♦ కిట్టులనిరి.

మ. ఒకనారీతిలకంబు గాననములో నుద్దామశోకార్తయై
వికలాలోకన మశ్రుధారలును బృథ్వీరేణులిప్తాంగముం
బ్రకటాక్రందనమున్ విశీర్ణకబరీభారంబు వక్త్రాబ్జశో
షకనిశ్వాసగమోష్ణముం గలయవస్థం బొందఁగా నయ్యెడన్. 38

తే. అరిగి యరిగి కనుంగొనియటఁ జనంగఁ, గాళ్లు లాడక మీ కెఱుఁగంగఁ జెప్పఁ
బాఱు తెంచితి మే మహాభాగుసతియొ, నిరుపమోదాత్తమూర్తి యొక్కనీరజాక్షి.

చ. అనవుడు నమ్మునిప్రవరుఁ డా రఘువంశవరేణ్యు దేవిఁ గాఁ
దనమహనీయబుద్ధిఁ గని ధర్మవిధిన్ మహితార్ఘ్యపాత్ర చే
కొని రభసంబునం జనియె ఘోరదశాపరిపాకతప్తచే
తన యగుచున్ మహిం బొరలు తామరసానన యున్నచోటికిన్. 40

మ. చని సంతర్పణవాక్యపూర్వముగ నాశ్వాసంబు గావించినన్
వనితారత్నము భక్తి న మ్మునిపదద్వంద్వంబునం దశ్రులం
గొని పాద్యం బొనరించె నాతఁడు మనక్షోభంబు సంధిల్ల ని
ట్లనియెన్ గద్గదికానిరుద్ధవచనుం డై యా సరోజాక్షికిన్. 41

క. జనకుఁడు తండ్రియు దశరథ, జననాథుఁడు మామ యఁట విశాలయశశ్శ్రీ
ధనుఁ డగు రాముఁడు పతి యఁట, వనితలలో నిన్ను నెన్నవచ్చునె సాధ్వీ! 42

క. నీవచ్చిన తెఱఁ గెఱఁదను, భావించి యెఱింగి నీదుపావనచరితం
బీ వెడమాటల నాడి, పోవుట కత్యంత చింతఁ బొందితి నబలా! 43

తే. లోకముల నెద్ది యేనియు నాకు నెఱుఁగ, రానియట్టిది లేదు నిర్మలత నొప్పు
నీదుచరితంబు తెల్లంబు గాదె రాము, నేరమియుచూవె యింతయు నిక్కమరయ.

చ. ఇదె మనయాశ్రమం బిచట నీవు వసింపు తపస్వినుల్ ప్రియం
బొదవఁగ నీకు నెల్లపనియుం బరమాదరవృత్తి నాచరిం
చెద రిదె నీగృహంబునకుఁ జేరితి గావున నీదుగర్భ ము
భ్యుదయముఁ బొందు దుర్యశము వోవుఁ బదంపడి నమ్ము మెమ్మెయిన్. 45

క. కైకొను మర్చన మనవుడు, నాకోమలి దెలిసి యర్ఘ్య మందుకొనియె సు
శ్లోకుఁ డగు నమ్మునీశ్వరు, సాకతమున శోకవహ్నిశాంతతఁ బొందన్. 46

తే. ఇత్తెఱంగున నూరార్చి యింతిఁ దఱిమి, యల్లనల్లన తోకొనియాశ్రమమున
కరుగుదేరంగ నమ్మునీశ్వరున కర్థి, నెదురువోయి తపస్విను లెరఁగుటయును. 47

చ. జనకునికూఁతు రార్యగుణశాలిని రాముని దేవి సీత యా
తనికొఱగామి నియ్యెడకుఁ దాపసవృత్తిఁ జరింప వచ్చె ని
వ్వనితకు నెల్లకృత్యము దివానిశముం బరికించి బాంధవం
బు నెఱయఁ జేయుఁడీ యని తపోధనసత్తముఁ డప్పగించినన్. 48

ఆ. ఆతపస్వినులు ప్రియంబున జానకిఁ, బోదివి యాత్మవాసభూమి కర్థి
తోడ గారవించి । తోడ్కొని పోయిరి, మునియు నిజనివాసమునకుఁ జనియె. 49

క. మునినాథుఁ డింతిఁ దోడ్కొని, తనయాశ్రమమునకు నేఁగు । తడ వంతయుఁ దా
నును నిలిచి యాసుమిత్రాతనయుఁడు గనుఁగొనియె నశ్రుధారలు గవియన్.

{ పట్టణమునకుఁ బోవుచు సుమంత్రుఁడు లక్ష్మణునకు దుఃఖోపశమంబుగాఁ దొల్లిటికథ యెఱింగించుట }

ఆ. ఇవ్విధమున రాఘవేశ్వరుదేవి నయ్యడవిఁ ద్రోచి మరలి । యరిగి యరిగి
యడలు గదిరి యిట్టులనియె సుమంత్రుతో, నతఁడు మొగము దీనమగుచునుండ.

మనయింటిచేటు సూచితె, మనుకులసత్తముఁడు తొఱఁగె । మైథిలినిఁ భూ
జనవాదంబు మహాత్ముల, యనఘచరిత్రమునకంటె । నధికం బగుటన్. 52

సీ. అభిషేకదినమున । నడవికిఁ దపమున కరుగుము నీ వన్న । నట్ల చనియె
నందును నతిశాంతుఁ । డై యుండఁగాఁ దన కోమలి నఱిముఱిఁ । గోలుపోయె
నమ్ముగ్ధ మగుడఁ దే । నని చన్నచోట ననేకవిధం బగునిడుమఁ బడియెఁ
దెచ్చియుఁ బ్రీతి లో । నొచ్చి యొడంబడి మనపుణ్య మేది యిమ్మాడ్కిఁ జేసె

తే. నకట పుట్టినకోలెను । నంతకంత, కగ్గలించినదుఃఖంబు । ననుభవించు
చున్నవాఁ డన్న యే మని । యుగ్గడింతు, నీమనోగ్లాని తెగుదలయెద్ది చెపుమ.

చ. అనిన సుమంత్రుఁ డిట్లనియె । నాతనిపుట్టిననాఁడ వచ్చి త
జ్జనకునితోడ భూమిసురసత్తము లెల్ల ననేకదుఃఖభా
జన మగు నల్పసౌఖ్యుఁ డగు శౌర్యము ధైర్యము దానశక్తియుఁ
వినయముఁ గల్గువాఁ డగు ననింద్యుఁడు వీఁ డన వింటి నేర్పడన్. 54

ఆ. పితృవియోగజనితపీడయు ననుజవి, యోగజనితపీడయును సతీవి
యోగజనితపీడయును బొందు వీని న,నంగ వింటి నేను । నరవరేణ్య. 55

క. కావున విధికృత్యము లగు, నీవృత్తాంతముల కింత యేటికి వగవం
గా వును జేటును మనుజుల, కావిర్భావంబుతోన । యైనవి గావే. 56

క. మఱియు నొకమాట యెవ్వరు, నెఱుఁగనియది దశరథునకు । నేకాంతమునం
దఱిమఱి లేక దృఢంబుగ, నెఱుకపడం జెప్ప వింటి । నే నొకరుండన్. 57

క. అది రాముఁడు భరతుండును, మొదలుగ నెవ్వరును వినరు । మున్నైనను నీ
హృదయంబు కలఁక యుడుపఁగ, మదిఁ గోరుటఁ జెప్ప వలసె । మనువంశనిధీ. 58

సీ. సర్వజ్ఞుఁ డనఁదగు । దుర్వాసుఁ డనుమునీశ్వరుఁడు వసిష్ఠునాశ్రమమునందు
సాంవత్సరిక మైనసత్త్రంబు నడపంగ ధర్మప్రియుం డగుదశరథుండు
వేడుక జన్నంబుఁ । జూడఁ బోయి మునిప్రవరు లిద్దఱకు నభివందనంబు
చేసి రహస్యగోష్ఠీవినోదంబునఁ దత్పరు లగువారుఁ । దాను నచట

తే. నున్నయొడఁ భూవరుఁడు దనకన్న ప్రజల, యాయురైశ్వర్యములుఁ దద నంతరంబ
వారిసంతతి తెలుఁగు దుర్వాసు నడుగ, నమ్మహీపతితోడ నిట్లనియె నతఁడు.

క. నీకొడుకు లధికబలభ, ద్రాకృతులఁ బ్రవృద్ధిఁ బొంది యాయుశ్శ్రీల
స్తోకంబులు గాఁ బుణ్య, శ్లోకత నేలుదురు మర్త్యలోకం బెల్లన్. 60

ఆ. వెలయఁ బదునొకండు వేలవత్సరములు, రాజ్యమహిమఁ బొంది రామభద్రుఁ
డనుపమానకీర్తి యార్జించి పదపడి, బ్రహ్మలోకసుఖముఁ బడయువాఁడు. 61

తే. అన్న రాజ్యంబు సేయంగ ననుజు లెల్ల, పనులు నడపుచు నీతియు బాహుబలము
మెఱయ వర్తిల్లి యతఁ డేగు తెఱియ తమకు, నవసరంబుగ సద్గతిఁ గరుగువారు.

క. చతురమతి రామునకు భూ, సుతయందు దయంబు నొంది సుతు లిరువురు వి
శ్రుతు లగుదు రందుఁ బూర్వజుఁ, డతులితసామ్రాజ్యమునకు నభిషిక్తుఁ డగున్.

క. భరతాదు లయినమువ్వురు, నిరువురఁ నిరువురఁ ద్రిలోకహితపూజ్యులఁ ద
త్పురులం బడయుదు రయ్యా, గ్గురు నొక్కొకభూమిపతు లగుదు రుజ్జ్వలులై.

క. అనియెం గావున రాముఁడు, జనకతనూజయు న సౌఖ్యచరితులు మనకున్
వనటకు నించుక యేమియుఁ, బని గా దనవుడును హృదయపద్మం బలరన్. 65

క. అలఘురఘువంశమునకుం,[1]దల మాటించుకయు లేమి తథ్యముగా నీ
వలన సమస్తంబును నేఁ, దెలిసితి నామనము కలఁక దీఱె మహాత్మా. 66

క. అని సౌమిత్రి సుమంత్రుని, ఘనపరిరంభణము సేసి గౌరవమున నా
తనితోఁ సంభాషించుచుఁ, జన నొకపుణ్యాశ్రమంబు చక్కటి యైనన్. 67

ఆ. అచటి కరిగి మునికృతాధికపూజనం, బులఁ బథిశ్రమంబు వుచ్చి నాఁటి
రాత్రి యచటఁ గడపి రామానుజుఁడు జన, శ్లాఘ్యమూర్తి యగుచు జనియెఁ బురికి.

లక్ష్మణుఁడు పట్టణమునకుఁ బోయి యన్నతో సీత నడవిని విడిచి వచ్చితి నని చెప్పుట

చ. నగరి సమీప మైన నరనాథుసన్నిధి కోహటించి నె
మ్మొగము వివర్ణతం బొరయ మోసల నల్లన తేరు డిగ్గి నె
వ్వగ దలకొన్న ప్రేఁ గడరి వ్రాలుగతిం దలవాంచి యేఁగె సౌ
మ్యగుణవిభాసి లక్ష్మణకుమారకుఁ డానృపుఁ డున్నచోటికిన్. 69

మ. చని దీనాననుఁ డైనయజ్జనపతిం జక్కంగఁ దాఁ జూడ నో
పనివాఁ డయ్యును ధైర్య మూఁది వికళోద్బాష్పాంబు లంతంత లో
నన యింకించుచుఁ దోట్రుపాటు చరణన్యాసంబులం జేర నీ
నినడం జేరి వినమ్రుఁ డయ్యెఁ బతిక న్నీ రాఁకకుఁ దీఱఁగాన్. 70

క. నేత్రములు దుడిచికొంచు సు, మిత్రాసుతుఁ డెఱకరమున మెల్లన యొత్తెం
ధాత్రీవిభుఁడు విషాదా, మాత్రహృదయుఁ డయ్యెఁ దా సమాహితుఁ డగుచున్.

---

1. (భోజ-5-18). తలమాసించుకయుం లేని. కుమారసం.

చ. అతఁ డుపవిష్టుఁడై రఘుకులాగ్రణి కిట్లను దేవ దేవి నన్
చితిని భవన్నిరూపితవిశిష్టతపోవనభూమికిం దగ
న్నతి మునియాజ్ఞ నాశ్రమమునన్ వసియించె జరత్తపస్వినీ
యుతనవపర్ణశాల నఘలోపనతార్ఘ్య సగౌరవంబుగన్. 72

క. అని తననిర్వర్తించిన, పని విజ్ఞాపనము సేసి పతితో నతఁ డి
ట్లను మఱియుఁ దన్మనోవ్వేదన మాన్పుతలంపునను హితము సత్యము గాన్.

లక్ష్మణుఁడు రామునకు దుఃఖోపశమంబు సేయుట

ఉ. ఇట్టివి దైవచేష్టితము లెవ్వరికిం గడవంగరాదు మీ
యట్టిమహాత్ము లుమ్మలిక లందినచో ధృతి గట్టి చేసి లో
గిట్టక యుండ గీడ్పఱిచి గెల్పక తక్కిన నిర్వహించు మెం
పెట్టొకొ బుద్ధిమంతులకు నెక్కుడుభంగిఁ దలంచి చూడఁగన్. 74

క. పెరుఁగుట స్రగ్గగఁ జవులం, బొరయుట యనశంబు గాఁగఁ బుట్టుట చావన్
జెరయుట పాయఁ బదార్థోత్కరముల నైజ మిది యెట్లు దప్పింప నగున్. 75

ఉ. కావున దారపుత్త్రసఖికామదముం బితృమాతృసోదరా
శావలనంబు గాఢముగ సల్పుదురే మిము బోఁటు లైనసం
భావితు లట్లు గాక నిరపాయము లై కడచన్న వానికిం
బోవునె పెద్దవారితలఁపుల్ మును వేడుక యెంత కల్గినన్. 76

మ. జనవాదంబునకుం బ్రియం దొలఁగ నుత్సాహంబు సేయంగ వ
చ్చునె యి ట్లెవ్వరి కివ్విధంబు దలఁపం జోద్యంబు గాదే క్రమం
బున నిష్కల్మషవృత్తముల్ దెలియ నోపున్ లోక మెచ్చంగి నీ
మనువంశంబు భవద్గుణంబుల జగన్మాన్యత్వముం బొందెడున్. 77

శా. తాపంబుం బెడఁబాపి దుర్దమవిషాదంబుం దిగంద్రావి ని
ర్వ్యాపారత్వముఁ బోవఁ ద్రోచి వగ లుద్వాసించి వెల్వెల్లఁబా
టుపాంతన్ మెలఁగంగ నీక ముదికం దెల్లం దెగం బుచ్చఁగా
నీపెం పార్యజనంబు మెచ్చు ధృతి కుస్తేమంబు గావింపవే. 78

క. అనవుడుఁ దమ్మునిమాటలు, విని సంభావించి యీవివేకవచనముల్
సను నీకు నిట్లు సెప్పఁగ, నని విభుఁ డుల్లంబు కలఁక యంతయుఁ దీఱన్. 79

రాముఁడు దుఃఖము నడఁచుకొని ప్రజలం బాలించుట

క. నీ పంచినట్లు చేసెద, భూపతులకు ననవధానమునఁ బుట్టు ననే
కాపదలు వినుము తొంటిమహాపురుషుల నని వినీతుఁ డగునాతనితోన్. 80

క. నృగుఁ డనఁగ నిమి యనం జను, జగతీపతు లనవధానజాడ్యంబున నిం
[illegible] బొందినతెఱంగా, సగరకులోద్వహుఁడు సెప్పెఁ జతురత మెఱయన్.

తే. ఇట్లు సల్లాప మొనరించి। యెల్లపనులు, ననుదినంబును దలఁపింప। నఖిలజనులు
సంతసం బందునట్లుగాఁ। జక్కఁబెట్టు, మని నియోగించి యతనిఁబోఁ। బనిచి విభుఁడు.

ఉ. అచ్చటు వాసి యల్లఁ జని। యాహ్నికవర్తన మాచరించి రా
లచ్చి విలాస మందఁగ న। లంకృతుఁడై మునిమాపు దర్శనం
బిచ్చిన మంత్రిభృత్యసుక। వీశ్వరు లాదిగ నెల్లవారలున్
వచ్చి మహీశుఁ గొల్చి రని। వారణఁ జిత్తము లంకురింపఁగన్. 83

ఆ. విభుఁడు నిఖిలజనుల। విన్నపంబులు విను, వివిధసైన్యములకు। సవరణముల
ననువుసేయు నభిమ। తార్థంబు లర్థుల, కిచ్చు వేఁట లాడు। నిచ్చవెలయు. 84

క. ఇవ్విధమున నిత్యంబును, నవ్వసుధాధిపుఁడు ప్రజల। కనురాగలతల్
నివ్వటిలఁ జేయుఁ దనమది, నొవ్వెఱుఁగక యుండ బహువి। నోదపరుండై. 85

రాముఁ డేకాంతంబున సీతం దలంచి చింతిల్లుట

క. మనమునఁ బాయని ధరణీ, తనయవలనివగల నేక। తంబ పొగిలి య
మ్మనువంశదీపకుం డి, ట్లను ధైర్యము పల్లటిల్లి। యలుగులపడుచున్. 86

సీ. నీకకా యకట పి। నాకిబాణాసనం బద్భుతంబుగ సభ। నట్లు సేసి
జనకానుమతిఁ దపం। బునకు నక్కట నీవు ననుగమనంబు సే। యంగ నరిగి
పాసియు మగుడ నిన్। బడయుదు నను నాస నక్కట ప్రాణంబు। చిక్కఁబట్టి
యక్కడ సేతుబం। ధాద్యుపాయముల నానందనం బయిన నీ। పొందు గాంచి

తే. యిం పొసంగు నీయర్మిలి। యెల్ల వమ్ము, గాఁగఁ దుది పోయి నిన్నిట్లు। గానపాలు
సేసి యాఱడిఁ బుచ్చితిఁ। జెప్పఁ జిట్టు, లయ్యె నామను వే మన। నంబుజాక్షి. 87

ఉ. అచ్చట లోకమంతయును। నక్కటికంబున నుమ్మలింప నీ
చిచ్చు చొరంగఁ జోక మది। చిక్కఁదనంబున నియ్యకొన్న నా
కిచ్చుటఁ దెచ్చి నిన్ విడుచు। టెంతటిపెద్ద జఘన్యవృత్తి కే
నచ్చట రచ్చ కెక్కుటకు। నాఱడిపోకకు నోర్తు మైథిలీ. 88

ఆ. అని దురంతశోక। మునఁ బొంది సెజ్జపై, మేను వైచి కన్నుఁ। గోనలందు
నివుడు నశ్రువారి। చెవులకొలంకుల, నిండ నిట్టు లను వి। భుండు మఱియు. 89

ఉ. వీట దురాత్ములై నయవి। వేకులు గొంద ఱనింద్యమైనయ
జ్జోటిచరిత్ర మంగనల। చొప్పుగ సంశయ మంది యాడు పె
న్మాటల కేల యీదురభి। మానము పూనితి వాని నేల నే
గీటునఁ బుచ్చనైతిఁ బరి। కింపక చేసితి నింతిఁ బాసితిన్. 90

ఉ. లోకమువారిమెచ్చునకు। లోలవిలోచనఁ బాఱవైచితిం
బో కొఱ ఆగామి యంతటన। పోయెనె దీనికి నింకఁ గొంద ఱో
హో కృప మాలి చేసి నిది। యొప్పదు పొమ్మని దుర్వినీతి గాఁ
గైకొని రేని వారిమది। కందున కెయ్యది గందు దైవమా. 91

క. అని వందుచు నంగనదెస, వనటకు సామ్రాజ్యవివిధవర్తనమునకుం
దనచిత్తము పొక్కఁగ నమ్మనుజేంద్రుఁ డుదాత్తవృత్తిమహీయేలునెడన్. 92

రాముఁడు మునులమొఱ విని శత్రుఘ్నుని లవణుం జంపఁ బంపుట

మ. వివిధాన్యాయపరాయణుండు రిపుదోర్వీర్యానివార్యుండు నా
హవసంక్రీడనలోలబుద్ధియు మహాహంకారుఁడుం గావునన్
లవణుం డడ్డము లేక దానవకులశ్లాఘ్యస్థితిన్ మేదినీ
దివిజవ్రాతము నెల్ల నాతురతఁ బొంగించున్ సమిద్ధాత్ముఁడై. 93

ఉ. దానికి రోసి సంయమికదంబక మారఘువంశసత్తముం
గానఁగ వచ్చి సంతతమఖప్రతిఘాతముఁ బ్రాణిహింసయున్
లోనగుచున్నవాని యతిలోకదురాచరణంబు లన్నియున్
దీనత దోఁపఁ జెప్పిన మహీశుం గృప కోపముతోఁ జెనంగఁగన్. 94

ఉ. తమ్ములదిక్కు గన్గొనుచు దైత్యులపీఁచ మడంగ దయ్యోడుం
గ్రమ్మఱఁ దోఁచె వీఁ డొకఁడు గాసిగ విప్రుల నేఁప కుండ శీ
ఘ్రమ్ముగ నేఁగి యద్దనుజుఁ గాలునిప్రోలికి నంపి రాకకుం
గ్రమ్మన నొక్కఁ డియ్యకొనఁగా వలయున్ మనలోన నావుడున్. 95

క. భరతుండు లక్ష్మణుండును, బరవసమునఁ బలుకు చుండఁ బతికట్టె దురం
గరములు మోడ్చి వినయసుందరుఁ డగుశత్రుఘ్నుఁ డత్యుదాత్తవచనుఁడై.

క. వీరల కెదురఁగఁ జాలెడి, వా రచ్చో నెవ్వ రాలవణు మాత్రకు దు
ర్వారభవదాజ్ఞ నేఁ జని, వైరం బనుపేరు మాన్పి వచ్చెద ననుడున్. 97

క. అగుఁ గాక యితఁడు పోవుట, తగు నని పెఱవారి నుడిపి ధరణీవిభుఁ డొ
ప్పుగ లవణువీడు మధురకుఁ, దగఁ బట్టము గట్టెఁ జిన్నతమ్మునిఁ బ్రీతిన్. 98

ఉ. మంత్రసమేతమై భువనమాన్యత నొప్పునమోఘబాణ మా
మంత్రితుఁ జేసి యాతనికి మన్నన రెట్టిగ నిచ్చి వేడ్కమై
మంత్రుల భృత్యులన్ బుధసమాజము వైశ్యుల వారిజాక్షులం
దంత్రము రాజ్యచిహ్నముల ద్రవ్యసమూహము నిచ్చెఁ బెంపుతోన్. 99

శత్రుఘ్నుఁడు లవణుపై నెత్తిపోవుట

ఆ. ఇట్లు లోనఁగి మునుల నెల్లను జూపి వీ, రెట్లు చెప్పి రట్ల యొల్లపనులుఁ
జేసి విజయలక్ష్మిఁ జేకొని రమ్మని, యధిపుఁ డనిచి పుచ్చ నతఁడు పోయి.

క. సురనదితీరంబునఁ గడుఁ, బర పగుతనదండు విడియఁ బనుచుచు భరతా
వరజుఁడు వాల్మీకిమునీశ్వరునాశ్రమమునకు నరిగి సద్భక్తిమెయిన్. 101

ఉ. అమ్మునిపాదపద్మముల కానతుఁడై యతఁ డిచ్చుపావనా
ర్ఘ్యమ్ము వినీతవృత్తిఁ దగఁ గైకొని మూలఫలాదివన్యభ

త్యమ్ములఁ దుష్టి వొంది సరసప్రియభాషలఁ బ్రొద్దుపుచ్చియం
దిమ్ముల నాఁటిరే నిలిచి యిచ్చ నిజాగ్రజులం దలంచుచున్. 103

క. ఆరాత్రియు రఘుకులనిస్తారకు లగుసుతులఁ దరుణతరణిప్రతిమా
కారులఁ గాంచె ధరాసుత, వారిజలోచనులఁ గవలవారలఁ బ్రీతిన్. 104

క. మునిజనపత్నులు శీఘ్రమ్మున నపుడే యరిగి తపోనిధి కెఱిఁగిం
చిన నతఁడు సత్వరుండయి, చని బాలురఁ జూచి పరమసంతోషమునన్. 105

క. విశదపరిమార్జనమునఁ, గుశయును లవనంబు నిచ్చి కులపతి ప్రీతిం
గుశలవు లనునామము లన్వర్థముగ నిడి వారలను బ్రదీప్తులఁ జేసెన్. 106

ఆ. అట్టియవసరమున నమ్మునిపల్లెలోఁ, బరఁగు నుత్సవంబు పలుకు లెల్ల
మనము పల్లవింప వినుచు శత్రుఘ్నుఁ డం, గములఁ బులకసమితి గరముదాల్చె.

ఆశ్వాసాంతము-(ప్రథమావిభక్తి)

మ. రమణీయాంగుఁ డభంగుఁ డుజ్జ్వలకృపారాధ్యుం డసాధ్యుండు దు
ర్దమసంరంభుఁ డదంభుఁ డార్యవినుతౌదార్యుం డవార్యుండు ధ
ర్మమయస్వాంతుఁడు దాంతుఁ డూర్జితరమాసమాన్యుం డదైన్యుండు హృ
ద్యమితాలాపుఁ డపాపుఁ డంచితకృపాయత్తుం డుదాత్తుం డిలన్. 108

క. ఉభయబలవీరుఁ డభిమత, విభవసురప్రభుఁడు దర్పవిశ్రుతరిపుభూ
పభయంకరసౌమ్యాకృతి, శుభచరితుండు సుభగతాభిశోభితుఁ డెల్లమిన్. 109

మాలిని. అనఘుఁ డమితసత్త్వుం డన్యభూభృత్కృతాంతుం
డనుపమధృతిసారుం డర్కతేజుం డజేయుం
డనితరసమపుణ్యుం డర్థిమిత్రుం డమేయుం
డనుకృతఫణిహారుం డన్వయోదారుఁ డుర్విన్. 110

గద్యము. ఇది శ్రీమదుభయకవిమిత్ర కొమ్మనామాత్యపుత్ర బుధారాధనవిధేయ తిక్కననామధేయప్రణీతం బైన యుత్తరరామాయణం బనుమహాకావ్యంబు నందు నవమాశ్వాసము.

శ్రీ ర స్తు

నిర్వచనోత్తర రామాయణము

దశమాశ్వాసము

సంపాదికటాక్షవి
లాసుఁడు బాహాహవధానలంపటుఁడు గళా
వాసమతి దీనజనర
క్షాసక్తుఁడు మనుమసిద్ధిజగతీశుఁ డొగిన్*. 1

క. రేపకడ నక్కుమారుఁడు, దాపసవరు వీడుకొని ముదంబున విప్ర
జ్ఞాపితపథమునఁ దత్సల్లాపరసాయత్తుఁడై బలంబును దానున్. 2

మునులు శత్రుఘ్నునకు లవణుని వధించునుపాయం బెఱింగించుట

చ. చని చని విప్రులకా లవణుజన్మము వానిభుజాబలంబు వాఁ
డనికిఁ గడంగుచందమును నద్దనుజాధముమర్మముం గ్రమం
బున నడుగంగ వారు మధుపుత్త్రుఁడు వాఁడు మహాబలాఢ్యుఁ డె
వ్వనికి రణంబునం జెనయ వచ్చునె యాతని నంచు వెండియున్. 3

ఆ. అద్దురాత్మజనకుఁ డగుమధు వెంతయు, నరిదితపము సేయ హరుఁడు మెచ్చి
యొక్కనిశితశూల మొసఁగి యద్దానవు, హృదయకమల మలర నిట్టు లనియె.

క. ఇది యొకవాటున నని నీ, కెదిరినవీరునిఁ గృతాంతునేనియు నాఁ డా
మదనునిఁ గోపించిననా, నుదుటియనలశిఖగతిం దొసువుపాడ వడఁచున్. 5

క. క్రమ్మఱ నప్పుడ నీహాస్తమ్మున కేతెంచు నల్పశత్రునిపైఁ గో
పమ్మున వైవకు మీ లో,కమ్ముల భస్మమ్ము సేయుఁ గావున దీనిన్. 6

చ. అనుడుఁ బ్రమోద మంది యతఁ డాగిరిజాహృదయేశుతోడ ని
ట్లనియె భవద్వరంబునఁ గృతార్థుఁడ నైతి మదీయవంశసం
జనితుల కెల్ల నీపరమసాధన ముట్టుల చెల్ల నిమ్ము భ
క్తనికరకైరవాకరసుధాకర భూరిదయాప్రియాకరా. 7

క. అనవుడు నటులే లగు నీ, మనోరథం బగ్గలంబు మానుము దానిం
దనయుఁడు గల్గినవానికిఁ, బని సేయుం గాక యనియె భవుఁ డాతనితోన్. 8

తే. అమ్మహాశూల మిప్పు డీ యసురయొద్ద, నునికి నెవ్వాగు నెదురంగ నోప రతని
నయిన నీచేతఁ జచ్చు నన్యాయవర్తి,గాన దాని కుపాయంబు గలదు వినుము.

---

* ప్రథమావిభక్తి.

ఉ. ఎక్కడికేనియుం జని యనేకవిధంబుల జీవరాసులం
బెక్కిటఁ గానలోఁ గడుపు పిక్కటిలం దిని మూఁపు వీటికిం
జక్కగ నేఁగుచోఁ దెరువు నయ్యన నీ వరికట్టుకొన్న వాఁ
డుక్కఱు శూల మింటికడ నున్కి నిరాయుధవృత్తి నత్తఱిన్. 10

ఉ. నావుడు నక్కుమారుఁడు మనంబున నెంతయు రోసి యిట్లసం
భావితుఁ డైనవానితలఁపా టకటా నగుఁబాటు గాదె రా
మావనినాథుతమ్ములకు నట్టియపౌరుషవృత్తి మేలె మీ
రీ వెర వాదరింపఁ దగునే యనినన్ మును లెల్ల నవ్వుచున్. 11

చ. తగినతెఱంగు సేసినను దాని నెఱుంగరు చెట్ట గాంచినం
దెగడుదు రెల్లభంగి జగతీజనముల్ విను మట్లు గాకయుం
బగతు ననాయతంపుటగపాటునఁ బైపడి గెల్వ నోపినన్
మగఁటిమి దూలుచే దోసఁగు మాలఁగ దానవుఁ జంపు మెమ్మెయిన్. 12

క. అనిన నతఁ డిదియె కర్జం, బని నిజసంరంభవృత్తియల్పంబు నెఱుం
గనియట్లుగ వీథికి దవ్వునఁ బ్రజ విడియించె దానవుఁడు వచ్చుతఱిన్. 13

చ. తెరువున కడ్డ మేఁగి దృఢకీర్తిశరాసనబాణపాణి యై
పురములు నీఱు సేయుటకుఁ బూనినరుద్రుఁడుఁ బోలె లక్ష్మణా
వరజుఁడు నిల్చినన్ దనుజవర్గశిఖామణి గాంచి వీఁ డొకం
డెర యగుఁ బొమ్ము నా కనుచు నేడ్తెఱ నాతనితోడ నిట్లనున్. 14

లవణశత్రుఘ్నుల సంవాదము

క. నీ వెవ్వఁడ వేకార్యము, గావింపఁగఁ జూచె దేమికారణ మిచ్చో
నావచ్చు టెఱిఁగి యెఱిఁగియుఁ, బోవక వేఱొండుతెరువునఁబో నిల్చుటకున్. 15

మ. అనినన్ భూపకుమారుఁ డల్లన సముద్యత్కీర్తి యారామచం
ద్రున కేఁ దమ్ముఁడ నాదునామమును శత్రుఘ్నుండు విప్రప్రియం
బొనరింపం జనుదెంచితిం దురభిమానోద్దాము ని న్నాజి మా
ర్కొని మర్దింపఁగ నున్నవాఁడ ననుడుం గోపోత్కటాకారుఁ డై. 16

శా. ఏమేమీ రఘురాముతమ్ముఁడవె మీ రేపారి పైనెత్తి మా
మామం బంక్తిముఖున్ వధించినను మీ మాత్సర్యంబు సైరించి యే
నేమిం జేయక యున్నఁ గ్రొవ్వి యిట నీ వేతెంచితే మేలు మే
లిమ్మై తోడన పోదు గాక యని దైత్యేశుండు దర్పంబునన్. 17

మ. నిలుమీ యాయుధపాణి వై రణములోని న్నిప్డు నిర్జింపఁగా
వలయున్ వచ్చెద నంచు వీటిదెసఁ బోవం జూచినన్ వీఁడు దో
ర్బల మొప్పం దనశూల మెత్తికొని నా పై రాక కార్యంబె యా
కులతం బొందినచోన యీయసుర నాశుం జంపఁగాఁ జొప్పడున్. 18

క. కావున నీదనుజాధముఁ, బోవఁగ నీ కాఁగవలయుఁ ౹ బొమ్మని యడ్డం
బై వచ్చి మందహాసము, తో వానికి నిట్టు లనుఁ జతురవచనములన్. 19

క. అగు నగుఁ బో నిత్తునె నా, పగ చేకుఱ నిపుడ యెన్నిభంగుల నయినం
బెగఁ జూతుఁ గాక విడుతునె, మగుడఁగ దే పూఁట వెట్టి మా కిచ్చోటన్. 20

ఉ. ఎక్కడఁ బోవవచ్చు నిదె యేచి మదీయశరాంధకార మే
దిక్కును గానకుండ దివిదిటుకొనక నినుఁ జుట్టుముట్టుచుక
మిక్కుటమయ్యెడుక రణము మేకొని చేయఁగఁ బూని యిర్యెడం
జక్కనిబంటవై నిలుము చచ్చుట తప్పునె యెందుఁ బాఱినన్. 21

తే. తొల్లి రాముబాణాహతిఁ ద్రెళ్లియున్న, దశముఖునిఁ జూచుసురలచందమున నాదు
నిశితశరములఁ గూలిననిన్ను భూమి, సురలు గన్నార నిప్పుడు చూచువారు.

క. అప్పలుకును విని కన్నుల, నిప్పులు రాలంగ నసుర నృపనందనుతోఁ
జెప్పఁ బలు కొండు గానక, యప్పటియని కియ్యకొని తదనురూపముగన్. 23

శత్రుఘ్నుఁడు ద్వంద్వయుద్ధమున లవణాసురుం జంపుట

శా. ఆటోపంబున నెక్కటెక్కటియ శౌర్యావేశియై నిల్చి య
చ్చోటం గల్గు తరువ్రజంబును శిలాస్తోమంబునుం బూన్చి యా
స్ఫోటత్క్ష్వేళనదృప్తమూర్తి యగుడుక భూపాత్మజుండుం బటు
జ్యాటంకార మొనర్చె భూమివలయం బాకంపముం బొందఁగన్. 24

క. ఒక మ్రాను వెఱికికొని సు,భ్రుకుటితముఖుఁ డగుచు దనుజపుంగవుఁడు గుమా
రకు వైవఁ బూఁచుటయు నది, శకలములుగ నేసె నిశితశరసంఘములన్. 25

చ. నృపతనయుండు దైత్యవిభునిక రభసంబునఁ దీవ్రబాణజా
లపరివృతాంగుఁ జేయఁగ శిలాతతి నమ్ముల నిల్వరించి గ
ర్వపుఁబలుకుల్ వెసం బలికి వారనికోపరసంబు పేర్మి వాఁ
డుపలమహోగ్రవర్షము సముద్ధతి మైఁ గురిసెం గుమారుపై. 26

చ. అతఁడు నిశాతసాయకము లద్దనుజుం గని తూఱ నేయఁ గో
పితుఁ డయి నింగితోఁ గదియఁ బెర్చినయొక్కమహామహీరుహం
బతులబలంబునం బెఱికి హస్తయుగంబున నొక్కలావ శా
నతిశయలీలఁ ద్రిప్పి కదియం బడి దైత్యుఁడు బిట్టు వ్రేసినన్. 27

ఆ. అమ్మహీరుహంబు నదరంటఁ దాఁకిన, నొచ్చి పంక్తిరథతనూభవుండు
మూర్ఛ వచ్చి యంగములు శిథిలంబులై, మిదుక లేక పుడమిమీఁదఁ బడియె.

క. పఱతెంచి కరి మదమునే, త్తెఱఁ దొండం బెత్తివ్రేయ దెప్పఱికమునం
గొలసంది దాఁకి నేలకు, నొఱఁగినసింగంపుఁగొదమయో ప్పమరంగన్. 29

క. ఉన్న నది చావుగాఁ గొని, యన్నరభోజనుఁడు దుర్మదాంధుం డయి శౌ
ర్యోన్నతి నార్పు బ్రమరి గాఁ, జన్నయెడం దెలిసి రోషసంరంభమునన్. 30

మ. అవనీనాయకనందనోత్తముఁ డమోఘాస్త్రంబు సంధించి క
ర్ణావతంసప్రభ లంగుళీయకముపైఁ బ్రాఁకంగ నాకర్షణం
బవగాఢంబుగఁ జేసి తైజసముతో నాలక్షితోరస్కుఁ డై
లవణుం గూలఁగ నేసె రౌద్రరసలీలాస్ఫూర్తి శోభిల్లఁగాన్. 31

ఆ. అసురపాటు చూచి వసుమతీసురులు దీవనలు మున్ను గాఁగ వచ్చి యక్కు
మారుఁ బొదివి సంభ్రమంబుకు హర్షంబు, నెసక మెసఁగ నతని కిట్టు లనిరి.

శా. ఈతం డప్రతిమానబాహుబలుఁ డై యేపారి మీతాత మాం
ధాతం ద్రోల్లి వధించె నాపగ భవద్వంశంబునం దెవ్వరున్
వే తీర్పంగఁ దలంప రైరి త్రిజగద్విఖ్యాతిగా నీవు నీ
చేతం జచ్చెఁ గులంబుఁ దేజముఁ బ్రతిష్ఠింపంగఁ దా నల్పమే. 33

క. అను చుంట నాకసంబున, ననిమిషు లేతెంచి రఘువరానుజ నీ చే
సినలోకహితపరాక్రమమున కెద మెచ్చితిమి వేఁడుము వరం బనినన్. 34

తే. నన్ను మధురాపురం బేలనన్న పనిచె, రాష్ట్రమునకు వృద్ధియుఁ బ్రజారంజనంబు
వినుతసద్వర్తనము మఱి విప్రభక్తి, నాకు దయసేయుఁ డనియె నన్నరవరుండు.

క. వా రమ్మాటకు మెచ్చుచు, గారవ మెసఁగంగ నట్ల కావుత మని మం
దారప్రసూనవర్షము, బోరనఁ గురియించి దివికిఁ బోయిరి ప్రీతిన్. 36

లవణు వధించి మధుర నేలుచున్న శత్రుఘ్నుఁడు పండ్రెండేండ్లకు నన్నుం జూడవచ్చుట

తే. ఇవ్విధంబున నద్దానవేంద్రుఁ జంపి, మునులచిత్తంబు దేవసమూహకృపయుఁ
బడసి మధురాపురం బేలెఁ బరమధర్మ, నిరతుఁ డై ప్రజ రాగిల్ల నృపవరుండు.

క. ఆదిమహీపతులక్రియన్, వేదోచితనిఖిలమార్గవేదితముగ ని
త్యోదయమహనీయుం డై, ద్వాదశవర్షముల కన్న వలనితలఁపునన్. 38

క. కతిపయపరివారముతో, నతఁ డేఁగెడు నెడఁ బ్రమోద మడర నరిగె నం
చితధర్మకర్మనిత్యో, ద్యత మగువాల్మీకిమునివరాశ్రమమునకున్. 39

క. అం దభ్యాగతపూజా, నందితుఁ డై యానరేంద్రనందనుఁ డమృత
స్యందముచందం బగుముని, బృందారకుమాడ్కి యెడఁదఁ బ్రీతి యొనర్పన్.

క. అతఁడు దను లవణయుద్ధ, స్థితి యడుగఁగ నల్ల నల్లఁ జెప్పుచు సంభా
వితుఁ డగుచు గాఢలజ్జా, నతిఁ బొందుచు నుండె మునిజనంబులలోనన్. 41

క. ఆశ్రమము నెల్లయెడలను, విశ్రుతమునిదారకులు ప్రవీణత మై మం
జుశ్రుతిమేళన మానం, దాశ్రులుఁ బులకలును దాల్చ నట్లుగఁ బాడన్. 42

తే. అభినవాకృతి యగుకృతి యగుటఁ జేసి, యాత్మఁ గౌతుక మంతంత కగ్గలింప
నమ్మునీశ్వరు చెప్పిన యాదికావ్య, మయినరామాయణము చెవులార వినుచు.

క. సరసం బగురఘుకులపతి, చరితం బొక్కొక్కచో నిజస్వాంతంబుం
గరఁగింపఁ దన్మయత్వముఁ, బొరయుచు నద్దినము నృపతిపుత్త్రుఁడు గడపెన్. 44

మ. మఱునాఁ డమ్మునినాథు వీడ్కొని జగన్మాన్యత్వనిఖ్యాతికిన్
గుఱి యై యుండెడిగంగ దాఁటి మదిఁ గోర్కుల్ ప్రోవుగాఁ బీడు డ
గ్గఱఁ బోఁబోవఁగఁ జూడ్కి యారఘుకులాగారంబుపై వేడుకం
బఱచెం గ్రమ్మెడుసమ్మదాశ్రువులతోఁ బల్మాఱుఁ ద్రొప్పాడుచున్. 45

ఆ. ఇట్లు లరిగి మేదినీశ్వరుఁ గని తత్పదాంబుజంబు లుత్తమాంగమునకు
భూషణముగ మేనఁ బులకల ప్రోవుగాఁ, బ్రణతుఁ డయ్యె నాన్నృపాలసుతుఁడు.

చ. తిగిచి కవుంగిలించి నరదేవకులోత్తముఁ డక్కుమారు నె
మ్మొగము మొగంబునం గదియ మోపుఁ గరాంగుళులం గపోల మిం
పుగఁ బుడుకుం బొరింబొరి నపూర్వవిలోకన మాచరించుఁ గ
ప్పగుమృదువాలి నుజ్జ్వలనఖాంకురచేష్ట యొనర్చు నర్మిలిన్. 47

చ. తనుఁ గొనియాడునాతనికి దమ్ముఁడు గేలు మొగిడ్చి యల్ల ని
ట్లను భవదాజ్ఞ మోచి చని యద్దనుజాధము సంగరాంగణం
బున వధియించి విప్రులకు నపూర్వమహోత్సవ మాచరించి వా
రనికృప వారు పంప మధురాపురి రాజ్యము సేయుచుండితిన్. 48

క. మిముఁ గొలుచు సుఖమునకు రాజ్యము సౌఖ్యం బీను గామి నం దునికికిఁ జి
త్తము గొలుపక నావచ్చుట, సముచిత మనుచితము నాకరచన నిండుదయన్. 49

ఉ. నావుడు నల్ల నవ్వి నరనాథులకు ల్లసఁ జెల్లు నయ్య య
చ్చో వసియించినన్ సరిగఁ జొట్టముఁ బాసియు నిల్వఁ జాలి నా
నావిధదేహదుఃఖము మనంబున నోర్చినఁ గాక రాజ్యల
క్ష్మీవిభవంబు సొప్పడునె కేవలమే నృపతిత్వ మారయన్. 50

క. అని బోధించి మగుడ నే, డెనిమిదిదివసములలో నరేశ్వరుఁ డటఁ బోఁ
బనిచిన నాతఁడుఁ బ్రీతిం, జని మధురాపురమురాజ్యసంపదఁ బొందెన్. 51

క. భూనాథుఁ డిట్లు దమ్ములుఁ, దానును వివిధప్రకారధర్మనిరతు లై
నానావిధసజ్జనసమ్మానసదాదాననిపుణమతి నున్నయెడన్. 52

ఒకానొకబ్రాహ్మణుఁడు చచ్చినకొడుకుం దెచ్చి రామునినగరివాకిటఁ బెట్టి దుఃఖించుట

ఉ. చచ్చినపుత్త్రు నెత్తుకొని జానపదుం డొకవిప్రుఁ డార్తుఁ డై
వచ్చి నరేంద్రమందిరము వాకిట నాలును దాను నిల్చి వా
పుచ్చి మహోష్ణబాష్పములు బోరనఁ గ్రమ్మఁగ నేడ్చి యేడ్చి క
న్విచ్చుచు మోదుచుం గొడుకు వేఁడుచు నెవ్వరి నేనిఁ జూచుచున్. 53

మ. తనయుం డొక్కఁడ కాని నాకు మఱి సంతానంబు లే దేను భా
మినియుం బిమ్మటిసత్క్రియల్ పడయ లేమిం జూడఁ డయ్యెం గటా
చను నే వీనికి నిట్లు సేయ మరణోత్సాహంబు శోకాపనో
దన మొంచుం బలుమాటలాడుచుఁ బరీతాపంబు దీపింపఁగన్. 54

క. కాలునకు నాతనూజు న, కాలంబునఁ దనవశంబు గావింపంగాఁ
బోలునె దుష్పథవర్తులఁ, జాలఁడె శిక్షింప రామజనపతి యనుచున్. 55

ఉ. ఇట్టివి గల్గునే జనుల కెవ్వరికిన్ నరనాథునెల్ల నే
పట్టున నైన నేల నసుఁ బాపము పుట్టెనొ కాక దీని నే
నెట్టివి నిర్ణయింతు నిది యింతయు భూపతిచెట్ట గా మదిం
బుట్టెడు నొక్కశంక యిది పోలుట పోలమి దోఁప దయ్యెడున్. 56

ఉ. ఎయ్యది యెట్లు వోయినను నీతనికిం బ్రియ మెచ్చునట్లుగా
సియ్యెడ నగ్నివెట్టుకొని యెల్లజనంబులు సూచుచుండఁ గాఁ
జయ్యన మ్రంది పోయెద వికారము లిన్నియు నేల యంతతో
దయ్యమునెత్తికోలు తుదిఁ దాఁకెడు నంచు బహుప్రలాపుఁడై. 57

క. పొరలుచు లేచుచు నలుదెసఁ, దిరుగుచు భూపాలవర్యుఁ డిట్టుచుఁ దనయుం
బోరిఁబోరిఁ జూచుచుఁ బిలుచుచుఁ, బరిరంభము సేయుచుండె బలువేదనతోన్.

క. ఉన్నంత నంతయును విని, యన్నరనాయకుఁడు హృదయ మాకులముగ నా
పన్నశరణ్యుఁడు గావున, విన్న నగుచుఁ జక్కఁ బెట్టు వెర వారయుచున్. 59

వసిష్ఠాదిఋషులు విప్రకుమారునిమృతికారణము రాముని కెఱిఁగించుట

ఉ. ఖేదముఁ బొంది మంత్రుల నకిల్బిషవృత్తులఁ దమ్ములన్ వసి
ష్ఠాదిమునీంద్రముఖ్యుల రయంబునఁ బిల్వఁగఁ బుచ్చి వారితో
నాడురవస్థ యున్న తెఱఁ గంతయుఁ జెప్పిన నమ్మునుల్ సుక
ర్మాదరవృత్తి ని ట్లనిరి యాదట నర్కకులాగ్రగణ్యుతోన్. 60

చ. కృతయుగవర్తనంబున నఖిన్నమతిం బృథివీసురుల్ దపం
బతులముగా నొనర్తురు నియంత్రితవృత్తిఁ దగంగఁ ద్రేతఁ బూ
జితగుణులైన రాజులును జేయుదు రాపరిపాటితో నన
ర్హత గను నాయుగద్వయమునందును దక్కటిరెండుజాతులన్. 61

ఉ. ఇమ్మెయి దప్పి శూద్రుఁ డొకఁ డిప్పుడు నీ దగుభూమిలోనఁ దీ
వ్రమ్ముగ నిష్ఠమైఁ దపము వారక సేయుచు నున్నవాఁడు గాఁ
గొ మ్మిది తప్పనేర దనఘుం డగు నీతఁడు బాలుఁ డేల తు
ర్యమ్మునఁ బొందు నీదురిత మయ్యపచారము లేక పుట్టునే. 62

ఉ. కావున నెందు నారసి యకార్యము తెల్లముగాఁగఁ జూచి సం
భావిత మైనచిత్తమునఁ బాయఁగఁ జేయఁగఁ గర్మసిద్ధి నా
శావలయంబునన్ యశము సాంద్రముగాఁ గృపఁ గొంత లేక నీ
వే వధియింప కున్న శిశువేదన క్రమ్మఱు టేల చొప్పడున్. 63

క. అనవుడు మో మలరఁగ న, జ్జనపతి లక్ష్మణునిఁ జూచి చయ్యన జని వి
ప్రుని నూఱడింపు తత్సుతు, తనువు తగన్ సంగ్రహింపు తైలద్రోణిన్. 64

క. అని చెప్పి భరతుఁ దగ న్నాతనిఁ బురమున నిలువఁ బంచి । తనదుమనోవ
ర్తన ఘనపుష్పకమును నన్మనుజేంద్రుఁడు దలఁచె నదియు । మసలక వచ్చెన్.

రాముఁడు పుష్పకారూఢుఁడై శూద్రతపస్విని వెదకి ఖండించుట

శా. చాపంబుం బటుబాణతూణయుగముం । జాతాసియుం వర్మముం
భూపాలుండు విమానరత్నముపయిం । బూజాసమేతంబు ని
క్షేపింపం దగువారిఁ బుచ్చి మును లాశీర్వాదముల్ సేయఁ ద
చ్ఛ్రీపాదంబులు శేఖరద్యుతుల నర్చించెన్ వినీతాత్ముఁడై. 66

తే. వారి వీడ్కొని యిక్ష్వాకువంశవరుఁడు, పుష్పకం బెక్కి ఖేచరపూజ్యుఁ డగుచు
మున్ను పశ్చిమదిగ్భాగమునకు నేఁగి, యందుఁ గలయఁ దపస్వుల నరసి యరసి.

క. చూచుచుఁ బలుకుచు వినుచు య, థోచితసంభాషణంబు । లొనరించుచు ని
ష్ఠాచారుల నెల్లను ధ,ర్మాచార్యుం డతివిశుద్ధుఁ । డయి శోధించెన్. 68

క. ఉత్తరమునందుఁ దూర్పున, నిత్తెఱఁగున మునులలోన । నెల్లను గలయం
జిత్తానురూప మగునవ్వృత్తంబునఁ జొచ్చి వారి । వెదకుచు వచ్చెన్. 69

క. అక్షయపుణ్యుం డిట్లు ప్రదక్షిణముగ భూమిలోనఁ । దడవుచు మునిసం
రక్షలు సేయుచు వచ్చెను, దక్షిణదిక్కునకు వగపు । దనమదిఁ గదురన్. 70

ఉ. అం దొకకొండచేరువ సితాబ్జవనంబులతీరభూమి మా
కందముకొమ్మునన్ బిగియఁ । గాళులు రెండుఁ దగిల్చి వ్రేలుచుం
గ్రింద హుతాశనార్చుల నఖేదమునం గబళించి మ్రింగుచు
న్డెందము కాంతి నొంద మహనీయతపం బొకఁ డాచరింపఁగన్. 71

క. కని యల్లల్లన యచటికిఁ, జనుచు నిరూపించి యతనిచందము దననె
మ్మనమున కెర వయి తోఁచిన, మనుజేంద్రుఁడు చేర నరిగి మధురోక్తి మెయిన్.

క. ఏమికులంబునఁ బుట్టితి, నామం బెయ్యది తపంబునకు ఫల మై నీ
కామించిన తెఱఁ గెట్టిది, నీమది నున్నట్లు నాకు । నిక్కము సెపుమా. 73

చ. అనినఁ దపస్వి యిట్లను మహాత్మ జనించితి శూద్రయోనిఁ బే
రును విను శంబుకుండ గతరోషమదభ్రమచిత్తవృత్తి ని
ట్లనితరసాధ్య మైనతప । మర్థి నొనర్చెద మేనితో దివం
బునకు జగత్ప్రశస్తముగఁ । బోవుట కోర్కి నిజంబు సెప్పితిన్. 74

ఉ. నా విని భూవిభుండు మునినాయక సత్యహితోపదేశవా
ణీవిభవంబు చిత్తమున । నెక్కొన నచ్చెరు వంది గాఢసం
భావన చేసి శూద్రముని । పై సదయం బగుచూడ్కి నిల్పి చిం
తావివశత్వ మొందె నృపధర్మము నీచము గాఁ దలంచుచున్. 75

చ. తనయశవంబు మోచికొని । తన్వియుఁ దాను వచ్చి యేడ్చువి
ప్రునియెడ లంతరంగమునఁ । బోక పెనంగిన ఖడ్గముం గను

గొనుచు మునీశ్వరానుమతిఁ । గ్రూరత కైనను నోర్చువాఁడఁ బో
మ్మని తలపోయుచుండెఁ గృప । యం దెడ సేయుచుఁ జిన్నవోవుచున్. 76

క. కరుణాతిశయంబుఁ బ్రజా, పరిపాలనరతియుఁ బెనఁగు । వడి యుల్లములోఁ
బిరిగొన నిశ్చయమునకుం, జొరఁ జాలక తలఁకు పాలసుండునుబోలెన్. 77

క. వెడఁగుపడి యచటఁ బెద్దయు, వడి నిలిచి తలంచుకొని యవశ్యంబును ని
ష్ఫు డితనిఁ దెగఁజూడక చొ,ప్పడునే యావిప్రశిశువుప్రాణం బనుచున్. 78

క. తల కంటగించుచుండఁగ, బలిమిని నౌషధరసంబు । పానము సేయం
దలకొనురోగార్తునిక్రియ, నలమటతో బెరయుతెగువ । నలుగులపడుచున్. 79

మ. నరనాథుం డిటు లెట్టకేలకు విలోలం బైనచిత్తంబు సు
స్థిరభావంబునఁ బట్టుకొల్పికొని నిశ్చింతాత్ము నత్తాపసున్
శరణార్థిస్ఫుటరక్ష గోరి తునిమెన్ । సంరంభశూన్యాంగుఁ డై
కరవాలంబు మృదుక్రియం బెఱికి రేఖాహీనదీనస్థితిన్. 80

ఆ. అపుడు కుసుమవర్ష । మాకసం బెల్లను, బొదివె దేవదుందుభులు సెలంగె
హరిహరాదిదివిజు । లంతరిక్షంబున, నిలిచి సంస్తుతించి । రెలమి మిగుల. 81

శూద్రమునిని వధించినరాముని దేవతలు ప్రత్యక్షమై గారవించుట

ఉ. వారలు రాముతోడ రఘువంశనృపోత్తమ యిత్తపోధనుం
డేరికిఁ బొందరానిగతి । కేఁగె సుకర్మము మెచ్చి యేము నీ
కోరినయట్ల యిచ్చెదము । కొమ్ము వరం బనినం బ్రమోద మే
పారఁగ విప్రబాలుబ్రదు । కాధరణీరమణుండు వేఁడినన్. 82

క. ఏప్రొద్దు శూద్రముని విగ,తప్రాణునిఁ జేసి తీవు । ధర్మనిరతి నా
విప్రశిశువుచైతన్యము, నాప్రొద్ద యనూనముగ సమాహిత మయ్యెన్. 83

చ. అని విభునెమ్మనంబు ప్రమదాతిశయంబును బొందఁ జేసి య
య్యనిమిషసంఘ మిట్లనియె । నాతనితో మఱియున్ మహీశ యే
మనఘుఁడు కుంభసంభవుని యజ్ఞముతీఱుదలం దదీయద
ర్శనమున కర్థి నేఁగెదము । ర మ్మట నీవుఁ దగం దదర్థమై. 84

దేవతలు చెప్పినచొప్పున నగస్త్యునియజ్ఞము చూడ రాముఁ డరుగుట

చ. అనుచు విమానముల్ నడప । నన్నరనాథుఁడు పుష్పకంబుపై
ననుగమనంబు సేసె సమృతాశనులుం జని యమ్మునీంద్రుపూ
జనములఁ దృప్తిఁ బొంది రఘుసత్తము ధర్మవిధిప్రయత్న మా
తని కెఱిఁగించి యేఁగి రుచిరతంబుగ సంయమిఁ గాంచె రాముఁడున్. 85

క. అతఁ డభ్యాగతపూజా, ప్రతిపాదనకౌశలమున । రాఘవు సంతో
షితహృదయుఁ జేసి యిట్లనుఁ, గతిపయసల్లాపజనితకౌతూహలుఁ డై. 86

మ. అవనీదేవకుమారు చావునకు నీ కత్యంతఖేదంబుఁ బొం
ది వివేకంబున ధర్మనిర్ణయము సంశోధిల్లఁ బ్రతీకారక
ర్మవిధానంబున వానిమేన మగుడం బ్రాణంబు గల్పించుటల్
దివిజవ్రాతము సెప్పఁగా విని కృతార్థీభూతచిత్తుండ నై. 87

క. నీ కెదురుసూచుచుండితిఁ, గాకుత్స్థాన్వయవరేణ్య కడు నద్భుత మీ
లోకమున నిట్టిచరితం, బేకందున నైనఁ గలదె యెవ్వరి కయినన్. 88

క. అని యమ్మునిపతి లజ్జావనతుం డగు రామధరణీవల్లభునకు ని
చ్చె నతిప్రియపూర్వకముగ, ననర్ఘ్యమణిరుచుల వెలుఁగు నాభరణంబుల్. 89

ఆ. ఒసఁగి యిట్టు లనియె నుర్వీశ యొకదివ్యపురుషుఁ డొక్కకాలనిపాంత నన్నుఁ
గాంచి వినయ మొప్పఁగాఁ దనదురితంబు, నాకు నెఱుఁగఁ జెప్పి నాకతమున.

క. ఆదురితము వాసిన సమ్మోదమునఁ బ్రహ్మలోకమున కరుగునతం
డావరవృత్తి నొసంగం, గా దన కీభూషణములు గైకొంటిఁ దగన్. 91

తే. దేవ భరణీయ మిది నరదేవసేవ్య, నీకు ధరియింపఁ దగు నని నెయ్య మొంద
దేవకార్యంబు మేదినీదేవహితము, గేలిమైఁ జేయు మని విభుకేలఁ దొడిగె.

క. పలుకుల నాదశరథుగాదిలిసుతుఁ దుష్టాత్ముఁ జేసి దీవనలఁ బొగ
డ్తల సముచితోపదేశంబులఁ దాపసవరుఁడు ప్రొద్దు పుచ్చుచు నుండెన్. 93

రాముఁ డగస్త్యునిచే సమ్మానితుఁడై యయోధ్య కేతెంచుట

తే. అధిపుఁ డాదివసంబున నయ్యామినియును, గడపి మఱునాఁడు మునిపదకమలములకు
నెఱఁగి వీడ్కొని పుష్పకం బెక్కి సిద్ధ, సాధ్యపూజితుఁ డగుచు నయోధ్యకరిగె.

చ. తనుఁ గని భక్తి మ్రొక్కుటయుఁ దమ్ములఁ గౌఁగిటఁ జేరి యాత్మవ
ర్తన మెఱిఁగించి తల్లులకు దండనమస్కృతు లాచరించి భృ
త్యనికరపౌరభూజనము బావహుఁ డై కొలు విచ్చి కొంత[1]సే
పున కనుజాదిసేవకులఁ బొమ్మని భూపతి సమ్మదమ్మునన్. 95

క. సమయకరణీయకవిజన, సముదయ గోష్ఠీవినోద సారస్యసం
గమునఁ దగఁ బ్రొద్దు పుచ్చెన్, సముచితచతురాల్పపరిజనంబులతోడన్. 96

క. మనుజపతి తాను దమ్ములు, జనమానసరంజనార్థ సమ్మదచరితం
బున నెల్లలోకములుఁ గీర్తన సేయఁగ నిట్లు పూజ్యరాజ్యము నడపెన్. 97

ఆ. అంత నొక్కనాఁడు మనుజుల రావించి, ధర్మసంగ్రహైకతత్పరాత్ముఁ
డగుటఁ బుణ్యకర్మ యత్నాదరమున వారలకు నిట్టు లనియె రామనృపతి. 98

చ. క్రతువులయందు మేటి యనఁ గానుతి కెక్కిన రాజసూయ మ
ప్రతిహతవృత్తిఁ జేయ నృపభావము గౌరవ మొందఁ జేత యీ
ప్సిత మిది మాకుఁ జూడ సవిశేషసముద్యమ మేని దత్క్రియా
రతమతి సమ్మతింపుఁ డభిరామముగా విభవాస్పదంబుగన్. 99

1. సేపటిఁ [illegible]

చ. అనుడు వినీతుఁడై భరతుఁ డా రఘువంశసుతోడ నల్లని
ట్లనుఁ గరుణావిధేయమతి వై పొగడొందిననీకు విశ్వభూ
జనమను జేశ్వరప్రకరసంక్షయమూలము నాఁ బ్రసిద్ధి కె
క్కిన క్రతు వేల యొండొకటికిం దొడఁగన్ ఘనుఁడు బంపు పెంపునన్. 100

ఆ. అనినపలుకు లియ్యకొను రాఘవునకు సౌమిత్రి యిట్టు లనియె సత్రసమితి
యందు ముఖ్య మగుట నశ్వమేధంబు పూజ్యంబు దానిఁ జేయు మధిపనీవు.

రాముఁ డశ్వమేధయాగము సేయుట

మ. అనినం దమ్ముని మాటఁ గైకొని మహీశాగ్రేసరుం డాతనిం
బనిచెన్ రాజుల విప్రకోటి మునులన్ బంధుప్రజంబుం గరం
బనురాగంబునఁ బిల్వఁ బంప నతఁడున్ యజ్ఞోచితామంత్రణం
బొనరించెన్ సకలావనీశజనచిత్తోల్లాససంపాది యై. 102

క. జనపతి వసిష్ఠముఖస్వమునులయనుజ్ఞఁ గొని లక్ష్మణుని ఋత్విజులం
గనకాదివస్తుయుతముగ, వెనుకం బోఁ బనిచి హయము విడిచె నియతుఁడై.

తే. పుణ్యతర మగు నైమిశారణ్యభూమి, భాగమున యజ్ఞవాట మపారవిభవ
భాసితంబును శుచియుఁ గాఁ జేసియున్న, సంతలకుఁ జనిమంత్రితంత్రాన్వితముగ.

క. క్రతు వొనరింపఁ దొడఁగి భూపతి పత్నీకృత్యములకుఁ బసిఁడిని సీతా
ప్రతిమ నొడఁగూర్చుకొని హృద్గతఖేదము లోన నడఁచి ధైర్యము పేర్మిన్.

క. నానాదేశసమాగతు, లైనవివిధజనములం బ్రయత్నంబున స
మ్మానించి తత్తదుచితా, న్నానిఖిలసంవిధాప్రయోజకుఁ డగుచున్. 106

క. అన్నంబు వస్త్రములు సం,పన్నహిరణ్యంబు రుచిరబహుమణులును శ
శ్వన్నిరతి నొసఁగుఁ బ్రియమున, నన్నరపతి విప్రకోటి కచ్చెరు వారన్. 107

క. సరసఫలకందమూలో,త్కరములు వేర్వేఱ బహుళకటములఁ దెప్పిం
చి రఘువరేణ్యుఁడు సంయమి,వరులకు నొప్పించె శిష్యవర్గము లలరన్. 103

కుశలవులు యాగశాలకు వచ్చి రామాయణగానము సేయుట

ఉ. ప్రీతి జగంబు చిత్తములఁ బెంపు వహింపఁగ నిట్లు చెల్లఁ బ్రా
చేతసుఁ డమ్మఖంబునకు శిష్యయుతంబుగ వచ్చి దారచిం
తాతురుఁ డైనరాముని యథార్హ్యవిధానము శాతకుంభసీ
తాతనుసంవిధానచరితం బగు టెల్ల నెఱింగి హృష్టుఁ డై. 109

క. సీతాతనయులఁ బ్రీతిస,మేతుం డై పిలిచి వారికి ట్లనియె జఘు
న్యేతరుఁ డగురఘునందను, చేతోగతిఁ దెలియఁ గోరు చిత్తముతోడన్. 110

ఉ. గేయరసంబు నింపున నకిల్బిషవర్ణములందు మాగధ
శ్రీ యలవడ్డకోవిదుల చిత్తము లార్ద్రతఁ బొందునట్లుగా

నీయెడ సర్వరాగతము నీంద్రనరేంద్రులపాలి కేఁగి రా
మాయణ మర్థి బాడుఁడు సమాహితమానసవృత్తి నిత్యమున్. 111

తే. యాగశాలోపకంఠంబునందుఁ బోయి, వెరవుమై మీరలొక్కొక్కమరి క్రమమున
రాముచెవి సోఁకునట్లుగా నేమిభంగి,నైనఁ బాడుఁడు తగుసమయంబు లెఱిఁగి.

క. జను లెవ్వా రేని మిమ్మా, మనుజేంద్రుం డున్నయెడకు మన్ననమైఁ దో
డ్కొని చనినను నాకర్ణ,మునఁ బతి పిల్పించె నేని ముదమునఁ జనుఁడీ. 113

క. మనుజేశ్వరుసభ నే ను,న్నను లేకున్నను మనంబునం గొంకక పా
వన మగునానృపుచరితము, వినిపింపుఁడు చొచ్చి యతని వేడుకకుఁ దగన్.

చ. అని ముని చెప్పి వేడ్క హృదయంబులఁ బట్టుకొనంగ మైథిలీ
తనయులు దాని కియ్యకొని దండనమస్కృతు లాచరించి వీ
డ్కొని పరిషత్ప్రదేశములకుం జని పాడుచు నల్లనల్ల నే
ర్పున మఘశాలచేరువకుఁ బోయి నృపశ్రుతిగోచరంబుగాన్. 115

క. సరసధ్వనిఁ బాడఁగ న,న్నరపతి యాలించి నిజగుణస్తవనకథా
విరచన యగు టెఱిఁగి తదీ,యరసానుగుణప్రకర్ష మభినందింపన్. 116

చ. తలఁచి మహీశులన్ మునులఁ దమ్ముల బంధుల సత్కవీంద్రులం
గలల విదగ్ధులైననటగాయకవైణికవాంశికాదులం
బిలువఁగఁ బంచి వైభవముపెం పెసలారఁగ వార లెల్లఁ దన్
గొలువఁగ నాకుశీలవులకుం దగ దర్శన మిచ్చి నిచ్చినన్. 117

క. చొత్తెంచి రామువడువ, చ్చొత్తినచందమునఁ దనువు లొప్పఁగ రూపా
యత్తంబులైనజనముల, చిత్తములు వికాస మొంద సీతాతనయుల్. 118

తే. రాముచరితంబు గేయాభిరామమధుర,పదవిలాసమనోహర భావభంగిఁ
జతురవాక్యార్థసువ్యక్త సరసలీల, వివిధగతిఁ బాడుచున్నయయ్యవసరమున.

క. వీరలమునివేషంబుల, కారణమునఁ గాక యొడలికట్టడయు ముఖ
శ్రీరామణీయకంబు మ,హీరమణునియట్లు కాదె యిరువుర కరయన్. 120

రాముఁడు కుశలవులగానము విని సమ్మానించుట

క. అని యెల్లజనంబులు నె,మ్మనములఁ దలపోయుచుండ మనుజేశ్వరుఁ డ
మ్మునిబాలకులకు నొసఁగెను, గనకము నాభరణములును గారవ మెసఁగన్.

చ. ఒసఁగిన నిక్కుమారు లవి యొల్లక పల్కిరి మాకుఁ గాయలుం
గసుగులు వేళ్లు వెల్లఁకులుఁ గాక సముజ్జ్వలభూషణంబులుం
బసిఁడియు నేల యుత్తమె తపస్విజనంబులకుం బరిగ్రహం
బసు[illegible]స్తుతికైతకపరత్వవిభూతి సాలదే. 122

[illegible] హృదయంబునఁ బుట్టఁగ వారిఁ జూచి య
[illegible] నెవ్వరివారల రీప్రబంధ మే

మునికృత మన్న నాదికవి । మోము గనుంగొని యక్కుమారు లం
దనుమతి గాంచి యి ట్లనిరి । యానృపచంద్రునకుం బ్రియంబుగన్. 123

క. ఈసందర్భము వీరలు, సేసినయది మేము వీరి । శిష్యులము రసో
ల్లాసమధుర మగుదీని ను,పాసింతుము ప్రీతి నేత । దనుమతి నెంచున్. 124

చ. అనుడు వికాస మంది విభుఁ । డమ్మునినాథుముఖారవిందముం
గనుఁగొని మీకృపామహిమ । గావ్యమహోజ్జ్వలమూర్తిఁ దాల్చి పా
వనముగఁ జేసి నాదులఘువర్తనముల్ భువనంబు లాదరం
బునఁ గొనియాడు నింక నచుఁ । బుణ్యుఁడ నైతిఁ త్రిలోకపూజితా. 125

క. ఈవాత్సల్య మధికసం,భావనమై మీర లెఱుక । పఱుప కునికి యే
మో వీర లెవ్వరో విన,గావలయుఁ గూఢపథము । గాఁ దగునేనిన్. 126

వాల్మీకి రామునికి సీతావృత్తాంతము చెప్పి కుశలవుల నతని కొప్పించుట

క. అనురఘునాయకుపలుకులు, విని మునిపతి జనకతనయవృత్తాంతం బే
తని కెఱిఁగింపఁగ నిది తఱి, యని యతనికి నిట్టు లనియె । నందఱు వినఁగన్. 127

చ. వినయముఁ బెంపు నేర్పును వివేకమునుం గలనీవు మేదినీ
తనయఁ దొలంగ బెట్టు లుచితంబుగఁ జూచితి విట్లు వోలునే
యనలవిశుద్ధ యైనసతి । నక్కట యెక్కడ నేనిఁ బొమ్ము నీ
వని వెడలంగఁ ద్రోచిన దయాగుణ కీర్తికి హాని వుట్టదే. 128

క. నాఁ డగ్నిలోనఁ ద్రోచిన,వాఁడ వకట యంతఁ బోక । వల్లభ నిమ్మే
నేఁ డడవిఁ ద్రోచి తెదఁ గడు, వాఁడి గదే నీకు రాఘవకులప్రవరా. 129

తే. అంతనుండియు సీతోడ । నలిగి యున్న,వార మే మది యట్లుండె । వారిజాక్షి
తెఱఁగు విను మనియిట్లను మఱియుముని వి,నీతజాతోత్సుకుండగు నృపవరునకు.

ఉ. క్షత్త్రియపుత్త్రికాభరణగౌరవలీల వెలుంగు మేదినీ
పుత్త్రి మదాశ్రమస్థలము । పొంత వనంబునఁ ద్రోచి వచ్చె సౌ
మిత్త్రి తపస్విబాలకులు । మెల్తుకఁ గన్గొని వచ్చి నాకుఁ ద
ద్వాత్ర నెఱుంగఁ జెప్పుటయు । మానిని యున్నెడ కేను గ్రక్కునన్. 131

క. చని యనునయించి యాశ్రమ,మునకుం గొని పోయి యచటి । మునివరపత్నీ
జనములభంగి నుటజవ,ర్తినిఁ జేసినయంతఁ గొన్ని । దినములు సనినన్. 132

క. చకితాత్మ లగుమహీసుర,లకుఁ బ్రీతి యొనర్ప నాఁడు । లవణునివధసేఁ
తకు నీ వనుపఁగ శత్రు,ఘ్నకుమారుం డందుఁ బోవు । కందువఁ బ్రీతిన్. 133

క. జనకసుత కవలవారిం, గనుడు ననుష్ఠితసమస్తకరణీయుఁడ నై
మనువంశముఖ్య కుశలవు, లనియెడునామంబు లిడితి । నయ్యిరువురకున్. 134

శా. కాలౌచిత్యము మీఱఁ బెక్కువలమైఁ । గల్యాణసౌమ్యాంగులై
కేలీలోలతపస్విదారకసహక్రీడం బ్రవర్తిల్లుచున్

బాలేందుద్వయిలీల నుజ్జ్వలకళాప్రౌఢత్వముం బొందుచుం
శీలం బాకృతు లొందిన ట్లగుచు సాత్సేనం బ్రియం బందుచున్. 135

తే. సకలవిద్యలయందుఁ బ్రశస్తి కెక్కి, యక్కుమారులు రామాయణాఖ్యమైన
మత్ప్రణీతప్రబంధంబు మధురగేయ, సహితముగ నభ్యసించిరి సచ్చరిత్ర. 136

క. అని తెలియఁ బలుకునదువ, చనపద్ధతినై నెఱిఁగియు సంశయమతిఁ ద
న్మును సుతులఁ జూచి యమ్ముని, మనుజేంద్రున కిట్టు లనియె మఱియుం బ్రీతిన్.

క. వారల నివ్విధమున సం, స్కారవిశేషాభిమతులఁ గావించితి నా
చారవిజితసంయము లగు, వీరలు వారప్రతర్క్యవిభవైకనిధీ. 138

తే. ఎంతకాలంబు వోయిన నెరవ కాదె, యొరులసొమ్మనితలఁచియాగోత్సవమున
కిదియ కానుకగా వీరి నిట్లు తెచ్చి, నిన్నుఁ జేర్చితి రఘుకులనృపవరేణ్య. 139

క. అనవుడు జనపతి నెమ్మన, మున నచ్చెరువాటు మందము ముప్పిరిగొనఁగాఁ
గనుదోయి నమ్మదాశ్రుల, మునుఁగఁగఁ బులకాంకురములు మేనమునుఁగుపడంగన్.

క. ఆనందము గదిరిన నభి, మాని యగుట నవ్యవస్థ మది నిడుకొని య
ట్లెనిం గర్తవ్యము దగ, నానతి యిం దనిన మునిజనాగ్రణి ప్రీతిన్. 141

సీత నిజపాతిప్రత్యప్రభావంబున భూమిం గ్రుంగుట

సీ. జనకతనూజఁ గైకొను మిది మామతం బనిన వినీతుఁ డై యవ్విభుండు
మునినాథ యవిచారముఖ్యంబు గాన లోకంబు మెచ్చించుట కడిఁది గాదె
ముద్దియ మించి త్తమునకుఁ బోలినభంగి నీయెడ శపథంబు సేయుఁ గాక
యనవుడు నిది వోలు నని ముని శాసింపఁ దాపసీజనసహితంబు గాఁగ

తే. సీత యచ్చటి కేతెంచి మాతయయిన, భూమి దెసఁ జూచి యెమ్మెయి రామనృపతి
కేను దప్పనిదాననయేని నన్నుఁ, జేర్చికొను మని తడవ నచ్చెరువు గాఁగ. 142

మ. అవనీదేవత సింహపీఠగత యై యచ్చోటఁ దోతెంచి రా
ఘవుదేవిం దొడదోయిపై నునిచి లోకం బద్భుతం బంద నే
ల వెసం జొచ్చిన ధాత్రి కల్గునృపులోల్యంబు న్మునీంద్రుండు యో
గ్యవచోయుక్తులఁ బాపి పుత్త్రయుగ యోగానంద మగ్గించుచున్. 143

క. ఇహపరసౌఖ్యనిదానము, మహితాపత్యంబ యనుచు మనుజేంద్రు మనో
విహరణముఁ బుత్త్రలాభ, ప్రహర్ష విషయంబుఁ జేసెఁ బరమప్రీతిన్. 144

తే. అక్కుమారులు రాముపాదాంబుజముల, కెరఁగి భూదేవితప్పు సహింపవలయు
దేవ యని ముద్దుపుట్టఁ బ్రార్థించునట్లు, గాఁగ నత్తఱి వాల్మీకి గఱపుటయును.

రామచంద్రుండు పుత్త్రసహితుం డై నిజనగరంబుఁ జొచ్చుట

వారలు [illegible]మున నా, భూరమణునియదికి నింపు పుట్టింపఁగ మం
[illegible]సుమములు దొరఁగెను. భోరన దివి దేవదుందుభులు గర్జిల్లెన్. 146

చ. జయజయశబ్దముల్ సెలఁగ సర్వజనంబు నెలర్ప నర్మిలిం
బ్రియసుతయుగ్మముం దిగిచి పెద్దయుఁ బ్రొద్దొగిఁ గౌఁగిలించి మో
దయుతమనస్కుఁడై నృపతి దమ్ముల సమ్మద మొందఁ జేసి య
న్వయపరివృద్ధి తల్లులమనం బలరం బ్రకటించి వేడుకన్. 147

క. నగరం బుత్సవరమ్యం,బుగ నప్పు డలంకరింపఁ బుచ్చి సముచితం
బుగ సకలజనముఁ బొమ్మని, తగువారును మునివరుండు దమ్ములుఁ దానున్.

క. కొడుకులతపస్వివేషము, లుడిపి నరేశ్వరకుమారయోగ్యకరికరం
బొడఁగూర్చి వార లుచితపు, నడవడి వర్తిల్లఁ గ్రతుదినంబులు సనినన్. 149

క. ధరణీసురగణము మునీ,శ్వరులను భూపతుల నర్థి వర్గము నయ్యై
వెరవున సంభావించుచుఁ, బరువడి వీడ్కొలిపె రఘునృపాలుం డెలమిన్. 150

తే. వినయ మొప్పంగ వాల్మీకిమునికి నర్ఘ, లిచ్చి మీకృపవెంపున నెల్లనగలుఁ
బాపె నాహ్లాద మొనఁగూడె శుభవనుగ్ర,హంబ మాకేడు గడయును ననుచు నతని.

క. అనుచుటకును బెద్దయుద,వ్వనుగమనము సేసి భక్తి నడుగులఁ బడి వీ
డ్కొని యమ్మునిసత్తముఁడీ,వనలం బ్రీతాత్ముఁ డగుచు వచ్చెం బురికిన్. 152

తే. ఇట్లు కృతకృత్యుఁ డగురాఘవేంద్రు నెల్ల,వారు నయ్యైవిధంబుల వచ్చి కాంచి
మన్ననలు మున్నుగాఁ దమవిన్నపములు, సఫలములు సేయఁ దోషితస్వాంతులైరి.

క. తనకన్నప్రజయకాఁ గై,కొని భూప్రజ నెల్ల నొక్క కొఱఁతయు లేకుం
డ నడపి పాలించుచు న,మ్మనుజేంద్రుఁడు పూజ్యరాజ్యమహిమాన్వితుఁడై.

కుశలవులకు రాముఁడు రాజవిద్యల నేర్పించుట

క. మునులకడఁ దత్ప్రకారం,బున నునికిం జేసి మున్నపూర్వం బని నం
దనులకు నుచితపరిశ్రమ, మొనరించువిధంబునకు సముత్సుకుఁ డగుచున్. 155

సీ. భరతవాత్స్యాయన ప్రభృతినాగరికశాస్త్రంబుల దెస నైపుణంబు వడయ
హయగజస్యందనాద్యారోహణక్రియాదక్షతవలన వైదగ్ధ్య మొందఁ
గోదండకరవాలకుంతముఖ్యాయుధశ్రమములయందుఁ బ్రశస్తి నొంద
వేణువీణాప్రౌఢ వివిధకళాభ్యాసములయెడఁ బ్రాశస్త్యములు వహింపఁ
తే. జేసి తజ్జ్ఞులమనము లచ్చెరువడంగ, నక్కుమారుల నొక్కొక్క యవసరమున
నేర్పు మెఱయించి ముదముదయిలిర్ప శిక్షకులకుఁ బసదన మొసఁగు నిట్టులముగాఁగ.

క. ఇత్తెఱఁగునఁ గుశలవుల నుదాత్తపరిశ్రములఁ జేసి తద్విమలగుణా
యత్తమతిఁ జేసి శస్త్రాద్యుత్తమబాణములవిధము లుపదేశించెన్. 157

ఆ. సర్వకార్యములను శత్రుఘ్నలక్ష్మణ, భరతు లరసి తీర్ప ధరణియెల్లఁ
బొగడుతోడియాజ్ఞ నెగడి ప్రవర్తిల్ల, నతఁడు సద్వినోదరతిఁ జరించు. 158

క. సుతులఁ గొనియాడు విద్వ,త్ప్రతతి నుపాసించు భూమి। ప్రజ నరయు మహా
క్రతువు లొనరించు గురుదై,వతపూజలు సేయు సాధు।వర్గముఁ బ్రోచున్. 159

తరలము. ధరణి నెందును గాలవర్షము। దైవయోగసమగ్రమై
కురియ మోదముఁ బొంద సస్యము। [1]కోటికొండ్రలు పండ ధ
ర్మరతి సర్వజనంబు నుత్తమ। మార్గవర్తనశీలతం
బొరయ ధారుణి యేలె రాఘవ।పుంగవుండు మహోన్నతిన్. 160

ఆశ్వాసాంతము (ప్రథమావిభక్తి)

మ. మురజిత్కల్పుఁడు కల్పవృక్షకుసుమా।మోదప్రతీకాశకీ
ర్తిరమాధాముఁడు ధామమాలితులనా।శ్రీపాత్ర తేజోనిరం
తరదిక్చక్రుఁడు చక్రభృత్పదయుగ।ధ్యానక్రియాభ్యాసత
త్పరతానిత్యుఁడు భవ్యకృత్యుఁ డసమా।దార్యుండు సౌమ్యుం డిలన్. 161

క. మనుజాబ్జాకరసవితృఁడు వినయస్తవనీయవిభవ। విశ్రుతనిజవ
ర్తనుఁడు పరివాహసన్నా,హనబిరుదాంకుండు శస్వ।దభివిజయుఁ డిలన్. 162

మాలిని. ధరణిభరణదృప్య।త్పార్థివార్థప్రకాండా
హరణపరిణతుం డు।ద్యద్గుణాఢ్యక్షితీంద్రా
భరణకరణగాథా।పండితోద్యత్సదావి
స్ఫురణవరవరణానిత్య।స్తుత్యలక్ష్మీశుఁ డుర్విన్. 163

గద్యము. ఇది శ్రీమదుభయకవిమిత్ర కొమ్మనామాత్యపుత్ర బుధారాధనవిధేయ తిక్కననామధేయ ప్రణీతం బయిన యుత్తరరామాయణం బను మహాకావ్యంబునందు సర్వంబును దశమాశ్వాసము.

నిర్వచనోత్తరరామాయణము

సంపూర్ణము.

---

[1] కాశీఖండము.

చెన్నపురి: వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్స్‌వారి
'వావిళ్ల' ప్రెస్సున ముద్రితము—1952.